TURAN DURSUN

KUR'AN ANSİKLOPEDİSİ

ARABU **3** BORÇ

KAYNAK YAYINLARI

Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Müdür
İlhan Kırıt

Sorumlu Müdür
Zafer Enver Bilgin

Yayın Koordinatörü
Rıza Doğan

Yayına Hazırlayanlar
Asaf Güven Aksel, Zafer Enver Bilgin, Rıza Doğan,
İlhan Kırıt, İsmet Öğütücü, Meriç Özeller

Grafik ve Sayfa Düzeni
Yüksel Atatunç, Semra Karabulut

Dizgi
Güler Kızılelma

Montaj
Bahri Çakır

Muhasebe Müdürü
Fadile Bölükbaşı

Satış
Şinasi Gökçe, İlhan Özbey, Ertuğrul Şahin

Abone
İlknur Gürbüz

Baskı: Sistem Ofset

Cilt: Uğur Matbaacılık

Basım: Nisan 1994

ISBN: 975-343-066-3 (Takım)
975-343-071-X

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Cad. 184/4 80070 Beyoğlu/İstanbul
Tel/Faks: 252 21 56 - 252 21 99

TURAN DURSUN

KUR'AN ANSİKLOPEDİSİ

ARABU 3 BORÇ

KAYNAK YAYINLARI

➤ARABULUCULUK

Uzlaştırma, barıştırma işi.
Kur'an'da "arayı düzeltme" (arayı ıslah) biçiminde anlatılır:

Savaşanların "Arasını Bulma-Düzeltme"

وَإِنْ طَائِفَتَانِ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَيهُمَا عَلَى
الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا
بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

Hucurât Suresi, ayet: 9

Anlamı

Eğer inanırlardan iki kesim, birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Eğer bir kesim, öteki kesime saldırırsa, Tanrı buyruğuna dönünceye dek saldıran kesimle savaşın. Eğer saldırgan kesim tutumundan dönerse, iki kesim arasını adaletle düzeltin. Adaletli olun. Çünkü Tanrı adaletli olanları sever. (Hucurât Suresi, ayet: 9.)

Bkz. **ADALET.**

Karı-Kocanın Arasını Bulma

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا
يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

Nisâ Suresi, ayet: 35

Anlamı

Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından kaygılanırsanız, (aralarını düzeltmek üzere) erkeğin ailesinden bir "hakem" (arabulucu), kadının ailesinden de bir "hakem" gönderin. Hakemler eğer (gerçekten) düzeltmek isterlerse, Tanrı karı-koca arasında uygunluk sağlar. Kuşkusuz Tanrı bilen ve haberli olandır. (Nisâ Suresi, ayet: 35.)

Bkz. **BARIŞ, AİLE, KARI, KOCA.**

İnanır Kardeşlerin Arasını Bulma

Hucurât Suresi, ayet: 10

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ

Anlamı

İnanırlar (müminler) yalnızca kardeştirler. Öyleyse *kardeşlerinizin arasını bulup düzeltin.* Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakının ki acınasınız. (Hucurât Suresi, ayet: 10.)

Açıklama

Ayetin başındaki "yalnızca" demek olan "innemâ" nedeniyle, "inanırlar yalnızca kardeştirler. Birbirlerini bağlayan iman (inanç) bağı vardır. Bu bağ nedeniyle aralarında kin, düşmanlık olmaz. Vuruşma, öldürüşme de..." diye yorumlandığı gibi, aynı sözcüğe dayanılarak "kardeşlik yalnızca inanırlar arasında vardır. İnanırla inanmaz arasında yoktur. Bu ayet gösterir ki, İslam kardeşliği, soy-sop (neseb) kardeşliğinden daha güçlüdür. İslam kardeşliği olmadığı ya da bozulduğu zaman, soy-sop kardeşliği geçerli olmaz" yorumunu da ekliyor Kur'an yorumcuları. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/235.)

Bu ayetten sonraki iki ayetin (Diyanet çevirisindeki) anlamı da şöyle:

"Ey inananlar! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın, belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da başka kadınları alaya almasınlar. Belki onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinize dil uzatmayın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İnandıktan sonra yoldan çıkmış olmak, ne kötü bir addır. Tevbe etmeyenler. İşte onlar, zalimlerdir. Ey inananlar! Çok sanıda bulunmaktan sakının! Zira sanının ('zann') bir kısmı suçtur. Birbirinizin suçunu araştırmayın. Kimse kimseyi çekiştirmesin. Hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksinirsiniz. Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah, tevbeleri daima kabul edendir, Acıyan'dır. (Hucurât Suresi, ayet: 11, 12.)

Bkz. ALAY, BARIŞ, KARDEŞLİK.

Enfâl Suresi, ayet: 1

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

Anlamı (Diyanet'in)

Ey Muhammed! Sana ganimetlere dair soru sorarlar. De ki: "Ganimetler Allah'ın ve Peygamber'indir. İnanıyorsanız Allah'tan sakının; *aranızdaki münasebetleri düzeltin!* Allah'a ve Peygamberi'ne itaat edin!" (Enfâl Suresi, ayet: 1.)

Açıklama

Bu ayetle ilgili hadislerde ve yorumlarda belirtildiğine göre, savaşlarda elde edilen "ganimet"ler ve paylaşılması nedeniyle Müslümanlar arasında çekişmeler çıkmış ve Peygamber'e iletilmişti. Ayetin iniş nedeni (sebebü'n-nüzûl) bu. Kavgaya son verilmesi, "arabuluculuk" edilerek ilişkilerin düzeltilmesi isteniyor. (Bkz. tefsirler.) Konu için bkz. GANİMET.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ
اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ
اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

Nisâ Suresi, ayet: 114

Anlamı (Diyanet'in)

Ancak sadaka vermeyi, yahut iyilik yapmayı ve *insanların arasını düzeltmeyi* gözeten kimseler müstesna (bir yana), onların gizli toplantılarının çoğunda hayır yoktur. Bunları (belirtilen iyilikleri) Allah'ın rızasını kazanmak için büyük ecir (sevap) vereceğiz. (Nisâ Suresi, ayet: 114.)

Açıklama

Ayette sözlük anlamıyla "iki kişinin arasındaki sır" (giz) demek olan, sonra "çok kimselerin aralarında paylaştıkları giz" anlamında da kullanılan "necvâ" yer alıyor. Çeviride "gizli toplantı" anlamı verildiği görülüyor. Ayette böyle durumların çoğunda "hayır olmadığı" belirtildikten sonra, böyle durum nedeniyle işlenmiş günahtan kurtulmak için yapılması gereken de açıklanıyor.

• Sadaka (bağışta bulunmak) ya da başka tür bir iyilik.

• İnsanların arasını bulma, barış sağlama çabası.

Kur'an yorumcuları, burada, bir kınanan durum nedeniyle "emr bil ma'ruf ve nehy ani'l-münker", yani "iyiliği buyurup göstermek, kötülüğü yasaklamak" diye özetlenen tutumun gösterilmesinin öğütlendiğini açıklarlar. (Bkz. Râzî, Tefsir, 11/41.)

Arabuluculukla İlgili Hadisler

Hadis

"–Size, derecesi oruçtan, namazdan ve sadakadan daha üstün olan bir şey haber vereyim mi?

"–Evet ey Tanrı Elçisi!

"–İki kimsenin arasını bulup düzeltmektir. İki kimsenin arasının bozulması dini alıp götürür tıraş eder gibi." (Bkz. Ebu Davud, Edeb /58, hadis no: 4919; Tirmizî, Sıfatul-Kıyâme /56, hadis no: 2509.)

Hadis

"İnsanların arasını bulup düzeltmek için yalan söyleyen, haber eriştiren ya da hayır konuşan kimse yalancı sayılmaz." (Bkz. Buharî, Sulh /2; Tecrîd, hadis no: 1156; Müslim, Birr /101, hadis no: 2605; Ebu Davud, Edeb /58, hadis no: 4920; Ahmed İbn Hanbel, 6/403.)

Bu hadisin yorum ve açıklamalarında, üç yerde yalan söylenebileceği belirtilir:

• Savaşta yalan söylenebilir.

• Halk arasını bulup düzeltmede yalan söylenebilir.

• Karı koca arasında (birbirine karşı) yalan söylenebilir. (Bkz. Miras, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi, İstanbul, 1941, c. 8, s. 130.)

Bu açıklama ve hüküm, Müslim'in aynı hadisin sonunda yaptığı bir eklemeye de dayanır. Anlamı şöyle:

"Ümmü Külsûm söylüyor: Halkın yalan olarak uydurup söylediklerinden, şu üç yerden başkasında yalana izin verildiğini işitmedim: Savaşta, insanların arasını bulmada, karının kocasına, kocanın da karısına karşı söylemeleri gereken yerde (yalan söylenebilir)." (Bkz. Müslim, aynı hadis; Ebu Davud, Edeb / 58, hadis no: 4921.)

Ebu Davud'daysa bu açıklamayı Peygamber'in yaptığı belirtilir. Peygamber'in şöyle dediği anlatılır:

"İnsanların arasını bulmaya girişen ve bundan başka bir şey düşünmeyen, bu amaçla da yalan söyleyen kimseyi, ben yalancı saymam. Savaşta yalan söyleyen adamı da. Karısına (arayı düzeltmek amacıyla) yalan söyleyen adamı da. Ve kocasına yalan söyleyen kadını da..." (Bkz. Ebu Davud, Edeb /58, hadis no: 4921.)

Bkz. **YALAN.**

Kısacası: Ayet ve hadislerden, ayrıca yorumlarından anlaşılan odur ki, İslam'da, "arabuluculuk", ilişkileri düzeltme girişimleri çok önemlidir.

➤A'RÂF

"Cennetle cehennem arasında bulunan bir kesim".

(Çoğu yorumcuya göre, bkz. Râzî, Tefsir, 14/87; Taberî, Tefsir, 8/136-139; Rağıb, el Müfredât, "a-r-f"; Tacu'l-Arus, "a-r-f".)

"A'râf"; "yüksek yer", yüksek yer; (horozun ibiği, kum tepesi) anlamına gelen "urf"un çoğuludur. (Bkz. aynı kaynaklar.)

"A'râf" bu sözcüğün geçtiği sure olan, Kur'an'ın 7. suresinin adıdır.

Bu sözcük, A'râf Suresi'nin 46. ve 48. ayetlerinde şöyle geçer:

A'râf Suresi, ayet: 46-49

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ
وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ

يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا
رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ
رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ
تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ
ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾

Anlamı

İkisi (cennetle cehennem) arasında bir *perde* ve *A'râf* üzerinde de (cennet ve cehennemdekilerin) her birini "sima"larından (yüzlerinden) tanıyan erkekler vardır. Cennetliklere: "Selam size!" diyecekler. Onlar, oraya (cennete) daha girmemişlerdir, ama girmeyi çok umarlar. Gözleri cehennemlikler kesimine çevrilince de: "Tanrı'mız! Bizi, bu kendilerine yazık etmiş kimselerle birlikte bulundurma!" diyecekler. A'râf'takiler, simalarından tanıdıkları bu kimselere de seslenecekler: "Topluluğunuz ve büyüklük taslamalarınız, size bir yarar sağlamadı. Tanrı'nın rahmetine eremeyeceklerine andiçtiğiniz kimseler bunlar (cennetlikler) değiller miydi!?" (Cennetliklere sesleniş de şöyle olacak:) "Girin cennete. Size korku yoktur. Ve siz üzülmeyeceksiniz de!" (A'râf Suresi, ayet: 46-49.)

Açıklama

Yukarıdaki ayetlerde, yoruma gerek bıraktırmayacak bir açıklıkla şunlar bildiriliyor:

• Cennetle cehennem arasında "hicab" vardır.

• Cennetle cehennem arasında "A'râf" vardır.

• A'râf üzerinde "rical" (erkekler, adamlar) vardır, olacaktır.

• A'râf üzerindeki "rical", "cennet ehli"ni de, "cehennem ehli"ni de "sima"larından tanıyacaklardır.

• A'râf üzerindeki "rical", cennet kesimindekilere de cehennem kesimindekilere de sesleneceklerdir.

• A'râf üzerindeki "rical", "cennete daha girmemiş, ama girmeyi çok uman kimseler"den oluşacaktır.

"Hicab", "perde, engel" demektir. Kur'an yorumcları, buradaki "hicab"ın, Hadîd Suresi'nin 13. ayetinde sözü edilen, bir kesiminde "rahmet", öbür kesiminde "azab" bulunan bir "kapısı"nın olduğu bildirilen "sûr", yani "duvar" ile aynı şey olduğunu belirtirler. Bu "sûr" için bkz. **ALAY, MÜNAFIK, SÛR**.

(Bkz. Taberî, Tefsir, 8/136, 137, 27/129, 130; F. Râzî, 14/86, 87, 29/226; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 1/447 ve öteki tefsirler.)

Yine yorumcuların belirttiklerine göre, A'râf, cennetle cehennem arasında bulunduğu bildirilen "hicab"ın, "sûr"un "en yüksek kesimleri"dir. (Bkz. aynı kaynaklar.)

Demek ki, cennet kesimindekileri de, cehennem kesimindekileri de, "sima"larından tanıyıp her iki kesime de seslenecekleri anlatılan "rical", bu "yüksek yerler"de olacaklardır. Diyanet'in resmi çevirisinde de, "A'râf"a, "burçlar" anlamı veriliyor.

Bu anlam, "A'râf"ın sözlük anlamına da uygundur. Çünkü sözlük anlamıyla, A'râf, "urf"un çoğuludur, "urf"sa "yüksek yer" demektir.

"A'râf"ta olacakları bildirilen "rical"in, cennet ve cehennem kesimindekileri nasıl "tanıyacakları"na ilişkin de bilgiler, yorumlar aktarılır tefsirlerde: Aktarıldığına göre, "cennettekiler de cehennemdekiler de renklerinden tanınacaklardır. Cennetlikler ak yüzlü cehennemliklerse kara yüzlü olacaklardır" biçiminde yorumlanır. (Bkz. Taberî, Tefsir, 8/140.)

Gerek Kur'an yorumlarında, gerek İslam Tanrıbiliminde (kelamda), "A'râf"tan şöyle söz edildiği görülür:

• A'râf, öbür dünyada günahlarıyla sevapları eşit gelenlerin (kimilerine göre bir de kâfirlerin çocuklarının) kalacakları yerdir. Cennetle cehennem arasındadır. Suyuyla, madenleriyle çok güzel bir yerdir. Burada çalışıp çabalama da olacaktır. A'râf'lıların sonunda gidecekleri yer, cennettir. (Bkz. Taberî, 8/137, 138 ve öteki tefsirler. Ayrıca akâid kitaplarının ilgili bölümüne bakınız.) Konu için bkz. **CENNET, CEHENNEM, KIYAMET, AMEL, İMAN, MİZAN, GÜNAH.**

Fahruddin Râzî, burada şöyle bir soruya ve cevabına yer veriyor:

• Cennet ile cehennem arasında bir *sûr* (duvar) bulunmasına ne gerek var? Bilinen odur ki, cennet, göklerin yukarısında, cehennemse yerin ve en aşağıların daha aşağısında. Bu kadar uzaklık varken, bir de arada bir perde, bir duvar bulundurulmasının yararı nasıl açıklanabilir?

• Arada onca bir uzaklık bulunabilir. Birinin ötekinden, o denli uzak olması, aralarında bir perde, bir duvar bulundurulmasına engel değildir. (Bkz. Râzî, Tefsir, 14/86, 87.)

➤ARAŞTIRMA

Bir gerçeği ortaya çıkarma amacıyla yapılan arama işi.

İyice "Araştırma" Yapmadan, Bir Kişiye "Sen Müslüman Değilsin!" Denmemesi

Nisâ Suresi, ayet: 94

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا

11 ARAŞTIRMA

لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ
كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

Anlamı

Ey inananlar! Tanrı yolunda (savaşmak üzere) yolculuğa çıktığınız zaman, iyi araştırın da, size "selam" veren birine, "sen Müslüman değilsin!" demeyin. O sırada dünya yaşamının gereklerini elde etmek istiyor olabilirsiniz. Tanrı katında, (o sırada elde etmek istediğinizden) çok "ganimetler" vardır. Siz de önceleri öyleydiniz ("Müslüman değilsin!" denilen kimse gibiydiniz). Tanrı size iyilik etti. *Araştırın* iyice. Yaptıklarınızı Tanrı bilir. (Nisâ Suresi, ayet: 94.)

Açıklama

"Hadis"lerde ve Kur'an yorumlarında verilen bilgiye göre, bu ayet, kimi olaylarla birlikte şu olaylarla ilgilidir:

Peygamber'in arkadaşlarından Üsame İbn Zeyd, savaş sırasında, savaşılan kesimden birinin kendisine "selam" verdiğine tanık olur. Bu kişi, "selam", verdiğine ve kendisini "Müslüman" olarak tanıttığına göre "Müslüman"dır artık. Öldürülmemesi gerekir. Öyleyken, Üsame, "sen dıştan öyle görünüyorsun, kılıçtan korktuğun için kendini öyle gösteriyorsun! Gerçekte sen Müslüman değilsin!" diyerek onu öldürür ve onun olan şeyleri, koyunları da "ganimet" olarak alıp götürür. Peygamber bu durumu öğrenince, Üsame'yi sorguya çeker. Üsame "o adam, kılıç korkusundan kendisini Müslüman gösterdi, gerçekte Müslüman değildi!" diyerek kendisini savununca, Peygamber şu karşılığı verir: "Sen o adamın kalbini mi yardın da bunu öğrendin?!"

Hadis'te ve Kur'an yorumlarında belirtildiğine göre, öldürülen kişi, yalnızca "selam"la da kalmamış, Tanrı'yı ve Peygamber'i kabul ettiğini de açıklamıştı.

(Kur'an yorumları için bkz. Râzî, Tefsir, 11/3; Taberî, Tefsir, 5/141, 142... Olayı anlatan hadis için bkz. Müslim, İman /158-159, hadis no: 96.)

Getirilen Bir Habere Göre Hemen Yargıda Bulunulmaması ve Araştırma Yapılması

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا
أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ

Hucurât Suresi, ayet: 6

Anlamı

Ey inanırlar! Eğer yoldan çıkmış biri, size bir haber getirirse, onun içyüzünü *araştırın!* Olur ki, bilmeden bir topluma (birilerine) kötülük etmiş ve sonra yaptığınıza pişmanlık duymuş olursunuz. (Hucurât Suresi, ayet: 6)

Kişinin "Kendisini Tanrı'ya Vermesi, Müslüman Olması;
Doğruyu Araştırır Olmasının Bir Göstergesidir"

Cin Suresi, ayet: 14

وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ
وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا

Anlamı

Gerçekten bizden kendisini Tanrı'ya "teslim" etmiş olanlar (Müslümanlar) da vardır, kendilerine yazık etmiş olanlar da vardır. Kim kendini Tanrı'ya teslim etmişse (Müslüman olmuşsa), o, öyleleri, doğru yolu araştırmış demektir. (Cin Suresi, ayet: 14.)

Açıklama

Kur'an'da, "Cin Suresi"nde, bu sözler, "cin"lerin anlatımı olarak aktarılır. Kur'an okunurken dinlemiş olan "cin"lerin anlatımı...

Yukarıdaki ayetlerden birinci ve ikinci ayette, "araştırın!" anlamına gelen sözcük, "tebeyyenû"dur. Bu sözcüğe, "iyice anlayın!" anlamı da verilmekte.

Üçüncü ayette de "taharri" sözcüğü yer alıyor (teharrev). Bu sözcük, tartışmasız, gerçeği, doğruyu arama, araştırmadır.

Ayetlerin özeti:

• Anlamadan, dinlemeden, iyice araştırma yapmadan bir şeye karar vermemek gerekir.

• "Müslüman" kişi, "gerçeği, doğruyu araştırdığı" için "Müslüman" olmuştur.

Bkz. **DOĞRU (DOĞRU YOL BÖLÜMÜ), CİN.**

➤ARI

I- TEMİZ

Temiz, pisliklerden ve eksiklerden uzak. Bu, Tanrı için söz konusudur. Kur'an'da "Subhan" sözcüğüyle dile gelir.

İlgili ayetler için bkz. **SUBHAN, TANRI.**

"Temiz, günahtan uzak". Bu da insanlar için söz konusudur. İlgili ayetler için bkz. **GÜNAH, İNSAN, CENNET, CEHENNEM, İBADET, TEMİZLİK.**

II- BAL VE BALMUMU YAPAN KANATLI BÖCEK (NAHL)

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ
أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي
مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

Nahl Suresi, ayet: 68, 69

Anlamı (Diyanet'in)

Rabbi'n *balarısına* "Dağlarda, ağaçlarda ve hazırlanmış kovanlarda yuva edin! Sonra her çeşit üründen ye! Sonra da Rabbi'nin işlemen için gösterdiği yollardan yürü" diye öğretti. Karınlarından insanlara şifa olan çeşitli bal çıkar. Düşünen bir millet için bunda ibret vardır. (Nahl Suresi, ayet: 68, 69.)

Açıklama

Ayette, Tanrı'nın "arıya vahyettiği" bildiriliyor. "Vahy", açıkça yer alıyor. Ancak buradaki vahiy, Kur'an yorumcularına göre "ilham" anlamındadır. Fahruddin Râzî de bu görüştedir. Râzî, arıda "şaşılası" birtakım özellikler bulunduğunu, bunun da "Tanrı'nın "ilhamı'nın ürünü olduğunu yazıyor. Şu özellikler üzerinde duruyor:

• Geometri bilgisi: Arıların yaptıkları "yuva"lar, son derece düzgün "altıgen"lerden oluşmakta. Bu altıgenlerin arasında hiçbir boşluk bulunmamakta. İnsanlar bunu ancak, özel araç ve gereçlerle meydana getirebilirler. Bu, bir şaşılasılıktır.

• Yönetim bilgisi: Arıların başında, hepsinin buyruğunda bulunduğu, iri gövdeli bir başkanları vardır. Bu iri arının hükmü, hepsi için geçerlidir. Hepsi bu başkana hizmet etmekte, onun izinden gitmekte. Bu da bir şaşılasılık.

• Müzik bilgisi: Yuvalarına döndüklerinde "tanburlarına vururlar" ve çeşitli türden müzik araçlarıyla gerçekleştiriliyorcasına müzikler sunarlar. Bu da şaşılasılık.

Râzî, bütün bu özellikleri anlattıktan sonra şöyle demekte:

"Hayvanın bu şaşılası özellikleri taşıyor olması, onun zekâ ve akıllılıkta üstün bir düzeyde olduğunu gösterir. Böyle bir durum, yalnızca ilhamın sonucu olabilir. Vahye benzeyen bir ilhamın." (Bkz. Râzî, e't-Tefsiru'l-Kebîr, c. 20, s. 69, 70.)

Ayetlerde, *arıya* şunların buyurulup bildirildiği açıklanıyor:

• Ev (yuva) edin kendine!

Bu evin (yuvanın) nerelerde edinileceği de bildiriliyor.

• Dağlarda, ağaçlarda ve insanlarca yapılan barınaklarda.

• Her çeşit üründen (semerât) ye!

• Tanrı'nın yoluna (sübül) boyun eğip (zülel) uy. Aslında "Tanrı'nın yolları" demek gerekiyor. Çünkü ayette sözcük çoğul.

Balın, arının neresinden çıktığı da açıklanıyor:

• "Karınlarından" (mim bütûnihâ).

Bu "karınlarından"ı, yorumcular, "ağızlarından" diye çevirip yorumlamaktalar. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 20, s. 72.)

Balın, ayetteki adı: "Şarab". "İçilir olan" anlamında. Başka yerdeyse asıl bal demek olan "asel" yer alıyor. (Muhammed Suresi, ayet: 15.) Bkz. BAL.

Bu şarabın hep aynı renkte olmadığı da açıklanıyor. Ve bu şarapta insanlar için "şifa" bulunduğu da belirtiliyor. Bunun böyle olmasının da insanlar için (Tanrı'yı bulmaları, anmaları yönünden) "düşündürücü" olduğu anlatılıyor. Buradaki şifanın balın şifası değil, "Kur'an'ın şifası" olduğunu ileri sürenler de var. Mücahid bu görüşte. Fakat, yorumcular genellikle buradaki şifanın "balın şifası" olduğu yolundaki görüşü benimsemekteler. (Bkz. Taberî, Tefsir, c. 13, s. 94; Râzî, Tefsir, c. 20, s. 73.)

Balın insanlara şifalı olduğunu anlatan yorumlar pek çoktur. Bu yolda anlatılanlar, aşırı ölçülere varmakta ve kimi satıcıların çıkarlarına yaramakta. Kimi zaman öyle anlatılır ki, bal, "her derde deva" olarak gösterilir. Bu yoldaki anlatılanlara göre, "balın iyileştiremeyeceği hiçbir hastalık yoktur"!

Bkz. BAL.

Ayette "arı" için *nahl* sözcüğü yer alıyor.

Diyanet'in çevirisinde bu sözcük dilimize "balarısı" diye çevriliyor. "Bal- arısı" deyince, herkesin bildiği, balı yapan arı akla gelir. Ayette anlatılanın da bu tür arı olduğu anlaşılıyor. Ancak, Fahruddin Râzî, ayette geçen ve arı anlamı verilen "nahl"i ikiye ayırmakta: Bir kesimi, "dağlarda ve ormanlarda"dır, buralara insan ulaşamaz. Bir kesimi de insanların yaşadıkları, yerleştikleri yerlerde, barınaklardadır, insanlar bu arıdan yararlanmaktalar. Râzî, ayette böyle bir ayrımın yapıldığı görüşünde. Arıya "dağlarda, ağaçlarda ve barınaklarda ev (yuva) edin!" diye seslenilmesini böyle yorumluyor. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 20, s. 70.)

Arının Aklı

• "Arının aklı var mı"?

Kimi yorumcuya göre: "Evet". Dahası, arının aklı olduğu için, Tanrı'nın kendisine seslendiği ve görev yüklediği ileri sürülüyor.

Kimine göreyse "arının aklı yok"tur, ne yapıyorsa, doğası gereği yapıyordur. Tıpkı karınca gibi. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 20, s. 71.)

➤ARKADAŞ

Bir yolda, bir işte, bir uğraşta birlikte bulunan ve paylaşacakları şeyleri olanlardan her biri. Huyları, anlayışları birbirine yakın olanlardan her biri. Birbirine arka olanlardan her biri.

Arkadaşlık: Arkadaş olma durumu, arkadaşa yakışır tutum ve davranış.

A- Peygamberlerin Arkadaşları

1- İslam Peygamberi'nin Arkadaşları

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ
إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ
إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Tevbe Suresi, ayet: 40

Anlamı

Eğer ona (Muhammed'e) yardım etmezseniz, bilin ki, Tanrı ona yardım etmiştir. Hani kâfirler, onu, "iki kişinin ikincisi" olarak çıkarmışlardı (yurdundan). O zaman ki, ikisi de "mağara"daydılar. O, o sırada arkadaşına, "Üzülme-kaygılanma, çünkü kesinlikle Tanrı bizimledir!" diyordu. Tanrı onun üzerine dinginlik-huzur indirdi ve onu, görmediğiniz askerlerle (meleklerle) güçlendirdi. Kâfirlerin sözlerini-savlarını alçalttı. Yücelerde olan, Tanrı'nın sözüdür. Tanrı güçlüdür, hikmetlidir. (Tevbe Suresi, ayet: 40.)

Açıklama

Hadis'lerin ve Kur'an yorumlarının verdikleri bilgiye göre, ayette sözü edilen "arkadaş", Peygamber'in en yakın arkadaşı olan Ebubekir'di. "Mağara"da Peygamber'le birlikte o vardı.

Peygamber'in başka arkadaşlarından herhangi birinden, belirli biçimde ve "arkadaş" anlamına gelen bir sözcükle söz edilmez ayetlerde. Ancak, tüm yakın uzak arkadaşlarına, hemşehrilerine seslenilerek ve kendisi gösterilerek "arkadaşınız" diye nitelenir Peygamber. Şöyle:

Sebe' Suresi,
ayet: 46

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى
ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ

Anlamı

(Ey Muhammed!) De ki "Size yalnızca bir öğütle öğüt veririm: Tanrı için ikişer ya da tek tek durun, sonra düşünün (anlarsınız) ki, *arkadaşınızda* bir delilik yoktur. O, yalnızca bir uyarıcıdır size. Çok katı bir azabın gelmek üzere olduğu bir sırada." (Sebe' Suresi, ayet: 46.)

Tekvir Suresi'nin 22. ayetinin anlamı da aynen şöyledir:

"Arkadaşınız (Muhammed) deli değildir."

Necm Suresi'nin 2. ayetinin anlamı:

"Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı, azmadı da."

Bu ayetlerde "arkadaş" anlamına gelen sözcük "sahib"dir. Peygamber için "sahibiküm" yani "arkadaşınız" denmekte.

"Bunlar", arkadaş"ın ve "arkadaşlığın" önemini yansıtmıyor mu? Yani, insanlara "arkadaş" olarak, "arkadaşlık"la yaklaşmanın önemini?...

2- Musa Peygamber'in "Arkadaş"ları

Musa Peygamber'in, soru sormasını istemeyen ve "giz" (sır) dolu bir arkadaşından söz edilir Kur'an'da: Musa Peygamber kendisine ters gelen durumlarla ilgili soru sorunca, o arkadaşının karşılığı şu olur:

"Ben sana, (ta işin, arkadaşlığın başında) yaptığım işlere dayanamazsın (soru sorarsın, benimle arkadaşlık edemezsin) demedim miydi?" (Kehf Suresi, ayet: 72, 75.)

Ama yine bir fırsat verilmesini isteyen Musa Peygamber'in, Kehf Suresi'nin 76. ayetinde, şöyle dediği açıklanır:

"Bundan sonra, sana bir şey sorarsam, bana artık *arkadaş* olma..."

Hadislerde ve Kur'an yorumlarında verilen bilgiye göre, Musa Peygamber'in bu arkadaşı, "Hızır Aleyhisselam"dı.

Bkz. **MUSA.**

Şuarâ Suresi'nin 61. ayetinde, Musa Peygamber'in arkadaşlarından, kendisiyle birlikte olanların Firavun'dan kaçarlarken kaygılarını dile getirdiklerini anlatan kesimde söz edilir. Şöyle:

"İki topluluk (Musa kesimindekiler ve Firavun kesimindekiler) birbirlerini gördüğünde, *Musa'nın arkadaşları* 'İşte yakalandık!' dediler."

"Eshabu Musa"nın yani Musa'nın arkadaşlarının bu kaygılarının boş olduğu ve kurtuldukları, daha sonraki ayeterde anlatılıyor.

Bkz. **FİRAVUN, MUSA.**

3- Yusuf Peygamber'in "Zindan Arkadaşları"

İki ayette, Yusuf Peygamber'in bir seslenişi yer alıyor:

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ

Yusuf Suresi, ayet: 39, 41

Anlamı

"Ey zindan (hapishane) arkadaşlarım! (Yâ sahibeyi's-sicni)" (Yusuf Suresi, ayet: 39, 41.)

Ayetlerde, Yusuf Peygamber'in, bu seslenişlerle arkadaşlarına öğütler vermeye koyulduğu ve verdiği öğütler anlatılıyor. Bu arada, arkadaşlarının "düş"lerini (rüyalarını) yorduğu (ta'bir ettiği) ve neler söylediği bildiriliyor.

Yusuf Peygamber'in verdiği öğütler, "Tek Tanrı'ya kulluk etmeye çağırma" noktasında toplanıyor. Düşleri nasıl yorumladığına gelince: Bkz. RÜYA, YUSUF.

4- İsa Peygamber'in "Arkadaş"ları

İsa Peygamber'in arkadaşları, ya da en yakın arkadaşları olarak, "Havariler" bilinir. Havarilerden Kur'an'da söz edilir:

Âli İmrân Suresi, ayet	: 52
Mâide Suresi, ayet	: 111, 112
Saff Suresi, ayet	: 14

Bu ayetlerden ilk (Âli İmrân Suresi, ayet: 52) ve sonuncu (Saff Suresi, ayet: 14) ayetlerde, "Havariler"in, İsa Peygamber'e iyi arkadaşlığın da gereği olan dayanışma gösterdikleri, yardımcı oldukları da anlatılıyor. Ancak, "arkadaş" ve "arkadaşlık" anlamına gelen bir sözcükle anlatılmıyor. Yani Havariler için "İsa'nın arkadaşları" anlamına gelen bir deyim yer almıyor ayetlerde.

B- Peygamberlerden Başka Kesimden İnsanların "Arkadaş"ları "Arkadaşlık"ları

1- İki "Arkadaş"ın Kur'an'daki "Kıssa"sı

Söz konusu iki arkadaşın durumları, ilişkileri anlatılırken, "arkadaş" anlamına gelen sözcük de (sahib) yer alıyor. "Kıssa"nın özeti:

İki arkadaştan biri zengin. İki üzüm bağı var. Bağlar hurmalıklarla çevrili. Aralarında da ekinler... Hurmalıklar ve ekinler de onun. Aralarından bir de ırmak akan bağlar, bahçeler ve ekinler, her zaman bol bol ürün vermekteler. Aynı kişinin bunlardan başka serveti de var.

Bu zengin kişi arkadaşıyla konuşurken çok böbürgendir. Zenginliğinden ve adamlarının çokluğundan, yani gücünden söz eder, arkadaşına daha üstün olduğunu anlatır. Bu arada öbür dünyaya inanmadığını da açıklar. Öbür dünya gerçek çıksa bile, Tanrı katında kendisinin daha üstün durumda bulunacağını söyler.

Arkadaşıysa kendisini, "önce topraktan, sonra meniden yaratan, daha sonra adam durumuna getiren Tanrı"ya karşı nankörlük etmemeye, "şükretmeye" çağırır. İradeyi ve gücü, Tanrı'da görmek gerektiğini belirtir. Kendisinden söz ederken de şöyle der:

"Beni kendinden mal ve nüfus yönünden daha az güçte buluyorsan, bilesin ki, Tanrı'm bana, senin bahçenden daha iyisini verebilir, seninki üzerine gökten felaketler yağdırabilir, bahçelerin yerle bir olabilir. Ya da suyu, bir daha elde edemeyeceğin biçimde çekilip yok olabilir!"

Gerçekten de öyle olur bir gün. Ve zengin olan, felaket günü bu durumu görünce, bağın-bahçenin altüst olmuş "çardak"ları önünde, ellerini kaldırarak: "Ah keşke, Tanrı'ma hiç kimseyi ortak koşmasaydım!" der ve üzüntüsünü belirtir. (Kehf Suresi, ayet: 32-42.)

Ayrıca bkz. Saffât Suresi, ayet: 51-55. Burada, "dost" ve "arkadaş" anlamına gelen "karin" yer alır.

2- "Karı-Koca Arkadaşlığı"

Kimi ayetlerde, karı, kocası için arkadaş (e's-sâhibe) olarak gösterilir.

"Karı" için "arkadaş" anlamına gelen "sahibe" sözcüğünün kullanıldığı ayetler:

En'âm Suresi, ayet : 101
Cin Suresi, ayet : 3
Meâric Suresi, ayet : 12

3- "Anababayla Çocuklarının Arkadaşlıkları"

Lokman Suresi'nin 15. ayetinde, "onlarla (ana ve babanla) dünya işlerinde güzel biçimde arkadaşlık et!" anlamında bir anlatım yer alır. Lokman'ın, oğluna olan öğütlerini anlatan ayetler arasında yer alır bu anlatım. Bkz. LOKMAN.

4- "İyi"lerle, "Ulu Kişi"lerle, "Şehid"lerle, En Başta da "Peygamber"lerle Arkadaşlık

Normal kişilerin, sıradan insanların, ulu kişilerle ve peygamberlerle arkadaş olabilecekleri de Kur'an'da belirtilir:

Nisâ Suresi, ayet: 69

وَمَنْ يُطِعِ
اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ
رَفِيقًا

Anlamı

Kimler Tanrı'ya ve Peygamber'e boyun eğerlerse, işte onlar, Tanrı'nın nimetlendirdiği peygamberlerle, dürüstlerle, şehidlerle ve iyilerle (ulularla) birliktedirler. Bu arkadaşlıkla onlar ne güzel arkadaştırlar. (Nisâ Suresi, ayet: 69.)

Bu ayette, arkadaş anlamında, "refik" sözcüğü yer almıştır.

5- "Kötü"lerle "Arkadaşlık"

Kur'an'da, "kötü insan"larla, "inanmaz"larla "arkadaşlık" ettiği halde, yoldan çıkmamayı başarmış, cennete girmeyi hak etmiş kimseler de olabileceği anlatılır ve örnek verilir.

Sâffât Suresi'nde, cennetliklerin cennetteki mutlulukları anlatılırken, oradakilerden birinin "Benim bir arkadaşım vardı!" diye söze başlayıp, arkadaşının inanmazlığını anlatacağı ve bir ara bakınca o arkadaşını, "cehennemin ortasında" göreceği bildirilir. (Bkz. Sâffât Suresi, ayet: 51-55.) Cennetteki kişinin, dünyadayken arkadaşlık ettiği ve "cehennemin ortasında" gördüğü "arkadaşına" şöyle sesleneceği de açıklanır: "Tanrı'ya andiçerim ki, sen beni de az kalsın mahvedecektin. Eğer Tanrı'nın iyiliği olmasaydı, ben de oraya götürülmüş olanlardan olurdum!" (Sâffât Suresi, ayet: 56, 57.)

C- Şeytanla Arkadaşlık

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

Zuhruf Suresi, ayet: 36

Anlamı

Kim Rahman'ın (Tanrı'nın) "zikr"inden (Tanrı'yı anmaktan) geri durursa, şeytanı ona tebelleş ederiz. Şeytan ona arkadaş olur. (Zuhruf Suresi, ayet: 36.)

Aynı surenin bundan sonraki 37. ayetinde de, şeytanların, insanları, doğru yoldan alıkoydukları ve o insanların kendilerini doğru yolda sandıkları anlatılır. Daha sonraki ayet:

حَتّٰى إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ

Zuhruf Suresi, ayet: 38

Anlamı

Sonunda bize geldiğinde (öbür dünyada), (şeytandan olan arkadaşına seslenerek): "Keşke benimle senin arandaki uzaklık, doğuyla batı arasındaki uzaklık kadar olsaydı!" der. (Zuhruf Suresi, ayet: 38.)

Bu ayeti izleyen ayette de, "pişmanlığın artık yarar sağlamayacağı" ve "arkadaşların birlikte, cehennemde cezalarını çekecekleri" bildirilir.

Özet

"Arkadaş" ve "arkadaşlık"la ilgili ayetlerin özeti:

a- Arkadaşlık çok önemlidir.

b- Olabildiğince "iyiler"le arkadaşlık kurulmalıdır. Bunun için:

• Tanrı'ya ve Peygamberi'ne, buyrukların tümüne uyacak biçimde boyun eğilmelidir.

• "Tanrı'nın zikri"nden (Tanrı'yı anmaktan) geri durulmamalıdır.

c- Kötülerle arkadaşlıklardan uzaklaşılmalı, hiç değilse, onların inançsızlıklarıyla sapıklığa düşmekten sakınılmalıdır.

d- "Kötü"lerle, en başta da "şeytan"la arkadaşlık edenler, sonradan "pişman" olacaklar. Ne var ki, eğer şeytanla arkadaşlık sonuna dek sürerse, "pişmanlık" hiçbir yarar sağlamayacaktır. Yani pişmanlık bu dünyadayken olmalı ve şeytanla olan arkadaşlıklar bırakılmalı. Bunun için de Tanrı'yı "çok zikretmek" gerekir.

Bkz. **GÜNAH, İYİ, KÖTÜ, ŞEYTAN, ZİKİR.**

➤ARMAĞAN

Birini, birilerini sevindirme ya da sayma amacıyla karşılıksız ya da zorunluksuz verilen şey.

A- Tanrı'nın Armağanı

ٱلْوَهَّابُ

Tanrı'nın niteliklerinden biri de "çok armağan verici" anlamına gelen "vehhâb". Kur'an'da üç yerde geçer:

Âli İmrân Suresi, ayet : 8
Sâd Suresi, ayet : 9, 35

1- Tanrı'nın Peygamberlere Armağanı

a) Tanrı'nın İslam Peygamberi'ne Armağanı

Duhâ Suresi, ayet: 11

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

Anlamı

(Ey Muhammed!) Tanrı'nın "nimet"ine gelince. İşte ondan söz et. (Duhâ Suresi, ayet: 11.)

Buradaki "nimet", kuşkusuz iyilik anlamındadır. Tanrı'nın Peygamber'e olan iyiliğinden söz edilmekte. Bu ayetin yer aldığı sure, hemen tümüyle, Tanrı'nın Peygamber'e olan iyiliklerini anlatmakta. Ama nimet, birçok yerde olduğu gibi, burada da, iyilik anlamıyla birlikte, armağan anlamını da içermekte. Bu surenin 5. ayetinin anlamı şöyledir:

Tanrı'n sana verecek, sen de hoşnut olacaksın. (Duhâ Suresi, ayet: 5.)

Burada, Tanrı'nın "vereceği" anlatılan şey, tam anlamıyla bir armağandır. "Armağan"ın tanımına uygun düşmektedir. "Armağan" anlamını veren bir sözcük, "i'ta" ("atiyye": armağan vermek anlamını içerir) yer almakta.

Demek ki, Tanrı'nın İslam Peygamberi'ne "verdikleri", Tanrı'nın birer "armağan"ıdır. Bkz. Sâd Suresi, ayet: 8, 9.

b) Tanrı'nın, İnanırların ve Peygamberlerin de "Ata"sı Sayılan İbrahim Peygamber'e "Armağan"ı

İbrahim Peygamber'in bir duası anlatılmakta:

"Tanrı'm! Bana 'hüküm' armağan et ve beni iyilere kat." (Şuarâ Suresi, ayet: 83.)

Buradaki "hüküm", "yararlı bilgi" anlamına gelen "hikmet", ya da "egemenlik"tir.

İbrahim Peygamber'in, Tanrı'nın iki armağanı üzerine Tanrı'ya sunduğu teşekkür anlatımı da yer alıyor:

"O Tanrı'ya hamdolsun ki, kocamışlıkta bana İsmail ve İshak'ı armağan etmiştir. Kuşkusuz Tanrı'm, duaları işitendir." (İbrahim Suresi, ayet: 39.)

"İsmail" ve "İshak" da Kur'an'da adı geçen peygamberlerdendirler ve İbrahim Peygamber'in oğullarıdırlar.

En'âm Suresi'nin 84. ayetine de şöyle başlanmakta:

"Biz ona (İbrahim'e) İshak'ı ve Yakub'u armağan olarak verdik..."

Yakub da bir peygamberdir ve İshak'ın (İbrahim Peygamber'in oğlu İshak Peygamber'in) oğludur. Yusuf Peygamber'in de babası. Bkz. **İBRAHİM, İSHAK, YAKUB, YUSUF.**

İshak ve Yakub'un İbrahim'e "armağan" edildiği, aynı anlatımla, Enbiyâ Suresi'nin 72. ve Ankebût Suresi'nin 27. ayetinde de anlatılır.

c) Tanrı'nın Yakub Ailesine Armağanı

Tanrı'nın Yakub ailesine olan "iyilik"lerinden, Kur'an'da çok söz edilir. Bkz. **AİLE, İSRAİLOĞULLARI.**

d) Tanrı'nın Davud Peygamber'e Armağanı

Sâd Suresi'nin 30. ayetinde şöyle denir:

"Davud'a Süleyman'ı armağan ettik. O, ne güzel bir kuldu."

Süleyman da bir peygamberdi; aynı zamanda babası gibi "hükümdar"dı. Babası, Davud Peygamber'dir.

e) Tanrı'nın Süleyman'a Armağanı

Büyük güç ve egemenliği de bulunan Süleyman Peygamber'in şöyle bir duası yer alır Kur'an'da:

"Tanrı'm beni bağışla ve bana öyle bir 'mülk' armağan et ki, benden sonra kimsenin ulaşabileceği türden olmasın. Kuşkusuz sen çok armağan verensin!" (Sâd Suresi, ayet: 35.)

Bundan sonraki ayetlerden dördünün anlamı da şöyledir:

"Biz de bunun üzerine, ona (Süleyman'a), yeli (rüzgârı) boyun eğdirdik. Yel, onun buyruğuyla, istediği yere kolayca giderdi (akıp giderdi). Yapılar (binalar) kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları da ona boyun eğdirdik. Yine ona boyun eğdirdiğimiz bir başka kesim şeytanlar da demir halkalarla bağlıydı. Ona, (ey Süleyman!) İşte bizim armağanımız budur. İster iyilik yolunda dağıt, ister tut! Hesaba gelmez bunlar!' dedik." (Sâd Suresi, ayet: 36-39.)

Süleyman Peygamber'in Tanrı'nın gerek kendisine ve gerek babasına verdiği "nimet"lere "şükür"de bulunduğu ve "şükr"ünü "tam olarak" yerine getirebilmesi için Tanrı'ya yakarıp yardım istediği de bildirilir Kur'an'da: Neml Suresi, ayet: 19.

Bkz. **AİLE, ANABABA, SÜLEYMAN.**

f) Tanrı'nın Eyyûb Peygamber'e Armağanı

Başına gelen "belâ"lardan sonra Tanrı'ya yakarması üzerine, bir zamanlar tümüyle yitirdiği sağlığına ve servetine yeniden kavuşmuştur Eyyûb Peygamber. Dahası, başına gelenlerden önce neleri vardıysa, onların iki katına kavuşmuştur. Bu, açıklanır. (Sâd Suresi, ayet: 42, 43.) Ayrıca açıklanır ki, Eyyûb'un, "musibet"ten sonra kavuştukları, kendisine "armağan olarak" verilmiştir. Tanrı katından... "Biz ona armağan ettik..." buyurur Tanrı. (Sâd Suresi, ayet: 43.)

Bkz. EYYÛB.

g) Tanrı'nın Zekeriyya Peygamber'e "Armağan"ı

Zekerriya Peygamber, Tanrı'ya yakarır:

"Tanrı'm! Kemiklerim güçsüzleşti. Başımda kocamışlık başladı (saçlarım ağardı). Sana olan yakarmalarımla, elimin boş dönmesiyle mutsuz olduğum hiç yok. Benden sonraki yakınlarımın durumlarına ilişkin (yoldan çıkacaklar diye) korkmaktayım. Karım da kısırdır. Katından bana bir oğul armağan et de, bana ve Yakuboğulları'na mirasçı olsun. Tanrı'm, onu, beğenilmiş biri yap!" (Meryem Suresi, ayet: 4-6.)

"Tanrı'm! Beni tek başıma bırakma! Sen mirasçıların en hayırlısısın!" (Enbiyâ Suresi, ayet: 89.)

Tanrı buyurur:

"Ey Zekeriyya! Sana, adı Yahya olan bir oğlan (vereceğimizi) müjdeliyoruz. Bu adı, daha önce kimseye vermemiştik!" (Meryem Suresi, ayet: 7.)

Zekeriyya karşılık verir:

"Tanrı'm! Benim nasıl oğlum olabilir ki, karım kısırdır, bense, kocamışlıktan bitik bir durumdayım?" (Meryem Suresi, ayet: 8.)

Tanrı karşılık verir:

"... Bu benim için kolaydır. Seni de, önce sen daha hiçbir şey değilken yaratmıştım!" (Meryem Suresi, ayet: 9.)

Tanrı anlatmakta:

"Zekeriyya'nın isteğini yerine getirdik ve *ona Yahya'yı armağan olarak verdik.* Karısını, buna elverişli duruma (doğum yapacak duruma) getirmiştik..." (Enbiyâ Suresi, ayet: 89.)

Bkz. ZEKERİYYA.

2- Tanrı'nın İnsanlara Armağanı

a) Tanrı'nın Meryem'e Armağanı

Meryem'e de oğlu İsa Peygamber "armağan" edilmiştir:

Meleğin, ona müjdeyi getirirken şöyle dediği bildirilir:

"Ben, senin Tanrı'nın elçisiyim, başka değil. Sana (Tanrı adına) bir oğlan *armağan* etmeye geldim. Temiz bir oğlan..." (Meryem Suresi, ayet: 19.)

Meryem karşılık verir:

"Benim nasıl bir oğlum olabilir ki, bana hiçbir insan dokunmadı. Ve ben, kötü kadın da değilim." (Meryem Suresi, ayet: 20.)

Melek (Cebrail) açıklar:

"Senin Tanrı'n, 'bu, benim için kolaydır!' dedi..." (Meryem Suresi, ayet: 21.)

Meryem, peygamber değildi elbette. Ne var ki, ulu bir peygamberin (İsa'nın) annesi olmuştu.

Bkz. **MERYEM.**

b) Tanrı'nın Dilediği İnsanlara Armağanı

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ
يَشَاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ

Şûrâ Suresi, ayet: 49

Anlamı

Göklerin ve yerin "mülk"ü (egemenliği) Tanrı'nındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocuk, dilediğine erkek çocuk armağan eder. (Şûrâ Suresi, ayet: 49.)

Yukarıdaki ayette de, daha önce sunulan ayetlerde de, "armağan" anlamı için "hibe" yer almakta.

c) Tanrı'dan İstenecek Armağan

Âli İmrân Suresi'nin 8. ayetinde, "bilimde ileri gitmiş kişiler"in, Tanrı'ya yakarırlarken şöyle söyledikleri bildirilir:

"Tanrı'mız! Bizi doğru yola erdirdikten sonra, kalplerimizi saptırma. Katından bize, rahmetini armağan olarak ver. Kuşkusuz sen, çok armağan verensin!"

Bu ayette de "armağan" anlamı için "hibe" yer almıştır.

B- İnsanların Birbirlerine Armağanları

Sebe' Melikesi'nin Süleyman Peygamber'e armağanı

Melike'nin şöyle dediği bildiriliyor:

"Hükümdarlar bir kente girdikleri zaman, bozar bırakırlar orasını. Güçlü kimselerini düşük duruma düşürürler. Bunu yaparlar böyle. Ben şimdi onlara (Süleyman kesimine) bir armağan göndereceğim. Ve elçilerin neyle döneceklerine bakacağım!" (Neml Suresi, ayet: 34, 35.)

Armağanlar geldiğinde, Süleyman Peygamber'in bunları nasıl karşıladığı da açıklanıyor:

"Süleyman'a geldiklerinde, Süleyman: Siz bana, mal ile yardımda bulunmak mı istiyorsunuz? Tanrı'nın bana verdiği, size verdiğinden daha değerlidir. Hayır! Siz, armağanlarınız nedeniyle mutlu oluyorsunuz (rahatlık, güvenlik duyuyorsunuz)!" (Neml Suresi, ayet: 36.)

Yukarıdaki iki ayette, (35, 36) armağan anlamı için, "hediyye" (hediye), sözcüğü yer alıyor.

II- ARMAĞANLA İLGİLİ HADİSLER

A- Peygamber'e Armağanlar

1- Türleri

a) Kadın

Ahzâb Suresi'nin 50. ayetinde: "Ve inanır kadın... Eğer bu kadın kendisini Peygamber'e armağan ederse (İn vehebet nefsehâ li'n-Nebiyyi)..." deniyor. Ayette yer alan: "Kadının kendini hibesi" (armağanı). Ancak yorumlarda, "kadının mihrini hibesi" diye de anlam verilir. Diyanet'in resmi çevirisinde de bu tefsirli anlam görülür.

Burada, Buharî ve Müslim'in de yer verdiği bir hadiste, Âişe'nin "*Hiç, bir kadın da kendini, kadınlığını armağan eder mi*" dediği, ardından, Peygamber'e başka yetkinin de verildiğini bildiren 51. ayet de gelince şu sözleri söylediği yer alır:

"(Ey Peygamber!) Görüyorum ki, senin Tanrı'n, yalnızca senin keyfini yerine getirmek için ivedilik gösteriyor." (Bkz. Buharî, Tefsir, 33/7; Tecrîd, Tefsir, hadis no: 1721; Müslim, Rada' /49-50, hadis no: 1464; İbn Mace, Nikâh /57, hadis no: 200; Ahmed İbn Hanbel, 6/134, 158, 261.)

Kaynakların verdiği bilgiye göre, M. 628 dolayında, Peygamber komşu hükümdarlara, bu arada Mısır'a, buradaki "Kıbti"lerin (Kopt'ların) büyük başkanı Mukavkıs'ı İslam'a çağıran mektup göndermişti. Mukavkıs da bu nitelikteki mektuba, incelikle bir karşılık vermiş, birlikte de *armağanlar* göndermişti. İşte *bu armağanlar arasında "iki cariye" de vardı.* Bunlardan biri *Mariye'ydi* (Marya). (Bkz. Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, çev. Prof. Dr. Salih Tuğ, İstanbul, 1980, 1/343, fıkra: 529, 2/745, fıkra: 118; el Vesâiku's-Siyâsiyye, no: 50.)

b) Başka Armağanlar

Kaynakların belirttiğine göre, Mukavkıs'ın armağanları cariyelerden başka şunlardan oluşuyordu:

Mâbûr adı verilen bir "hadım ağası", camdan yapılma bir çanak, bir sandıkki, Peygamber daha sonra bu sandığın içinde, fildişi tarağını, makaslarını, sürme kabını taşırdı. (Bkz. Hamidullah, aynı kitap, 2/343; Süheylî, 1/12, 124, 2/355-356; Taberî, Tarih, 1/1783-1784; Makrızî, 1/308.)

Hadislerde aktarıldığına göre, Peygamber'e, Müslümanlar şu tür armağanları sunmuşlardı:

Hurmalıklar

Hurmalıkların bir kesiminin "mülkiyet"i değil de kullanımı, ürünleri armağan ediliyordu. Hicret'ten hemen sonraki dönemde buna gerek duyuluyordu. (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hibe/35; Tecrîd, hadis no: 1145; Müslim, Cihad /70-71, hadis no: 1771.) Fakat ganimetler elde edilince –ki birçok hurmalıklar ele geçirilmişti– armağan edilen hurmalıklar geri verilmişti. (Bkz. aynı kaynaklar, aynı yer) Kimi

ganimetlerin beşte biri, kimininse tümü Peygamber'e kalmıştı. Birincisi savaşla, ikincisi savaşsız elde edilen yerlerdi. Haşr Suresi'nin 6. ayetinde, bu ganimetlerin Peygamber'e neden verildiği de açıklanarak, "Ey inanırlar! Onların mallarından, Allah'ın Peygamberi'ne verdiği şeyler (ganimetler) için siz ne at, ne de deve koşturdunuz..." deniyor. Fedek, (Medine'ye iki günlük bir uzaklıkta bir Yahudi köyüydü) ve Nadiroğulları (Medine'ye iki saat uzaklıkta bulunan, Yahudiler'in çok önemli üç kolundan biri) Yahudileri'nden elde edilenler, topraklar ve hurmalıklar böyleydi. Bunu anlatan hadisler Buharî ve Müslim'de de yer alır. (Bkz. Tecrîd, hadis no: 1173, 1225, 1575, 1576.)

Kimi aktamalardan anlaşıldığına göre, bir kesim hurmalık da mülkiyetiyle birlikte armağan edilmişti Peygamber'e. Prof. Dr. Muhammed Hamidullah şunları yazıyor:

"Hicri 3. yılda, Muhayrık adında bir sahabîsi, Muhammed'e (a.s.), vasiyet yoluyla *yedi hurma bahçesi bağışlamıştır.*" (Bkz. Hamidullah, İslam Peygamberi, çev. S. Tuğ, 2/1041, fıkra: 1652.)

Süt Develeri

Hamidullah şöyle diyor:

"Medine'ye hicret zorunluğunda kalınca, burada sahabîlerden bazı zenginler, süt *veren bazı develerini,* onun (Peygamber'in) emir ve istifadesine sundular..." (Bkz. Hamidullah, aynı kitap, aynı yer.)

Ancak, bu tür armağanlar da, ilk dönemde olmuştur. Çünkü daha sonraları, hadislerden anlaşıldığına göre, Peygamber'in kendi develeri bulunduğundan buna ihtiyacı kalmamıştır. Artık çokça develeri vardır Peygamber'in. Buharî ve Müslim'in de yer verdikleri bir hadise göre, bir hacc için Peygamber, kendisi için *yüz kurbanlık deve* ayırmış, kimilerini kendisi kesmiş, kimilerinin kesilmesini de damadı Ali'ye buyurmuştu. (Bkz. Buharî, Hacc /121, 122; Tecrîd, hadis no: 829; Müslim, Hacc /147, hadis no: 1218; Hacc /348-349, hadis no: 1317; İbn Mace, Menasık /84, hadis no: 3074; Dârimî, Menâsık, 34; Ahmed İbn Hanbel, 1/ 79, 112, 123, 132, 143, 154, 159, 254, 314, 315.)

Müslim'in, Cabir İbn Abdullah'tan aktarılan 1218. hadisine göre, Peygamber'in *kendi develerinden* sunduğu bu kurbanlık develerden 63'ünü kendi eliyle kesmiş, kalanını da Ali'ye kestirmişti. (Bkz. Müslim, Hacc/147, hadis no: 1218, c. 2, s. 892.)

Görülüyor ki, bu aşamada, Peygamber'in artık maddi bir ihtiyacı kalmamıştı.

Yiyecekler, İçecekler

Peygamber'in yiyecek ve içecek şeylerden armağanlar aldığına ilişkin bir çok hadis vardır.

Bir hadisinde Peygamber şöyle diyor:

"Ben bir paça, ya da bir bacak (hayvan bacağı) yemeye çağırılsam hemen giderim. *Bana bir paça ya da bir bacak armağan edilse hemen alırım.*" (Bkz. Buharî, Hibe /2, Nikâh /73; Tecrîd, Hibe, hadis no: 1125.)

Peygamber'e, ihtiyacı olduğu dönemde, kimi zaman süt sağıp götürüldüğü, kimi zaman da bir süre sütünden yararlansın diye armağan olarak süt hayvanlarının verildiği hadislerde anlatılır. (Hadis kitaplarında, "Menâyih" bölümüne bakınız.)

Giyecek ve Kullanılacak Şeyler

Enes anlatıyor:

"Peygamber'e, 'sündüs'ten (ince dokunmuş ipekli kumaştan) bir *cübbe* armağan edilmişti. Oysa Peygamber'in kendisi *ipekli* giymeyi yasaklamıştı. Bu yüzden Peygamber'in bu cübbeyi giymesine şaşılmıştı. Bundan dolayı Peygamber şöyle demişti:

"Muhammed'in yaşamı elinde olan Tanrı'ya andiçerek söylerim ki, Sa'd İbn Muaz'ın cennetteki *mendilleri,* bu ipekli cübbeden daha güzeldir." (Bkz. Buharî, Hibe /28, Bed'ul-Halk /8; Müslim, Fedâilu's-Sehâbe /127, hadis no: 2469.)

Hadiste adı geçen kişi (Sa'd İbn Muaz), Peygamber'in yakın arkadaşlarındandır.

Buharî'nin açıklamasına göre, Peygamber'e ipekli cübbeyi armağan eden, Devme (Dûme) Kralı Ukeydir'dir. (Bkz. Buharî, Hibe /28) "Devmetü'l-Cendel" de denen "Devme", çok eski bir kenttir. Medine'yle Şam arasındadır. (Bkz. Miras, Tecrîd-i Sarih Tercemesi, İst. 1941, 8/55.)

Yine Enes anlatıyor:

"Kral Zu Yezen (Yemen Kralı), Peygamber'e 33 yük devesi ya da dişi deve karşılığında satın aldığı bir giysi *(hülle)* armağan etmişti." (Bkz. Ebu Davud, Libas /7, hadis no: 4034.)

"Peygamber'e, Rum Kralı uzun kollu ipekli bir kürk armağan etmişti. Peygamber de hemen giymişti onu..." (Bkz. Ebu Davud, Libas /11, hadis no: 4046.) Bu kürkü, Peygamber'in daha sonra, Necâşi'ye (Habeş Kralı'na) armağan edilmek üzere Ca'fer'e verdiği aktarılır.

Abdullah Oğlu Câbir anlatıyor:

"Peygamber'e bir ipek giysi armağan edilmişti. Peygamber de kısa bir süre sonra sırtından çıkarıp Hattab Oğlu Ömer'e armağan etti onu." (Bkz. Müslim, Libas /16, hadis no: 2070.)

Ebu Müleyke Oğlu Abdullah anlatıyor:

"Peygamber'e, altın süslemeli, ipekten giysiler armağan edilmişti. Peygamber de bunları 'eshâp'ı (arkadaşları) arasında paylaştırıp dağıttı..." (Bkz. Buharî, Fardu'l-Humus /11.)

Bu ve benzeri hadislerden anlaşılıyor ki, Peygamber'e çeşitli çevrelerden ve bu arada krallardan değerli armağanlarla birlikte yine değerli giysiler de armağan ediliyordu.

Ali anlatıyor:

"Kısrâ (İran Kralı), Peygamber'e armağan vermişti, o da kabul etmişti. Krallar ona armağanlar verirlerdi, o da kabul ederdi." (Bkz. Tirmizî, Siyer /23, hadis no: 1576.)

Binek Hayvan

"Peygamber'e, Eyle Kralı (Yuhanna) ak bir katır armağan etmişti. Bir de Yemen malı hırka giydirmişti..." (Bkz. Buharî, Hibe/28.)

2- Peygamber Herkesten Armağan Alır mıydı?

Hadislerde anlatıldığına göre, Peygamber, Müslümanlardan da, kâfirlerden de armağan alırdı. Ne var ki, bir olay üzerine, öyle herkesten armağan kabul etmeyeceğini bildirmiştir.

Ebu Hureyre anlatıyor:

"Peygamber'e bir A'rabî (bedevî), develerinden birini armağan etmişti. Peygamber de onun armağanına armağanla karşılık vermişti. Ne var ki, Peygamber'in verdiği armağanı azımsayan A'rabî, hoşnut olmamıştı. Sonra Peygamber'in konuyu hutbeye getirdiğini gördüm ve şunları söylediğini işittim: 'Kimi Arap bana armağanda bulunuyor. Ben de yanımda olandan gücümün yettiği kadar karşılık veriyorum. Ama Arap benim verdiğimi az bulup içerliyor bana. Tanrı'ya andiçerek söylerim ki bundan böyle yalnızca Kureyşî, Ensarî (Medineli) ve Sakafî (Sekifli) olandan başkasından armağan almayacağım!' " (Bkz. Ebu Davud, Büyü' /82; Tirmizî, Menâkıb /74, hadis no: 3945-3946. Ayrıca Bkz. Kâmil Miras, Tecrîd, 1941, 8/28-29.)

3- Peygamber'e Müslümanların Armağanları, Âişe'nin Gününe Rastlatılırdı

Müslümanlar, bir armağanda bulunacakları zaman, bunu Peygamber'in sevgisini bildikleri için Âişe'yle birlikte olduğu güne rastlatırlardı. Buysa, Peygamber kadınları arasında huzursuzluğa yol açmıştı. Peygamber karıları ikiye ayrılmıştı: Bir kesimde Âişe, Hafsa, Safiyye, Sevde; öteki kesimde Ümmü Seleme grubu. Ümmü Seleme, Peygamber'in armağanlar konusunda işe karışmasını ve Müslümanlara uyarıda bulunmasını istiyordu. Armağanlar, yalnızca Âişe'nin gününe rastlatılmamalıydı. Peygamber'e birkaç kez başvuruda bulunuldu; araya Peygamber'in kızı Fatıma da konuldu, ama bir sonuç alınamadı. (Bkz. Buharî, Hibe /8; Tecrîd-i Sarih, hadis no: 1130.)

B- Peygamber'in Armağanı

Hadis

Âişe anlatıyor:

"Peygamber armağan kabul eder ve armağana armağanla karşılık verirdi." (Bkz. Buharî, Hibe /11; Tecrîd, Hibe, hadis no: 1132; Ebu Davud, Büyû' /82, hadis no: 3536.)

Hadislerde, Peygamber'in, arkadaşlarına çeşitli armağanlar verdiği belirtilir.

C- Müslümanların Birbirlerine Armağanları

1- Armağanların, Karşılıklı Sevgide Etkisi

Hadis

"Hediyeleşin ki, birbirinizi karşılıklı sevmiş olasınız!" (Bkz. Aclunî, Keşfu'l-Hafâ, 1/381, hadis no: 1023; Mâlik İbn Enes el Muvatta', Hunu'l-Hulk /16.)

Hadis

"Hediyeleşin. Çünkü hediye, içteki kıskançlığı yok eder." (Bkz. Tirmizî, el Velâ ve'l-Hibe /6, hadis no: 2130; Ahmed İbn Hanbel, 2/405.)

2- Verilen Armağanın Geri Alınışı

Hadis

"Verdiği bir armağanı geri alan kimse, kustuğunu yiyen köpek gibidir." (Buharî, Hibe /14, Hibe /30; Tecrîd, Hibe, hadis no: 1134; Büyû' /83, hadis no: 3538-3539.)

3- Bir İşi Gördürmek İçin Armağan Vermek-Almak

Hadis

Buharî, Emevî Halifelerinden Ömer İbn Abdi'l-Aziz'in şu sözünü aktarır:

"Hediye, Peygamber zamanında hediyeydi, ama bugün rüşvettir (rışvet)" (Bkz. Buharî, Hibe/17.)

Peygamber'in de, kimi "hediye"nin helal olmadığını, "rüşvet" ve "ribâ (faiz)" günahı yükleyeceğini anlatan sözleri vardır:

Hadis

Ebu Humeyd e's-Sîdî anlatıyor:

"Peygamber, Ezd kabilesinden İbn Utbiyye adında bir kişiyi zekât toplama görevlisi olarak atamıştı. Adam zekât mallarından topladıklarını alıp getirdiğinde, Peygamber'e: 'Şunlar sizin zekât malınızdır. Bu da bana armağan edildi' demişti. Peygamber konuyu mescide getirip hutbede şöyle konuştu:

" 'Bu adam (zekât toplarken kendine de pay ayıran, armağan edildiğini söyleyen adam), zekât görevlisi olmayıp da babasının, ya da anasının evinde otursaydı, bekleseydi, o zaman kendisine armağan edilir miydi? Benim yaşamım elinde olan Tanrı'ya andiçerek söylerim ki, herhangi bir kimse zekât mallarından herhangi bir şey almış (kendisine maletmiş) olsa, Kıyamet günü, o mal boynuna yüklenmiş olarak ortaya çıkar. Aldığı mal deveyse, omuzunda deve, deveye özgü bağırır, sığırsa omuzunda sığır, sığıra özgü bir ses çıkarır, koyunsa omuzunda koyun alabildiğine meler.'

"Peygamber bunları söyledikten sonra kollarını yukarı kaldırdı –o denli ki, biz koltuk altını görüyorduk–: 'Ey Tanrı, bildirmem gerekeni bildirdim mi, ey Tanrı, bildirmem gerekeni bildirdim mi?!' demeye başladı." (Bkz. Buharî, Hibe/17.)

Bir başka hadis:

"Bir kimse, bir din kardeşine yardımcı olsa da, yardım edilen kimse, yardımcı olan kimseye, yardımından ötürü armağan verse, *Riba* (faiz) kapılarından bir büyük kapıyı açmış olur." (Bkz. Ebu Davud, Büyû' /84, hadis no: 3541.)

4- Çocuklara Yapılan Armağanda Adaleti Gözetmek

Hadislerde, çocuklara yapılan armağanlarda "adalet"i gözetmek gerektiği, kimine çok, kimine az armağan vermenin doğru olmayacağı bildirilir. (Bkz. Buharî,

Hibe /13; Tecrîd, hadis no: 1133; Müslim, Hibât /9-19; hadis no: 1623-1624; Ebu Davud, Büyû' /85, hadis no: 3542-3545.)

5- Karının, Kocasının İzni Olmadan Başkasına Armağanda Bulunması

Hadis

"Karısının namusunu koruyan bir kimsenin karısının, kadının kendi malı bile olsa bir harcamada bulunması caiz değildir." (Bkz. Ebu Davud, Büyû' /86, hadis no: 3546.)

Hadis

"Bir kadın, yalnızca kocasının izniyle birine armağanda bulunabilir." (Bkz. Ebu Davud, Büyû' /86, hadis no: 3547; İbn Mace, Hibât /7, hadis no: 2388, 2389.)

Konu tartışmalıdır. Ama, aklı başında olan bir kadının kocasına danışmadan yaptığı armağanın "caiz" olduğu genellikle kabul edilir. (Hadisin, Ebu Davud'daki şerhine bakınız. Ayrıca bkz. Buharî, Hibe /15.)

6- Armağan Türleri

İnsan, kendisinin olan her şeyde "armağan etme" yetkisine sahiptir. Peygamber'in karıları, Âişe'ye, Peygamber'le birlikte olma sıralarını armağan etmişlerdi. Demek ki armağan edilen şey, bir sıra (nöbet) olabilir. Yiyecek, içecek şeyler olabilir. Giyecek, kullanacak şeyler olabilir. Hayvan olabilir. Dahası, eğer köle, cariyeyse, insan da olabilir armağan edilen. Çünkü bilindiği gibi köle, cariye, "mal"dır. Alınabilir, satılabilir, armağan edilebilir.

Hadis

"Peygamber'in karılarından Hâris kızı Meymune, kara bir cariyesini, Peygamber'den izin almadan azad etmişti. Peygamber karılarını dolaşıp sıra ona gelmişti. Ve Meymune ile Peygamber arasında şöyle bir konuşma geçmişti:

"–Ey Tanrı Elçisi! Biliyor musun, ben cariyemi azad ettim!

"–Gerçekten yaptın mı bunu?

"–Evet.

"–Ama *cariyeni dayılarından birine armağan etseydin karşılığında alacağın sevap daha büyük olurdu.*" (Bkz. Buharî, Hibe /15; Tecrîd, Hibe, hadis no: 1135; Müslim, Zekât /44, hadis no: 999.)

Hadislerde, armağanın azının da kabul edilmesi, küçümsenmemesi bildirilir.

III- AYETLERDE, ARMAĞAN ANLAMINA GELEN SÖZCÜKLER

Hibe

Hibe'nin kendisi yer almıyorsa da, "vehebe" (armağan etti), "yehibü" (armağan eder) gibi fiilleri, "vehhab" (çok armağan eden) yer alır.

Hediyye

Neml Suresi'nin 35 ve 36. ayetlerinde geçer.

Atâ

Kur'an'da şu ayetlerde yer alır:

Hûd Suresi, ayet	: 108
İsrâ Suresi, ayet	: 20 (iki kez)
Sâd Suresi, ayet	: 39

Ayrıca "ata"dan türeyen fiiller de yer alır:

Tevbe Suresi, ayet	: 58
Necm Suresi, ayet	: 34
Leyl Suresi, ayet	: 5
Duhâ Suresi, ayet	: 5
Kevser Suresi, ayet	: 1

"İhsan"ın da kimi yerde armağan anlamını içerdiği söylenebilir.

Bkz. **İHSAN.**

Özet

Armağan: Sahip olunandan, bir başkasına, gönülden koparak verilen şey. Azı da, çoğu da geçerlidir. İslam'da, bir "akid" sayıldığından, verildikten sonra geri alınamaz. Peygamber'in kendisi de armağan almış ve vermiştir. Peygamber, armağanlaşmayı öğütlemiş, bunun insanlar arasında sevgi iletimine yardımcı olacağını bildirmiştir. Kur'an'da çeşitli armağanlardan söz edilir; Tanrı'nın armağanı, Peygamber'in armağanı, öteki insanların armağanları. Hadislerde de çok çeşitli armağanlar konu edilir.

➤ARŞ

Taht; saray; bütün varlıkları kaplayan; "yedi kat gök"ün ve "Kürsi"nin ötesinde, hepsinden büyük, hepsini kuşatan bir kesim. (el Müfredât; Ta'rifât.)

Kur'an'da 26 kez geçer. Bunlardan 4'ü Sebe' Kraliçesi'nin "arş"ı (Neml Suresi, ayet: 23, 38, 41, 42).

Biri Yusuf Peygamber'in (Mısır'da hükümdarken) "arş"ı (Yusuf Suresi, ayet: 100).

Kalanı da "Tanrı'nın Arş'ıdır:

A'râf Suresi, ayet	: 54
Tevbe Suresi, ayet	: 129
Yunus Suresi, ayet	: 3
Hûd Suresi, ayet	: 7
Ra'd Suresi, ayet	: 2
İsrâ Suresi, ayet	: 42
Tâhâ Suresi, ayet	: 5
Enbiyâ Suresi, ayet	: 22
Mü'minûn Suresi, ayet	: 86, 116
Furkan Suresi, ayet	: 59
Neml Suresi, ayet	: 26

Secde Suresi, ayet : 4
Zümer Suresi, ayet : 75
Mü'min Suresi, ayet : 7, 15
Zuhruf Suresi, ayet : 82
Hadîd Suresi, ayet : 4
Hâkka Suresi, ayet : 17
Tekvîr Suresi, ayet : 20
Bürûc Suresi, ayet : 15

I- ARŞ U A'LÂ

A- Tanrı'nın Arş'a "İstiva"sı

"İstiva", aslında "dayanma, yaslanma" anlamındaysa da, yorumcular ve Tanrıbilimciler burada mecaz anlamını uygun görmekteler ve "Tanrı'nın *Arş*'a istivası"nı ona "egemen" olması diye yorumlamaktalar genellikle.

"Tanrı'nın *Arş*'a istivası", Kur'an'da 7 yerde bildirilir:

A'râf Suresi, ayet : 54
Yunus Suresi, ayet : 3
Ra'd Suresi, ayet : 2
Tâhâ Suresi, ayet : 5
Furkan Suresi, ayet : 59
Secde Suresi, ayet : 4
Hadîd Suresi, ayet : 4

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ
وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

A'râf Suresi, ayet: 54

Anlamı (Diyanet'in)

Rabbi'niz, gökleri ve yeri altı günde yaratan ve sonra *Arş*'a hükmeden (istiva eden) –gündüzü durdurmadan kovalayan– gece ile bürüyen, hepsini buyruğuna baş eğdirerek var eden Allah'tır. Bilin ki, yaratma da, emir de O'nun hakkıdır. Âlemlerin Rabbi olan Allah, Yüce'dir. (A'râf Suresi, ayet: 54.)

Açıklama

Kimileri, ayet ve hadislerdeki kimi anlatımlardan yola çıkarak, Tanrı'nın "cisim" olduğunu ileri sürerler, (Mücessime). Bunların kanıt olarak gösterdikleri arasında, ayetlerde "Tanrı'nın *Arş*'a istivası"nın anlatılması da vardır. İslam Tanrıbilimindeki öteki mezhepler ve özellikle "sünnet ehli"yse, "Tanrı'nın cisim olmadığı" görüşündedir. Bu görüşü paylaşanlar, "Tanrı'nın cisim olduğunu" anlatır gibi olan ayet ve hadisleri, "te'vil" ederler. "Tanrı'nın *Arş*'a istivası" da te'vil edilenler arasındadır. "Tanrı'nın egemenliği"nin anlatıldığı savunulur burada. Fahruddin Râzî, bu ayet nedeniyle, Tanrı'nın "cisim" olamayacağı üzerinde duruyor ve geniş çaplı bir te'vile girişiyor (Bkz. Râzî, 14/101 ve ötekiler). Diyanet'in yukarıdaki resmi çevirisinde de, "Tanrı'nın *Arş*'a istivası", "O'nun *Arş*'a hükmetmesi" diye çevriliyor.

B- Arş'ın Yeri ve Büyüklüğü

1- Cennetin Üstünde

"Cennette 100 derece vardır. Hepsini de Tanrı kendi yolunda savaşan mücahidler için hazırlamıştır. Bunlardan iki derece arasındaki uzaklık, göklerle yer arasındaki uzaklık kadardır. Tanrı'dan istediğiniz zaman, Firdevs'i (bu cenneti) isteyin! Çünkü Firdevs, cennetin ortasıdır. Ve en üstünüdür. Onun da üstünde, Rahman olan Tanrı'nın *Arş*'ı yer alır. Cennet ırmakları, buradan kaynaklanıp akar." (Bkz. Buharî, Tevhîd /22, Cihad /4; Tirmizî, Cennet /4, hadis no: 2530, 2531; Ahmed İbn Hanbel, 1/207, 2/197, 335...)

2- Göklerin Üstünde

Peygamber, bir kez arkadaşlarıyla şöyle konuşur:

"–Göklerle yer (dünya) arasındaki uzaklık ne kadardır, bilir misiniz?

"–Bilmiyoruz.

"–71 (ya da 72 ya da 73) yıllık bir uzaklık. Bu göğün üzerinde de onun gibi bir gök vardır. Onun üstünde de bir başka gök. Ve 7 kat gök. 7 kat göğün üzerindeyse, yukarısından aşağısına olan uzaklığı, (yani derinliği) iki gök arasındaki uzaklık kadar olan bir deniz vardır. Onun üzerinde de 8 dağ keçisi (melek) vardır. Bunlardan her birinin çatal tırnaklarıyla omuzları arasındaki uzaklık, iki gök katı arasındaki uzaklık kadardır. *İşte bunların sırtlarında da **Arş** bulunur.* Arş'ın aşağı ucuyla yukarı ucu arasındaki uzaklık, iki gök katı arasındaki uzaklık kadardır. *Yüce Tanrı da onun üzerindedir.*" (Bkz. Ebu Davud, Sünnet /19, hadis no: 4726; İbn Mace, Mukaddime /193; Tirmizî, Tefsir /68, hadis no: 3320.)

Arş'a eski gökbilimde "Dokuzuncu Felek" (gök) ve "Atlas Feleği" de derlerdi. Bkz. GÖK.

C- Arş u A'lâ'nın Sahibi, Özelliği ve Taşıyıcıları

1- Arş u A'lâ'nın Sahibi: Tanrı

Kur'an'da "arş", üç yerde "azim" (büyük) diye nitelenir. Bunlardan biri Neml Suresi'nin 23. ayetinde sözü edilen "arş"tır ki, Sebe' Kraliçesi'nin arşıdır. Öbür yerlerdeki, "Tanrı'nın Arş'ı"dır:

Tevbe Suresi, ayet : 129
Mü'minûn Suresi, ayet : 86

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ
لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

Tevbe Suresi, ayet: 129

Anlamı

(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: "Tanrı bana yeter. Ondan başka Tanrı yoktur. Yalnız O'na güveniyorum. O, *"Büyük Arş'ın sahibi"dir.* (Tevbe Suresi, ayet: 129.)

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾
سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

Mü'minûn Suresi, ayet: 86, 87

Anlamı

De ki: "Yedi (kat) göğün sahibi (Rabbi) ve *Büyük Arş'ın sahibi (Rabbi)* kimdir?" "Tanrı'dır!" diyeceklerdir. De ki: "Öyleyse O'na karşı gelmekten korkup sakınmaz mısınız?" (Mü'minûn Suresi, ayet: 86, 87.)

Açıklama

Bundan anlaşıldığına göre, eski Arap putataparlarınca da Tanrı, "Arş'ın sahibi" olarak biliniyordu.

Bürûc Suresi'nin 15. ayetinde de arş, "mecîd", yani "Yüce" diye nitelenir:

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾

Bürûc Suresi, ayet: 15

Anlamı

Tanrı, *"Yüce Arş'ın sahibidir".* (Bürûc Suresi, ayet: 15.)

Açıklama

Bu ayetteki "Yüce" demek olan "el-mecîd", kimine göre de Tanrı'nın sıfatıdır. Buna göre ayetin anlamı şudur: " Tanrı, Arş'ın sahibi'dir, Yüce'dir."

Mü'minûn Suresi'nin 116. ayetinde de Arş, "onurlu, saygın" demek olan "kerim" diye nitelenir:

Mü'minûn Suresi, ayet: 116.

فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Gerçek hükümdar olan Allah, Yüce'dir. O'dan başka Tanrı yoktur. O, "Yüce (Kerim) Arş'ın Rabbi'dir. (Mü'minûn Suresi, ayet: 116.)

2- Tanrı'nın Arş'ı İlkin Su Üzerindeydi

Hûd Suresi, ayet: 7

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ
أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

Anlamı

O (Tanrı) O'dur ki; gökleri ve yeri altı günde yarattı. *O'nun Arş'ı su üzerindeydi.* Hanginizin daha güzel iş yaptığını denesin diye (yarattı). (Hûd Suresi, ayet: 7.)

Açıklama

Buharî'nin de yer verdiği şöyle bir hadis vardır:

"Tanrı vardı ve O'ndan başka hiçbir şey yoktu. *Ve O'nun Arş'ı su üzerindeydi...*" (Bkz. Buharî, Bed'ül-Halk1; Tecrîd, Bed'ü'l-Halk, hadis no: 1317.)

Bir başka hadise göre, Peygamber'in bir sahabesiyle arasında şu konuşma geçer:

"–Ey Tanrı'mız elçisi, Tanrı, yaratıklarını yaratmadan önce neredeydi?

"–O varken hiçbir şey yoktu. Altında ve üstünde hava vardı. ***Arş'ı da su** üzerinde yarattı.*" (Tirmizî, bu hadisi, yukarıdaki ayetin tefsiri nedeniyle aktarıyor. Bkz. Tirmizî, Tefsîr /12, hadis no: 3109.)

Fahruddin Râzî, yukarıdaki ayetin yorumunda, birtakım yorumları aktardıktan sonra en doğru yorumun, bu yoldaki (ilk) hadis olduğunu belirtiyor. (Bkz. Râzi, 17/188.)

Kur'an yorumcuları (bu arada Zemahşerî), yukarıdaki ayetin, "Tanrı'nın tüm yaratıklardan önce *arş* ile *su*'yu yarattığını" kanıtladığını yazarlar. (Bkz. Zemahşerî, Keşşâf, 2/380.)

Tevrat'ın ilk bölümü olan Tekvin'in 1. Bab'ı da şöyle başlar:

"Başlangıçta Allah, gökleri ve yeri yarattı. Yer ıssız ve boştu. Enginin yüzü üzerinde karanlık vardı. Ve Allah'ın ruhu, *suların üzerinde hareket ediyordu...*" (Bkz. Tevrat, Tekvin, 1: 1, 2.)

3- Arş ve Güneş

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

Yâsîn Suresi, ayet: 38

Anlamı

Güneş de "karar yeri"ne (muztakarına) yürüyüp gidiyor. Bu, Güçlü ve Bilen'in (Tanrı'nın) takdiridir. (Yâsîn Suresi, ayet: 38.)

Açıklama

Bu ayetin yorumunda şu hadis aktarılır:

Peygamber, Ebu Zerr'in de içinde bulunduğu arkadaşlarıyla şöyle konuşur:

"–Ey Ebu Zerr, biliyor musun? Arkadaşlar, biliyor musunuz? Bu güneş nereye gidiyor?

"–Tanrı ve Peygamberi bilir.

"–Bu güneş, yürüyüp gider; sonunda ***Arş'ın altındaki karar yerinde*** secdeye kapanır. 'Haydi yüksel ve geldiğin yere dön!' deninceye kadar öylece kalır. İzin ister (geriye dönüş için), izin verilir. O da geri döner. Doğduğu yerden doğarken sabah olur. Sonra yine yürür; varıp ***Arş'ın altında karar yerinde*** secdeye kapanır. 'Haydi yüksel ve geldiğin yere geri dön!' deninceye kadar öylece kalır. Sonra yine döner, yine doğduğu yerden doğarken sabah olur. Bir gün yine, kimsenin hiçbir biçimde yadırgamayacağı türden yürüyüp gider. Varıp ***Arş'ın altındaki karar yerinde*** secdeye kapanır. Öylece kalırken kendisine: 'Haydi şimdi yüksel ve battığın yerden (batıdan) doğ!' denir. O da bu kez battığı yerden doğar." (Hadis, çeşitli biçimlerini içerir nitelikte çevrilmiştir. Bkz. Buharî, Bed'ül-Halk /4; Tecrîd, Bed'ül-Halk, hadis no: 1321; Müslim, İman /250, hadis no: 159; Tirmizî, Tefsir /37, hadis no: 3227.)

Kıyamet yaklaştığı sırada güneşe artık geri dönüş için izin verilmeyeceği, onun da doğuya gidemeyip batıdan doğmak zorunda kalacağı ve bu günün gelmesinin çok yakın olduğu da hadiste bildirilir. Yâsîn Suresi'nin yukarıdaki ayetinde de güneşin "karar yeri" olan "*Arş*'ın altı"na gidiş gelişlerinin anlatılmak istendiği belirtilir. (Bkz, aynı hadis, aynı yer.)

4- Arş'ın Altında Peygamber'in Secdesi ve Şefaati

Bir hadiste, Kıyamet günü, insanların "şefaat" etsin diye birini arayacakları, önce Adem'e başvuracakları ama sonuç alamayacakları, sonra Nuh'a, sonra İbrahim'e, sonra Musa'ya, sonra İsa'ya başvuracakları, ama yine bir sonuç alamayacakları, en sonunda İslam Peygamberi Muhammed'e başvuracakları ve onun da "*Arş*'ın altı"na gidip, "Rabbi'ne secde" edeceği ve şefaat etme olanağı bulacağı bildirilir. (Bkz. Buharî, Tefsir /5; Tecrîd, Tefsir, hadis no: 1711.)

5- Arş'ın Sağ Yanı ve Peygamber

"(Kıyamet günü) cennet giysilerinden bir giysiyi (hülle) giyeceğim, sonra 'Arş'ın sağ yanı'na gidip duracağım, Benden başka yaratıklardan hiçbiri, hiç kimse bu makamda bulunamaz." (Bkz. Tirmizî, Menâkıb /1, hadis no: 3611.)

Hadislerde, Kıyamet günü herkes kabrinden uyanıp kalktığında neler olacağı belirtilirken, Peygamber'in şunu da söylediği aktarılır:

"İlk uyanıp kalkan ben olacağım. Bir de bakacağım ki Musa (Peygamber), 'Arş'ın bir yanı'ndan tutuyor. Artık bilmiyorum, Musa benden önce mi dirilip kalkmış olacak; yoksa Tanrı'nın o sırada hiç öldürmeyip ayrıcalık verdikleri arasında mı bulunacak?" (Bkz. Buharî, Enbiyâ/31; Müslim, Fedâil /159-160, hadis no: 2373.)

Bunlar anlatılırken, "Musa'nın tuttuğu yan"ın, "Arş'ın hangi yanı" olduğu belirtilmiyor. Yalnız bir başka aktarmada, Peygamber'in, Musa Peygamber'le birlikte (Kıyamet günü) "Arş'ın ayaklarından (sütunlarından) tutacakları" anlatılır. (Bkz. Buharî, Tevhid /22.)

"Arş'ın sağ yanı"nın çok önemli olduğu yansıtılır hadislerde. Önemli şeylerin "Arş'ın sağ yanı"ndan bildirildiği belirtilir. Örneğin, bir hadiste belirtildiğine göre, yedinci kat gökte bulunan bir duyurucunun (meleğin), "Arş'ın sağ yanı"ndan şöyle seslenip dua ettiği belirtilir: "Ey Tanrı! Verenin harcadığı malının yerine ver; (Tanrı yolunda) harcamayıp tutan kimsenin malını da tüket!" (Bkz. Ahmed İbn Hanbel, 2/347.)

6- Arş'ın Gölgesi

"Arş'ın gölgesindeki altından kandiller":

Bir hadiste, "Arş'ın gölgesinde altından kandiller" bulunduğu, bu kandillere, "şehitlerin ruhlarını içlerinde taşıyan yeşil kuşlar"ın kondukları bildirilir. (Bkz. Müslim, İmaret /121, hadis no:1887; Ebu Davud, Cihad /27, hadis no: 2520; Ahmed İbn Hanbel, 1/266; Tirmizî, Tefsir /4, hadis no: 3011; İbn Mace, Cihad / 16, hadis no: 2801.)

"Başka gölgenin bulunmadığı günde (Kıyamette) Arş'ın gölgesinde olacaklar":

Tanrı için, Tanrı uğrunda "birbirlerini sevenler"in, "gölgenin bulunmadığı bir günde Arş'ın gölgesinde gölgelenecekleri" bildirilir. (Bkz. Ahmed İbn Hanbel, 4/ 128; 5/233, 237, 328...)

7- Arş'ın Altındaki Cennet Hazinesi

Hadislerde, "la Havle Ve lâ Kuvvete İlla Billah" (Tüm gelişme ve güç; yalnızca Tanrı'yladır) gibi sözlerin "cennet hazinelerinden alınma" olduğu belirtilir. (Bkz. Buharî, Meğazî /38; Müslim, Zikr /44-47, hadis no: 2704.) Aynı hadislerin kimi aktarılışlarında, bu sözlerin alındığı "cennet hazinesi"nin, "Arş'ın altında" bulunduğu da açıklanır. (Bkz. Ahmed İbn Hanbel 5/151, 180, 383; Dârimî, Fedâilu'l-Kur'an 14. Burada, "Ayetü'l-Kürsi"nin, Arş'ın altındaki hazinelerden alınma olduğu bildiriliyor.)

8- Arş'ın Ağırlığı ve Dualar

Kimi hadiste, dualar, hamd ve tesbihler yer alırken, "Arş'ın ölçüsünce" ya da "Arş'ın ağırlığınca" anlamına gelen deyimin de (zinete Arş) geçtiği görülür. (Bkz. Müslim, Zikr /79, hadis no: 2726; Tirmizî, Deavât /104, hadis no: 3555.)

9- Arş'ın Çevresindeki "Tesbih"ler, "Tehlil"ler-"Tarmid"ler

"Tesbih", Tanrı'yı "subhanellah" sözüyle ya da başka türlü sözlerle yüceltmek, arılamak. "Tehlil", "lâ ilâhe illallah" türünden sözler söylemek. "Tahmid", "el hamdü lillah" ya da benzeri sözlerle Tanrı'ya "hamd etmek", övgü sunmak. Hadiste bunlarla yapılan "zikir"lerin, yani Tanrı'yı anışların, "anların sesleri gibi ses"ler çıkararak "arş'ın çevresinde" dönüp dolaşacakları, zikredenleri anacakları bildirilir. (Bkz. İbn Mace, Edeb /56, hadis no: 3809; Ahmed İbn Hanbel, 4/268.)

10- Arş'ı Taşıyanlar ve Çevresinde Bulunanlar

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ
الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ
وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا
فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ٧

Mü'min Suresi, ayet: 7

Anlamı (Diyanet'in)

Arş'ı yüklenen ve çevresinde bulunanlar, Rabb'lerini överek tesbih ederler. O'na inanırlar. Müminler için "Rabbi'miz! İlmin ve rahmetin her şeyi içine almıştır. Tevbe edip senin yoluna uyanları bağışla. Onları cehennemin azabından koru!" diye bağışlanma dilerler. (Mü'min Suresi, ayet: 7.)

Açıklama

Fahruddin Râzî, ayette "bütün yaratıkların en şereflileri"nin anlatıldığını, bunların da "Arş'ı taşıyanlar ve çevresinde bulunanlar"dan oluşan "melekler" olduğunu yazar. (Bkz. Râzî, 27/30.)

a) Arş'ı Taşıyan Melekler

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ١٦
وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ١٧

Hâkka Suresi, ayet: 16, 17

Anlamı

Gök parçalanır, o gün bitkin bir duruma gelir. Melekler onun çevresindedirler. Senin Rabbi'nin Arş'ını, onların üstünde (ya da onlar başları üstünde) o gün, sekizi taşıyor olur. (Hâkka Suresi, ayet: 16, 17.)

Açıklama

"O gün" diye işaret edilen Kıyamet günüdür. Bu ayetlerden açıkça anlaşılıyor ki, Kıyamet günü *"Arş'ı taşıyan meleklerin sayısı", 8'dir.* Kur'an yorumlarında da bu böyle açıklanır. (Bkz. Râzî, 27/31, 30/109; Taberî, Tefsir, 29/36-38; Sâbûnî, Safvetü't-Tafâsir, 3/436.)

Yine tefsirlerde belirtildiğine göre, "Arş'ı taşıyan melekler"in "Kıyametten önceki sayısı" da 4'dür. (Aynı kaynaklara bakınız. Ayrıca bkz. Yazır, 6/4145.)

Bununla birlikte, yukarıda (B/2 bölümünde) Arş'ın yeri ve büyüklüğü anlatılırken yer verilen ve hadiste görüldüğü gibi, Arş'ı, bu dünyada da 8 meleğin (8 dağ keçisi deniyor) taşıyor olduğunu bildiren hadis de vardır.

Arş'ı Taşıyan Meleklerin Büyüklüğü

Daha önce (B/1'de) geçen hadiste, "8 dağ keçisi" (semâniyte ev'âl) diye nitelenen "8 Arş taşıyıcısı melek"in büyüklüğü de anlatılıyor: Her birinin çatal tırnaklarıyla omuzları arasındaki uzaklık, iki gök katı arasındaki uzaklık kadar. (Bkz. Tirmizî, Tefsir /68, hadis no: 3320.)

Bir başka hadis de şöyle:

"Arş'ı taşıyan meleklerden bir meleği size anlatmam için izin verildi: *Kulak yumuşağıyla omuzu arasındaki uzaklık, 700 (yedi yüz) yıllık bir uzaklıktır.*" (Bkz. Ebu Davud, Sünnet /19, hadis no: 4727)

Tefsirlerde şunlar da (hadis olarak) aktarılır:

"Siz, Tanrı'nızın büyüklüğü üzerinde değil; O'nun yaratıklarından melekler üzerinde düşünün: Çünkü meleklerden birine İsrafil denir ki, *arş*'ın köşelerinden biri, onun omuzlarındadır. Bu meleğin ayakları en aşağı kattaki yerde bulunurken, başı, yedi kat göğün üstünden çıkmıştır. (...) *Arş*'ı Tanrı yeşil bir cevherden yaratmıştır. İki ayağı arasındaki uzaklık, hızlı bir kuş uçuşuyla 80 bin yıllık uzaklıktır (İşte böylesine büyük olan *Arş* meleklerin sırtında)." (Mü'min Suresi'nin 7. ayetinin tefsirlerdeki yorumuna, özellikle Taberî'ye, İbn Kesir'e, Keşşaf'a, Râzî'ye bakınız.)

b) Arş'ın Çevresindeki Melekler

Kur'an yorumlarında şunlar da aktarılır:

"Söylendiğine göre, Arş'ın çevresinde yetmiş bin melek safı (sıra) vardır ki, Tanrı'dan başka Tanrı olmadığını belirterek ve Tanrı'yı ululayarak *Arş*'ı tavaf (ziyaret) ederler. Bunların ardından bir sıra daha gelir ki bunlar da yetmiş bindir ve ayakta, elleri omuzlarında, seslerini tehlil ve tekbir getirerek yükseltirler. Bunların ardından gelen sıra da yüz bin melekten oluşur..." (Mü'min Suresi'nin 7. ayetine ilişkin yorumlara, özellikle Keşşaf'a bakınız.)

Elmalılı Hamdi Yazır da şöyle der:

"Arş'ın etrafını donatan melekler. Bunlar çok, pek çoktur. Adedlerini ancak Allah bilir. Hamele-i Arş (Arş taşıyıcısı melekler) ile bunlara 'Kerûbiyyûn (Tanrı'ya en yakın olanlar)' denir..." (Bkz. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 6-4145.)

II- ŞEYTANIN ARŞI

Yukarıda (C/2 bölümünde) "Tanrı'nın arş'ı"nın "göklerin ve yerin yaratılması"ndan önce "su üzerinde olduğu"nu açıklayan hadise yer verilmiştir.

"Tanrı'nın Arş'ı"ndan söz edildiği gibi, hadislerde "Şeytanın arşı"ndan da söz edilir:

"İblis, arşını (tahtını) *su* üzerine kor. Sonra askeri birliklerini gönderir. Bu birliklerden hangisi fitnece daha büyükse, İblis'e (şeytana) daha yakındır..." (Bkz. Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkîn /66, 67, hadis no: 2813; Ahmed İbn Hanbel, 3/314, 332, 354, 366, 384.)

Özet

Arş: Taht, saray. Ayetlerde kral ve kraliçe "arş"ından söz edildiği (bkz. Neml Suresi, ayet: 23, 38, 41, 42; Yusuf Suresi, ayet: 100.) gibi, "Tanrı'nın Arş'ı"ndan da söz edilir. Hadislerdeki anlatım ve açıklamalara göre, "Arş, yedi kat göğün ve Kürsi'nin üstündedir. Son derece büyük olduğu için tümünü kuşatmıştır. Arş'ı melekler taşır. Bu meleklerin öbür dünyadaki sayısı sekizdir. Kimi hadislere göre sayı, bu dünyadayken de sekizdir. Ama kimi yorumlara göre –ki genellikle benimsenen de budur– arş'ı Kıyamete değin yalnızca dört melek (Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail) taşır. Yaratıkların en görkemlilerinin, en şereflilerinin bunlar olduğu da yorumlarda ileri sürülür. Hadislerde bu Arş taşıyıcısı meleklerin son derece büyük oldukları anlatılır. Kur'an'da, "Arş"ı taşıyanlar"ın yanında "Arş'ın çevresinde olanlar"a da değinilir. Tümünün inanırların günahlarının bağışlanmaları için Tanrı'ya dua ettikleri bildirilir.

➤ASA

Kimilerinin baston yerine kullandıkları sopa, değnek.

Bilindiği gibi, Kur'an'da, Musa Peygamber'in "*Asa*"sından söz edilir.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ
يَا مُوسَىٰ (١٧) قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ
غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ (١٨) قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَىٰ (١٩) فَأَلْقَاهَا
فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ (٢٠) قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولَىٰ (٢١)

Tâhâ Suresi, ayet: 17-21

Anlamı

Ey Musa! O sağ elindeki nedir? Musa karşılık verdi: "O benim 'asam'dır (değneğimdir). Ona dayanırım, onunla davarlarıma ağaç yaprağından dökerim. Onda, daha birçok işlerim için yararlar var!". Tanrı şöyle dedi: "Bırak onu ey Musa!" Musa onu bıraktı. Bir yılan oluverdi birden. Koşuyordu. Tanrı: (Musa'ya) "Tut (yakala) onu" dedi. "Korkma! Biz onu yine eski durumuna döndüreceğiz!" (Tâhâ Suresi, ayet: 17-21.)

Musa Peygamber'in "asa"sından, Kur'an'da birçok yönden söz edilir.

1- "Asa"nın "Yılan" Olması

Yılan olarak yürümesi ve Firavun'un büyücülerinin (sihirbazlarının) sergilediklerinin tümünü yutuvermesi. Söz konusu "asa"nın "yılan" oluverdiğinden, bu yılanın hareket ettiğinden beş yerde söz edilir Kur'an'da:

A'râf Suresi, ayet	: 107
Tâhâ Suresi, ayet	: 20
Şuarâ Suresi, ayet	: 32
Neml Suresi, ayet	: 10
Kasas Suresi, ayet	: 31

Sonuncu ayetlerde, "asa"nın "cin" (cann) gibi hareketler yaptığı ve Musa'nın da bundan korktuğu, Tanrı tarafından uyarıldığı anlatılır.

Söz konusu "asa"nın, "yılan" olduktan sonra, Firavun'un büyücülerinin ortaya koyduklarını yutuverdiği de, üç yerde anlatılır:

A'râf Suresi, ayet	: 117
Tâhâ Suresi, ayet	: 69
Şuarâ Suresi, ayet	: 45

2- "Asa"nın Musa Eliyle "Taşa Vurulması" ve Taştan "Sular Fışkırması"

Bakara Suresi'nin 60. ayetinin anlamı şöyledir:

"Musa, toplumu için su aramıştı. 'Asanla taşa vur!' dedik. O asasını vurunca taştan on iki pınar fışkırdı. Her insan, içeceği yeri bildi. Kendilerine dendi ki: 'Tanrı'nın rızkından yiyin için, ama, yeryüzünde bozgunculuk etmeyin!' "

Musa Peygamber'in Tanrı'nın buyruğuyla "asa"sını "taş"a vurduğundan ve taştan on iki çeşme (pınar) fışkırdığından, A'râf Suresi'nin 160. ayetinde de söz edilir.

3- "Asa"nın "Deniz"e Vurulması ve "Denizin İkiye Bölünmesi"

Şuarâ Suresi'nin 63. ayetinin anlamı şöyledir:

"Biz Musa'ya hemen, 'asanı denize vur!' diye bildirdik. Musa da vurunca, deniz hemen ikiye ayrıldı. Her parçası büyük bir dağ gibiydi."

Tâhâ Suresi'nin 77. ve 78. ayetlerinin anlamları da şöyledir:

"Andolsun ki, biz Musa'ya: 'Kullarımı, geceleyin yürüt! Denizde onlar için (asanla) kuru bir yol aç. Batmaktan ve yakalanmaktan korkma, kaygılanma!' diye bildirdik. Firavun askerleriyle onları izledi. Deniz onları çevirip içine aldı. Alacağını almıştı deniz."

Bkz. MUCİZE, MUSA.

➤ASKER

Savaşan ya da savaşa hazır olanlardan her biri. Orduda olan (erden mareşale değin) herkes.

"Asker", Arapça olduğu halde Kur'an'da geçmez. Karşılığında 7 kez "cünd" geçer:

Meryem Suresi, ayet	: 75
Yâsîn Suresi, ayet	: 28, 75
Sâffât Suresi, ayet	: 173
Sâd Suresi, ayet	: 11
Duhân Suresi, ayet	: 24
Mülk Suresi, ayet	: 20

"Cünd"ün çoğulu olan "cünûd" da ayetlerde 22 kez yer alır:

Bakara Suresi, ayet	: 249 (iki kez), 250
Tevbe Suresi, ayet	: 26, 40
Yunus Suresi, ayet	: 90
Tâhâ Suresi, ayet	: 78
Şuarâ Suresi, ayet	: 95
Neml Suresi, ayet	: 17, 18, 38
Kasas Suresi, ayet	: 6, 8, 39, 40
Ahzâb Suresi, ayet	: 9 (iki kez)
Fetih Suresi, ayet	: 4, 7
Zâriyât Suresi, ayet	: 40
Müddessir Suresi, ayet	: 31
Bürûc Suresi, ayet	: 17

I- TANRI'NIN ASKERLERİ (ORDULARI)

A- Göklerdeki ve Yerdeki Bütün Askerler, Tanrı'nındır

وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

Fetih Suresi, ayet: 7

Anlamı

Göklerin ve yerin askerleri Tanrı'nındır. Tanrı, Güçlü ve Hikmetli ola-gelmiştir. (Fetih Suresi, ayet: 7.)

Diyanet'in resmi çevirisindeki anlamı da şöyle:

"Göklerdeki ve yerdeki ordular, Allah'ındır. Allah, Güçlü Olan'dır, Hakîm Olan'dır."

Açıklama

Aynı surenin 4. ayetinde de :

وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

"Ve lillahi cünûdu's-semâvâti ve'l-ard (göklerin ve yerin askerleri, Tanrı'nındı) geçiyor.

Bu "tekrar"lanışı, Fahruddin Râzî, şöyle açıklıyor:

"Tanrı'nın bir rahmet orduları, bir de azab orduları vardır. Şöyle de denebilir: Tanrı'nın askerleri (orduları), rahmet için de gönderilir, azab için de gönderilir. İlkinde birinci türden olanlar, ikincisinde de ikinci türden olanlar amaçlanıyor." (Bkz. Râzî, 28/84.)

• "Tanrı'nın askerleri" kimlerdir, nelerdir?

"Göklerin ve yerin askerleri"yle ne anlatılmak istendiğini de yorumcular şöyle açıklarlar:

• Melekler.

• Cinler.

• Hayvanlar (yeryüzü canlılarının tümü).

• Yıldırım, deprem, toprak çökmesi sonucu yere batmalar, yere batırılmalar, suda boğmalar-boğulmalar, yangınlar ve benzeri olaylar.

Tanrı, bunları "dilediği kimselere musallat eder". Yani Tanrı, cezalandırmak istediği kimseleri, bunlarla cezalandırır. Onun için bunlar birer "asker" niteliğindedir. (Bkz. bu ayetlerle ilgili tefsirler, örneğin: Râzî, 28/81; Muhtasaru İbn Kesîr 3/341; Taberî, 26/46; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/218.) Bununla birlikte "göklerin ve yerin askerleri" için şu görüşler ileri sürülmüştür:

• Göklerin ve yerin melekleridir.

• Göklerde olan melekler ve yeryüzünde olan (insanın da içinde bulunduğu) hayvanlar ve cinlerdir.

• Gökten ve yerden gelen afetlerdir. (Bkz. Râzî, 28/81.)

B- Tanrı'nın Askerlerinin Gönderiliş Biçimleri ve Nitelikleri

1- Tanrı'nın Askerleri "Görülmez"ler

"*Hendek Savaşı"nda* (M. 627)

Ahzâb Suresi, ayet: 9

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٩﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Ey inananlar! Allah'ın size olan nimetini anın! Üzerinize ordular gelmişti. Biz de onların üzerine *rüzgâr* ve "*göremediğiniz ordular*" *göndermiştik.* Allah yaptıklarınızı görüyordu. (Ahzâb Suresi, ayet: 9.)

Açıklama

Kur'an yorumlarında, burada, "Hendek Savaşı"na değinildiği anlatılır. (Bu ayetle ilgili tefsirlere bakınız.)

Ayette, açıkça, düşmanların üzerine "rüzgâr"ın ve "gözle görülemeyen askerler"in gönderildiği açıklanıyor. Daha sonra şu açıklamalar var:

إِذْ جَاۤءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ اَسْفَلَ مِنْكُمْ وَاِذْ زَاغَتِ
الْاَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾
هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَاِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
اِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَتْ طَاۤئِفَةٌ مِنْهُمْ يَا اَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ
لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ
اِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ اِنْ يُرِيدُونَ اِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾
وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا
وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا اِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ
مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلًا ﴿١٥﴾

Ahzâb Suresi, ayet: 10-15

Anlamı (Diyanet'in)

Onlar size, yukarınızdan ve aşağınızdan gelmişlerdi. Gözler de dönmüştü. Yürekler ağızlara gelmişti. Allah için çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz. İşte orada inananlar denenmiş ve çok şiddetli sarsıntıya uğramışlardı. İki yüzlüler ve kalplerinde hastalık olanlar, "Allah ve Peygamberi bize sadece kuru vaadlerde bulundular" diyorlardı. İçlerinden birtakımı, "Ey Medineliler! Tutunacak yeriniz yok, geri dönün!" demişti. İçlerinizden bir topluluk da Peygamber'den "Evlerimiz düşmana açıktır" diyerek izin istemişlerdi. Oysa evleri açık değildi. Sadece kaçmak istiyorlardı. Yanlardan üzerlerine varılmış olsa, sonra da ken-

dilerinden fitne çıkarmaları istense hemen buna girişip derhal yapmaktan geri kalmazlardı. Andolsun ki daha önce sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a ahd vermişlerdi. Allah'a verilen ahd sorulacaktır. (Ahzâb Suresi, ayet: 10-15.)

Açıklama

Demek ki Müslümanların çok sıkıştıkları bir sırada Tanrı, "*görünmezinden*" *askerler* gönderip Müslümanlara yardım etmiştir. Herkes de Tanrı'nın gücünü anlamıştır sonunda. Ayetlerde bu dile getiriliyor.

Bu ayetlerde anlatılan Hendek Savaşı için bkz. **AHZÂB.**

"Hicret" sırasında (M. 622)

Tevbe Suresi, ayet: 40

وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا

Anlamı

"Ve onu (Peygamber'i), "görmediğiniz askerler"le destekleyip güçlendirmiştir..." (Tevbe Suresi, ayet: 40.)

Açıklama

Ayetin yukarısında (Diyanet'in çevirisiyle) şöyle deniyor:

Muhammed'e yardım etmezseniz, bilin ki, inkâr edenler onu Mekke'den çıkardıklarında, mağarada bulunan iki kişiden biri olarak, Allah ona yardım etmişti. Arkadaşı Ebubekir'e, "üzülme Allah bizimledir" diyordu. Allah da ona güven vermiş...

Bu ayetin açıklamasında, "mağara"ya ilişkin olarak şöyle bir not görülüyor:

"Peygamberimiz'in beraberinde Hazreti Ebubekir olduğu halde, Hicret sırasında sığındığı mağaradır."

Bkz. **MAĞARA.**

"Huneyn Savaşı"nda (M. 630)

Tevbe Suresi, ayet: 25, 26

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ
فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ
فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ
ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى
رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا

وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Andolsun ki, size birçok yerlerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn (Savaşı) gününde yardım etmişti. Bozgundan sonra Allah, Peygamberi'ne, müminlere güvenlik verdi. Ve "*görmediğiniz askerleri*" *indirdi;* inkâr edenleri azaba uğrattı. İnkârcıların cezası budur. (Tevbe Suresi, ayet: 25, 26.)

Açıklama

Daha önce sunulan ayetlerde (Ahzâb Suresi, ayet: 9; Tevbe Suresi, ayet: 40.) olduğu gibi, burada da "göremediğiniz askerler" denirken anlatılmak istenen, ayetlerle ilgili yorumlara, hadislere göre, "melekler"dir. "Kâfirler, Tanrı'nın savaşçılar olarak indirip gönderdiği asker melekler eliyle cezalandırılmışlardır."

Huneyn Savaşı için bkz. **HUNEYN.**

2- Tanrı'nın Askerleri, Kimi "Nişanlı" (Damgalı) Olarak Ne Kadar Gerekliyse O Kadar Gönderilirler

Söz konusu olan, "asker melekler"dir. Bunların, "Bedir Savaşı"nda, savaşa doğrudan katıldıkları bildirilir.

624'de olan Bedir Savaşı'ndaki durumu anlatan ayetlerde "Tanrı'nın melekleri yardıma gönderdiği" anlatılır: Âli İmrân Suresi'nin 123'den 126'ya dek olan ayetlerinde şöyle bir açıklama yer alır:

"Andolsun ki, Bedir'de, Tanrı size yardım etmiştir. O sıra siz, güçsüz bir durumdaydınız. Tanrı'ya karşı gelmekten sakının ki, şükretmiş olasınız. Hani sen şöyle diyordun inanırlara: 'Tanrı'nızın size gönderilmiş *üç bin melekle size yardım etmesi,* size yetmiyor mu?' 'Evet, eğer sabrederseniz ve Tanrı'ya karşı gelmekten sakınırsanız, onlar da hemen üzerinize gelirlerse, *Tanrı'nız size, damgalı beş bin melekle yardım edecektir!'* Tanrı bunu, size bir sevinç kaynağı olsun, kalplerinizi yatıştırsın diye yapmıştır. Yardım, yalnızca Tanrı katındandır. Güçlü ve hikmetli Tanrı katından..."

Aynı savaştaki "Tanrısal yardım" durumu, Enfâl Suresi'nin ayetlerinde şöyle anlatılır:

"Tanrı'nızın yardımına sığınıyordunuz da, O size, '*Ben size, birbiri ardından bin melek ile yardım edeceğim!*' diye karşılık vermişti." (Enfâl Suresi, ayet: 9.)

"Tanrı bunu, bir sevinç kaynağı olsun, kalplerinizi yatıştırsın diye yapmıştır. Yardım yalnızca Tanrı katındandır. Kuşkusuz Tanrı, Güçlü ve Hikmetlidir." (Enfâl Suresi, ayet: 10.)

"Anımsa ki, Tanrı meleklere: 'Ben, sizinleyim! İnanırları destekleyin! İnanırları sağlamlaştırın!' diye bildiriyordu. 'Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacağım! Vurun boyunlarının üstüne! Vurup doğrayın parmaklarını da!' " (Enfâl Suresi, ayet: 12.)

Yorumlarda ve hadislerde, Bedir Savaşı'nda gönderilen asker meleklerin bir özellikleri anlatılır:

• Melekler ilk ve son kez bu savaşta kâfirlerle vuruşmuşlardır. Başka savaşlara da katılmışlar, ama fiilen çarpışmamışlardır kâfirlerle.

• Bedir Savaşı'ndaki asker melekleri, inananlar da, kâfirler de çarpışırken görmüşlerdir. Âli İmrân Suresi'nin 13. ayetinde de bu anlatılır. (Bkz. Miras, Sahih-i-Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi, İstanbul, 1946, c. 10, s. 156.)

Hadis

"İşte şu (görülen) Cebrail'dir. Atının başını ve gemini tutmuş, savaş silahı ve zırhı üzerinde saldırıya hazır bir durumda." (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Meğazî /11; Tecrid, hadis no: 1565.)

Hadis

Cebrail, Peygamber'e gelir ve şöyle konuşurlar:

"–Ey Tanrı Elçisi! İçinizdeki Bedir kahramanlarını nasıl değerlendirirsiniz?

"–Müslümanların en erdemlileri sayarız.

"–İşte biz de Bedir'de bulunan (savaşa katılan) melekleri, meleklerin en üstünü sayarız." (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Meğazî /11, Tecrîd, hadis no: 1564.)

Ayrıca bkz. **BEDR (BEDİR), CİHAD.**

Kâfirler güçsüzseler, Müslümanlara yardım ya da kâfirlerin cezalandırılmaları için "gökten asker (melek) gönderilmesi"ne gerek görülmez: "Peygamberlerine karşı gelen kasabalar halkı" (yorumlara göre Antakya halkı) ve tutumları anlatıldıktan sonra şöyle deniyor Kur'an'da:

Yâsîn Suresi, ayet: 28

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾

Anlamı

Ondan sonra toplumu üzerine gökten asker (ordu) indirmedik. İndirecek de değildik. (Yâsîn Suresi, ayet: 28.)

Yorumcular, bu ayette, "kâfirleri küçümseme" bulunduğunu belirtirler. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/11.)

Yani, kâfirlerin işini bitirmek için, "gökten asker melek" indirip göndermeye gerek bulunmadığı bildiriliyor. Çok önemsiz oldukları için...

3- Tanrı'nın Askerlerini (Sayılarını, Güçlerini) Yalnızca Tanrı Bilir

Müddessir Suresi, ayet: 31

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

Anlamı

"... Senin Tanrı'nın askerlerini, O'ndan başkası bilemez..." (Müddessir Suresi, ayet: 31.)

Açıklama

Kur'an yorumlarına göre, burada, "meleklerin sayısını, güçlerini, yapılarını ve büyüklüklerini, yalnızca Tanrı'nın bileceği"nin anlatıldığı belirtilir. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/479.)

4- Tanrı'nın Askerleri "Yenilmezler", "Yenerler"

وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

Sâffât Suresi, ayet: 173

Anlamı

Yener (Üstün) durumda olan, kuşkusuz bizim askerlerimizdir. (Sâffât Suresi, ayet: 173.)

Tevrat'ta da "Tanrı'nın askerleri"nden söz edilir ve "melekler" amaçlanır. Şöyle:

"Rab tahtını göklerde kurdu.

Ve O'nun krallığı, herkes üzerinde egemendir.

Ey sözlerinin sesini işitip buyruklarını yerine getiren güçlü melekleri! Rabbi takdis edin! Ey sizler! *O'nun bütün orduları!*" (Tevrat, Mezmurlar, 103: 19, 20.)

"Ey bütün *melekler!* O'na hamdedin!

Ey bütün *askerleri!* O'na hamdedin!" (Tevrat, Mezmurlar, 148: 2.)

II- İBLİS'İN (ŞEYTANIN) ASKERLERİ

Şuarâ Suresi'nin 95. ayetinde "İblis"in (şeytanın) askerleri" anlamına gelen "cünûdu İblis" وَجُنُودُ اِبْلِيسَ deyimi geçiyor; "İblis'in askerleri"nin "tümünün", cehenneme "tepe-takla atılacakları" bildiriliyor. Yorumculara göre, bunlar, "günah işlemiş, cezayı hak etmiş olan insanlar ve cinler"dir. (Bkz. Râzî, 24/152.)

Ayrıca bkz. **CEHENNEM.**

III- PUTLARIN ASKERLERİ

Yâsîn Suresi'nin 75. ayetinde "onlarsa yardım edemezler. Oysa onlar, onlar için hazırlanmış askerlerdir" deniyor. Bu ayetten önceki ayette, "putlar"dan ve "putataparlardan" söz ediliyor. Bu durumda kimler, kimlerin "askerler"i?

Yorumcularca genellikle benimsendiği görülen görüşe göre: Anlatılmak istenen şudur: "Kâfirler (putataparlar), putların askerleri durumundadırlar". (Bkz. Taberî, 23/20; Kurtubî, 15/56; Râzî, 26/107; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/24.) "Çünkü, putataparlar, putlarının uğrunda çalışırlar, çaba gösterirler, birer asker gibi savaşırlar." (Bkz. Taberî, aynı yer.)

Bununla birlikte, "putlar, putataparların askerleri durumundadır. Ayette anlatılmak istenen de budur" diyenler de var. (Bkz. Râzî, 26/107.)

IV- İNSANLARIN ASKERLERİ

Kur'an'da, eski krallardan "Câlût"un "askerleri"nden (ilgili ayetler: Bakara Suresi, ayet: 249, 250); "Firavun'un askerleri"nden (ilgili ayetler: Kasas Suresi, ayet: 6, 8, 39, 40; Yunus Suresi, ayet: 90; Tâhâ Suresi, ayet: 78) ve Süleyman Peygamber'in "cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan askerlerinden, ordularından" (ilgili ayetler: Neml Suresi, ayet: 17, 18) söz edilir. Bkz. **TÂLÛT, FİRAVUN, SÜLEYMAN.**

Özet

Asker: Orduda bulunan, savaş eğitimi gören herkes. Kur'an'da ve hadislerde anlatılanlar odur ki; bir yanda "Tanrı'nın askerleri", bir yanda da "şeytanın askerleri" vardır. Bunlar hep savaş durumundadır. Önünde ve sonunda üstünlük, "Tanrı'nın askerleri"nindir. "Tanrı'nın orduları hiç yenilmezler". Ayrıca "putların askerleri"nden de söz edilir. Bunlar, "putataparlar"dır. Bir de insanların askerleri, orduları vardır. Her zaman olagelmiştir. Ayetlerde sözü edilenler, "Câlût"un, "Firavun"un, "Süleyman"ın orduları.

➤AŞAĞILIK

Aşağı: Alt kesim, düşük nitelikli, kötü, az...

Kur'an'da "redaet"ten türemiş olan sözcükler bir ölçüde, "*helâk*" anlamını da içerir. İlgili ayetler:

Tâhâ Suresi, ayet	: 16
Fussilet Suresi, ayet	: 23
Sâffât Suresi, ayet	: 56
Mâide Suresi, ayet	: 3
En'âm Suresi, ayet	: 137
Leyl Suresi, ayet	: 11

"Sâfil"de aşağı" anlamını taşır. İlgili ayet:

Hûd Suresi, ayet	: 82
Hicr Suresi, ayet	: 74
Tîn Suresi, ayet	: 5

Aşağılık: Aşağının olan, aşağıya özgü bulunan, kınanası, bayağı, düşük, ilkel, ilkellik, çirkin, kötü.

Aşağılık iş, aşağılık durum. Kur'an'daki karşılığı için bkz. **GÜNAH, SÛ', SEYYİE.** Aşağılık kişi, Kur'an'daki karşılığı: "Safîl".

Tîn Suresi, ayet: 4, 5

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾
ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾

Anlamı

Andolsun ki, Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu, "aşağılıkların en aşağılığı"na dönüştürdük. (Tîn Suresi, ayet: 4, 5.)

Açıklama

Daha sonraki ayetin anlamı:

"İnanıp sâlih amellerde (ibadet, hayır işleri) bulunanlar bunun dışında. Onlara kesintisiz karşılık (sevap, mükâfat) vardır."

Burada "aşağılık"ın karşılığında "sâfil", "en aşağılık"ın karşılığında da "esfel" bulunuyor.

Buradaki "aşağılık"la anlatılmak istenen nedir?

Konu tartışmalıdır:

• "Biz insanı en güzel biçimde yarattık" dendikten sonra "sonra onu aşağılıkların en aşağılığına dönüştürdük" denirken "onu zamanla yaşlı ve güçsüz yaptık" demek isteniyor. Yani "insan önce genç, güzel, yakışıklıyken, sonra yavaş yavaş bozulan biçimiyle çirkinleşiyor, güçsüzleşiyor, aşağılık bir görünüm alıyor". Anlatılmak istenen budur.

Bu görüşle yorum yapanlar:

İbn Abbas, Ikrime, İbrahim, Katade, Dahhâk. (Bkz. Taberî, Tefsir, 30 156-157; Râzî, 32/11; Kurtubî, 19/115; Sâbûnî, Safvetü-Tefâsir, 3/579.)

Bu görüş benimsenirse, daha sonraki ayetin yorumlu anlamı da şu olur:

"Ama, yaşlılıklarında güzel tutum gösterenler, yaşlılıklarına katlanıp iyi iş ve davranışlardan geri kalmamaya çalışanlar, inanarak bu çabada olanlar için kesintisiz bir sevap vardır." (Bkz. Râzî, aynı yer.)

• "İnsanı en güzel biçimde yarattık" dendikten sonra "sonra onu aşağılıkların en aşağısı yaptık" deniyor ve bununla "aşağıların en aşağısı olan cehenneme attık" demek isteniyor. Yaptıklarıyla cehennemi hak etmiş olanların buraya atılacakları bildiriliyor. "İnsan, cehennemde, en çirkin bir duruma dönüşecek". Anlatılmak istenen bu. (Kimine göre, cehennemlik insan, öbür dünyada domuz biçimine dönüşecek.)

Bu görüşle yorum yapanlar:

Mücahid, Hasan, İbn Zeyd. (Bkz. Taberî, Tefsir, 30/157; Râzî, 32/11.)

Ebu Ca'fer Muhammed İbn Cerir e't-Taberî ve Celâlüddin Süyûtî (ve daha birçokları) birinci yorumu benimsiyorlar. (Bkz. Taberî, Tefsir, 30/157; Celâleyn, 2/266.) Âlusî'nin de içinde bulunduğu birçok Kur'an yorumcusuysa, ikinci görüşü ve yorumu benimsemekte. (Bkz. Âlusî, 3/176; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/579.)

Konu için ayrıca bkz. **CEHENNEM, İNSAN.**

"En aşağılık" anlamına gelen "esfel", Sâffât Suresi'nin 98. ve Fussilet Suresi'nin 29. ayetlerinde de geçer: Birincisinde, İbrahim Peygamber'e kötülük, tuzak hazırlayanların "en aşağılık bir durum"a düşürüldükleri anlatılır. İkincisinde de, kâfirlerin öbür dünyada "Tanrı'mız! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları göster de, onları ayaklarımızın altına alalım ve en aşağılık bir duruma düşürelim" diyecekleri bildirilir.

"En aşağılık" deyiminin karşılığında bir de "süflâ" yer alır Kur'an'da:

Tevbe Suresi'nin 40. ayetinde: "... Ve onu (Muhammed'i) görmediğiniz askerlerle (meleklerle) güçlendirdik; kâfirlerin 'kelime'sini (davalarını) 'en aşağılık' duruma düşürdü. En yüce durumda olan, 'Tanrı'nın kelimesi'dir (İslam). Tanrı Güçlü'dür, Hikmetli'dir."

Bkz. **KELAM ve KELİME.**

➤AŞIRI

Ölçüyü taşan, "orta"nın dışında kalan, alışılmışı ya da dayanılabileni aşan.

Kur'an'daki karşılığı: "Furut" (Kehf Suresi, ayet: 28.)

Aynı kökten gelen "müfrit" de bu anlamda. Ama Kur'an'da geçmez.

"Müsrif": Bu sözcük hem "savruk (israfcı)", hem de "aşırı" anlamındadır. Kur'an'da 14 kez geçer:

Mâide Suresi, ayet	: 32
A'râf Suresi, ayet	: 31, 81
Yunus Suresi, ayet	: 12, 83
Enbiyâ Suresi, ayet	: 9
Şuarâ Suresi, ayet	: 151
Yâsîn Suresi, ayet	: 19
Mü'min Suresi, ayet	: 28, 34, 43
Zuhruf Suresi, ayet	: 5
Duhân Suresi, ayet	: 31
Zâriyât Suresi, ayet	: 34

Her savruk, "aşırı"dır. Çünkü "orta"nın dışına çıkmıştır, "ölçü"yü aşmıştır. "Muted": Bu sözcük de hem "mütecâviz", hem de "aşırı" anlamına gelir. Kur'an'da 9 yerde geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 190
Mâide Suresi, ayet	: 87
En'âm Suresi, ayet	: 119
A'râf Suresi, ayet	: 55
Tevbe Suresi, ayet	: 10
Yunus Suresi, ayet	: 74
Kâf Suresi, ayet	: 25
Kalem Suresi, ayet	: 12
Muteffifîn Suresi, ayet	: 12

Her "mütecâviz" (haddini aşan), "aşırı"dır. "Azgın" anlamına da gelen "elâdî". Bkz. **AZGINLIK.**

Yunus Suresi, ayet: 83

وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِ وَاِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Çünkü Firavun, yeryüzünde hâkimdi. O, gerçekten *aşırı* gidenlerdendi. (Yunus Suresi, ayet: 83.)

وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

Mü'min Suresi, ayet: 43

Anlamı (Diyanet'in)

Aşırı gidenlerin, ateşlikler (cehennemlikler) olduğunda şüphe yoktur. (Mü'min Suresi, ayet: 43.)

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ﴿٥﴾

Zuhruf Suresi, ayet: 5

Anlamı (Diyanet'in)

En inkârcılar! *Aşırı giden* kimselersiniz diye, sizi Kur'an'la uyarmaktan vaz mı geçelim? (Zuhruf Suresi, ayet: 5.)

وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

Bakara Suresi, ayet: 190; Mâide Suresi, ayet: 87

Anlamı (Diyanet'in)

Aşırı gitmeyin! Doğrusu Allah, *aşırı gidenleri sevmez.* (Bakara Suresi, ayet: 190; Mâide Suresi, ayet: 87.)

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

A'râf Suresi, ayet: 55

Anlamı (Diyanet'in)

Rabbi'nize gönülden ve gizlice yalvarın. Doğrusu, *O, aşırı gidenleri sevmez.* (A'râf Suresi, ayet: 55.)

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

En'âm Suresi, ayet: 119

Anlamı (Diyanet'in)

Aşırı gidenleri, en iyi Bilen, senin Rabbi'ndir. (En'âm Suresi, ayet: 119.)

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ
إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

Tevbe Suresi, ayet: 10

Anlamı (Diyanet'in)

Onlar (müşrikler), müminin yakınlık ve ahdini gözetmezler. İşte *aşırı gidenler* bunlardır. (Tevbe Suresi, ayet: 10.)

Yunus Suresi, ayet: 74

﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ
الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Sonra onun (Nuh'un) ardından milletlere peygamberler gönderdik. Onlara belgeler getirdiler. Diğerlerinin daha önce yalan saymış olduklarına bunlar da inanmadılar. *Aşırı gidenlerin* kalplerini işte böylece mühürleriz. (Yunus Suresi, ayet: 74.)

Kehf Suresi, ayet: 28

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ أَمْرُهُ
فُرُطًا ﴿٢٨﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Sabah akşam Rabb'lerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret! Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek, gözlerini o kimselerden ayırma! Bizi anmasını kendisine unutturduğumuz ve işinde *aşırı giderek* hevesine uyan kimseye uyma! (Kehf Suresi, ayet: 28.)

Açıklama

Yukarıdaki çevirilerde, "aşırı" anlamı da verilebilecek olan sözcüklere, "aşırı giden" anlamı veriliyor.

Yukarıdaki ayetin "iniş nedeni" konusunda, Kur'an yorumcularının aktardıklarına göre: Kureyş'in ileri gelenleri Peygamber'in yanında toplamışlar ve şöyle konuşmuşlardı:

"Senin çevrendeki yoksulları kov yanından! Çünkü biz onlarla birlikte bulunmak istemiyoruz. Biz bulunduğumuz zaman onlar bulunmasınlar. İstersen onlar için bir başka zaman ayır. Eğer bizim seninle bulunmamızı istiyorsan bunu yap!"

İşte bu ayet, onun üzerine indi. (Bkz. Râzî, 21/115; Taberî, Tefsir, 15/155, 156.) Kimileri ileri sürer ki, Peygamber'den çevresindeki yoksulları uzaklaştırmasını isteyenler, "müellefetü'l-kulub", yani "kalbleri İslam'a çekilip kazandırılmak istenenler"di. (Huneyn Savaşı'nda bunlara ganimetlerden ayrıcalıklı olarak yüzer deve verilmişti. Tevbe Suresi'nin 40. ayetinde de "müellefetü'l-kulub"a zekât verilebileceği bildirilir. Bkz. **ASKER, HUNEYN, GANİMET**.) "*Aşırı gidenler*" diye nitelenenler ve "kalplerinin Tanrı'yı anmaktan uzaklaştırıldığı" bildirilenler de işte bunlar. (Bkz. Taberî, Tefsir, 15/156.)

➤AŞIRILIK

Ölçüyü aşma, benimsenen çizginin dışına çıkma, orta yoldan ayrılma, yasayı, kuralı, geleneği çiğneme, fazla ileri gitme.

Kur'an'daki karşılığı: Kimi ayetlerdeki "udvân":

Nisâ Suresi, ayet	: 30
Mâide Suresi, ayet	: 2, 62

Aynı kökten gelen "i'tidâ"da "aşırılık" demektir; ama "i'tidâ"nın kendisi değil, ondan türemiş olan sözcükler ayetlerde yer alır:

Bakara Suresi, ayet	: 61, 65, 178, 190 (iki kez), 194 (üç kez), 229, 231
Âli İmrân Suresi, ayet	: 112
Mâide Suresi, ayet	: 2, 78, 87 (iki kez), 94, 107
En'âm Suresi, ayet	: 119
A'râf Suresi, ayet	: 55
Tevbe Suresi, ayet	: 10
Yunus Suresi, ayet	: 74
Kâf Suresi, ayet	: 25
Kalem Suresi, ayet	: 12
Muteffifîn Suresi, ayet	: 12

Aynı kökten gelen ve "aşırılık" anlamını da içeren "teaddî"nin türevleri de ayetlerde yer alır:

Bakara Suresi, ayet	: 229
Nisâ Suresi, ayet	: 14
Talâk Suresi, ayet	: 1

"Adv": Bu sözcük de ayetlerde "aşırılık" anlamını içerir ve iki ayette yer alır:

En'âm Suresi, ayet	: 108
Yunus Suresi, ayet	: 90

"İsrâf": Bu sözcüğün içeriğinde de "aşırılık" anlamı vardır. Türevlerinin dışında iki ayette yer alır:

Âli İmrân Suresi, ayet	: 147
Nisâ Suresi, ayet	: 6

Mâide Suresi,
ayet: 2

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
اَنْ تَعْتَدُواۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Sizi Mescid-i Haram'dan menettiği için bir topluluğa olan kininiz, *aşırı gitmenize* sebep olmasın. İyilikte ve fenalıktan sakınmakta yardımlaşın. Günah işlemek ve *aşırı gitmekte* yardımlaşmayın. Allah'tan sakının. Allah'ın cezası şiddetlidir. (Mâide Suresi, ayet: 2.)

Nisâ Suresi,
ayet: 29, 30

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ
تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَح۪يمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا
وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْل۪يهِ نَارًاۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
يَس۪يرًا ﴿٣٠﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Ey inananlar! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil; karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin. Haram ile nefsinizi mahvetmeyin. Allah, şüphesiz ki, size merhamet eder. Bunu kim, *aşırı giderek* haksızlıkla yaparsa, onu ateşe sokacağız. Bu Allah'a kolaydır. (Nisâ Suresi, ayet: 29, 30.)

Bakara Suresi,
ayet: 229

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَاۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

Anlamı

Bunlar (bu hükümler) Tanrı'nın (koyduğu) sınırlarıdır. Bunları sakın *aşmayın!* Kim Tanrı'nın sınırlarını *aşarsa (aşırılık gösterirse)* işte öyleleri kendilerine yazık etmiş olanlardır. (Bakara Suresi, ayet: 229.)

Açıklama

Ayetin başında, boşanma durumunda olan karı-koca ve onlara gösterilmesi gereken tutum anlatılıyor. Bkz. **BOŞAMA, TALAK.**

Nisâ Suresi'nin 14. ayetinde de "Tanrı'nın yasalarını aşan" ve böylece aşırılık gösterenlerin, cehenneme atılacakları bildirilir.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذٖينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ
عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ اِلٰى
رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

En'âm Suresi, ayet: 108

Anlamı

Tanrı'nın dışında (Tanrı diye) çağırdıklarına (putlara) sövmeyin. Onlar da bilgisizce *aşırılık gösterip* öyle yaparlar (Tanrı'ya söverler). Böylece her inanır topluluğa iş ve davranışlarını süsledik (güzel gösterdik). Sonra dönüşleri Tanrı'larınadır. O, onların yaptıklarının ne olduğunu kendilerine bildirecektir. (En'âm Suresi, ayet: 108.)

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖٓي اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿١٤٧﴾

Âli İmrân Suresi, ayet: 147

Anlamı

"Tanrı'mız! Günahlarımızı ve işlerimizdeki *aşırılığımızı* bize bağışla! Ayaklarımızı kaydırma. Kâfirlere karşı da bize yardım et!" (Âli İmrân Suresi, ayet: 147.)

Açıklama

Bu ayetten önceki ayette ve bu ayetin başında, bu sözleri, her peygamber döneminde, Tanrı'ya gönül vermiş olanların söyledikleri bildirilir.

Sunulan ayetlerde, "aşırı"nın ve "aşırılık" denen şeyin hoş görülmediği, bu tutumda bulunmamanın öğütlendiği görülüyor.

•

Kur'an ve hadisler, ayrıca bunların yorumları ve bütünüyle İslam, "orta yolu" öğütler. "Aşırı" (ifrât) ve "ters aşırı" (tefrit) hangi türden olursa olsun, İslam ona karşıdır. Bakara Suresi'nin 143. ayetinde, bu "ümmet"in "orta ümmet" olduğunu, yani "ortadan gitme ilkesi"ni benimsediğini açıkça bildirir. İslam düşünürleri de, Yunan düşünce dünyasından da yararlanarak, aşırı ve ters aşırı uçların ortasını "adalet" olarak nitelerler ve bu "orta"ları, "temel erdemler" (usulu'l-fedâil) olarak benimserler. Bkz. **ADALET.** Ayet ve hadislerde öğütlenen "istikamet", "orta yol"dur. Bkz. **DOĞRU (DOĞRU YOL BÖLÜMÜ), İSTİKAMET.** Kelam'da "sünnet ehli" bilinen kesim de, "orta yolun yolcuları"dırlar, yani bu çabayı gösterdiklerini belli ederler. "Sünnet", "yol" anlamına gelir, ama kullanılan anlamıyla "orta yol"dur. Yani "aşırı ve ters aşırının dışında kalan yol". İmam Gazâlî'nin kelam alanında yazdığı bir kitabının adı "el İktisad Fi'l-İ'tikât"tır ki, anlamı, "inançta orta yol"dur. Çünkü Kur'an'da ve hadislerde öğütlenen "iktisad"ın anlamı da "orta yol"dur. Her şeyin "orta"sı istenir ve öğütlenir; ne savrukluk, ne cimrilik, ikisinin arası. İsrâ Suresi'nin 29. ve Furkan Suresi'nin 67. ayetinde bu öğütlenmekte. Namazda Kur'an okunurken, ses ne yüksek olmalı, ne de çok kısık olmalı. İsrâ Suresi'nin 110. ayetinde "ikisinin arasındaki bir yol"un izlenmesi istenmekte. Öteki konularda da öyle. "Orta" olmalı. Zayıfsa da şöyle bir hadis aktarılır: "İşlerin en hayırlısı, ortalarıdır." (Bkz. Âclûnî, Keşfu'l-Hafa, hadis no: 1247, 1/469, 470.)

Ancak unutulmaması gereken şudur: İslam'da aşırılıkta "ölçü", doğallıkla "İslam'ın koyduğu ölçü"dür. Yani İslam'ın ölçülerine "uygun" olan, "normal"dir, "orta"dır, "aşırı değil"dir. Bu ölçülere uymayan her şeyse "aşırı"dır, "aşırılık"tır.

Bkz. **SIRAT, DİN, SÜNNET, YOL.**

➤AT

Binme, yük çekme ya da taşıma gibi işlerde kullanılan ve toynaklıların tekparmaklı alttakımından olan hayvan.

Atlı: Ata binmiş kişi (süvari).

Kur'an'da "hayl" خَيْل sözcüğü, hem "atlar", hem de "atlılar" anlamında yer almakta. "Tekil" olduğu halde "çoğul" anlamını içermekte.

Âli İmrân Suresi'nin 14. ayetinde, "dünya yaşamı"nda, birçok çekicilikle birlikte, "atlar"a sahip olmanın da insanları çektiği anlatılmakta, bu çekiciliklere aldanmamak gerektiği bildirilmekte.

Bkz. **DÜNYA.**

Nahl Suresi'nin 8. ayetinde, "atlar"ın, "katırlar"ın, "eşekler"in, Tanrı'nın birer "nimet"i olarak, insanların "binme"leri ve "süs"leri için yaratıldıkları bildirilmekte.

Bkz. **NİMET.**

Enfâl Suresi'nin 60. ayetinde, şu buyruk verilmekte:

"Ey inanırlar! Onlara karşı, gücünüz yettiğince, Tanrı'nın düşmanları ve sizin düşmanlarınızı yıldırmak için güç ve savaş atları hazırlayın..."

Bkz. **CİHAD.**

"Ey inanırlar! Onların mallarından, Tanrı'nın Peygamberi'ne verdiği ganimete, siz ne atlar, ne de deve koşturdunuz..."

Bkz. **GANİMET.**

İsrâ Suresi'nin 64. ayetindeyse "şeytanın atlıları"ndan söz edilmekte:

Tanrı, "kendisine pek güvenen şeytan"a sesleniyor:

"Onlardan (insanlardan) dilediğini sesinle, gücün yettiğince yerlerinden fırlat haydi! Onlara karşı atlılarınla, yayalarınla haykırarak yürü! Mallarına ve çocuklarına ortak ol! Bolca söz ver!"

Ardından; "şeytan"ın, "aldatmak için söz verdiği" açıklanır.

Bkz. **ŞEYTAN, İBLİS.**

Atla İlgili Hadisler

Hadis

"Atın alnına dökülen saçlarında, kıyamete dek hayır düğümlenmiştir." (Bkz. Buharî, Menâkıb /28; Tecrîd, hadis no: 1206; Müslim, Zekât /26, hadis no: 987; İmaret /96-99, hadis no: 1871; Ebu Davud, Cihad /43, hadis no: 2542; İbn Mace, Cihad /14, hadis no: 2788; Dârimî, Cihad /33; Muvatta', Cihad /44; Ahmed İbn Hanbel, 3/39, 5/181.)

Hadis

"Bereket, atın alnına dökülen saçlarındadır." (Bkz. Buharî, Cihad /43; Müslim, İmaret /100, hadis no: 1874; Neseî, Hayl /6; Ahmed İbn Hanbel, 3/114, 127.)

Hadis

"Atın uğuru, kızıllığındadır" (doru at amaçlanıyor). (Bkz. Ebu Davud, Cihad / 44, hadis no: 2545; Tirmizî, Cihad /20, hadis no: 1695; Ahmed İbn Hanbel, 1/272.)

Hadis

"En hayırlı at, kara attır. Sonra alnı ak olan, sonra üst dudağında ve burnunda aklık bulunan, sonra sekili olan ve sekisiz olan." (Bkz. Tirmizî, Cihad /20, hadis no: 1690. Ayrıca bkz. Ebu Davud, Cihad /44, hadis no: 2543, 2544.)

Hadis

"Peygamber, ayaklarında çapraz seki (şikâl) bulunan attan hoşlanmazdı." (Bkz. Ebu Davud, Cihad /46, hadis no: 2547; Müslim, İmaret /101, 102, hadis no: 1875.)

Hadis

"Uğursuzluk üç şeyde söz konusudur. Atta, karıda ve evde." (Bkz. Buharî, Cihad /47; Tecrîd, hadis no: 1211; Müslim, Selâm /115, 116, hadis no: 2225; Ebu Davud, Tıbb /24, hadis no: 3922; Tirmizî, Edeb /58, hadis no: 2824; Neseî, Hayl /5; İbn Mace, Nikâh /55, hadis no: 1993; Muvatta', İstizân /22; Ahmed İbn Hanbel, 2/8, 36, 115, 126.)

Hadis

Enes anlatıyor: "Peygamber için hiçbir şey, kadının dışında, attan daha sevimli değildi." (Bkz. Neseî, Hayl /2, İşretu'n-Nisâ /1; Ahmed İbn Hanbel, 5/352.)

Hadis

Sehl anlatıyor: "Peygamber'in bir atı vardı ki adı Luhayf ya da Lahif idi." (Bkz. Buharî, Cihad /46; Tecrîd, hadis no: 1208.) Peygamber'in bir de (binek olarak) "Ufeyr" adında bir eşeği olduğu aktarılır. (Bkz. Buharî, Cihad/46; Tecrîd, hadis no: 1208.)

Hadis

"At, bir adam için üç ayrı şeydir: Kimi adam için 'ecr'dir (sevap), kimi adam için 'sitr'dir (perde, koruyucu, tehlikelere ve cehennem ateşine engel), kimi adam için de bir 'günah'tır." (Bkz. Buharî, Cihad /48; Müslim, Zekât /26, hadis no: 987; Neseî, Hayl /1; İbn Mace, Cihad /14, hadis no: 2788; Muvatta', Cihad /3; Ahmed İbn Hanbel, 1/395) Hadiste, atın, güzel bir şeyi kullanmak isteyen, hakkını veren kimse için "sitr"; cihad için hazırlayan, Tanrı yolunda kullanan için "ecr" (sevap); övünmek, gösteriş, azgınlık için edinen, kullanan kimse içinse bir "yük" ve "günah" olduğu açıklanır. (Bkz. aynı kaynaklar.)

Hadis

Bir de şöyle bir hadis var: "At üç türlüdür: At var Rahman için. At var şeytan için. At da var insan için. Rahman için olan at, Tanrı yolunda bağlanan, kullanılan attır... Şeytan için olan at, kumar aracı yapılan, kumar yarışına sokulan attır. İnsan için olan at da gereksinimi için bakıp kullandığı attır." (Bkz. Ahmed İbn Hanbel, 1/395.)

At Konusunda Fıkıh (İslam Hukuku) Hükümleri

- At eti yenir mi?

Hadis

Ebubekir'in kızı Esma anlatıyor:

"Peygamber zamanında Medine'deyken *at keserdik ve etini yerdik.*" (Bkz. Buharî, Zebâih/24; Tecrîd, hadis no: 1879.) Bu hadisi dilimize çeviren ve açıklayan Kâmil Miras, şu bilgileri aktarır:

"Bu hadisi, Buharî gibi, Müslim, Neseî, İbn Mace de Zebiha bahsinde rivayet etmişlerdir. İmam Şâfiî, Ebu Yusuf, Muhammed, bu hadis ile istidlal ederek (yani bu hadisi göstererek) ***at etinin yenmesini*** tecviz etmişlerdir (caiz görmüşlerdir). İmam Ebu Hanife'yle İmam Mâlik, 'kerahet-i tahrim ile mekruhtur' demişlerdir. Bazıları 'kerahet-i tenzih' demiş." (Bkz. Miras, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi, Ankara, 1975, c. 12, s. 24.) Bilindiği gibi: "Kerahet-i tahrimiyye", "harama yakın mekruhluk", "kerahet-i tenzihiyye"yse "helale yakın mekruhluk"tur.

At Yarışı

Hadisler

Bir hadiste, Peygamber'in, hem yarış için hazırlanmış ata, hem de yarış için özel olarak hazırlanmamış ata da binip "yarıştığı" anlatılır. (Bkz. Buharî, Selât/ 41; Tecrîd, hadis no: 266; Müslim, İmaret /95, hadis no: 1870; Ebu Davud, Cihad /67, hadis no: 2575; Tirmizî, Cihad /22, hadis no: 1699; Neseî, Hayl /13; İbn Mace, Cihad /44, hadis no: 2877; Muvatta', Cihad /45; Ahmed İbn Hanbel, 2/11.)

Peygamber'in ata binip yarıştığı başka hadislerle de anlatılır.

Sa'd İbn Müseyyeb'in, "helal kılan bir şey araya girdikçe, at yarışında hiçbir sakınca yoktur" dediği aktarılır. (Bkz. Muvatta', Cihad /46.)

Bir başka hadis:

"Atını, iki at arasına koyup yarışan kimsenin bu yaptığı iş, eğer atının yarışı kazanacağından eminse 'kumar'dır, yoksa kumar değildir." (Bkz. İbn Mace, Cihad /44, hadis no: 2876; Ahmed İbn Hanbel, 2/505.)

Atın Zekâtı

- At için zekât verilmesi gerekir mi?

Hadis

"Atlarla köle için zekât almayı kaldırıp bağışladım." (Bkz. Ebu Davud, Zekât /4, hadis no: 1574; Tirmizî, Zekât /3, hadis no: 620; İbn Mace, Zekât /4, hadis no: 1790; Neseî, Zekât /18; Muvatta', Zekât /37; Ahmed İbn Hanbel, 1/18, 92)

Bu yolda başka hadisler de var.

Bu hadisi yorumlayan Hattabî şu bilgileri aktarır:

"Bana göre, yalnızca binmek ve hizmet için olan at ve kölelerin zekâtı kaldırılmıştır. Ama bunlar ticaret için olurlarsa, bunların da zekâtının olması gerekir. Değerleri üzerinden...

"Atın zekâtı olup olmadığı konusunda tartışmışlardır. Fakihlerin çoğuna göre, atın zekâtı olmaz. Hammad İbn Ebu Süleyman'a göre atın da zekâtı vardır.

"Ebu Hanife'ye göre, üretim için beslenen, bulundurulan her at için, bir *dinar* zekât vermek gerekir..." (Bkz. Sünen-u Ebi Davud, yukarıdaki hadis, c. 2, s. 232, not: 1.)

Abdurrahman el Cezîrî'nin, dört mezhebe yer verdiği (Arapça) kitabında, Hanefî ve Hanbelî Mezhepleri'nin, "atlar için de zekât verilmesi gerektiği" görüşünde bulunduklarını, Hanefîlerin "evcil atlar için zekât vermek gerekir, yabanıl atlar için gerekmez" dedikleri halde, Hanbelîler'in "yabanıllar ve evcil ile yabanıllar arasında doğmuş olanlar için zekât gerekir" dediklerini aktarır. (Bkz. Cezîrî, Kitâbu'l-Fıkhi Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa, 1/596.) Bununla birlikte, "ticaret" için olan atlar için zekât verilmesi gerektiğinde birleşildiğini de yazıyor. (Bkz. aynı kaynak, aynı yer.)

Atla İlgili Kimi Türk Atasözleri

- Ata binersen Allah'ı, attan inersen atı unutma.
- Ata da soy gerek ite de.

• At, adımına göre değil, adamına göre yürür.
• Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.
• Atına bakan, ardına bakmaz.
• Atın dorusu, yiğidin delisi. (Yani atın doru renkli olanı, yiğidin de gözünü budaktan sakınmayanı makbuldür.)
• Atın ölümü arpadan olsun. (Yani "sevdiğim şeyleri tıka basa yiyeyim de, hasta olursam olayım" düşüncesi. Bilgisizce bir düşünce.)
• Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz.
• At ile avrat, yiğidin bahtına.
• Atlar nallanırken kurbağa ayağını uzatmaz.
• Atlar tepişir, arada eşekler ezilir.
• Atlıya saat olmaz.
• At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz.
• At ölür, itlere bayram olur.
• At, sahibine göre kişner.

Sâd Suresi'nin 31-33. ayetlerinde Süleyman Peygamber'in atlara olan ilgisi ve bu ilgi nedeniyle başına gelen bir durum anlatılır. Bkz. **SÜLEYMAN**.

Kısacası: Hayvanlar içinde "at"ın, ayetlerde, hadislerde, İslam fıkhında ve kimine bunların kaynaklık ettiği Türk atasözlerinde ayrı, önemli yeri vardır.

➤ATA

Baba, ya da dedelerden her biri. Çoğulu: "Atalar".

Kur'an'da, "atalar" anlamı için, "baba" anlamına gelen "eb" sözcüğünün çoğulu olan "âbâ" yer alır:

A- "Biz Atalarımızı Bulduğumuz Yolda Yürürüz!"

1- " İnançta, Tapınmada"

Musa ve Harun peygamberlerin "yalnızca Tanrı"ya kulluk etmeye çağırmalarına karşılık Firavun ve toplumu şöyle demişlerdi:

Yunus Suresi, ayet:78

قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا

Anlamı

"Siz ikiniz, bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çevirmek için mi geldiniz? (Yunus Suresi, ayet: 78.)

Oysa Musa Peygamber, "Tanrı"yı tanıtırken önce O'nun "göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin Tanrı'sı" olduğunu söylemiş ve sonra şöyle demişti:

"O Tanrı, sizin de Tanrı'nızdır; sizden önce geçmiş atalarınızın da Tanrı'sıdır!" (Şuarâ Suresi, ayet: 25, 26.)

İbrahim Peygamber'e de toplumu şöyle demişti:

وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ

Enbiyâ Suresi, ayet: 53

Anlamı

"Biz, atalarımızı da, bunlara tapıyor bulduk." (Enbiyâ Suresi, ayet: 53.)

İbrahim Peygamber de şu karşılığı vermişti onlara:

لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

Enbiyâ Suresi, ayet: 54

Anlamı

"And ile söylerim ki, sizler de, atalarınız da, apaçık bir sapıklık içindesiniz!" (Enbiyâ Suresi, ayet: 54.)

Şuarâ Suresi'nde de İbrahim Peygamber'e toplumunun "Atalarımızı da bunlara kulluk ediyor, böyle yapıyor bulduk!" dedikleri, İbrahim'inse "Nelere tapıyor olduğunuzu görüyor musunuz, sizden önce geçen atalarınızın da nelere tapıyor olduklarını görüp düşünüyor musunuz? Bilesiniz ki, onlar (putlar) benim düşmanımdır. Düşmanın olmayan, âlemlerin Rabbi'dir..." karşılığını verdiği anlatılmakta. (Şuarâ Suresi, ayet: 74-77.)

Hûd Peygamber'in, Salih Peygamber'in, İlyas Peygamber'in, Şuayb Peygamber'in de, toplumlarının benzer sözleriyle karşılaştıkları, Âd, Semûd ve bunlardan önce ya da sonra geçmiş toplumların hep benzer sözler söyledikleri, yani "atalarını hangi inanç ve ibadet çizgisinde buldularsa, aynı yolu, çizgiyi izlediklerini" söyledikleri ve "Peygamber"leriyle tartışmalara girdikleri şu ayetlerde anlatılıyor:

A'râf Suresi, ayet	: 70, 71
Hûd Suresi, ayet	: 62, 87, 173
İbrahim Suresi, ayet	: 10
Mü'minûn Suresi, ayet	: 82
Sâffât Suresi, ayet	: 26

Mekke putataparları ve İslam Peygamberi'nin seslendiği öteki putataparlar ve inanmazların da "atalar"ını ileri sürdükleri şu ayetlerde yer alır:

Hûd Suresi, ayet	: 109
Nahl Suresi, ayet	: 5
Neml Suresi, ayet	: 67, 68
Lokman Suresi, ayet	: 21
Sebe' Suresi, ayet	: 43
Sâffât Suresi, ayet	: 17
Zuhruf Suresi, ayet	: 22
Necm Suresi, ayet	: 23

Bakara Suresi,
ayet: 170

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا اَلْفَيْنَا
عَلَيْهِ اٰبَاءَنَا اَوَلَوْ كَانَ اٰبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا
يَهْتَدُونَ

Anlamı

"Onlara 'Tanrı'nın indirdiğine uyun!' dendiğinde, 'Biz yalnızca atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız!' derler. Ya ataları da birşey düşünemiyor ve doğru yolu bulamıyor idiyseler?!" (Bakara Suresi, ayet: 170.)

2- Tutum ve Davranışta

A'râf Suresi,
ayet: 28

وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا اٰبَاءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Anlamı

Bir kötülük yaptıkları zaman "Atalarımızı da bu yolda bulduk; Tanrı da bize, bunu buyurdu!" derler. De ki: "Tanrı kötülüğü buyurmaz. Tanrı'ya karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylersiniz?" (A'râf Suresi, ayet: 28.)

B- "Biz Nelerle Korkutuluyorsak,
Atalarımız da Onlarla Korkutulmuşlardı!"

Neml Suresi,
ayet: 67-69

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا
وَاٰبَاؤُنَا اَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا
مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

Anlamı

Ve "kâfirler" dediler ki: "Biz ve atalarımız toprak olduğumuz zaman, kesinlikle diriltilip ortaya çıkarılacak mıyız? Biz bununla korkutuluyoruz andolsun! *Daha önce de atalarımız* korkutulmuşlardı. Bunlar, eskilerin masallarından başka değil." De ki: "Yeryüzünde gezin de, suçluların sonlarının nasıl olduğuna bakın!" (Neml Suresi, ayet: 67-69.)

Benzer anlatım için bkz. Mü'minûn Suresi, ayet: 83.

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا

En'âm Suresi, ayet: 148

Anlamı

Tanrı'ya ortak koşanlar diyecekler ki: "Tanrı (tersini) dileseydi, O'na ortak koşmazdık. Atalarımız da koşmazlardı..." (En'âm Suresi, ayet: 148.)

Şu karşılık verilmektedir:

"De ki: 'Bize karşı çıkarabileceğiniz bir bilginiz mi var? Siz yalnızca sanıya uyuyorsunuz. Ve siz yalnızca uyduruyorsunuz!' De ki: "Üstün kanıt, Tanrı'nındır. Tanrı dilese, hepinizi doğru yola eriştirir!' ". (En'âm Suresi, ayet: 148, 149.)

Özet: "Atalar"a uyup gitmek, eğer bir "sağlam düşünce"ye, "sağlam kanıt"a dayanmıyorsa, doğru değildir. Anlatılan bu.

Bkz. **İMAN, KÂFİR, PUT, ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLME.**

I- ATALAR VE İNANÇLAR

A- İnsanlığın Atası

Hadislerde ve yorumlarında, Adem için "Ebu'l-Beşer", yani "insanlığın atası" dendiği görülür:

"Sen Adem'sin, *Ebu'l-Beşer*'sin, Tanrı, seni, kendi eliyle yaratmıştır..." (Bkz. Buharî, Tevhid /37, Enbiyâ: 3; Müslim, İman /327, hadis no: 194; Tirmizî, Kıyamet /10, hadis no: 2434.)

Bkz. **ADEM.**

B- Ataların İzinden Gitmek

Ataların inançlarını, gelenek ve göreneklerini benimsemek:

Yukarıdaki ayetlerde görüldüğü gibi, Kur'an'da, "atalarımız neyi benimsemişler, neye inanmışlar, nelere tapınmışlarsa, biz de onu benimsiyor, o yoldan gidiyoruz" türünden gerekçeler ileri sürenlerin bu tutumları kınanıyor, "ataların da yanılmış, sapıklık yapmış olabilecekleri" belirtiliyor. (Bkz. Enbiyâ Suresi, ayet: 53, 54; Bakara Suresi, ayet: 170.)

Bakara Suresi'nin 168. ayetinde, "şeytanın adımlarına (izine) uymayın!" buyruğu yer aldıktan sonra, bu ayette ve 169. ayette "şeytanın adımlarına neden uyulmaması" gerektiği anlatılıyor: "Çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır. Size kötülüğü, aşırılığı-hayasızlığı buyurur..." Bunun ardından da, 170. ayette

"Tanrı'nın indirdiğine uyun! dendiğinde: 'Biz, yalnızca, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız!' derler..." açıklamasının yapılıyor oluşunu, Fahruddin

Râzî, şöyle yorumluyor:

"Belirtilmek isteniyor ki, şeytanın dürtmelerine uymakla, *taklid* biçimindeki uymak arasında bir fark yoktur..." (Bkz. Râzî, 5/7.) Yani, "şeytanın izinden gitmekle, düşünmeden başkalarının izinden gitmek, körü körüne başkalarına uymak arasında bir fark yok."

Bununla birlikte "başkasına uyma" demek olan ve tanımları da bu sözlük anlamını içerir biçiminde yapılan "*taklid*"in, İslam hukukunda ve İslam inanç dünyasında yeri çok önemlidir. Bkz. **ÂBÂ.**

A'râf Suresi'nin 27. ayetinde, "şeytanın aldatması"na karşı uyarıda bulunulduktan sonra da 28. ayetinde: "Bir kötülüğü yaptıklarında: 'Biz, atalarımızı da bu yolda bulduk! Tanrı da bize bunu buyurdu' derler..." diye açıklama yapılıyor oluşu da "şeytana uymak"la "körü körüne atalara uymak" arasında bir benzerlik, bir ilinti olabileceğini anımsatıyor. Fahruddin Râzî, bu ayet nedeniyle de, "*taklid*"in doğru bir yol olmadığını belirtir:

"... Artık iyice anlaşılmıştır ki, salt *taklid*, herkesin akıl ve değerlendirmesine göre de, bozuk bir yoldur. Çünkü *taklid*, birbirini bozagelmiş olan eski din ve inançlarda bulunagelmiştir. Eğer *taklid* doğru bir yol olsaydı, birbirini bozacak nitelikte birbiriyle çelişen iki şeyden birinin doğru olması gerekecekti. Bilindiği gibi, bu, olamaz." (Bkz. Râzî, 14/56.)

Aynı ayette (A'râf Suresi, ayet: 28.), "Üzerinde bulundukları yolu, atalarının yolu olarak buldukları için izlediklerini" söyleyenlere, "atalarının yolu"ndan giderken "işledikleri kötülükler"in işlenmesine, izlenen yolun "atalarının yolu" olmasının bir gerekçe olamayacağı, çünkü, "Tanrı'nın kötülüğü buyurmuş olamayacağı" anımsatılıyor.

Bu, hadislerde de işlenir:

Hadis

"Tanrı, İslam öncesinin böbürgenliğini ve atalarla övünme geleneğini sizden kaldırdı..." (Bkz. Ebu Davud, Edeb /120, hadis no: 5116; Tirmizî, Menâkıb /75, hadis no: 3955.)

Bu hadiste, "insanların, yalnızca *mümin* (inanır) ve *fâcir* (kötü yolda) diye" ayrılabilecekleri, *takiy* (Tanrı'dan korkan) ve *şaki* (cehennem yolunda, eşkiyadan biri) diye nitelenebileceği, bunun dışında bir bütün oldukları ve tümünün "Adem'in çocukları" oldukları, "Adem'inse topraktan olduğu" o nedenle övünmeye gerek olmadığı da anlatılır.

C- Atalar İbadeti (Atalar Tapımı)

Ölenin, öldükten sonra da toplumuyla ilişkili bulunduğu inancı (Manizm.) Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, bu "ibadet" konusunda şu bilgilere yer verir:

"Özellikle tarımla uğraşan ilkel toplumlarda çok yaygın olan atalar ibadetine göre: Ölen atanın manevi varlığı yeryüzünde kalmakta, geride bıraktığı kimselerin hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Örneğin,

ürünlerin ve hayvanların verimli olmasında, insan soyunun çoğalmasında önemli rol oynamaktadır. Yardımlarını sağlamak için onlara yemekler, meyveler sunulur, kurbanlar kesilir, heykeller ve maskelerle canlandırılır, adlarına ve anılarına büyük taşlar dikilir..." (Bkz. Örnek, Etnoloji Sözlüğü, 'Atalar İbadeti'.)

"Atalara tapınma"ya, dünyanın hemen her kesiminde olduğu gibi, "Arap putataparlığı"nda da rastlanagelmiştir. "Tanrılar"ı simgeleyen "dikili taş"lar, eski Araplarda çok önemli olmuştur. Konuya ilişkin daha geniş bilgi için bkz. PUT, SANEM.

Özet

Ata: Baba, dedelerden her biri. "Ata"ya saygı vardır İslam'da. Ama "atanın izinden körü körüne gidilmemesi" ve "atalarla övünülmemesi" öğütlenir. "Atalara tapınma"ysa İslam öncesinin putataparlığında görülür. Öteki ilkel toplumlarda görüldüğü gibi...

➤AV

Karada ve suda yabanıl hayvan (tavşan, kuş ve balık gibi) tutma işi; böylelikle ele geçen hayvan.

Avlamak: Bir avı, diri ya da ölü olarak ele geçirmek.

Avlanmak: Avlama işini yapmak.

Kur'an'da "av"dan ve "avlanmak"tan Mâide Suresi'nde söz edilir. Bu surenin 2. ayetinde, "avlanın" (avlanabilirsiniz) anlamına gelen "istâdû" (fe'sadû), başka ayetlerinde de "av" anlamına gelen "sayd" geçer: Mâide Suresi, ayet: 1, 94, 95, 96 (iki kez).

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَه۪يمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى
عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُر۪يدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ
وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّ۪ينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ
وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

Mâide Suresi, ayet: 1, 2

Anlamı (Diyanet'in)

Ey inananlar! Akidleri yerine getirin! İhramdayken (hac veya umre'ye mahsus elbiseyi giymişken), *avlanmayı helal görmeksizin,* size bildirilecek olanlar dışında, hayvanlar helal kılındı. Allah dilediği hükmü verir. Ey inananlar!

Allah'ın nişanelerine, hürmet edilen aya (Kâbe'ye) hediye olan kurbanlığa, gerdanlıklar takılan hayvanlara, Rabb'lerinden bol nimet ve rıza taleb ederek Beyt-i Haram'a gelenlere sakın hürmetsizlik etmeyin! İhramdan çıktığınız zaman *avlanabilirsiniz...* (Mâide Suresi, ayet: 1, 2.)

Açıklama

Ayette: "Festâdû"ya "avlanabilirsiniz" anlamı verildiği görülüyor. Aslında "avlanın!" anlamını vermek gerekir. Çünkü sözcük, "emir"dir. Ne var ki, buradaki "emr"in "gereklilik" (vücûb) için değil, "mubahlık" için olduğu görüşü, genellikle benimsendiğinden, "avlanabilirsiniz" anlamı verilmiştir. (Bkz. Râzî, 11/131.)

Kısacası: "Haramlık"ları (3. ayette) bildirilenlerin dışında kalan hayvanların "helal" oldukları, bunları avlamanın da "helal" olduğu, ancak kişi "ihram"lıysa, avlayabilmesi için "ihramdan çıkması" gerektiği bildiriliyor.

Mâide Suresi, ayet: 94, 95

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ
تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ
بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ
وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ
ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ
أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Ey inananlar! Gıyabında kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için; elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı ***av'dan bir şeyle,*** Allah, andolsun ki, sizi dener. Bundan sonra kim haddi aşarsa, ona, elem verici azab vardır. Ey inananlar! ***İhramlıyken avı öldürmeyin!*** Sizden, bile bile onu öldürene, ehli hayvanlardan öldürdüğü kadar olduğuna, içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, Kâbe'ye ulaşacak bir kurbanı ödeme, yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde

keffaret ya da yaptığının ağırlığını tatmak üzere, bunlara denk oruç tutma vardır. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Kim tekrar yaparsa Allah ondan öç alır. Allah güçlüdür, öç alıcıdır. (Mâide Suresi, ayet: 94, 95.)

Açıklama

Bu çeviriye yer yer yorumların karıştığı görülmekte. Örneğin: "Li ya'lemel'lâhu"ya, "Allah bilsin diye" ya da "Allah"ın bilmesi için" anlamı verilmesi gerekirken, "Allah'ın bir şeyi sonradan bilmesi" (öğrenmesi) söz konusu olmadığından ve "O'nun her zaman her şeyi bildiği" kabul edilip benimsendiğinden, buna uygun bir anlam düşünülerek, "(Allah) ortaya koymak için" biçiminde bir anlam verilmiştir. Ayetteki anlatım için Râzî şöyle diyor: Bu anlatım mecaz anlamlıdır. Çünkü Allah, geçmişte de gelecekte de Alim'dir (her zaman, her şeyi bilir)..." (Bkz. Râzî, 12/86.)

İlk ayette (94. ayette), İslam inanırlarının, *av* konusunda bir "*deneme*"ye bir "*sınav*"a sokuldukları bildiriliyor. Kur'an yorumlarında belirtildiğine göre, Tanrı İsrailoğullarını, "deniz avı", yani "balık avlama" konusunda bir sınava sokmuştu (Konu için bkz. **CUMARTESİ YASAĞI, BALIK, İSRAİLOĞULLARI.**); "Muhammed Ümmeti"niyse, "kara avı"nda bir sınava sokup denemektedir. (Bkz. Râzî, 12/85.) Konulan yasaklara uyup uymadıklarını ortaya koymak için... (Bkz. Taberî, Tefsir, 7/26.) Bu ayet, Hudeybiye Barış Antlaşması yılında (627'de) gelmiştir. "O yıl Tanrı Müslümanları *av* konusunda bir sınava sokmuştur; Avlanacak hayvanlar, gerek elle, gerek mızrakla avlanabilecek biçimde çokça üşüşürdü Müslümanların develerine, topluluklarına... Müslümanlarsa o sırada ihramlı bulunurlardı. Ve bu durumdayken avlanmak yasaktı onlara." (Bkz. Kazî Beyzâvî, s. 160.)

İkinci ayette (95.)'de, "ihramlıyken avlanılmaması" bildirildikten sonra, ihramlıyken, avlananlara yönelen "ceza" ve "kurtulmalık" (keffaret) açıklanıyor:

• Evcil hayvanlardan (deveden, sığırdan, davardan) hangisi "denk" görülüyorsa onun, Kâbe'ye ulaşacak bir kurbanlık olarak gönderilmesi gerekir. "Denk" olup olmadığına da, iki "adalet"li, yani güvenilir adam karar verecek.

• Ya da söz konusu kurbanlığın değerinde bir şeyle yoksullar doyurulacak.

• Ya da ona denk oruç tutulacak. Her bir yoksula verilecek besin maddesi (yarım "sâ", yani yaklaşık 1500 kg buğday ya da bir "sâ" arpa ya da hurma) için bir gün oruç.

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ
وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي
إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

Mâide Suresi, ayet: 96

Anlamı (Diyanet'in)

Deniz avı ve onu yemek size de, yolculara da, geçimlik olarak helal kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz sürece *kara avı size haram kılınmıştır.* Huzuruna toplanacağız Allah'tan sakının. (Mâide Suresi, ayet: 96.)

Açıklama

"Deniz avı ve onun yemek" yerine "deniz avı ve onun (denizin) yiyeceği (yani deniz ürünleri)" diye çevirmek daha doğrudur. Çünkü böyle çevrilirse hem ayetteki karşılığına, hem de yorumcuların görüşlerine daha uygun düşer. Ayette "ve taamuhu" geçiyor. Buradaki "taam", "bir şeyi yemek" değil, "yenilen şeyin kendisi"dir. Yani "yiyecek maddesi"dir. Amaçlanan da "deniz ürünü"dür. Ne var ki, ayette, "deniz avı" anlamına gelen "saydu'l-bahri"den sonra, "ve taamuhu"nun yer alışı, yani "deniz avı" dendikten sonra "ve deniz ürünleri" deniyor oluşu, yorumcuları, çeşitli yorumlara götürmekte. Çünkü "deniz avı" da burada, "denizde avlanan"lardır, "deniz ürünleridir". Ayrıca "ve deniz taamı" denmesi, bir "tekrar" gibi oluyor. O nedenle yorumculara göre şu anlamları vermek gerekir:

• Denizde (ya da başka sularda) diri ve ölü olarak ele geçirilen balıklar... (Bkz. Buharî, Zebâih /12.)

• Denizden avlananlar ve avlanmadan (bir çaba harcamadan) ele geçirilen deniz ürünleri...

• Denizden avlanan taze taze avlar ve elde edildikten sonra tuzlanıp saklanmış olanlar...

• Denizden yemek amacıyla olmayan ve yemek amacıyla olan avlar...

• Denizden avlanan balıklar ve ötekiler... (Bkz. Râzî, 12/97; Taberî, Tefsir, 7/ 43-45; Celâleyn, 1/108 ve öteki tefsirler.)

I- AVLA İLGİLİ MEZHEP GÖRÜŞLERİ

A- "Av" Demek Olan "Sayd"la Amaçlanan

1- Üzerinde Birleşilen Görüş

Yorumcular ve mezhepler, "sayd"a, "avlanmak" değil de, "avlanan" (av) anlamı verilmesi gerektiğinde birleşiyorlar. (Bkz. Râzî, 12/86; Rağıb, el Müfredât, "s-y-d".)

2- "Av" (Sayd) Kapsamına İlişkin Görüşler

a) Ebu Hanife ve Arkadaşlarının Görüşü

"Ayette sözü edilen *av* (sayd), avlanan her tür avdır. Eti yenenler de, yenmeyenler de bunun kapsamı içine girer." Bu kapsamdan (bir hadis nedeniyle) "dışlanmış beş hayvan" (el fevasıku'l-hams:köpek, kurt, delice (dölengeç) kuşu ile karga, yılan ve akrep) çıkarılıyor. Yani bunlar "av" sayılmıyor. Ama bunların dışında "eti yenmeyenler"den de olsa, avlanarak elde edilmiş olan hayvan "av" sayılacağından, "ihramlı" bir kişinin öldürmesi durumunda şeriatçe biçilen "ceza" gerekli olur. (Bkz. Râzî, 12/87; Hidâye, Sayd, 1/257; Mecmau'l-Enhur, 1/242, 243.)

Mâlikî Mezhebi de bu görüştedir. (Bkz. el Mezâhibi'l-Erbaa, 1/644.)

b) Şâfiî'nin Görüşü

"Eti yenmeyen yabanıl hayvanlar, avlanarak elde edilmiş bile olsalar burada *av* (sayd) sayılmazlar. Av kapsamına giren, yalnızca eti yenilen avlardır." (Bkz. Râzî, 12/87.) Hanbelîler de bu görüştedirler. (Bkz. el Mezâhibı'l-Erbaa, 1/644.)

B- İhramlıyken Avlanmanın "Ceza"sına İlişkin

1- Ebu Hanife, Şâfiî ve Malikî'nin Görüşü

"İhramlı"yken "avlanma" suçunu işlemiş olanın ödemesi gereken keffaret olarak ayette (95. ayette) açıklanan üç keffaret biçiminden hangisi yerine getirilse olur. Yani kişi, ister "kurbanlık" gönderme yolunu seçer, ister yoksulu doyuracak yiyecek verir, ister oruç tutup kurtulur. (Bkz. Râzî, 12/84, 85.)

2- İmam Ahmed İbn Hanbel ve Züfer'in Görüşü

"Üç keffaret biçimini sırasına göre izler. Kişi, birincisine güç yetiremezse ikincisini, ikincisine de güç yetiremezse üçüncüsünü seçer. Bu sıraya uymak şarttır." (Bkz. Râzî, aynı yer.)

C- Avlanmada Sınır: Helal-Haram

1- Denizde Avlanmak

"Deniz"de (yani "su"da) avlanmak, tüm mezheplere göre, "ihramsız" için de, "ihramlı" için de "helal"dir. Bu, 96. ayette açıkça belirtildiği için mezhepler arasında tartışmasız kabul edilir. Ancak, denizde (suda) kendiliğinden ölmüş olan bir balık, Şâfiî Mezhebi'ne göre "helal"ken, Ebu Hanife'ye göre "haram"dır (yenmez). (Bkz. Râzî, 12/98.)

2- Karada Avlanmak

Ayetlerde açıkça, "kara"da avlanmanın "ihram"lıyken "haram" olduğu, bunun dışında "helal" kılındığı bildirilir. Bu konuda da mezhep tartışması yoktur.

Çağımızdaysa, dünyadaki değişmeler ve gelişmeler nedeniyle, kimi zorunlu durumlar yüzünden, "avlanma"lara başka "sınırlama"lar konulduğu görülür. Kara avcılığına da, deniz (su) avcılığına da konmuştur sınırlamalar. Sınırlamalar olmasaydı, kimi hayvanların soyu tükenip giderdi. Nitekim tükenmiş olan da vardır. Böyle düşünülerek, bu konuda titizlik gösterilmekte, ya da gösterilmesi istenmekte.

D- Av Eti ve "İhramlı" Kişi

- "İhram"lı bir kişi, başkasının avladığı avın etinden yiyebilir mi?

1- Hanefî Mezhebi'ne Göre

Eğer "ihramlı" kişinin yardımı ve katkısı olmadan avlanmışsa avın etinden yiyebilir o kişi. (Bkz. Râzî, 12/99.)

2- Şâfiî'nin Görüşü

"İhramlı" kişi, kendisinin avlamadığı ya da kendisi için avlanmamış olan bir avın etinden yiyebilir, helaldir. (Bkz. Râzî, aynı yer.)

Demek ki, iki mezhep de aşağı yukarı aynı görüş doğrultusunda. Gene de bir küçük fark var; Hanefî Mezhebi'ne göre, "yardım" ve herhangi bir katkı (avı göstermek gibi) önemli. "İşaret"iyle avın yakalanmasını sağlayan ihramlı kimse de, o avın etinden yiyemez Ebu Hanife'ye göre.

Avla İlgili Hadisler

Hadis

"Karada avlanan hayvanın eti, siz avlamadığınız ya da sizin için avlanmamış olması koşuluyla sizin (siz ihramlılar) için de helaldir." (Bkz. Ebu Davud, Kitâbu'l-Menâsık /41, hadis no: 1851.)

Hadis

Enes İbn Malik anlatıyor:

"Biz Merru'z-Zehrân'dayken bir *tavşan* ürkütüp kaçırmıştık. Toplulukta olan herkes (yakalamak için) koştu, ama kimse güç yetiremedi. Ben yetişip yakaladım. Ebu Talha'ya getirdim. O da kesti hayvanı. Ve kalçasını ya da iki uyluğunu Peygamber'e gönderdi. Peygamber de kabul etti ve (bir rivayete göre) ondan yedi." (Bkz. Buharî, Hibe /5; Tecrîd, hadis no: 1120; Müslim, Sayd /53, hadis no: 1953.)

Bu hadisin açıklamasında, Profesör Kâmil Miras, hadisten şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir:

• Av avlamak için koşmanın, çaba harcamanın caiz olduğu sonucuna varılabilir.

• Av peşinde koşanlar, avı yakalayanın elde ettiğine ortak olmazlar.

• Bir dost, dostuna bir parça et, bir but da olsa armağan edebilir.

• Ve tavşan eti helaldir. (Bkz. Tecrîd, Ter. Miras, 1941, 8/13)

Avlama Biçimleri

يَسْـَٔلُونَكَ
مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ
تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّآ اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ٤

Mâide Suresi, ayet: 4

Anlamı (Diyanet'in)

Ey Muhammed! Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Size, temiz olanlar helal kılındı. Allah'ın size öğrettiği üzere alıştırıp yetiştirerek öğrettiğiniz *avcı hayvanların, sizin için tuttuklarını* yiyin. Ve üzerine Allah'ın adını anın! Allah'tan sakının. Doğrusu Allah, hesabı çabuk görür. (Mâide Suresi, ayet: 4.)

Açıklama

Çevirideki "avcı hayvanlar", ayetteki "cevarih"in karşılığı olarak yer alıyor. "Cevarih", "câriha"nın çoğuludur. Bu sözcük de bir "kazanan, elde eden", bir de "yaralayan" anlamını içerir. (Bkz. Râzî, 11/143.) Avcı olarak yetiştirilen köpek, pars ve kuş türünden "avcı hayvan"a da "câriha" denmekte. (Bkz. Rağıb, el Müfredât, "c-r-hı".) Demek ki, "cevarih", ayette "avcı hayvanlar" anlamını içerir. Ayette yer alan "mükellebîn" de sözlük anlamıyla "köpekleştirilmişler" demekken, "köpekle ya da köpek gibi (av için) eğitilmişler" anlamı yüklenmiştir. Köpeğin de içinde bulunduğu, av için özel olarak eğitilmiş avcı hayvanlar amaçlanıyor. "Köpekleştirilmiş" denmesi de, av için eğitilmiş hayvanların daha çok "köpek"lerden (tazı) oluşundandır. (Bkz. Zemahşerî, Keşşaf, 1/471.) İbn Ömer'in, Dahhâk'in ve Süddî'nin, "köpeğin dışındaki avcı hayvanların avladıkları bir av sağken yetişilip kesilmedikçe helal olmaz" dedikleri ve bu görüşleri ayetteki "mükellebin" sözcüğüne dayandırdıkları aktarılırsa da, yorumcu ve fıkıhçıların genellikle kabul ettikleri odur ki, kuş türünden olsun (örneğin, doğan) ve ötekilerinden olsun, avcı olarak yetiştirilmiş tüm avcı hayvanlar, kapsam içine girer. (Bkz. Râzî, 11/143; Taberî, 6/58, 59; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 1/328 ve öteki tefsirler.)

İlgili Hadisler

Hadis

Adiyy İbn Hâtim anlatıyor:

"'Mi'raz (ok zarı ve kalemi) avının hükmünü Peygamber'den sordum. 'Okun sivri yanının dokunduğu avı ye! Okun enli yanının dokunduğu avı yeme! Çünkü okun enli yanıyla vurulan av, sopayla vurulmuş (vakîz) sayılır' karşılığını verdi. Peygamber'e (avcı) köpeğin avının hükmünü sordum. 'Köpeğin senin için tuttuğu avı ye! Çünkü köpeğin, avı yakalayıp tutması, (şeriatçe) kesme yerine geçer. Eğer köpeğin avı yaralayıp öldürmüşse ve kendi köpeğinin ya da köpeklerinin yanında başka bir köpek de bulmuşsan ve böylece, yabancı köpeğin, kendi köpeğinle birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından kaygılanıyorsan o avı yeme! Çünkü sen ava salıverirken Tanrı'nın adını anışın (çektiğin besmele), kendi köpeğin üzerinedir, başka köpek için değildir' karşılığını verdi." (Bkz. Buharî, Zebâih /2; Tecrîd, hadis no: 1873.)

Bu hadisten çıkarılan sonuçlar:

• İki yanı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan bir okun sivri yanıyla değil de enli yanıyla vurulup öldürülen av, sopayla vurulup öldürülmüş sayılacağı için yenmez.

• Bir avcı köpek ava gönderildiğinde besmele çekilerek gönderilir. Bu köpeğin yakalayıp tuttuğu av yenir. Ama bu köpekle birlikte başka bir köpeğin de avın yakalanmasına katıldığı, yabancı köpeğin avı yakalayıp öldürmüş olması kuşkusu bulunduğu zaman av yenmez.

Hadis

Ebu Sa'lebetu'l-Huşenî anlatıyor:

"Peygamber'e sordum:

"–Kitap ehlinden bir toplumun topraklarındayız. Biz bunların kaplarını kullanıp içinde yemek yiyebilir miyiz? Bir de şu sorum var: Bir av avlanan yerdeyim, okumla, eğitilmemiş ve eğitilmiş köpeğimle avlanmak istiyorum. Benim için iyi ve doğru olan nedir?

"Peygamber karşılık verdi:

"–Kitap ehlinin kaplarına ilişkin sorunu ele alalım önce: Bu kapların dışında kap bulabiliyorsanız, bu kaplarda yemek yemeyin. Bu kaplardan başka kap bulamıyorsanız, bunları yıkayın ve bunlarda yemek yiyin. Öbür soruna gelince: Okunla, Tanrı adını anarak avlarsan onu ye! Tanrı adını anarak kullandığın eğitilmiş avcı köpeğinin avladığı avın etini de ye! Eğitilmemiş köpeğinin avladığı avıysa, (diriyken) yetişip boğazlarsan yiyebilirsin." (Bkz. Buharî, Zebâih /4; Tecrîd, hadis no: 1874.)

Özet

Av: Karada ve suda yabanıl hayvan tutma işi. Böylelikle elde edilen hayvan (dağ, orman hayvanları ya da kuş ve balık gibi hayvanlar).

Kur'an ve hadislerde, "deniz"de, yani sularda av avlamak, herkese, hacc sırasındaki "ihramlı"ya bile "helal"dir. (Bkz. Mâide Suresi, ayet: 96.) Ama karada avlanmak, "ihramlı" için yasaktır (haram). İhramlı kişi bu suçu işlerse, "keffaret"ini ödemek zorundadır. Yani, ya ava denk görülen bir hayvanı kurbanlık olarak Kâbe'ye gönderir, ya bu kurbanlığın değerinde, yoksula bir yiyecek verir, yoksulu doyurur; ya da belirli bir ölçek besin maddesi için oruç tutar. (Bkz. Mâide Suresi, ayet: 95.)

Çeşitli avlama biçimleri vardır. Özel olarak yetiştirilmiş, eğitilmiş avcı köpeklerle ve öteki avcı hayvanlarla, okla ve benzeri araçlarla da av avlanabilir. Avlanırken "Tanrı'yı anmak", yani "besmele" şarttır. Av aracı kullanırken bu şart yerine getirilmelidir. Yoksa yakalanırken ölen, öldürülen hayvanın eti yenmez.

➤AY

Yer yuvarlağının uydusu olan gezegen. Yerin ellide biri büyüklüğündedir. Kendi ışığı yoktur, güneşten aldığı ışığı yansıtır.

I- AYA SAYGI

A- Ay Tapımı

1- İbrahim Peygamber'in Ay'a " Tanrı'm!" Demesi

فَلَمَّا رَءَا الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي
فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ
الضَّالِّينَ

En'âm Suresi, ayet: 77

Anlamı (Diyanet'in)

(İbrahim) Ay'ı doğarken görünce: "İşte bu benim Rabbi'm!" dedi. (Ay) batınca: "Rabbi'm beni doğruya eriştirmeseydi, andolsun ki, sapıklardan olurdum" dedi. (En'âm Suresi, ayet: 77.)

Açıklama

Bu ayet, çok açık biçimde, İbrahim Peygamber'in, bir süre için de olsa, yıldızdan daha büyük gördüğü Ay'a, *Tanrım!* dediğini anlatmakta. Kur'an yorumcularının üzerinde birleşerek yaptıkları yoruma göre, o zamanlar İbrahim Peygamber, bir arayış ve Tanrı'yı bulma çabası içindeydi. Bundan önceki iki ayette şöyle dendiği görülür:

"Kesin bilenlerden olması için İbrahim'e, göklerin ve yerin melekût'unu şöyle gösteriyorduk: Gece basınca bir yıldız görmüştü: 'İşte benim Tanrı'm bu!' dedi. Yıldız batıp gidince de: 'Ben batanları sevmem!' der oldu." (En'âm Suresi, ayet: 75, 76.)

Demek ki Ay'dan önce "yıldız"a "Tanrı'm!" demişti. Ay'dan sonra da Güneş'e:

"Güneş'i doğarken görünce: 'İşte benim Tanrı'm budur! Bu, daha büyüktür!' dedi. Güneş batınca da: 'Ey toplumum! Kesin bilesiniz ki ben, Tanrı'ya ortak olarak ileri sürdüklerinizden uzağım!' der oldu." (En'âm Suresi, ayet: 78.)

Bkz. **İBRAHİM, MELEKÛT, GÖK, YILDIZ, SABİİLİK.**

Tüm yorumcuların belirttikleri odur ki, İbrahim Peygamber döneminde Ay'a, Güneş'e ve yıldızlara tapım çok yaygındı. Konu için özellikle bkz. **SABİİLİK, HANİF.**

2– Ay'a İbadet

Fussilet Suresi, ayet: 37

وَمِنْ آيَاتِهِ
اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ
وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Gece ile gündüz, Güneş ile Ay, Allah'ın varlığının belgelerindendir. Güneş'e ve Ay'a secde etmeyin. Eğer Allah'a kulluk ediyorsanız, bunları yaratana secde edin! (Fussilet Suresi, ayet: 37.)

Açıklama

Bu ayette, gece, gündüz, Güneş ve Ay için: "Tanrı'nın ayetlerindendir" denmekte, buradaki ayet sözcüğüne de yukarıdaki çeviride belge anlamının verildiği görülmekte. Ayetin sözlük anlamı alâmet (belirti)dir. Güneş ve Ay için "Tanrı'nın alâmeti" denmesi ilgi çekici bulunmakta. Fahruddin Râzî'nin ünlü tefsirinde şöyle dediğini görmekteyiz:

"Kimi insanlar, örneğin Sabiiler, yıldızlara taparlarken: 'yıldızlara secde etmekteki amaçlarının, *Tanrı'ya secde* etmek olduğunu' ileri sürmekteydiler. Bu ayetle, Tanrı'ya, yıldızlar aracılığıyla değil, doğrudan doğruya secde edilmesi gerektiği bildiriliyor." (Râzî, Tefsir, c. 27, s. 129.)

Arabistan'da Ay'a Tapım

Nuh Suresi, ayet: 23

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ
وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

Anlamı

(Nuh toplumunun ileri gelenleri:) "Sakın tanrılarınızı bırakmayın. Ne *Vedd*'i, ne *Suvâ*'ı ne *Yağus*'u, ne *Yevk*'u ne de *Nesr*'i bırakın!" dediler. (Nuh Suresi, ayet: 23.)

Açıklama

Burada sayılanlar, Nuh toplumunun "tanrılar"ının en büyük beşini oluşturuyor.

(Bkz. Haşiyetu's-Sâvî Ale'l-Celâleyn, 4/251; Râzî, 30/144 ve öteki tefsirler.) Birincisi, "sevgi" anlamını içeren bir kökten geliyor: "Vüdd"den. "Meveddet" de sevgi demek. Tanrı kullarını çok sevdiği, kulları da Tanrı'yı çok sevdikleri için Tanrı'nın adları arasında "seven" ve "sevilen" anlamında "Vedûd"un da yer aldığı açıklanır. Rağıb, el Müfredât'ta, "Vedd" adlı puta tapanların da, onu sevdikleri için bu adı verdiklerini yazar. (Bkz. Rağıb, el Müfredât, v-d-d maddesi.)

İşte bu putun, "Ay-tanrı"yı simgelediği belirtilir araştırmacılarca. Prof. Dr. Philip K. Hitti, İslam Tarihi'nde, "Vedd"e "Ay-tanrı" olarak inanıldığını ve Güney Arabistan'da devlet kurmuş olan Mainliler'de bu "Ay-tanrı"nın, ülkenin tüm "tapınaklar bütünü"nün "tepesinde" yer aldığını yazıyor. (Bkz. Hitti, İslam Tarihi, çev. Prof. Dr. Salih Tuğ, İstanbul, 1980, 1/147.) Ünlü Arap soybilimci İbnü'l-Kelbî (ö. 819), "Kelb Kabilesi, Dûmetu'l-Cendel'deki Vedd'i tanrı edindi" diyor. (Bkz. Kitâbu'l-Esnâm, tahkik: Ahmet Zeki Paşa, Arapça, s. 8, Putlar Kitabı, çev. Beyza Düşüngen, Ankara, 1969, İlahiyat Fak. yay. s. 28.) Prof. Dr. Neşet Çağatay da, "Vedd"in, Mainliler'in tanrıları arasında bulunduğunu belirtiyor. (Bkz. Neşet Çağatay, İslam Öncesi Arap Tarihi, s. 36.)

Güney Arabistan tanrıları arasında "***sin***" adını taşıyan da vardı. Buna da "*Ay-tanrı*" diye inanılırdı. Ve "*sin*" erkekti. Çağatay şunları yazıyor:

"Güney Arabistan'ın en eski dini, bunların yazıtlarından öğrendiğimize göre, bâriz surette *Ay'a Güneş'e* ve yıldızlara tapma olup, bunların arasında *erkek bir tanrı sayılan Ay'a tapma*, dişi tanrı sayılan *Güneş*'e tapmadan daha üstündü." (Bkz. N. Çağatay, aynı kitap, s. 36.) Prof. Dr. Philip K. Hitti de aynı şeyi yazıyor: "Güney Arabistan'ın dini, esas itibarıyla gezegen yıldızlar sisteminde, bu dinde, *Ay-tanrı imanı* ve *ibadeti* revaç bulmuştur..." (Bkz. Hitti, İslam Tarihi, çev. Prof. Dr. Salih Tuğ, 1/95.)

Arapça'da "Güneş" anlamındaki "Şems" sözcüğü dişilken (müennes), "*Ay*" demek olan "kamer", erildir (müzekker).

Hitti şunları da yazmakta:

"Bedevilerin yıldızlarla ilgili inanışları, *aydınlığı altında sürü hayvanlarını otlattıkları Ay (kamer) üzerinde toplanır. Ay'a tapma, çobanlıkla geçinen bir cemiyeti, bu mukabil **Güneş**'e tapma, daha sonra gelişen ziraî bir safhayı bize düşündürür. Günümüzdeki Müslüman **Ruvale** Bedevileri,* su buharlarını bir araya toplayan, mer'alara faydalı çiğ düşürmek suretiyle nebatları (bitkileri) büyütüp geliştiren *Ay tarafından insan hayatının tanzim edildiğini* tahayyül etmektedirler. Diğer yandan Güneş, onlara göre, bütün hayvan ve bitkileri olduğu kadar Bedevileri de mahvetmeyi arzu eder." (Bkz. Hitti, İslam Tarihi, çev. S. Tuğ, 1/147.)

Bilindiği gibi, *Ay*'ın, *Güneş*'in de içinde bulunduğu "yıldızlara tapma"nın, eski Kaldelilerden (Keldâniler) kaynaklandığı görüşü, dinler tarihi araştırmacılarınca paylaşılır. Dr. Muhammed Abdul'âl el Hînî, "Yıldızlara inanç ve tapınmanın, Kaldelilerden çıkıp Suriye'de ve başka kesimlerde yayılması sonucu, haftanın her bir gününün, 'yedi gezegen'den birine ayrıldığını, Pazar günü *Güneş tapımına*, Pazartesi de *Ay tapımına* ayrıldığı için 'Pazar'a 'Sun (Güneş) day', 'Pazartesi'ne de 'Mon (Ay) day' adı verildiğini" yazmakta. (Bkz. Dr. Muhammed Abdul'âl el Hînî, Fi'l-Akâidi ve'l-Edyân, Mısır, 1971, s. 85.)

Félicien Challaye'in konuya ilişkin yazdıkları da şöyle:

"Kaldeliler, günleri uğurlu ve uğursuz diye de ayırt etmekteydiler; her yedi günlük devrenin ilk günü *tabu*'ydu. Hiçbir işe o gün başlamak doğru değildi. Yahudilerin Sabbat (sebt) günü, kökünü bundan almaktadır. Haftanın yedi günü, kutsal yıldızların adlarıyla gösterilmektedir ki, Yunanlılar, Romalılar da bu geleneğe uymuşlardır. (Bkz. Challaye, Dinler Tarihi, çev. S. Tiryakioğlu, s. 157.)

B- Kutsal Aylar (El Eşhuru'l-Hurum)

1- Ayların ve Bunlar İçinde Kutsal Olanların Sayısı

Tevbe Suresi, ayet: 36

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا
فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا
أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ
أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ
كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ٣٦

Anlamı (Diyanet'in)

Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre *ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü hürmetli aydır.* Bu, dosdoğru bir nizamdır. Öyleyse *o aylar içinde kendinize yazık etmeyin.* Toplu olarak sizinle savaşan putperestlerle siz de toplu olarak savaşın. Allah'ın, sakınanlarla beraber olduğunu bilin! (Tevbe Suresi, ayet: 36.)

Açıklama

Demek ki Tanrı katında ayların sayısı: On iki. Bunlar içinde dördü "Kutsal aylar". *Zü'l-Ka'de* (Zi'l-Ka'de), *Zü'l-Hicce* (Zi'l-Hicce), *Muharrem, Receb.*

Ay Yılı ve Karşılaşılan Sorun

Yukarıdaki ayet nedeniyle Fahruddin Râzî, şu bilgileri aktarmakta:

• Araplar, bir yılı, aya göre hesaplıyorlar ve "12 ay" sayıyorlardı. Arapların 12 aydan oluşan bir yılı, aya göre hesapladıklarının bir kanıtı da, Yâsîn Suresi'nin 39. ayetidir. Bakara Suresi'nin 189. ayeti de, bu konuda bir başka kanıttır.

• Başka toplumlarsa, 12 aydan oluşan yılı, "güneş"e göre hesaplamaktalar.

• Ay yılı da, güneş yılı da 12 aydan oluştuğu halde, ay yılı, güneş yılından biraz eksiktir.

• Bu eksiklik nedeniyle aya göre hesaplanan yılın ayları, güneşe göre hesaplanan yılın ayları gibi olmamakta, yerinde kalmamakta, mevsimden mevsime

yer değiştirmekteler. (Falanca ay kimi yıl filanca mevsime rastlarken; kimi yıl bir başka mevsime rastlayabilmekte.)

• Bu yüzden Hacc ibadeti, kimi zaman kışa, kimi zaman yaza rastlamakta. Bu durum Araplara ağır gelmekte, sorun yaratmaktaydı. Ayrıca Hacc mevsiminin ticaret yönünden öneminin büyük oluşu, sorunu daha da ağırlaştırmaktaydı. Çünkü ay yılındaki ayların yer değiştirmesi yüzünden Hacc mevsimi ticarete hiç de elverişli olmayan bir zamana rastlayabilmekteydi. Bu da ticaret işlerinin aksaması ve ilişkilerin sağlıklı yürütülmemesi demekti.

• İşte bu yüzden *kesibe* yoluna başvurdular. Ve güneşe göre hesaplanan yıl ölçüsüne uydular. Güneş yılı ölçü alınınca Hacc zamanı da yer değiştirmeyip aynı mevsimde kalır oldu.

• Böyle bir düzenleme Araplar'ın da işlerine gelmekteydi. Yararları ve ticari alandaki çıkarları, bu uygulamadaydı.

• *Bu uygulama, Araplar'ın dünyadaki çıkarlarına uygundu. Ama bununla, Tanrı'nın hükmü değiştirilmiş oluyordu.* Çünkü Tanrı, Haccı, *belirli aylarda* yerine getirilmek üzere farz kılmıştı. Söz konusu uygulamadaysa, Tanrı'nın belirlediği ayların dışındaki aylara kaydırılmış oluyordu.

• Kısacası: İnsanlar, dünyalarındaki çıkarlarına uygun olanı bulup uyguluyorlardı, ama, Tanrı'nın hükmünü de değiştirmiş oluyorlardı.

• İşte bu ayet, bu durumun, Tanrı katında doğru olmadığını anlatmaktadır. (Bkz. Râzî, e't-Tefsiru'l-Kebîr, c. 16, s. 50.)

Yukarıda geçen *kebise,* bir günü artırılmış olan yıl için kullanılmakta. Güneş yılı ölçü alınarak hesaplanan yılın bir ayına (Şubat'a) bir gün eklenmesiyle oluşur.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ٣٧

Tevbe Suresi, ayet: 37

Anlamı (Diyanet'in)

Sapıtmak için *hürmetli ayların* yerlerini geciktirmek, küfürde (kâfirlikte) gerçekten ileri gitmek. İnkâr edenler, Allah'ın *haram kıldığı ayların* sayısına uydurmak için, onu bir yıl haram, bir yıl da helal sayıyor; böylece Allah'ın haram kıldığını helal kılıyor. Kötü işleri kendilerine güzel göründü. Allah, inkâr eden toplumu doğru yola eriştirmez. (Tevbe Suresi, ayet: 37.)

Açıklama

Bu ayette iniş nedeni olarak, Fahruddin Râzî'nin yukarıda sunulan aktarmasındaki nedenler gösterilmekte.

Râzî, bu ayet nedeniyle de aktarmasını yinelemekte ve şöyle özetlemekte:

"Sözün özeti: *İbadetleri, ay yılına dayamak dünyadaki çıkarları bozmakta.* Güneş yılına dayamaksa, dünya yaşamındaki çıkarlara uygun düşmekte. *Tanrı'ysa*, İbrahim ve İsmail Peygamberler'in zamanlarından bu yana, *işlerin ay yılına göre düzenlenmesini buyurmakta.* Araplar, ay yılına uymayı, böylece Tanrı buyruğunu yerine getirmeyi bırakmışlar, dünya yaşamlarındaki işleri sağlıklı olsun diye güneş ölçü alınarak yapılan hesaplara dayalı yıl uygulamasını geçerli saymışlar. Haccı da, kutsal ayların dışındaki aylarda yerine getirir olmuşlardır. İşte Tanrı onları bu nedenle kınamakta ve bunu, kâfirliklerini artırmak saymaktadır..." (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 16, s. 56.)

Râzî, Taberî'de de yer alan başka bir "iniş nedeni"ne de yer vermekte:

Kimilerine göre: "Araplar, *dört ayı kutsal saymaktaydılar.* İbrahim ve İsmail peygamberlerin dönemlerinden beri bu durum sürüp gelmekteydi. Ne var ki Araplar, savaşçı ve çapulcu bir toplum. Bu yüzden art arda gelen üç ay (Zi'l-Kad'de, Zi'l-Hicce ve Muharrem) içinde savaşmadan durmak çok ağır gelmekteydi. 'Biz, birbirini izleyen bu üç ay içinde savaşıp ganimet elde etmezsek yok oluruz!' demeye başladılar. Bu nedenle, Muharrem ayındaki kutsallığı, Safer ayına kaydırdılar. Muharrem ayında savaşmayı helal, Safer ayında savaşmayı haram saydılar..." (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 16, s. 57.) Ayrıca bkz. HACC.

Ayette geçen *nesi* sözcüğüne, "artırmak ve geciktirmek (kaydırmak)" anlamları verilmekte.

"Kutsal aylar"a "belli" (belirli) aylar demek olan "el eşhürü'l-ma'lumât" da denmekte. (Bakara Suresi, ayet: 197.)

Bakara Suresi, ayet: 197

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

Anlamı

"Hacc, bilinen aylardadır..." (Bakara Suresi, ayet: 197.)

Açıklama

Aslında tam anlamı: "Hacc, bilinen aylardır." Buna; "hacc ayları, bilinen aylardır", "hacc bilinen aylardaki ziyarettir" ve "hacc, bilinen aylardadır" anlamları verilmekte.

Bununla birlikte daha önce sunulan Tevbe Suresi, ayet: 36' da geçen "dört kutsal ay"la, burada yer alan "belli aylar" tümüyle aynı değildir. Çünkü yukarıda belirtildiği gibi, dört kutsal ay; Zi'l-Ka'de, Zi'l-Hicce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Burada sözü edilen belirli aylar (ya da bilinen aylar) ise, hem "dört" ay değildir, hem de tümü yukarıdaki aylardan oluşmamaktadır. Bunlar arasında Şevval de bulunmakta. Ebu Hanife'ye göre bunların arasına Zi'l-Hicce'den de yalnızca ilk on gün girmekte. Demek ki Ebu Hanife'ye göre, haccın belirli ayları şunlar: Şevval, Zi'l-Ka'de ve Zi'l-Hicce'nin ilk on günü. Bkz. HACC.

2- Kutsal Aylarda Adam Öldürme

Tevbe Suresi'nin yukarıda sunulan 36. ayetinde, dört kutsal ayda yasaklık bulunduğu, bu aylarda inanırların "kendilerine yazık etmemeleri" bildirilirken, "pu-

tataparların öldürülmesi"ne yönelik savaş buyruğu da verilmektedir. Diyanet'in resmi çevirisinde, "Toplu olarak sizinle savaşan putperestlerle siz de toplu olarak savaşın!" biçiminde bir çeviri dikkati çekmekte. "Toplu olarak savaşmak", birlikte ve dayanışarak savaşmaktır. Yani savaşanlar arasındaki dayanışma dile getirilmekte. Bu tür anlam, kimi Kur'an yorumcularının yorumuna dayanır. "Putataparları tümüyle öldürün! Nasıl ki onlar sizi tümüyle öldürmeye yönelmekteler" ya da "putataparların tümünü hedef alacak biçimde savaşın. Nasıl ki onlar da sizin tümünüzle savaşmaktalar" biçiminde de anlam verilmekte. Hangisi doğru olursa olsun, "kutsal aylarda savaşılması" buyruğunun verildiği görülmekte.

Bu durum, Kur'an yorumları arasında tartışmalı bir sorun doğurmakta: Kimilerinin görüşüne göre, "kutsal aylarda savaşmak" daha önce yasakken, bu ayetle yasaklık kaldırılmakta. Dolayısıyla bu ayet "nâsih" (öncekinin hükmünü kaldıran), daha önceki hükümse "mensuh" (yürürlükten kalkan) niteliğini almakta. Kimileriyse ayette "nesh"in söz konusu olmadığını, savaşın kimi koşullara bağlandığını savunmaktalar. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 16, s. 55.)

"El Mescidu'l-Haram"ın "yanı"nda savaşmak da "haram" kılındığı halde, Bakara Suresi'nde "el Mescidu'l-Haram'ın yanında onlarla savaşmayın!" buyruğu verilirken, "Nerede bulursanız orada öldürün!", "eğer onlar sizinle savaşırsa öldürün!" denerek aynı mescidin yanında da putataparlarla savaşılabileceği ve onların bu kutsal yerde de öldürülebileceği bildirilmekte. Bu durum da "nesih" tartışmalarına yol açmakta.

Bkz. **MESCİD.**

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ
الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ
وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى
يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ
مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولٰئِكَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ٢١٧

Bakara Suresi, ayet: 217

Anlamı

(Ey Muhammed!) Sana, haram ayı (içinde yasaklık bulunan kutsal ayı) ve bu ayda savaşı sorarlar. De ki: "*O ayda savaşmak, büyük günahtır.* (Ama) Tanrı yolundan alıkoymak, Tanrı'ya inanmamak, el Mescidu'l-Haram ziyaretini engellemek ve halkını oradan çıkarmak, Tanrı katında çok daha büyük günahtır. Fitne (buradaki anlamıyla: kâfirlik), öldürmekten kötüdür." Güçleri yeterse sizi dininizden döndürene dek sizinle savaşmaktan geri durmazlar. Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, bilsin ki böylelerinin emekleri dünya ve Ahirette boşa gider. Böyleleri ateşliktirler (cehennemlik) ve hep orada kalacaklardır. (Bakara Suresi, ayet: 217.)

Açıklama

Ayette geçen fitne, hemen hemen tüm Kur'an yorumcularının görüşüne göre burada "kâfirlik, putataparlık, dinden dönme" anlamlarını içermekte. (Bkz. Taberî, Tefsir, c. 2, s. 111-114.)

Râzî bu görüşe karşı "imtihan" anlamı veriyor. Bkz, Râzî, Tefsir, c. 6, s. 34-35.

"Kutsal Ay"da Müslümanlarca Gerçekleştirilen Önemli Bir Olay, Tepkisi ve İslam'da İlk Önemli Ganimet

Kur'an yorumcularının çoğu, yukarıdaki ayette (Bakara Suresi'nin 217. ayeti) şu olaya değinme olduğu görüşünü paylaşmakta:

Yıl: 624. Hicret'in 2. yılı. Aylardan Receb ayı. Ünlü Bedir Savaşı'ndan 2 ay önce. Peygamber, kimi aktarmaya göre 8, kimine göre 12 kişilik bir askeri birlik kuruyor ve başlarına yakını, Cahş Oğlu Abdullah'ı koyuyor. Abdullah'ın eline, iki günlük yoldan sonra açılmak üzere mühürlü ve kapalı bir mektup veriyor. Medine'ye iki gün uzaklıkta bir yere varınca, Abdullah mektubu açıyor. Mektupta şunlar yazılı:

"Mekke'yle Tâif arasında bulunan Nahle'ye gidin, orada Kureyş'in kervanına pusu kurun!"

İbni Hişam'ın, Vakidî'nin ve Taberî'nin mektubun metnine ilişkin aktarmaları biraz farklı. Asıl metnin yukarıdaki anlamı içerdiği düşünülebilir. Bununla birlikte "Kureyş'i izleyecek, haber toplayacaksın!", "arkadaşlarından hiçbirinin seninle birlikte gelmelerini zorla isteme" türünden buyrukların da yer aldığı ileri sürülmekte.

Abdullah, arkadaşlarıyla birlikte, mektupta sözü edilen yere varınca, burada kuru üzüm, hurma, Yemen derisi, şarap ve benzeri şeyler yüklü kervana rastlar. Kureyş'ten kişilerin kervanıdır bu. Bir olay çıkmıyor. Abdullah'ın birliği ile Kureyş'li kişiler birbirlerine yakın yerde geceyi geçiriyorlar. Tam sırası, kervanın vurulması gerekmekte. Küçümsenemeyecek ölçüde ganimet elde edilebilir. Ancak zaman, kutsal Receb ayı olduğundan duraksıyorlar. Çünkü bu ayda savaş, adam öldürme yasak. İslam öncesi Araplar da bu yasağa uymaktalar. Ne var ki, bir gece daha bekleyecek olurlarsa daha kötü bir durum meydana gelecek, Kureyş kervanı, Mekke'nin kutsal topraklarına girecek, ganimet büsbütün suya düşecek. Sonunda Abdullah kervana saldırmaya karar veriyor. Arkadaşları da bu karara katılıyorlar. Ve saldırı başlıyor. Başlar başlamaz da sonuç alınıyor: Hazremi Oğlu Amr adında bir Kureyşli atılan bir okla *öldürülüyor.* Kimi tutsak alınıyor, kimi de kaçırılıyor. Abdullah ve arkadaşları, oldukça zengin bir ganimetle birlikte, tutsakları da alarak Medine'ye, Peygamber'e götürüyorlar.

"Kutsal ayda savaşılması ve adam öldürülmesi", çok büyük bir tepki meydana getiriyor. Bu tepki yalnızca düşmanlar kesiminde değil; Müslümanlar arasında da görülüyor.

İşte, ileri sürüldüğüne göre, yukarıdaki ayet, bu tepkiye değinmekte. Özet olarak: "Kutsal ayda savaşmak büyük günah. Ama, bundan daha büyük günah var: Tanrı'ya inanmamak, insanları Tanrı'nın yolundan saptırmak, kutsal mescide yönelik ziyaretleri engellemek. Sözün özü: kâfirlik; çok daha büyük günahtır. Bu en büyük günahı işlemiş olanların, kutsal ayda Müslümanların işledikleri günaha tepki göstermeye hakları yoktur" demek istendiği söylenebilir.

(Yukarıdaki olay için bkz. Taberî, Tefsir, c. 202; Râzî, Tefsir, c. 6, s. 29, 30. Bu sayfalarda ayetin yorumları da yer almakta.)

Ayrıca bkz. **MESCİD.**

3- Adam Öldürmenin Yasaklandığı Bir Başka Dört Ay

Hicret'in 9. yılının Şevval, Zi'l-Ka'de, Zi'l-Hicce ve Muharrem ayları (M. 11 Ocak-19 Mayıs 631), ya da 9. yılın Zi'l-Hicce ayının 10'undan başlayarak Muharrem, Safer, Rebiu'l-Evvel aylarını ve Rebiu'l-Âhir ayının ilk 10 gününü içine alan süre (M. 21 Mart-28 Temmuz 631). Mekke'nin fethinden bir yılı aşkın bir zaman sonra... Bir kaç ay önce de Tebûk Seferi olmuştu.

Tebûk Seferi'nden sonra Peygamber bir yere ayrılmadı. Yıllık büyük hacc (el haccu'l-ekber) mevsimine yakın bir sırada hacc için hazırlık yaptırdı. Hacc edecekler yola koyuldular. Yolda Ali İbn Ebi Tâlib de Kusvâ adlı deveyle (Peygamber'in devesiyle) belirdi. Peygamber'den çok önemli bir bildiri taşıyordu. Mina'da toplanacak hacılara "tebliğ" edecekti. Varacağı yere varınca Tevbe Suresi'ni başından okumaya başladı:

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾
فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ
مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾ وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾

Tevbe Suresi, ayet: 1-3

Anlamı (Diyanet'in)

Allah ve Peygamberi'nden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere ihtardır: Yeryüzünde *dört ay* daha dolaşabilirsiniz. Allah'ı aciz bırakamayacağınızı, Allah'ın, inkârcıları rezil edeceğini bilin. Allah ve Peygamberi'nin putataparlardan uzak olduğunu, büyük hacc günü, Allah ve Peygamber'i insanlara ilan eder. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için hayırlı olur. Yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakamazsınız. Ey Muhammed! İnkâr edenlere can yakıcı azabı müjdele! (Tevbe Suresi, ayet: 1-3.)

Açıklama

Ayette geçen "*beraet*", beri olma, uzak olma anlamını içerir. Fahruddin Râzî'nin de belirttiği gibi, bu sözcükle, "Tanrı ve Peygamberi'nin, putataparlarla olan antlaşmaya bağlı kalmayacakları, bu antlaşmadan sıyrılıp uzaklaştıkları, kısacası antlaşmanın bozulduğu" anlatılmak isteniyor. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 15, s. 217, 218.)

Antlaşma bozuluyor ama, düşünsünler ve ölümle İslam arasında bir seçim yapsınlar diye de kendilerine *dört ay* bir süre veriliyor. Bu dört ay, daha önce sözü edilen (Zi'l-Ka'de, Zi'l-Hicce, Muharrem ve Receb) kutsal aylardan oluşmamakta. Ama en azından ikisi (Zi'l-Hicce ile Muharrem), hatta kimine göre üçü (Zi'l-Ka'de, Zi'l-Hicce, Muharrem) yer alıyor bunların içinde. Bu dört aya, aşağıda sunulacak ayette (Tevbe Suresi, ayet: 5.) "eşhuru'l-hurum", yani "haram (yasaklar içeren) aylar" dendiği görülmekte.

Yukarıdaki ayetlerden sonra şu anlamdaki ayet yer almakta:

"Yalnız, antlaşma hükümlerinin uygulamasında sizin zararınıza olacak biçimde hiçbir eksiklik yapmayan ve sizin zararınıza kimseye yardım etmemiş bulunan putataparlar bunun dışında. Bunlarla olan antlaşmanızı, süresi dolana dek sürdürün. Tanrı, kendisine korkup karşı gelmekten sakınanları sever." (Tevbe Suresi, ayet: 4.)

"Adam öldürmenin yasaklandığı dört ay çıkınca...":

فَاِذَا انْسَلَخَ
الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكٖينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ
وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبٖيلَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ

Tevbe Suresi, ayet: 5

Anlamı (Diyanet'in)

Hürmetli aylar çıkınca, putataparları bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayıp hapsedin. Her gözetleme yerinde onları bekleyin. Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse peşlerini bırakın. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder. (Tevbe Suresi, ayet: 5.)

Açıklama

Demek ki Hicret'in 9. yılının, yukarıda belirtilen dört ayı sona erdikten sonra, putataparlara, iki yoldan birini seçmek kalmıştır: Ya İslam'ı kabul edecekler, namaz, zekât gibi İslam'ın gereklerini yerine getirecekler; ya da izlenip, yakalanıp öldürülecekler. Nerede bulunurlarsa orada. *Yakalanan yer kutsal topraklarda olsa da... Zaman, kutsal aylara rastlasa da...* Yani hiçbir yer ve zaman ayrımı yapılmaksızın hüküm uygulanacak.

4- Tanrı, Ay Üzerine de Andiçer

Bkz. **ANT.**

C- Ay'ın İbadet Yönünden Önemi

1- Hacc İbadeti Yönünden

İlgili ayetler için özellikle bkz. **HACC, UMRE.**

2– Oruç-Keffaret Yönünden

İlgili ayetler için özellikle bkz. **ORUÇ, RAMAZAN, KEFFARET.**

3- "Nâfile (Farz, Vacib Olmayan) İbadetler" Yönünden

Ayın, "farz-vacib" ibadetler yönünden önemi bulunduğu gibi, "nâfile" niteliğindeki bir ibadet için de önemi görülmekte:

Ay Tutulması (Husufu'l-Kamer) Namazı

"Ay tutulması namazı", dört mezhepte de vardır. (Bkz. Abdurrahman el Cezîrî, Kitâbu'l-Fıkhı A'le'l-Mezâhibi'l-Erbaa, 1/367.) Bu namazı, dört mezhebin dışındaki Müslümanlardan da birçokları kabul eder. (Bkz. İbn Rüşd, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l Muktasıt, 1/169.) Mezhepler, "ay tutulması namazı"nı kabul ettikten sonra kimi noktalarında tartışılır:

• Ay tutulması namazı da, Güneş tutulması namazı gibi "sünnet" midir, yoksa "mendub (sünnetten aşağı basamakta güzel sayılan)" mudur?

• Ay tutulması namazı da, Güneş tutulması namazı gibi "cemaat"le kılınır mı; biçimi de Güneş tutulması namazının biçimi gibi midir?

• Ay tutulması namazında, "Kur'an okuma" nasıl (uzun mu, kısa mı, açıktan mı, içten mi) olur?

Hadis (Metin, Buharî'nin.)

فقال النبي صلى الله
عليه وسلم إن الشمس والقمر لا ينكسفان لموت أحد فإذا رأيتموها
فصلوا وادعوا حتى ينكشف ما بكم حدثنا شهاب بن عباد قال حدثنا
إبراهيم بن حميد عن إسمعيل عن قيس قال سمعت أبا مسعود يقول قال
النبي صلى الله عليه وسلم إن الشمس والقمر لا ينكسفان لموت أحد
من الناس ولكنهما آيتان من آيات الله فإذا رأيتموها فقوموا فصلوا
حدثنا أصبغ قال أخبرني ابن وهب قال أخبرني عمرو عن عبد الرحمن بن
القاسم حدثه عن أبيه عن ابن عمر رضي الله عنهما أنه كان يخبر عن النبي صلى الله
عليه وسلم أن الشمس والقمر لا يخسفان لموت أحد ولا لحياته ولكنهما آيتان
من آيات الله فإذا رأيتموها فصلوا حدثنا عبد الله بن محمد قال حدثنا هاشم
ابن القاسم قال حدثنا شيبان أبو معاوية عن زياد بن علاقة عن المغيرة بن شعبة
قال كسفت الشمس على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم مات إبراهيم
فقال الناس كسفت الشمس لموت إبراهيم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
إن الشمس والقمر لا ينكسفان لموت أحد ولا لحياته فإذا رأيتم فصلوا وادعوا
الله

ثم قال إن الشمس والقمر آيتان من
آيات الله لا يخسفان لموت أحد ولا لحياته فإذا رأيتم ذلك فادعوا الله وكبروا
وصلوا وتصدقوا

Türkçesi

Yukarıdaki metinde, şu anlamdaki sözler yer alıyor:

• "Güneş ve Ay, kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Bunları tutulmuş gördüğünüzde hemen *namaz* kılın ve dua edin. Tutulma geçene dek."

• "Güneş ve Ay, insanlardan hiçbirinin ölümü için tutulmazlar. Ama bunların ikisi de Tanrı'nın 'ayet'lerindendir (Tanrı'nın belirtilerinden). Onun için bunları gördüğünüz zaman, hemen kalkıp namaz kılın!"

• "Güneş ve Ay, kimsenin ne ölümü için ne de yaşamı için tutulurlar. Ama

Tanrı'nın 'ayet'lerinden ('alâmet'lerinden) iki ayettirler. Siz bu iki durumu gördüğünüzde hemen namaz kılın."

• Güneş ve Ay, kimsenin ne ölümü için, ne de yaşamı için tutulurlar. Bunları gördüğünüzde hemen namaz kılın, dua edin Tanrı'ya."

• Güneş ve Ay, Tanrı'nın ayetlerinden iki ayettir. Kimsenin ne ölümü, ne de yaşamı için tutulurlar. Siz bu durumu gördüğünüzde, hemen Tanrı'ya dua edin, tekbir getirin, namaz kılın, sadaka verin."

Bu hadis, hadis kitaplarında, bu arada Buharî ve Müslim'de, birçok kez ve değişik anlatım biçimleriyle yer alır. (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Küsûf / 1-9; Müslim, Kitâbu'l-Küsûf / 1-29, hadis no: 901-915.)

Bu hadisin, Güneş ve Ay tutulmalarıyla Tanrı'nın kullarını korkuttuğunu anlatan biçimi de var:

Güneş ve Ay Tutulmalarıyla Tanrı Kullarını Korkutuyor

Hadis (Metin, Buharî'nin.)

بَابُ ٦ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَوِّفُ اللهُ عِبَادَهُ بِالْكُسُوفِ

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَكِنَّ اللهَ

تَعَالَى يُخَوِّفُ بِهَا عِبَادَهُ

Türkçesi

"Tanrı'nın, Güneş ve Ay tutulmalarıyla kullarını korkuttuğuna ilişkin Peygamber'in sözü":

"Peygamber diyor ki:

"Güneş ve Ay, kuşkusuz, Tanrı'nın ayetlerinden iki ayettir. Kimsenin ölümü için tutulmazlar. Ama Tanrı, bunlarla, kullarını korkutur." (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Küsûf /6; Müslim, Kitâbu'l-Küsûf /6, hadis no: 901.)

Ayrıca bkz. NAMAZ.

Ay Tutulması Sırasındaki Namaz Nasıl Kılınır?

İbn Rüşd, konuya ilişkin şunları yazmakta:

"Ay tutulması namazı konusunda tartıştılar. Şâfiî şu görüşü benimsedi: Ay tutulması nedeniyle, cemaatle namaz kılınır. Ve Güneş tutulması sırasında nasıl kılınıyorsa öyle kılınır. Ahmed (İbn Hanbel), Davud ve bir topluluk da bu görüşü benimser. Mâlik (İmam) ve Ebu Hanife ise, Ay tutulmasından dolayı cemaatle namaz kılınmaz dediler. Ve ay tutulmasında, herkesin kendi başına (evlerinde, ya da cami dışında başka bir yerde) ***iki rek'at,*** *öteki nafile namazlar gibi kılınmasını* müstahab (iyi, güzel) gördüler." (Bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 1/169.)

İbn Rüşd, buradaki tartışmanın, değişik biçimleriyle yukarıda sunulan hadisten kaynaklandığını belirtir. Bu hadiste, 'Güneş tutulması namazı' nasıl buyuruluyorsa, 'Ay tutulması namazı'nın da öyle, aynı anlamda buyurulduğu görüşünde olanlar, Ay tutulması namazının da, öbürü gibi, cemaatle kılınabileceğini ve aynı biçimde yerine getirilmesi gerektiğini savunurlar. İki tutulma namazı için, hadisten ayrı ayrı anlamlar çıkaranlarsa, Ay tutulması namazının da öbürü gibi cemaatle kılınabileceği yolundaki görüşü paylaşmazlar. Neden ki, Güneş tutulması namazının kılındığı görüldüğü halde, Ay tutulması namazının kılındığı görülmemiştir. İbn Rüşd böyle açıklıyor tartışmaları. (Bkz. aynı yer.)

Kısacası: Hanefî Mezhebi'ne göre, Ay tutulması namazının biçimi, Güneş tutulması namazının biçimi gibidir. Yani: İki rek'at namaz. Öteki nafile namazlar nasıl kılınıyorsa öyle kılınır. Ama Güneş tutulması namazında "cemaat meşru" iken, Ay tutulması namazında değildir, herkes, cami dışında kendi başına kılar bu namazı. Ay tutulması namazında cemaatin olmamasını, Mergınânî şu nedenlere bağlamakta:

- Ay tutulması geceye rastlar, onun için cemaatle kılınması zor olur.
- Gece, fitne korkusu da söz konusudur. (Bkz. Hidâye Şerhu'l-Bidâye, Babu'l-Küsûf, 1/156.)

Öteki mezheplerde ise yukarıda anlatıldığı gibi.

D- Ay'ın, İslam Hukukunda Belirlenen Süreler Yönünden Önemi

İlgili ayetler için özellikle bkz. **AYBAŞI, BOŞAMA, KEFFARET.**

II- AY'IN IŞIK KAYNAKLIĞI

A- Ay, Nurdur

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ
نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ۝

Yunus Suresi, ayet: 5

Anlamı

Tanrı O'dur ki, *güneşi ziyâ, ayı da nur yapmıştır.* Ona (aya, ayın gittiği yere) konaklar belirlemiştir. Yılların sayısını ve hesabı bilesiniz diye... Tanrı bunları hakk (gerçek) yaratmıştır. Bilebileceklere ayetlerini böyle ayrıntılarıyla anlatır. (Yunus Suresi, ayet: 5.)

Açıklama

Ayette geçen "ziyâ", ışık demektir. Güneş, "ziyâ" olarak nitelenmiştir. Işıklı olduğu anlatılmak istenmiştir. "Nur" da ışık anlamındadır. Ay'ın ışık kaynağı olduğu dile getirilmiş ir. Kimi Kur'an yorumcusunun, ayette Güneş için "ziyâ", Ay içinse nur denmesini, Güneş'in ışığının kendinden, Ay'ınkininse kendinden olmayıp Güneş'ten olmasına bağladıkları görülmekte. Ancak bu yoruma karşı çıkılmakta. Karşı görüşe göre: Eğer nur, ışığı kendinden olana denmeseydi, Tanrı'ya nur denmezdi. Tanrı'nın göklerin ve yerin *nur*'u olduğu bildiriliyor. (Nûr Suresi, ayet: 35.) "Semâvi kitaplar"a, bu kitapların Tanrı'dan getirdiklerine de "nur" denmekte. Işığı kendinden olmayanlara denseydi, bunlara nur denmeyecekti. Nurun ışığında ayrıca bir "kutsallık" da bulunmakta.

Ay'ın nur olarak yaratıldığı, Nuh Suresi'nin 16. ayetinde de anlatılmakta.

Ayette "Ay'ın yolundaki konaklar"dan da söz edilmekte. Bu konakların Yâsîn Suresi'nin 39. ayetin de anlatıldığı görülmekte:

وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ
فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَٰلِكَ
تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ
عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ
الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

Yâsîn Suresi, ayet: 37-40

Anlamı

Onlara bir "ayet" (Tanrı varlığına kanıt) de gecedir: Gündüzü ondan sıyırıp alırız da karanlıkta kalırlar. Güneş de karar yerine doğru yürüyüp gitmektedir. Bu, güçlü ve bilen Tanrı'nın ölçüp biçmesidir. *Ay'a da konaklar belirlenmiştir.* Sonunda eski salkım çöpü (urcûn) gibi olmakta. *Ay'a yetişmek* Güneş'e düşmez. Gece de gündüzü geçecek değildir. Hepsi, kendi göğünde yüzüp gitmekte. (Yâsîn Suresi, ayet: 37-40.)

Elmalılı Hamdi Yazır, "Ay'ın konakları"na ilişkin eski tefsirlerden ve hadislerden aldığı anlaşılan bilgiler aktarmakta. Buna göre:

- Ay, Güneş gibi "istikrarlı biçimde" gitmez. "Seyyar"dır, her gün bir "menzil"e gelir, her "menzil"e göre bir biçim alır.
- Araplar, "Ay'ın menzilleri"ni, yani "ay konakları"nı ayrı ayrı adlandırırlar.

• "Ay, her gece bu konaklardan birine konar da, ileriye doğru günden güne ışığı arta arta ilerler, sonra da ışığı eksile eksile döner, iyice incelip yay biçimini alır, eski salkım çöpüne dönüşür". (Bkz. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 1960, c. 6, s. 4031.)

Fahruddin Râzî, "yıllar" ve "hesap"lar yönünden Ay'ın, Güneş'ten daha önemli olduğunu yazıyor. "Çünkü Şeriat'in tanıdığı aylar, Ay'ın görülmesi temeli üstüne kuruludur. Şeriat'te geçerli olan yıl da, *Ay yılıdır*" diyor. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 17, s. 35, 36.)

B- "Ay Nurlandırıcıdır" (Münir)

Furkan Suresi, ayet: 61

تَبَارَكَ الَّذِي
جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾

Anlamı

O Tanrı Mubarektir (Yüce'dir) ki, gökte "burç"lar yarattı. Orada da kandil (Güneş) ve nurlandıran (münir) Ay yaptı. (Furkan Suresi, ayet: 61.)

Açıklama

Bu ayette Ay için "münir", yani "nur verici" denmesi, Ay'ın bir ışık kaynağı olduğunun anlatıldığını gösterir. Ay'daki ışık, aynı zamanda kutsal niteliktedir. Nur sözcüğünün kendinde bu kutsallık anlamı bulunmakta. Bu da Ay'a verilen özel Tanrı'sal değerden kaynaklanmakta.

Bununla birlikte Kur'an'da Tanrı'nın Ay'a "andiçtiği" gibi Güneş'e de andiçtiği, daha başka nedenlerle de Güneş'ten söz edilirken Güneş'e değer verildiği de görülmekte. Eski çağlarda da Ay ve Güneş'in, dinsel ve "tanrısal" değer taşıdığı bilinmektedir.

Alman okuluna göre dinler bir tek sembolden çıkmıştır. Bu, Max Miller'e göre *Güneş*, Hillebrant'a göreyse *Ay*'dır. (Bkz. Câhit Beğenç, Anadolu Mitolojisi, İstanbul, 1974, Devlet Kitapları, s. 66.)

Konuya ilişkin olarak özellikle bkz. **GÖK, HANİF, SABİİLİK, İBRAHİM.**

III- AY'IN BÖLÜNMESİ (ŞAKKU'L-KAMER) MUCİZESİ

Kamer Suresi, ayet: 1-3

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ
مُسْتَمِرٌّ ۝ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ۝

Anlamı (Diyanet'in)

Kıyamet yaklaşır, Ay ayrılır; onlar bir delil görünce hâlâ yüz çevirirler ve "süregelen bir sihir" derler. Yalanlarlar da kendi heveslerine uyarlar. Ama her işin bir sonucu vardır. (Kamer Suresi, ayet: 1-3.)

Açıklama

Yukarıda görülen resmi çeviri çok önemli yanlışlar içermekte. Çoğunlukla ne Kur'an yorumlarına, ne şimdiye kadarki güvenilir çevirilere, ne de hadislere uymakta.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın çevirisi:

Yaklaştı Saat (Kıyamet), yarıldı Kamer (Ay). Hâlâ bir ayet (mucize) görseler yüz çevirip derler: "Müstemir (ardı kesilmeyen) bir sihir (büyü)". "Yalan" dediler, hevâlarına (heveslerine) uydular. Halbuki her emir (her iş) müstemir (kesin karara bağlanıp süreklilik kazanmıştır). (Kamer Suresi, ayet: 1-3.)

Hasan Basri Çantay'ın çevirisi:

Saat (Kıyamet) yaklaştı. Ay ikiye ayrıldı. Onlar bir mucize görürlerse, yüz çevirirler. Ve "Müstemir (sürekli) bir büyüdür" derler. Peygamber'i tekzib ettiler (yalanladılar). Hevâ ve heveslerine uydular. Halbuki hayr u şer her iş, bir gayeye bağlıdır. (Kamer Suresi, ayet: 1-3.)

Demek ki bu ayetlerle şunlar anlatılmakta:

- Kıyamet yaklaştı.
- (Bu yaklaşmanın bir belirtisi olarak:) ***Ay ikiye bölündü.***
- Ay'ın ikiye bölünmesi bir *mucizedir.*
- İnanmazlar bu mucizeyi gördükleri halde Peygamber'i *yalanladılar.* Her mucizede olduğu gibi bu mucize konusunda da " Aralıksız sergilenen bir büyüdür!" dediler. Böyle derlerken kendi heveslerine uydular.
- Ne var ki, her iş, Tanrı katında kesin bir hükme ve karara bağlı olarak gerçekleşmekte.

Hadislerde Ay'ın İkiye Bölünmesi Mucizesi

Buharî'nin de yer verdiği hadislerde "Ay'ın ikiye bölündüğü, parçalarından birinin, Hira Dağı'nın bir yanına, öbürünün de öbür yanına ya da üstüne düştüğü, Hira Dağı'nın, Ay'ın parçaları arasında kaldığı" anlatılmakta. Ayrıca Peygamber'in "Bakın da tanık olun!" dediği açıklanmakta.

Sahihu'l-Müslim'de, "Ay'ın ikiye bölünmesi"ne ayrılan bir bölümde (Babu İnşikaki'l-Kamer), mucize olarak Ay'ın nasıl bölündüğü, uzun uzun anlatılmakta hadislerle. İlk hadis aynen şöyle:

"Peygamber döneminde Ay ikiye bölündü. Ve Peygamber: 'Tanık olun!' dedi." (Bkz. Müslim, Kitâbu Sıfati'l-Münâfıkîn ve Ahkâmihim, hadis: 43.)

Bu hadise öteki hadis kitapları da yer veriyorlar. (Bkz. Buharî, Menâkıb: 27, Menâkıbu'l-Ensâr: 37, Tefsiru Sureti'l-Kamer: 1; Ahmed İbn Hanbel, 1/377, 413, 447, 3/275, 4/82.)

Müslim'deki ikinci hadis:

"İbn Mes'ud'dan aktarılıyor: Biz Mina'da Peygamber'le birlikte bulunuyorduk. O sırada Ay iki parçaya bölündü. Bir parçası dağın arkasına düştü. Öbür parçası da dağın berisinde kaldı. Ve Peygamber: 'Tanık olun!' dedi." (Bkz. Müslim, aynı yer, hadis no: 44.)

(Aynı hadis için bkz. Tirmizî, Tefsira Sureti'l-Kamer: 1; Ahmed İbn Hanbel, 1/447.) Müslim'deki üçüncü hadiste de, ikiye bölünen Ay'ın bir parçası dağın beri yanına düşerken öbür parçasının dağın üstüne, dağı örtecek biçimde düştüğü anlatılmakta. (Bkz. Müslim, aynı yer, hadis: 45.)

Buharî'deki bir hadiste, *Hira Dağı'nın, Ay'ın iki parçası arasından göründüğü* açıklanmakta. (Bkz. Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr, hadis: 36.)

Fahruddin Râzî, mucize olarak Ay'ın bölünmesinin mümkün olduğunu ve bunun gerçekleştiğini, bunu hadislerin de anlattığını, tüm Kur'an yorumcularının bu olayın gerçekleştiği görüşünü paylaştıklarını, olayı 'te'vil' etmeye, bilime uydurma çabalarına gerek bulunmadığını, mucizeyi mucize olarak kabul etmek gerektiğini yazmakta. (Bkz. Râzî, Tefsir, c. 29, s. 28.)

Konu için ayrıca bkz. **KIYAMET.**

Özet

• Ay da Güneş gibi çok önemlidir. "Tanrı'nın varlığının kanıtlarından"dır.

• 12 ay vardır, bunların dördü, kutsal niteliktedir. Bu aylarda günah işlenmez, savaşılmaz. Ama kâfirler için durum başka. Gerektiğinde öldürülebilirler.

• Aylar, ibadetler için de önemlidir.

• İslam'da kabul edilen, ay yılıdır.

• Bir zamanlar Güneş'e tapıldığı gibi Ay'a tapılmıştır. Tanrı; onlara değil, kendisine tapılmasını istemektedir.

• Mucizeler içinde bir "Ay bölünmesi" (Şakku'l Kamer) mucizesi olmuştur. Bu mucizenin görülmesi, Kıyametin yaklaştığını anlatmaktadır (Kıyamet alametidir).

➤AYBAŞI

Hastalıksız ve ergin bir kadının, İslam fıkhının belirlediği süre ve *çerçeveye* göre *dölyatağından kan gelmesi durumu ya da gelen kan.*

Aybaşını anlatan sözcük: "Hayd" (hayz:hayız). Aybaşı, Kur'an'da çoğulu yer alan "ker" sözcüğüyle de anlatılır. (Bakara Suresi, ayet: 228.) Yalnızca bir yerde geçen bu sözcüğün asıl anlamı, "aybaşından kurtulma, temizlenme" dönemidir.

"Aybaşılı durum"a Kur'an'da bir de "mehîd" المحيض denir.

Dört kez geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 222 (iki kez)
Talâk Suresi, ayet	: 4 (iki kez)

Bakara Suresi, ayet: 228

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ

Anlamı

Boşanan kadınlar (evlenebilmeleri için süre olarak) kendi kendilerine üç aybaşı süresince beklerler... (Bakara Suresi, ayet: 228.)

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ
أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ
وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا

Talâk Suresi, ayet: 4

Anlamı

O kadınlar ki aybaşından kesilmişlerdir. Eğer bunların günlerinden kuşkuya-karışıklığa düşerseniz (bilin ki, bu kadınların evlenmek için sayılması gereken) süreleri üç aydır. Aybaşı daha hiç görmemiş olanlar için de durum (süre) böyledir (üç aydır). Gebe olanların süresiyse; yüklerinden (gebelikten) kurtulana dektir. Kim Tanrı'ya karşı gelmekten sakınırsa, Tanrı, o kimseye, işinde kolaylık verir. (Talâk Suresi, ayet: 4.)

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ
أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

Bakara Suresi, ayet: 222

Anlamı

(Ey Muhammed!) Sana, aybaşılı durumdan sorarlar. De ki: "O, bir pisliktir (ezâ). Aybaşılıyken kadınlardan uzak durun. Onlar temizlenene dek, onlara yaklaşmayın. Temizlendiklerindeyse, Tanrı'nın size buyurduğu yerden cinsel birleşin onlarla. Kuşkusuz, Tanrı, çok tevbe (tövbe) edenleri ve temizlenenleri sever!" (Bakara Suresi, ayet: 222.)

I- KADIN VE AYBAŞILI DURUM

A- Kadınlarda Aybaşı Olma Ne Zaman ve Niçin Başladı?

1- Havva ve İlk Günah

Buharî'den bir bölüm başlığı:

باب كَيْفَ كَانَ بَدْءُ الْحَيْضِ وَقَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ

Türkçesi

Aybaşılı durumun nasıl başladığına ve Peygamber'in 'Bu öyle bir şey ki, Tanrı onu, Adem kızlarına (onun soyundan gelen kadınlara) yazmıştır' sözü.

Hadis (Metin, Buharî'nin.)

سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ خَرَجْنَا لَا نُرَى إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا كُنَّا بِسَرِفَ حِضْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ مَا لَكِ أَنُفِسْتِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَاقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ

Türkçesi

Âişe anlatıyor:

"(Yola) çıktık. Hacc'dan başka bir şey düşünmüyorduk. Serif'e (Serif denen yere) gelince, kirlendim (aybaşılı oldum). Peygamber yanıma geldiğinde ben ağlıyordum. 'Ne oldu sana, kirlendin mi?' dedi. 'Evet!' dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: 'Bu öyle bir şeydir ki, onu Tanrı, Adem kızlarına yazmıştır. Hacıların yerine getirdiklerini sen de yerine getir. Yalnız, Beytüllah'ı ziyaret etme!' " (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hayz /1; Tecrîd, hadis no: 202; Müslim, Kitâbu'l-Hacc /136, hadis no: 1213.)

Bu hadiste, aybaşılı durumun, Adem soyundan gelen tüm kadınlarda bulunduğu, yani Adem döneminden süregeldiği açıkça belirtiliyor. Bu hadisin açıklamasını yapanlar, aybaşı olmanın, "Havva Ana"nın, "ilk günahı" işlemesi yüzünden kadınlarda başlayıp sürdüğünü yazarlar. (Bkz. Şerh'ler.)

Ne var ki, Havva Ana'nın sözü edilen günahı işlemesi yüzünden birtakım sonuçlar meydana geleceği eldeki Tevrat'ta sıralanırken, bu aybaşılı durum yer almamakta. Günah sonrasında, Tanrı'nın Havva'ya neler söylediği şöyle açıklanır:

"Kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım. Ağrıyla evlat doğuracaksın. Arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır." (Tevrat, Tekvin, 3: 16.)

Burada aybaşından söz edilmiyor.

Ama burada yer almaması, aybaşılı durumun kadınlarda, o zamandan başlamadığı anlamına gelmez kuşkusuz.

Bununla birlikte, bu durumun, İsrailoğullarında başladığı yolunda da bir görüş var:

2- İsrailoğulları Kadınları ve Aybaşılı Durum

وَقَالَ بَعْضُهُمْ كَانَ أَوَّلُ مَا أُرْسِلَ الْحَيْضُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ

Türkçesi

"Kimileri de: 'Aybaşılı durum, önce İsrailoğulları'na (kadınlarına) verildi.' " (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hayz /1.)

B- Aybaşılı Durum Yüzünden Kadının Dince Eksikliği

Hadis (Metin, Buharî'den.)

يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ

تَصَدَّقْنَ فَإِنِّي أُرِيتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ فَقُلْنَ وَبِمَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ تُكْثِرْنَ
اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ
الْحَازِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ قُلْنَ وَمَا نُقْصَانُ دِينِنَا وَعَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَلَيْسَ شَهَادَةُ
الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ قُلْنَ بَلَى قَالَ فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا أَلَيْسَ
إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ قُلْنَ بَلَى قَالَ فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ دِينِهَا

Türkçesi

Bu hadiste açıklandığı üzere Peygamber'le kadınlar arasında şu konuşma olmuştur:

"–Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin! Çünkü bana, cehennem halkının çoğunun sizlerden olduğu gösterildi.

"–Ey Tanrı elçisi, neden?

"–Çünkü laneti çok yaparsınız (ona buna çokça lanet okursunuz). Kocalarınıza da çok nankör olursunuz. Bununla birlikte, eksik akıllı ve eksik dinliler içinde, aklı başında, kendine egemen kimsenin aklını bile, sizden daha çok çelebilen yaratıklar görmedim.

"–Bizim akıl ve din yönünden eksikliğimiz nedir, hangi bakımdan?

"–Bir kadının tanıklığı, erkeğin tanıklığının yarısı kadar değil midir? (İki kadın tanık, bir erkek tanık yerine geçer.)

"–Evet!

"–İşte kadının akılca eksikliğindendir bu.

"–Peki dince eksiklik hangi anlamda?

"–Kadın, aybaşılı olduğu zaman namaz kılamaz, oruç tutamaz, öyle değil mi?

"– Evet!

"– İşte bu da dince eksikliğidir."

(Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hayz /6, Tecrîd, hadis no: 209; Müslim, Kitâbu'l-İman /132, hadis no: 79; Ebu Davud, Kitâbu'l Sünnet /16, hadis no: 4679; Tirmizî, Kitâbu'l-İman /6, hadis no: 2613; İbn Mace, Kitâbu'l-Fiten /19, hadis no: 4003; Ahmed İbn Hanbel, 2/67, 274; Dârimî, Kitâbu'l-Vudû' /104.)

Bu hadis, Buharî'de, aybaşına (hayz) ilişkin ana bölümde yer alıyorsa da, kimi kaynaklarda, örneğin Müslim'de, Ebu Davud'da, Tirmizî'de, imanla ilgili bölümde yer alıyor ve "imanın, amel'le, ibadetle eksilip çoğalabileceğine" kanıt olarak gösteriliyor. Müslim'in "iman" anabölümünde, hadisin yer aldığı ara bölümün başlığı, "Babu Beyâni Noksâni'l-İman Bi Naksi't-Tâat:(İbadetteki Eksiklik Nedeniyle İmanın Eksilmesine İlişkin Bölüm)" ile başlıyor. Ebu Davud'daki bölüm başlığıysa şöyle: "Bâbu'd-Delîli Ala Ziyâdeti'il-İmani ve Noksânihi". Yani: "İmanın Artıp Eksilebileceğine İlişkin Kanıt Bölümü".

İman'ın artıp eksilebileceğine kanıtlar arasında bu hadise de yer verilirken demek istenen şu:

Peygamber, aybaşılı olmak yüzünden kadınların namaz kılamamalarının, oruç tutamamalarının, yani ibadetlerde, erkeklere oranla eksik kalışlarının; onların "*din*"de de eksik olmaları sonucunu doğurduğunu açıklıyor. "Amel"deki (ibadetteki) eksiklik, "dindeki eksikliği" doğurduğuna göre, insanın dini, "eksilebiliyor" demektir.

Buradaki "din", "iman"la eş anlamlı görülmüştür. Konu için bkz. **AMEL, DİN, İMAN.**

II- AYBAŞILI DURUMUN NE OLDUĞU, SÜRESİ VE NELERİ ENGELLEDİĞİ

A- Aybaşı: Aybaşılı Durum Ne Demektir?

Kur'an'da, yukarıdaki ayetlerde de görüldüğü gibi, "mehîd"; fıkıhdaysa "hayd" (hayz, hayız) diye geçer.

1- Tanımı

a) Rahimden belirli bir nitelikte ve belirli bir zaman süresi içinde çıkan kan.

Rağıb, el Müfredât'ında böyle tanımlar: (Bkz. el Müfredât, hı-y-dat)

b) "Ergin bir kadının rahminden, hastalık yokken çıkan kan."

Molla Husrev'in de içinde bulunduğu birçok "fakîh" (fıkıhçı) de bu tanımı benimser. (Bkz. Dürer, Bâbu Dimâin Tahtassu Bi'n-Nisâ, 1/39; Mecmau'l-Enhür, Bâbu'l-Hayd-Hayz-, 1/43.)

Bu tanımı, aynı anlamda, ama biraz uzunca yapanlar da var:

"Gebe olmayan, küçük olmayan, adetten kesilmiş olmayan kadının rahminden, çocuk doğurma ya da hastalık sonucu bulunmayan kan" gibi.

"Kadının, kan gelmesi nedeniyle namaz, oruç gibi ibadetlerine engel olacak ve cinsel birleşimini haram kılacak biçimde aldığı özel nitelik" gibi.

"Kanın gelmesine yol açacak bir hastalığı bulunmayan, 9 yaşında ya da daha fazla yaşta olan kadının önünden (cinsel organından) çıkan kan" gibi.

Bu tanımların hepsinin aynı kapıya çıktığı söylenebilir: Sağlıklı kadının döl yatağından, hastalık ürünü olmaksızın çıkan kan. Bu tanımda, küçük farklarla da

olsa dört mezhebin de birleştiği ileri sürülebilir. (Bkz. Abdurrahman el Cezîrî, el Mezâhibi'l-Erbaa, 1/124-127.) Kanın rengi konusunda koyuluk ve açıklık yönünden ileri sürülenler değişik olsa da...

2- Tanımdan Çıkarılan Sonuçlar

Üzerinde birleşilen tanımdan şöyle sonuçlar çıkarıldığı görülmekte:

• Aybaşılı kadının bâliğa (ergin) olması gerekiyor. Küçük yaşta (9'dan aşağı) olandan gelen kan, aybaşı kanı (hayız) sayılmaz. Gebeninki, aybaşılı olmaktan –yaşı nedeniyle– kesilmişinki de öyle..

• Hastalık nedeniyle rahimden gelen kan da, aybaşılı durumu göstermez. (Çocuk doğurduktan sonra kanaması olan kadın da "hasta" sayılır. Şâfiî, bu görüşe karşı çıkar.) (Bkz. İbn Rüşd, aynı kitap 1/41.)

• Rahimden değil de damardan gelen kan da tanımın dışında kalır ve aybaşılı durumun kapsamına girmez. (Küçüğün, yaşı nedeniyle kesilmişin, gebenin kanı, rahimden gelmiş görünse de "damar"dan gelmiş sayılır.)

B- Aybaşılı Durumun Süresi

Aybaşılı durum en az ne kadar, en çok ne kadar sürer?

Mezhepler arasında tartışmalı:

1- En Az Süresi

Hanefî Mezhebi'ne göre, aybaşılı durumun en az süresi, üç gün üç gecedir. (Bkz. Dürer, 1/39; Mecmau'l-Enhür, 1/43; Hidâye, 1/46.)

Şâfiî'ye ve Ahmed İbn Hanbel'e göre, "bir gün bir gece"dir. (Bkz. Mecmau'l-Enhür, aynı yer; Muhammed Ali e's-Sâbûnî, Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm, 1/300.)

İman Mâlik'e göreyse, aybaşılı durumun "en az süresi" için bir sınır yoktur. (Bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 1/39.)

2- En Çok Süresi

Hanefî Mezhebi'ne göre, on gündür. (Bkz. Dürer, 1/39; Mecmau'l-Enhür, 1/43; Hidâye, 1/46.) İmam Şâfiî'ye ve Ahmed İbn Hanbel'e göre, "on beş gün"dür. (Bkz. Sâbûnî, aynı kitap, 1/300.) Bir aktarmaya göre, İmam Mâlik de bu görüştedir. (Bkz. İbn Rüşd, aynı kitap, 1/39; Mecmau'l-Enhür, 43.)

Ebu Hanife'nin, gerek en az, gerek en çok süre için dayandığı kanıt, şu anlamdaki hadistir:

"Aybaşılı durumun en az süresi 3 gün; en çok süresiyse 10 gündür." (Bkz. Hidâye, 1/46; Mecmau'l-Enhür, 1/43; Sâbûnî, aynı kitap, 1/300.)

Ebubekir el Cessas diyor ki: "Eğer bu hadis sağlamsa, kimse bunun dışına çıkamaz." (Bkz. Cessas, Ahkâmu'l-Kur'an, 1/400; Sâbûnî, aynı kitap, 1/300.)

C- Aybaşılı Durum, Nelere Engel Olur?

İbn Rüşd, "aybaşılı durum"un şu dört şeye engel olacağını yazar:

1- Namazın Hem Farzlığına, Hem de Kılınmasına Engel Olur

Yani aybaşılı bir kadın namaz kılamaz. Namaz ona farz olmaz da... (Kılmadığı namazı kaza etmesi gerekmez.)

2- Oruç Tutmaya Engel Olur

Aybaşılı bir kadın, oruç tutamaz. Ama, tutmadığı oruçları sonra "kaza" eder. Yani kaç gün tutamadıysa, sonra onun sayısınca tutar.

3- Kâbe'yi Ziyarete Engel Olur

Aybaşılı kadın, hacc sırasında birtakım ibadetleri yerine getirebilirse de, "Kâbe"yi ziyaret edemez. Buna, yukarıda geçen, Âişe'den aktarılan hadis kanıt olarak gösterilmekte. (Hadis için bkz. bu maddenin I/A/1. bölümü.)

4- Kadına, Cinsel Organından Cinsel Yaklaşımda Bulunmaya Engel Olur

İbn Rüşd, bunları böyle sıraladıktan sonra, bu dördüncüye, Bakara Suresi'nin, başlangıçta anlamıyla birlikte sunulan 222. ayetini kanıt olarak gösteriyor. (Bkz. İbn Rüşd, aynı kitap, 1/44.)

• Aybaşılı durumlarında kadınlara cinsel yaklaşımda bulunmayı yasaklayan ayet (Bakara Suresi, ayet: 222.) neden inmiştir?

Hadis

Enes'ten şöyle anlattığı aktarılıyor:

"Kadın aybaşılı olduğu zaman, Yahudiler o kadınla birlikte yemek yemiyorlar, birlikte bir evde bulunmuyorlardı. Peygamber'in arkadaşları (ashâb), konuyu Peygamber'e sordular. Bunun üzerine de: 'Sana aybaşılı durumdan sorarlar. De ki: 'O, bir pisliktir. Aybaşılı olduklarında, kadınlardan uzak durun. Onlar temizlenene dek *onlara yaklaşmayın...*' " (Bakara Suresi, ayet: 222.) (anlamındaki) ayetini indirdi Tanrı. Ve Peygamber onun üzerine şöyle dedi:

Her şeyi yapın (aybaşılı kadına). Ama onunla cinsel birleşimde bulunmayın. (Hadiste geçen 'nikâh', 'cinsel birleşim' anlamındadır.)'..." (Bkz. Müslim, Kitâbu'l-Hayz /16, hadis no: 302; Tirmizî, Tefsir /3, hadis no: 2977.)

Aybaşılı Kadına Yaklaşmamanın Ayetteki Gerekçesi: "Pislik" (Ezâ)

Ayette geçen "ezâ"nın başka yerlerdeki anlamı için Rağıb "Canlıya gelen zarardır" diyor. (Bkz. el Müfredât, ezâ.) Buradaki anlamı içinse Kur'an yorumlarında "pislik" denmekte. Taberî, buradaki "ezâ" sözcüğü için şöyle diyor:

"Rahatsız edici, hoşa gitmeyen şey. Burada 'ezâ' denmesi, aybaşı kanının kokusunun kötü, kendisinin pis, pislik oluşundandır..." (Bkz. Taberî, Tefsir, 2/225.) Aynı açıklamayı, başka Kur'an yorumlarında da buluyoruz. (Bkz. Râzî, 6/64, 66; Celâleyn, 1/32 ve öteki tefsirler.)

Sonuç

• Pislik olduğu, rahatsız edecek biçimde koktuğu için, aybaşılı durumun, cinsel yaklaşıma engel olduğu bildirilmekte.

Aybaşılı Kadına, Ne Ölçüde Cinsel Yaklaşılamaz?

Burada değişik görüşler ileri sürülüp tartışılmakta:

a) "Aybaşılı Kadının Vücudundan Hiçbir Kesime (Çıplak) Cinsel Yaklaşılmaz" Görüşü

Abdullah İbn Abbas'ın karısından, İbn Abbas'ın böyle bir görüşte olduğu sonucuna vardıracak bir rivayet aktarılır. (Bkz. Taberî, Tefsir, 2/225.) Sâbûnî de, bu görüşün İbn Abbas'tan ve Ubeydetü's-Selmâni'den aktarıldığını yazar. (Bkz. Sâbûnî, Tefsiru Âyâti'l-Ahkâm, 1/298.)

Ne var ki, Fahruddin Râzî, "tüm Müslümanların, aybaşılı kadının *göbeğinin üst kesimiyle dizlerden aşağı kesiminin yasaksız olduğu, bu kesimlere cinsel yaklaşılıp yararlanılabileceği* (istimtâ) görüşünde birleştiklerini" yazmakta. (Bkz. Râzî, 6/68.)

İbn Rüşd de, Bidayetü'l-Müctehid'inde, bu konudaki görüşleri sıralarken, "aybaşılı kadının hiçbir yerinden cinsel yaklaşılamayacağı" yolundaki görüşe yer vermekte. (Bkz. İbn Rüşd, aynı kitap, 1/44.)

b) "Aybaşılı Kadının Cinsel Yaklaşım İçin Yasaklı Kesimi, Yalnızca Göbeği ile Diz Kapaklarının Arasında Kalan Kesimdir" Görüşü

Aybaşılı kadının göbeğinden diz kapaklarına kadar olan kesimine cinsel yaklaşılamaz, öbür yanlarına yaklaşılabilir görüşü. Ebu Hanife ile İmam Mâlik bu görüştedir. İbn Rüşd, İmam Şâfiî'nin de bu görüşte olduğunu yazar. (Bkz. İbn Rüşd, aynı kitap, aynı yer.)

Bu görüş, İmam Muhammed'in dışında, tüm Hanefî Mezhebi'nce benimsenmekte. (Bkz. Dürer, 1/42; Mecmau'l-Enhür, 1/44.)

c) "Aybaşılı Kadının Yalnızca Kanın Bulunduğu Kesimi Cinsel Yaklaşıma Yasaklıdır" Görüşü

İbn Rüşd, Süfyanu's-Sevrî ile Davud e'z-Zahirî'nin bu görüşte olduğunu yazar. (Bkz. İbn Rüşd, aynı kitap, aynı yer.) Muhammed Ali e's-Sâbûnî ve kimi fıkıh kitapları, İmam Şâfiî'den bu görüşün aktarıldığını yazarlar. (Bkz. Sâbûnî, aynı kitap, aynı yer; Mecmau'l-Enhür, aynı yer.)

Ahmed İbn Hanbel'in bu görüşte olduğu belirtilir. Bir rivayete göre Hanefî Mezhebi'nden Ebu Yusuf da bu görüşte. (Bkz. Mecmau'l-Enhür, 1/44.)

Bu görüşte olanlara göre, kadın aybaşılı olduğu zaman, kocası onun yalnızca kanın bulunduğu cinsel organına cinsel yaklaşamaz. Onun dışındaki kesimlere cinsel yaklaşmasında hiçbir sakınca yoktur.

Fahruddin Râzî, ayette geçen "mehîd"e "hayız yeri", yani "aybaşılı olan yer" anlamını veriyor. Ve diyor ki: "Biz bu anlamı seçtiğimiz için, ayetin de, aybaşılı kadının yalnızca bu yerinin (cinsel organının) yasaklı kesim olduğuna kanıt olduğu görüşündeyiz." (Bkz. Râzî, 6/64.)

Hadis (Metinler, Buharî'nin.)

حدثنا قبيصة قال حدثنا سفيان عن منصور عن إبراهيم
عن الأسود عن عائشة قالت كنت أغتسل أنا والنبي صلى الله عليه وسلم من إناء
واحد كلانا جنب وكان يأمرني فأتزر فيباشرني وأنا حائض وكان يخرج رأسه
إلي وهو معتكف فأغسله وأنا حائض حدثنا إسمعيل بن خليل قال أخبرنا
علي بن مسهر قال أخبرنا أبو إسحق هو الشيباني عن عبد الرحمن بن الأسود
عن أبيه عن عائشة قالت كانت إحدانا إذا كانت حائضا فأراد رسول الله صلى الله
عليه وسلم أن يباشرها أمرها أن تتزر في فور حيضتها ثم يباشرها قالت
وأيكم يملك إربه كما كان النبي صلى الله عليه وسلم يملك إربه تابعه خالد
وجرير عن الشيباني حدثنا أبو النعمان قال حدثنا عبد الواحد قال حدثنا
الشيباني قال حدثنا عبد الله بن شداد قال سمعت ميمونة تقول كان رسول الله
صلى الله عليه وسلم إذا أراد أن يباشر امرأة من نسائه أمرها فاتزرت وهي
حائض رواه سفيان عن الشيباني ،

Türkçesi

باب ٥ مباشرة الحائض

Yukarıdaki metinde, Buharî'de, "Babu Mubaşereti'l-Hâizi" yani "Aybaşılı kadına cinsel yaklaşım" başlığı altında birkaç hadisin yer aldığını görüyoruz. Birincisine, Ahmed Naim, şu anlamı veriyor:

Âişe Radiyallahu anhadan şöyle demiştir:

"Nebi Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte, her ikimiz de cünübken bir kaptan yıkandık. Adet gördüğümde onun emri üzerine futa (önlük) bağlardım. Ben haiz iken (aybaşılıyken), mubarek *tenini tenime dokundururdu.* Kezalik (bunun gibi) o Mescid'de mu'tekifken (itikâfta bulunurken) hem de haiz (hayızlı) iken mubarek başını halvetgâhından (ibadete kapandığı yerden) çıkarırdı da ben yıkardım." (Bkz. Tecrîd, hadis no: 207, Buharî, Kitâbu'l-Hayz /5.)

Öbür hadislerin Türkçesi:

Aktarıldığına göre Âişe anlatıyor:

"Birimiz aybaşılı olduğunda ve Peygamber de onunla cinsel yaklaşımda bulunmak istediğinde (tenini tenine dokundurmak istediği zaman), aybaşılı durumundan hemen sonra ona Peygamber, önlük bağlamasını buyurur ve sonra ona cinsel yaklaşımda bulunurdu (tenini onun tenine dokundururdu). Oysa sizin hanginiz, daha ileri gitmemek için Peygamber kadar kendine egemen olabilir?"

(Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hayz /5; Tecrid, hadis no: 208; Müslim, Kitâbu'l-Hayz /1-2, hadis no: 293; Ebu Davud, Kitâbu'l-Taharet /107, hadis no: 273; Tirmizî, Ebvabu't-Taharet /99, hadis no: 132; Neseî, Kitâbu'l-Hayzi ve'l-İstihâzeti /12; İbn Mace, Kitâbu'l-Taharet /121, hadis no: 636; Ahmed İbn Hanbel, 6/336.)

(Peygamber'in karılarından) Meymune'nin şunları aktardığı anlatılıyor:

"Peygamber, karılarından birine, –kadın aybaşılıyken– cinsel yaklaşımda bulunmak istediği zaman, o kadına, önlük takmasını buyururdu." (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hayz /5.) Meymune'den Peygamber'in, 'izar'ın (önlüğün) üzerinden yaklaştığı da aktarılıyor. (Bkz. Müslim, Kitâbu'l-Hayz /3, hadis no: 294.)

Bu konuda başka hadisler de var. Örneğin:

Âişe'den aktarılan bir hadise göre, "Peygamber, aybaşılı bir karısına, göğsü ve memelerini tutarak yaklaşımda bulunurdu." (Bkz. Neseî, Kitâbu'l-Hayzi ve'l-İstihazeti /13.)

Kimi karılarından da şu aktarılıyor:

"Peygamber, aybaşılı bir karısına cinsel yaklaşmak istediği zaman, kadının cinsel organına kapatacak bir şey koyardı." (Bkz. Ebu Davud, Kitâbu'l-Tahare /107, hadis no: 272.)

Bütün bu hadislerden ve başkalarından, fıkıhçıların çıkardıkları sonuç şöyle:

• Peygamber, karılarından aybaşılı olana cinsel yaklaşımda bulunurdu, yalnız kadının cinsel organının dışında gerçekleştirirdi yaklaşımını. Kadının göğsünde, memelerinde, "uyluk"larında (fahzeyha)...

Aybaşılı Kadınla Cinsel Birleşimde Bulunmanın Sonucu Ne Olabilir?

Kadın aybaşılıdır. Kocası, başka yerinden değil, cinsel organından onunla cinsel birleşimde bulunuyor. Böyle bir şey olursa ne olur?

Bu konu da fıkıhçılar arasında tartışmalıdır:

Birinci Görüş

Aybaşılıyken cinsel birleşimde bulunulduğunda, "tevbe istiğfar" gerekli olur. Başka bir şey gerekli değildir.

Genellikle benimsenen görüştür bu. Ebu Hanife, Şâfiî, İmam Mâlik bu görüşü benimserler. (Bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 1/46; Sâbûnî, Tefsiru Âyâti'l-Ahkâm, 1/300.)

İkinci Görüş

Aybaşılı karısıyla cinsel birleşimde bulunan kimsenin, değişik hadislere göre "yarım dinar", ya da "bir dinar" sadaka vermesi gerekir. Ahmed İbn Hanbel'in görüşü böyle. (Bkz. İbn Rüşd, aynı yer; Sâbûnî, aynı yer.)

Ne var ki, aybaşılıyken cinsel birleşimi helal (sakıncasız) gören kimsenin, fıkıh kitaplarında, kâfir olacağı yazılmakta. (Bkz. Dürer, 1/42; Mecmau'l–Enhür, 1/44, 45.)

Aybaşılı durumun engel olduğu, başka şeylerden de söz edilir:

5- Aybaşılı Durum, Camiye, Mescide Girmeye, Kur'an'a Dokunmaya, Kur'an Okumaya da Engel Olur

Hanefî Mezhebi'ne göre böyle. "Cünüblük", yani boy abdestini gerektiren durum, bunlara nasıl engelse, aybaşılı durum da engel olur. (Bkz. Hidâyet, 1/48.)

III- AYBAŞILI DURUMDAN NASIL TEMİZLENİLİR?

Bakara Suresi'nin yukarıda sunulan 222. ayetinde, "temizleninceye dek" aybaşılı kadınla cinsel birleşimde bulunmak yasaklanıyor. Ama bu "temizlenme" ne anlamdadır? "Kadının aybaşılı durumundan kurtulması", yani "kanın kesilmesi" anlamında mıdır, yoksa "kanın kesilmesi sonucunda", "suyla yıkanıp temizlenme" anlamında mıdır? İki görüşü savunanlar da var:

A- Kan Kesilince, Aybaşılı Kadın Temizlenmiş Olur

Bu görüşe göre, aybaşılı kadının "aybaşı kanı kesildiği zaman", kocası, onun suyla yıkanmasını beklemeden, onunla cinsel birleşimde bulunabilir. Çünkü ayette, "temizlenme"yle, "aybaşılı durumdan kurtulma" (kanın kesilmesi) amaçlanmıştır. Suyla yıkanmak amaçlanmamıştır. Ebu Hanife ve Mezhebi bu görüştedir. (Bkz. Sâbûnî, aynı kitap, s. 301; Hidâye, 1/48; Mecmau'l-Enhür, 1/45, Dürer, 1/42.)

B- Aybaşı Kanı Kesilse Bile, Temizlenmiş Olmak İçin, Suyla Yıkanmak Gerekir

"Cumhur"un (çoğunluğun), İmam Şâfiî'nin, Mâlik'in ve Ahmed'in görüşü böyle. (Bkz. Sâbûnî, aynı yer.)

IV- "KAN"IN KESİLMESİ VE "AYBAŞISIZ"LIĞIN SÜRESİ

A- Kanın, Süresine Uymaması

Aybaşı gören kadının kanı, en az süreden daha az görülüp kesilirse, ya da en çok süreyi geçip sürerse, bu kan, aybaşı kanı kabul edilmemekte. Buna, "istihaze" denmekte. Sözlük anlamıyla "kadının, aybaşılı durumu sürdürme eğiliminde bulunması"dır. Ama "aybaşılı durum" sayılmayacağı için, aybaşı durumu için yasak olan şeyler, böyle durumda yasak olmaz. Kısacası: Aybaşılı sayılabilmek için kanın en az süreden az bir süre için kesilmemesi, en çok süreden çok da sürmemesi gerekir. Daha ergin bir çağda değilken kanaması olan kimsenin kanı da, aybaşı kanı sayılmaz. (Bkz. Dürer, 1/42; Mecmau'l-Enhür, 1/45; Hidâye, 1/50; Abdurrahman el Cezîrî, el Mezâhibi'l-Erbaa, 1/129, 130 ve öteki fıkıh kitapları.) En az süre ve en çok süre ise, yukarıda anlatıldığı gibi mezheplere göre değişmekte. Bu arada, kadının kendi aybaşı geleneği de önemlidir. Yani, fıkıhta, süre için belirleyici görülmekte. Kadın kendi geleneğine bakarak, kanaması, aybaşı kanı mıdır, değil midir, genellikle anlayabilir. (Bkz. aynı kaynaklar.)

B- Aybaşı Olmadan Geçen Süre

Bu süre için de en az diye bir çerçeve konmuştur fıkıhta. Genellikle benimsenen görüşe göre: "İki aybaşılı durum arasına giren aybaşısız durumun en az süresi 15 gündür. (Yani bundan daha az, aybaşısızlık olmaz.) En çoğu içinse bir sınır yoktur." (Bkz. aynı fıkıh kaynakları.)

V- AYBAŞI DURUMU, BOŞANMA VE EVLİLİKLERDE DE ÖLÇÜ OLARAK ALINIR

Örneğin, bir kadın boşanmışsa, bir başkasıyla evlenebilmesi için bir süre geçmesi gerekir. Bu süre, aybaşı gören kadınlar için üç aybaşılı durumdur. Aybaşı görmeyen kadınlar içinse süre, üç aydır. Bkz. **BOŞAMA, EVLİLİK.**

Özet

Aybaşı: Kadının, İslam fıkhındaki süresine göre, dölyatağından kan gelmesi. Aybaşılı durumdayken:

• Kadınla cinsel birleşimde bulunulamaz.

• Aybaşılı kadın namaz kılamaz, oruç tutamaz. Namazı kaza etmez, orucu kaza eder (tutamadıklarının yerine tutar).

• Aybaşılı kadın Kâbe'yi ziyaret edemez.

• Aybaşılı kadın Kur'an'a (kılıfsız) dokunamaz. Kur'an okuyamaz; mescide, camiye giremez.

Aybaşılı durumun en az ve en çok süreleri vardır. Bu süreler mezheplere göre değişir. Hanefî Mezhebi'ne göre, en az süresi üç gün üç gece, en çok süresi on gündür.

"Aybaşı kanı", en az süreden daha az bir zamanda kesilirse, ya da en çok süreyi aşıp sürerse, geçerli olmaz. Bir hastalıktan kaynaklanan ya da ergin olmayanda görülen kanlar, kanamalar, "aybaşılı durumun kanı" sayılmaz.

➤AYET

Kur'an'dan, başı sonu belli olan ve iki ucunda "besmele" bulunmayan bir parça, bir "cümle".

BİRİNCİ BÖLÜM

I- AYET'İN KUR'AN'DA KAÇ KEZ, HANGİ ANLAMLARDA YER ALDIĞI, SÖZLÜK ANLAMI VE TANIMI, NASIL BİLİNEBİLECEĞİ

A- Ayet, Kur'an'da Kaç Kez Geçer?

Ayet, Kur'an'da 86 kez "müfred" (tekil) olarak, bir yerde (İsrâ Suresi, ayet: 12.) "âyeteyn": (iki ayet) olarak, 95 kez de "âyât" (ayetler) biçiminde çoğul olarak geçer.

B- Ayet, Kur'an'da Hangi Anlamlarda Yer Alır?

Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l Cevzî, tefsircilere göre, "ayet"in Kur'an'da 6 anlamda yer aldığını yazar:

102
AYET

1- Alamet

"Alamet", yani: "belirti", "bel", "nişan". Buradaki "alamet", bir şeyin "kanıt"ı, "gösterge"si anlamını da içerir.

Ayet'in Kur'an'da alamet anlamına geldiğine verilen örnekler:

Rûm Suresi, ayet: 20-25. Aslında 20. ve bu ayeti izleyen 5 ayetin başında yer alan "ayet" sözcüklerinin hepsi aynı anlamda:

Rûm Suresi, ayet: 20-25

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ٢٠
وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ٢١
وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ ٢٢
وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ٢٣
وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا
وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ٢٤
وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ
دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ٢٥

Anlamı (Diyanet'in)

Sizi topraktan yaratması, O'nun "varlığının *belgelerinden*"dir. Sonra hemen birer insan olup yeryüzüne yayılırsınız. İçinizden, kendileriyle huzura

kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun "varlığının *belgelerinden*"dir. Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, O'nun "varlığının *belgelerinden*"dir. Doğrusu bunlarda, bilenler için *dersler* vardır. Geceleyin uyumanız; gündüz de lutfundan rızık aramanız, O'nun "varlığının *belgelerinden*"dir. Bunlarda, kulak veren millet için "*dersler*" vardır. Size korku ve ümit veren şimşeği göstermesi, gökten su indirip, ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi, O'nun "varlığının *belgelerinden*"dir. Bunlarda düşünen millet için "dersler" vardır. Göğün ve yerin, O'nun buyruğuyla ayakta durması, O'nun "varlığının *belgelerinden*"dir. Sonra sizi, kabirlerinizden bir çağırmayagörsün; hemen çıkıverirsiniz. (Rûm Suresi, ayet: 20-25.)

Açıklama

Yukarıdaki ayetler, "ayetlerindendir" anlamında "ve min âyâtihi"yle başlıyor. Diyanet'in resmi çevirisinde, yukarıda görüldüğü gibi, buna "O'nun varlığının belgelerindendir" anlamı veriliyor. Yani, ayet, dilimize "belge" diye çeviriliyor burada. "Kanıt", "gösterge" anlamında. "Tanrı'nın varlığının belgesi" demek, aynı zamanda "Tanrı'nın varlığına alamet" demektir.

Yine yukarıdaki çeviride, "inne fi zâlike le âyâtin" diye tekrarlanan ve "işte bunda ayetler vardır" anlamına gelen söze de "bunlarda dersler vardır" denerek anlam verildiği görülmekte. Yani buralarda yer alan ayet sözcüklerine de "ders" anlamı verilmekte.

Fahruddin Râzî, yukarıdaki ayetlerde yer alan ayet sözcüklerine "kanıt" (delil) anlamını veriyor. (Bkz. Râzî, 25/111.) Başka Kur'an yorumlarında da bu anlam görülür. Buradaki "kanıt" (delil) ile "alamet" ayrı anlamlarda değildir. "Tanrı'nın varlığına kanıt" demek, "Tanrı'nın varlığına alamet" demektir. O nedenle, Muhammed Ali e's-Sâbûnî, buradaki "ayet"e hem "alamet" hem de "delil" (e'd-dâliletü) anlamı veriyor. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/475.)

Yâsîn Suresi'nden örnek:

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

Yâsîn Suresi, ayet: 41, 42

Anlamı (Diyanet'in)

Onlara bir *delil* de, soylarını dolu gemiyle taşımamız ve kendileri için bunun gibi daha nice binekler yaratmış olmamızdır. (Yâsîn Suresi, ayet: 41, 42.)

Açıklama

Burada da, ayete delil anlamı verildiği görülüyor. Yine buradaki delil de, "alamet"le eş anlamlı.

Fussilet Suresi'nden:

Fussilet Suresi, ayet: 39

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا
الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Kupkuru gördüğünüz yeryüzünün, Biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçmesi, kabarması, Allah'ın "varlığının *belgelerinden*"dir. (Fussilet Suresi, ayet: 39.)

2- Mucize

Mucize anlamına gelen ayetin yer aldığı ayetlerden örnekler:

Kasas Suresi'nden:

Kasas Suresi, ayet: 36

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ
مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Musa onlara, apaçık olarak, "*mucizelerimiz*"le gelince: "Bu, sadece uydurma bir sihirdir. Önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik!" dediler. (Kasas Suresi, ayet: 36.)

Açıklama

Yukarıda, ayette geçen "ayet" sözcüğüne, "mucize" anlamı verildiği görülüyor.

Kamer Suresi'nden:

Kamer Suresi, ayet: 1, 2

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ
مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾

Anlamı (H. Basri Çantay'ın)

Saat (Kıyamet) yaklaştı. Ay ikiye ayrıldı. Onlar bir *mucize* görürlerse, yüz çevirirler ve "müstemir (ardı arkası kesilmeyen) bir büyüdür" derler. (Kamer Suresi, ayet: 1, 2.)

Açıklama

İkinci ayette geçen "ayet"e, yukarıdaki çeviride "mucize" anlamı veriliyor. Kur'an yorumlarında ve hadislerde verilen anlam da böyledir. Diyanet'in resmi çevirisindeyse, buradaki "ayet"e de "delil" anlamı verilmekte.

Yukarıdaki ayetlerin geniş yorumu için bkz. **AY, KIYAMET, MUCİZE.**

3- "Kitab"

Mü'minûn Suresi'nden:

قَدْ كَانَتْ اٰيَاتٖي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾

مُسْتَكْبِرٖينَ بِهٖ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

Mü'minûn Suresi, ayet: 66, 67

Anlamı (Diyanet'in)

Ayetlerim size okunduğunda, büyüklük taslayıp, gece, ağzınıza geleni söyleyip ardınıza dönüyordunuz. (Mü'minûn Suresi, ayet: 66, 67.)

Açıklama

Bu ayette "âyâtî", yani "ayetlerim" denirken "Kitabım", yani "Kur'an" demek istendiği savunulur. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/314.)

Abdurrahman İbnü'l-Cevzî de bu ayeti örnek verirken, buradaki "âyâti"ye yani "ayetlerim"e, "kütübî", yani "Kitablarım" diye anlam veriyor. (Bkz. İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzır, s. 155.)

4- Buyruk (Emir) ve Yasak (Nehy)

Bakara Suresi'nden:

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

Bakara Suresi, ayet: 266

Anlamı

Tanrı "ayetler"i işte böylece açıklıyor. Umulur ki düşünürsünüz. (Bakara Suresi, ayet: 266.)

Açıklama

Bu anlatım, başka yerlerde de aynen ya da sözcük farkıyla yer alır. Aynen, bu surenin 219. ayetinde, sözcük farkıyla da şu ayetlerde geçer.

Bakara Suresi, ayet	: 242
Âli İmrân Suresi, ayet	: 103
Mâide Suresi, ayet	: 89
Nûr Suresi, ayet	: 61

Baş tarafının ("ke zâlike yübeyyinü'llahu lekümü'l-âyâti":Tanrı, "ayetler"i işte böylece açıklıyor. Ya da; "ke zâlike yübeyyinü'llahu leküm âyâtihi":Tanrı, "ayetler"ini işte böylece açıklıyor) aynen geçtiği başka yerler de var:

Bakara Suresi, ayet : 187
Nûr Suresi, ayet : 58, 59
Bkz. AÇIKLAMA.

Demek ki buralarda geçen ayet sözcükleri, belirtildiğine göre, "buyruk" (emir) ve "yasak" (nehy) anlamında. Buna göre, yukarıdaki anlatımı da şöyle dilimize çevirmek gerekir: "Tanrı 'buyruklarını ve yasaklarını' işte böylece açıklıyor..."

5- İbret

Nahl Suresi'nden:

Nahl Suresi, ayet: 7

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

Anlamı

İşte bunda, inanan bir toplum için "ayetler" (ibretler) vardır. (Nahl Suresi, ayet: 79.)

Açıklama

"İşte bunda ayetler (ibretler) vardır" (İnne fi zâlike le âyâtin) anlatımının geçtiği başka yerler de var:

Yunus Suresi, ayet : 67
Ra'd Suresi, ayet : 3, 4
İbrahim Suresi, ayet : 5
Hicr Suresi, ayet : 75
Nahl Suresi, ayet : 12
Tâhâ Suresi, ayet : 128
Mü'minûn Suresi, ayet : 30
Şuarâ Suresi, ayet : 87
Ankebût Suresi, ayet : 24
Rûm Suresi, ayet : 21, 22, 23, 24, 37
Lokman Suresi, ayet : 31
Secde Suresi, ayet : 26
Zümer Suresi, ayet : 42, 52
Şûrâ Suresi, ayet : 33
Câsiye Suresi, ayet : 13

Mü'minûn Suresi'nden:

Mü'minûn Suresi, ayet: 50

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ
وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

Anlamı

Meryem Oğlu'nu (İsa'yı) ve anasını birer "ayet" kıldık, ikisini de yerleşmeye elverişli, akarsulu, yüksekçe bir yere yerleştirdik. (Mü'minûn Suresi, ayet: 50.)

107
AYET

Açıklama

İbnü'l-Cevzî, buradaki ayeti, "ibret" anlamındaki ayetlere örnek olarak gösteriyorsa da, buradaki ayete "mucize" anlamı verenler de vardır. (Bkz.Sâbûnî, 2/210.) Diyanet'in resmi çevirisinde de "mucize" anlamı uygun görülmüş.

Bununla birlikte, İsa Peygamber için "mucize" olabilirse de, Meryem için "mucize" olması mümkün görülmemekte. Çünkü: Meryem, peygamber değildir. Kimileri yorumlarken "Burada söz konusu olan olağanüstü durumlar, yani İsa Peygamber'in babasız doğmuş olması, beşikteyken konuşmuş olması ve benzeri olağanüstülükler, İsa Peygamber için 'mucize' niteliğindedir. Anasının babasız bir çocuk doğurmuş olmasıysa, anası (Meryem) için bir keramet niteliğindedir, herkesi düşündüren bir ibrettir" diyorlarsa da, Fahruddin Râzî, tümünü birden, bir bütün olarak görmek, ona göre değerlendirmek gerektiğini savunmakta: "Babasız bir çocuğun dünyaya gelmesi, İsa için de, anası için de ayettir. Çocuğun beşikteyken konuşması ve öteki olağanüstülükler de öyle. Hepsi bir arada bir tek ayettir. O nedenle de 'bir ayet' denmiştir, 'iki ayet' (ayeteyni) denmemiştir. Buradaki ayet, İsa Peygamber'in bağımsız mucizeleri türünden değildir" demekte. (Bkz. Râzî, 23/102, 103.)

Şu da var: Her "mucize", aynı zamanda "ibret" niteliğindedir.

Furkan Suresi'nden:

وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا
الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾

Furkan Suresi, ayet: 37

Anlamı (Diyanet'in)

Nuh milletini de, peygamberleri yalanladıkları zaman suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir *ibret* kıldık. Zalimlere can yakıcı azab hazırlamışızdır. (Furkan Suresi, ayet: 37.)

Açıklama

Buradaki, "ayet"e, "ibret" anlamı verildiği görülmekte.

Bu ayette, "peygamberlerin yalanlanmaları"ndan söz edilmekte. Oysa, Nuh Peygamber'in toplumu, Nuh Peygamber'i yalanlamıştı. Öyleyse bu toplumun,

"peygamberleri yalanlamaları"ndan nasıl söz edilmekte? Bu soruya şu karşılığı veriyor yorumcular: "Nuh Peygamber'in toplumu, Nuh Peygamber'i yalanlamakla, öteki peygamberleri de dolaylı olarak yalanlamış oluyorlardı." (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/362.)

Ankebût Suresi'nden:

Ankebût Suresi, ayet: 15

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Ama Biz, Nuh'u ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu, dünyalara bir *ibret* kıldık. (Ankebût Suresi, ayet: 15.)

Kamer Suresi'nden:

Kamer Suresi, ayet: 13-15

﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ
كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Onu (Nuh'u) tahtadan yapılmış, mıhla çakılmış bir gemiye bindirdik. İnkâr edilmiş olan Nuh'a mükâfat olarak verdiğimiz gemi, nezaretimiz altında yürüyordu. Andolsun ki, Biz o gemiyi bir *ibret* olarak bıraktık. Öğüt alan yok mudur? (Kamer Suresi, ayet: 13-15.)

6- Kur'an'dan "Ayet" Adını Alan Belirli Bir Kesim

Bakara Suresi'nden:

Bakara Suresi, ayet: 106

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ
أَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz. Allah'ın her şeye Kâdir olduğunu bilmez misin? (Bakara Suresi, ayet: 106.)

Açıklama

Bu ayette şunlar anlatılmakta:

• Kimi ayet vardır ki, "hükmü, yürürlükten kaldırılmış"tır. Bu tür ayete "neshedilmiş", yani "hükmü yürürlükten kaldırılmış" anlamında "mensuh" ayet denir.

• Kimi ayet de vardır ki, "unutturulan" türdendir. Bu "unutturma"ya, "kalpten silme" anlamı veriliyor. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 1/86.) "Neshedilen ayet, Kur'an'ın içinde kalıp okunan, yalnızca hükmü yürürlükten kaldırılan ayettir. 'Unutturulan' ayetse, hem sözleri silinen, artık okunmaz duruma getirilen, hem de hükmü kaldırılmış olan ayettir" biçiminde yorumlayanlar da var. (Bkz. Râzî, 3/231.) Daha geniş bilgi ve başka yorumlar için bkz. **NESH.**

• Kimi ayet de, "hükmü geçerli" olan ve başkasının hükmünü yürürlükten kaldıran türden ayettir. Bu tür ayete de "nesheden" yani "yürürlükten kaldıran" anlamında, "nesih" ayet denir.

İşte, bu sonuncu türden ayetin, öbürlerinden daha hayırlı, ya da öbürleri kadar hayırlı olduğu bildirilir. Bkz. **NESH.**

Ra'd Suresi'nden:

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ①

Ra'd Suresi, ayet: 1

Anlamı

Elif, Lâm, Mîm, Râ. *"Kitab'ın ayetleri"*. (Ey Muhammed!) Sana Tanrı'ndan indirilen gerçektir (Hak). Ne var ki, insanların çoğu, inanmamaktalar. (Ra'd Suresi, ayet: 1.)

Yusuf Suresi'nden:

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ①

Yusuf Suresi, ayet: 1

Anlamı

Elif, Lâm, Râ. Bunlar, apaçık "Kitab'ın ayetleri"dir. (Yusuf Suresi, ayet: 1.)

"Bunlar (ya da bu) Kitab'ın ayetleridir" anlamındaki "tilke ayâtu'l-Kitâbi", başka yerlerde de yer alır:

Yunus Suresi, ayet	: 1
Hicr Suresi, ayet	: 1
Şuarâ Suresi, ayet	: 2
Kasas Suresi, ayet	: 2
Lokman Suresi, ayet	: 2

"Kitab'ın ayetleri" demek, "Kur'an'ın ayetleri" demektir. Neml Suresi'nin 1. ayetinde de açıkça "tilke ayâtu'l-Kur'an'i", yani "bunlar, Kur'an'ın ayetleridir" deniyor.

Kimi yerde de şöyle denir:

110
AYET

تِلْكَ آيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ

Anlamı (Diyanet'in)

Ey Muhammed! İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir. Biz onları sana doğru olarak okuyoruz... (Bakara Suresi, ayet: 252; Âli İmrân Suresi, ayet: 108; Câsiye Suresi, ayet: 6.)

Açıklama

Diyanet'in çevirisinde, sözler tümüyle aynı olduğu halde, yukarıdaki anlatıma ayrı ayrı anlamlar verildiği görülmekte. Bakara Suresi'nin 252. ayetinde, yukarıdaki anlam verilirken; Âli İmrân Suresi'nin 108. ayetinde şu anlam verilmekte:

İşte bunlar, ey Muhammed, sana doğru olarak okuduğumuz Allah'ın ayetleridir...

Câsiye Suresi'nin 6. ayetindeyse verilen anlam şöyle:

Ey Muhammed! İşte sana gerçek olarak anlattığımız bunlar, Allah'ın varlığının delilleridir...

Demek ki, "Allah'ın ayetleri" demek olan "Âyâtullah", Bakara ve Âli İmrân Sureleri'nde "Allah'ın ayetleri" biçiminde çevrilirken, aynı deyime, Câsiye Suresi'nde "Allah'ın varlığının delilleri" diye anlam veriliyor. Yani "Peygamber'e okunduğu" bildirilen "Tanrı'nın ayetleri", Câsiye Suresi'nin 6. ayetinde, Diyanet'in resmi çevirisine göre, "Tanrı'nın varlığının delilleri" anlamındadır. Kur'an yorumlarında da verilen anlam böyledir. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 1/159, 221, 3/182.)

Nahl Suresi'nden:

Nahl Suresi, ayet: 101, 102

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ
بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Bir ayetin yerini başka bir ayetle değiştirdiğimizde, –ki Allah ne indirdiğini gayet iyi bilir– onlar Muhammed'e: "Sen sadece uyduruyorsun" derler. Hayır, öyle değildir, ama onların çoğu bunu bilmezler. Ey Muhammed! De ki:

"Kur'an'ı, Ruhü'l-Kudüs, Cebrâil, Rabbi'nin katından, inanırların inançlarını pekiştirmek, Müslümanlar'a doğruluk rehberi ve müjde olmak üzere gerçekle indirmiştir." (Nahl Suresi, ayet: 101, 102.)

Açıklama

Fahruddin Râzî'nin, ilgili yorumunun Türkçesi:

"İbni Abbas şöyle der:

"İçinde katılık (şiddet) bulunan bir ayet, sonra da daha yumuşak bir ayet indiğinde, Kureyş'in kâfirleri şöyle derdi: 'Vallahi, bu Muhammed arkadaşlarıyla (inanırlarıyla) alay ediyor yalnızca. Bugün bir şey buyuruyor, yarın onu yasaklıyor. Bütün bunları kendinden uydurup söylüyor' (Tanrı'ya mal ediyor). Onların bu sözleri üzerine de Tanrı bu ayeti indirdi: 'Bir ayetin yerini başka bir ayetle değiştirdiğimizde...' Buradaki değiştirmenin anlamı, bir şeyi kaldırıp, başka bir şeyi onun yerine koymaktır. Ayetin değiştirilmesiyse, başka bir ayetle (yürürlükten) kaldırılmasıdır. Bir ayetin başka bir ayetle 'neshedilmesi'dir bu.

"(...)

" 'Hayır, öyle değildir, ama onların çoğu bunu bilmezler'. Yani: Onlar, (kâfirler) Kur'an'ın gerçeğini, neshin, değiştirmenin yararını bilmezler. Bilmezler ki bu (bir ayeti, bir başka ayetle yürürlükten kaldırmak, değiştirmek), kulların yararınadır. Nasıl ki, bir doktor, hastasına önce bir şey (şurup) içmesini buyurur; sonra da yasaklar onu. Ve onun tam tersi olan şeyi içmesini söyler.

"(...)

"Daha önce de belirtmiştik ki, Ebu Müslim el İsfehânî, bu şeriatte (İslam'da) '*nesh*'in bulunmadığını söyler. Ve der ki: 'Burada da anlatılmak istenen şudur: 'Biz, daha önceki kitaplarda bulunan bir ayetin yerine, değiştirip (Kur'an'da) yeni bir ayet getirdiğimizde, örneğin, *kıble*, Beytü'l-Makdis (Kudüs) iken Kâbe yapıldığında putataparlar: 'Bu değiştirmeyi sen uyduruyorsun!' derler.

"Ama başka Kur'an yorumcularına göre: Nesh (bir ayeti, başka bir ayetle değiştirip yürürlükten kaldırmak) bu şeriatte (Islam'da) vardır..." (Bkz. Râzî, 20/116.)

Bkz. **NESH, KUR'AN.**

Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, âyet sözcüğünün, kimi Kur'an yorumcularına göre, 6 anlamda yer aldığını anlatırken yukarıdaki biçimde sıralar. (Bkz. Nüzhetü'l-A'yüni'n-Nevâzır Fi İlmi'l Vücûhi Ve'n-Nezâir, s. 154, 155)

Yukarıdaki sıralananlara göre, ayetin, "Kur'an'daki 6 anlamından biri, herkesin bildiği anlamıdır". Yani: "Kur'an'dan, kimi zaman numaralandırıldığı da görülen, başı sonu belli bir parça, bir cümle."

Ülkemizde, "Kur'an'da bu bilinen anlamda ayet bulunmadığı"nı ileri süren, "hiçbir ayet sözcüğünün bu anlama gelmediği"ni savunanlar da bulunmakta. Mehmet Şükrü Sözer, "Kur'an'da Müsbet İlim" adını verdiği iki kitabında, bu konuyu işlemekte. Tüm çabasını bu sava ve kanıtlamaya yöneltmekte. Yazara göre, Kur'an'daki *ayet* sözcükleri, *tabiat kanunları* anlamındadır. Herkesin

bildiği anlamdaki "ayet"lereyse, yazar, "*beyyine*" demekte. Ne var ki, kendisinin de belirttiği gibi, "din adamları" çevresinde bu görüş benimsenmemekte. Şöyle der yazar: .

"Halen bazı din adamları, birinci kitabımı okumalarına rağmen, *ayet* kelimesinin müspet ilimdeki *tabiat kanunları* anlamında olduğu tezini kabul etmemişlerdir. Pek az da olsa bu inatçıların bu kitabı okuyup bitirdikleri zaman da kabul etmemeleri ihtimali vardır..." (Bkz. Mehmet Şükrü Sözer, Kur'an'da Müsbet İlim, Ankara, 1964, s. 23.)

Kitabında, yazarın "mühendis" olduğu yazılı.

Aynı savda olan, aynı soyadını taşıyan bir başkası: A. Atilla Sözer. Yazdığı kitabın adı: Ayet Nedir?. Kitabın arka kapağında, "Bu kitap, bir '*son dakika*' kitabıdır ve Türkiye Cumhuriyeti'nin '*son şansı*'dır" dediği görülüyor. Ve soruyor: "Başka çaremiz var mı?". Kitap, küçük boyutta ve 104 sayfa. Kitabın birinci kapağında ve adın altında şunlar yazılı:

"Kur'an-ı Kerim'e göre, din kitaplarındaki numaralı cümleler *ayet* değildir. 6666 ayet yoktur, 114 sure ve 6666 *beyan* vardır."

Görüldüğü gibi ikinci Sözer'in de "ayet" yerine uygun bulduğu ad, "*beyan*"dır. "Beyan"ın "köken"inin de "beyyine" olduğunu yazıyor. (Bkz. s. 28.) Demek ki, iki Sözer, bilinen anlamdaki "ayet"e ne ad verilmesi konusunda birleşiyor. İkinci Sözer, Kur'an'da geçen ayetlerin ne anlama geldiğini şöyle belirtiyor: "Doğa, sosyoloji ve evren kanunları". (Bkz. s. 30.) Görülüyor ki, Sözer'ler aynı yorumu savunmaktalar. İkinci Sözer'e göre, "devrim" için, "din, ırk farklarını ortadan kaldırmak, bütün insanları, bütün devletleri bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçe yaşatmak" için bu yorumda birleşmek gerekiyor. (Bkz. s. 16, 100-103.)

İkinci Sözer, bir zamanlar, "AP-CHP koalisyonu, ayrıca parlamento dışından 10 kişilik bir hükümet" önerdiğini ve "ayet nedir?" sorusuna getirdiği yoruma ilişkin "doktrin"ini uygulamak için kendisine de görev verilmesini istediğini açıklıyor. (Bkz. s. 98, 99.)

Kitabındaki kapakta astsubay resmiyle görülen ikinci Sözer'in daha sonra hangi görevlere atandığı da açıklanıyor: 1971 yılında Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı Personel Başkanlığı... Sonra, Harekât Başkanlığı, Harekât Kurmay Başkanlığı... (Bkz. s. 102, 103.)

İki Sözer'e göre de, ayete, bilinen anlamda "ayet" anlamı verilmez ve bilinen anlamdaki ayete, "ayet" değil de "Beyyine" ya da "Beyan" denirse, İslam dünyasında ve Türkiye'de çok şey değişir. "Kurtuluş" için bir "devrim" gerçekleşir.

Ne var ki, Sözerler'in yorumlarını doğru bulmak kolay değildir:

Kur'an'da 14 yerde, "âyât", yani "ayetler", "beyyinât", yani "beyyineler" diye nitelenmekte:

Bakara Suresi, ayet	: 99
Âli İmrân Suresi, ayet	: 97
Yunus Suresi, ayet	: 15

İsrâ Suresi, ayet	: 101
Meryem Suresi, ayet	: 73
Hacc Suresi, ayet	: 16, 72
Nûr Suresi, ayet	: 1
Kasas Suresi, ayet	: 36
Ankebût Suresi, ayet	: 49
Sebe' Suresi, ayet	: 43
Câsiye Suresi, ayet	: 25
Ahkaf Suresi, ayet	: 7
Hadîd Suresi, ayet	: 9

Yani buralardaki "her ayet, aynı zamanda beyyine" olarak açıklanıyor. Çünkü buralardaki "ayet"lere açıkça "beyyine" deniyor.

Bunlardan biri şöyle:

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Nûr Suresi, ayet: 1

Anlamı

İndirdiğimiz ve "farz" kıldığımız (kesinleştirdiğimiz) "sure". Onda, birer "beyyine" olan "ayet"ler vardır. Olur ki, anıp düşünürsünüz. (Nûr Suresi, ayet: 1.)

Açıklama

Burada yer alan ayetler, kimine göre, "Tanrı'nın var ve Bir olduğunu gösteren şeyler, kanıtlar"dır. Kimine göre, "çizilen sınırlar, şeriat hükümleri"dir. Kimine göreyse, Kur'an'ın "bilinen anlamdaki ayetleri"dir. (Bkz. tefsirler, örneğin Taberî, Tefsir 18/52; Celâleyn, 2/50; Râzî, 23/130; Sâbûnî, Safvetü't- Tefâsir, 2/325.)

Bunlardan hangisi doğru olursa olsun, buradaki ayetler, birer "beyyine" diye nitelenmekteler. Yani ikisi aynı anlamda. Diyanet'in resmi çevrisindeki, kimi ayetlerde "belge" anlamı verilirken, kimi yerde ve burada, "apaçık" anlamının verildiği görülmekte. Yani "birer beyyine olan ayetler"e, "apaçık ayetler" anlamı verilmekte.

Bir başka örnek:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ آيَاتٍ
بَيِّنَاتٍ فَسْئَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي
لَأَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾

İsrâ Suresi, ayet: 101

Anlamı

114 AYET Andolsun ki Musa'ya birer "beyyine" olan "ayetler" verdik. Sor İsrailoğulları'na. Hani onlara gelmişti de, Firavun ona: "Ey Musa! Kesinlikle anlıyorum ki sen, büyülenmişsin!" demişti. (İsrâ Suresi, ayet: 101.)

Açıklama

Birer "beyyine" olarak nitelenen ve Musa'ya verildiği bildirilen "9 ayet", A'râf Suresi'nin 133. ayetinde ve Tevrat'ın Çıkış bölümünde de anlatılan (bkz. Tevrat, Çıkış, Bap: 7-11.) "9 mucize"dir (A'râf Suresi'ndeki açıklamada: 'Tufan', yani su baskını, çekirge sürüsü, güve sürüsü, kurbağa sürüsü, kan. Tevrat'taki açıklamada: Irmağın kana dönüştürülmesi, kurbağa, tatarcık, atsineği, çekirge sürülerinin gönderilmesi, hayvan kıranı, irinli çıbanlar, afet niteliğinde dolu yağdırılması ve değneğin yılana gönüştürülmesi). Bkz. **MUSA, MUCİZE.**

Kasas Suresi'nin 36. ayetinde de, sözü edilen "9 mucize"ye, "birer beyyine olan ayetler" denmekte. Bu mucizelere, Bakara Suresi'nin 92., Nisâ Suresi'nin 153., Ankebût Suresi'nin 39. ayetinde de "beyyine" dendiği görülür. Başka peygamberlerin "mucize"lerinden söz edilirken de "beyyine" denmekte. Demek ki, Kur'an'ın bilinen ayetlerine "ayet" denmeyip "beyyine" denmesinin sağlam bir dayanağı bulunmamakta.

Bir başka örnek:

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ
إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

Yunus Suresi, ayet: 15

Anlamı (Diyanet'in)

Ayetlerimiz onlara açık (beyyinat) okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, Muhammed'e: "Bundan başka bir Kur'an getir. Veya bunu değiştir" dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştiremem. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım. Ben, Rabbi'me karşı gelirsem, büyük günün azabına uğramaktan korkarım." (Yunus Suresi, ayet: 15.)

Açıklama

Bu ayette de ayetler, birer "beyyine" olarak nitelenmekte. Ve buradaki "birer beyyine olan ayetler"le anlatılanın, "Kur'an ayetleri" olduğu konusunda birleşilmekte. (Bkz. Taberî, Tefsir, 15/67; Râzî, 17/55, 56; Sâbûnî, aynı tef., 1/576.)

Beyyine, Türk hukukunda geçer ve şöyle tanımlanır:

"Beyyine: Herhangi bir vakıanın veya hukuki muamelenin doğruluğunu meydana çıkararak hâkimi ikna etmek için başvurulan her türlü vasıta." (Bkz. Prof. Dr. Hüseyin Avni Göktürk, Türk Hukuk Lügatı, 1984, s. 36.)

"Beyyine"nin "belge" diye dilimize çevrildiği de görülür. Yukarıda da belirtildiği gibi, Diyanet'in resmi çevirisinde, kimi ayetlerde yer alan "beyyine"ye "belge" anlamı verilir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Kur'an'ın bilinen anlamdaki "ayet"lerine, "belge" adını veriyor. (Bkz. Baltacıoğlu, Açıklama Allah, Ankara Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, c. 3, sayı: III-IV'den aynı basım, TTK, Ankara, 1954, s. 2-18.)

Görülüyor ki, Baltacıoğlu da, "Kur'an ayet"ine (bilinen anlamıyla) "ayet" değil "beyyine", yani "belge" demekte, Sözer'lerle birleşmekte.

"Ayet Nedir?" kitabının yazarı Atilla Sözer, "beyyine" yerine "beyân" demeyi uygun buluyorsa da, yukarıda da belirtildiği gibi, "beyân"ın "köken"inin "beyyine" olduğunu yazıyor. Oysa: "Beyân"ın "köken"i "beyyine" değildir. Tersine, "beyân", onun "köken"idir. Çünkü "beyân" mastar, öbürüyse "beyyin"in "dişil"idir (İsmi failin müennesi). "Beyân", Kur'an'ın kendisine de denir. (Bkz. Âli İmrân Suresi, ayet: 138.) Bkz. **AÇIKLAMA, BELGE.**

C- Ayet'in Sözlük Anlamı

Ünlü Kamus tercümesinde şöyle denir:

"Ayet: Alamet ve nişan manasındadır. (...) ve bir nesnenin şahıs ve kalıbıdır. (...) Ve 'ayet', ibret manasına gelir. (...) Ve emâre manasına denir ki, bir nesneye delâlet edip yakın ifade eden şey ve hal ve keyfiyetten ibarettir. (...) Ve âyet, fil asıl, 'alamet' ve 'cemâet' ve 'ibret' manalarını almakta.."

"Ayet"in sözlük anlamıyla "alamet", demek olduğu, Arapça sözlüklerin hepsinde belirtilir. (Bkz. Lisanu'l-Arab, Tâcu'l-Arûs, e's-Sıhâh ve öteki sözlükler.) Temel anlam bu olmakla birlikte, "ibret" "cemaet" gibi başka anlamlar da yüklenmiştir. Temel anlamının, sözlük anlamının "alamet", yani "belirti" olduğu, sözlüklerin dışındaki kaynaklarda da belirtilmekte. (Bkz. Rağıb, el Müfredât; İbnü'l-Cevzî, adı geçen kitap; Muhammed Ali e't-Tehânevî, Keşşâfu Istılâhâti'l-Fünûn, 1/105; Süyûtî, el İtkân, 1/88.) "Alamet"te "bir şeyi göstermek, belli etmek" anlamı da bulunduğundan ve aynı anlamı "delâlet" sözcüğü de içerdiğinden olmalı ki, kaynaklarda, "ayet"in temel anlamıyla "delâlet" (göstermek, anlatmak) demek olduğu da belirtilir.

Fahruddin Râzî, Kur'an'ın kimi sözlerine "ayet" denmesinin nedenini açıklıyor ve "çünkü, fesâhetiyle (söz ustalığıyla, sözlerinin üstünlüğüyle) Peygamber'in peygamberlikteki savının doğru olduğuna delâlet eder..." diyor. Ayrıca "bilinmezlikler"e ve "Tanrı'nın *bir* olduğu"na "delâlet" ettiği için bu adı aldığını yazıyor. (Bkz. Râzî, Tefsir, 3/199.)

D- Ayet'in Tanımı

Celâluddin Süyûtî, "el İtkân Fi Ulûmi'l-Kur'an"ında (Bkz. 1/88) değişik tanımlarını aktarıyor:

Kimine göre tanım şöyle:

• "Cümlelerden, ya da cümle sayılanlardan oluşan, başı sonu bulunan, bir sure içinde yer alan Kur'an parçası." (Tanım Ca'berî'nin.)

Kimine göre şöyle:

• "Kendisinden önce ve sonra gelenden belirli biçimde bölünüp ayrılmış olan Kur'an parçası."

• "Sure içinde sayılmalardan, sayı, numara almışlardan her birisi.

"Kimine göreyse şöyle:

• "Nasıl ayırt edileceğinin bilinmesi (Peygamber'ce) bildirilmesine bağlı olan; Kur'an'ın başındayken sonra gelenden, sonundayken kendisinden önce gelenden ve ortalardayken de önce ve sonra gelenlerden kesilip ayrılan; kendi türünden bir başkasını içine almayan (böyle demekle "ayet", "sure"den ayrılmış oluyor. Çünkü bir ayet içinde ayet bulunmaz, ama sure içinde ayet, ayetler bulunur) Kur'an parçası."

Süyûtî'nin aktardığı bu tanımlar ve konuya ilişkin verdiği bilgiler, kimi kaynaklarda, olduğu gibı, hiçbir şey eklenmeden yer alıyor. (Bkz. Muhammed Ali e't-Tehânevî, Keşşâfu Istılâhâti'l-Fünûn, 1/105.)

Kimi kaynaklardaysa başka tanımlar da görülüyor:

Rağıb'ın, el Müfredât'taki tanımı:

• "İster sure, ister bir parçası olsun; bir hüküm içine alan her Kur'an cümlesi, bir ayettir." (Bkz. Rağıb, el Müfredât, "e-y".)

İbnü'l-Cevzî'nin tanımı:

• "Kur'an'dan harfler topluluğu." (Bkz. İbnü'l Cevzî, Nüzhetü'l-A'yün, s. 154.)

Cürcânî'nin Ta'rîfat'ındaki tanım:

• "Uzun ya da kısa, sona erinceye dek birbirine bağlanan, Kur'an'dan bir kesim." (Bkz. Cürcâni, Ta'rifat, Babu'l- Elif.)

E- Ayet Nasıl Bilinir?

Süyûtî, şöyle diyor bu konuda:

• "Zemahşerî diyor ki: Âyetler, Şeriat sahibinin bildirilmesine bağlı olarak (tevkîfî) bilinir. bu konuda, 'kıyas'ın (karşılaştırma ve akıl yürütme yolunun) yeri yoktur. Onun için: 'Elif lâm mîm الم 'i nasıl yer aldıysa öylece bir ayet saymışlardır. 'Elif lâm mîm sâd المص 'ıda öyle. Buna karşılık, 'elif lâm mîm râ المر 'yı ve 'elif lâm râ الر 'yı birer ayet saymamışlardır. 'Hâ mim حم 'i kendi suresinde ayet saymışlardır. 'Tâ hâ طه 'yı ve 'yâ sîn يس 'ni de öyle. Buna karşılık 'tâ sîn طس 'ni bir ayet saymamışlardır. Ben derim ki: Ahmed İbn Hanbel'in Âsım yoluyla İbn Mes'ud'dan aktarıp Müsned'inde yer verdiği şu hadis de, ayetlerin Peygamber'in bildirmesiyle ancak bilinebildiğini ('tevkîfî' olduğunu) gösterir: İbni Mes'ud: Peygamber bana, Hâ mîn حم ailesinden (grubundan) otuz ayetlilerden

bir sureyi okuttu.' İbn Mes'ud'un aktarmak istediği sure, Ahkaf Suresi'dir. İbn Mes'ud diyor ki: Bir sure otuz ayetten çok olduğunda, 'otuzlu' diye ad verilirdi. Hadis böyle. İbnü'l-Arabî de: Peygamber, Fâtiha Suresi'nin yedi ayet, Mülk Suresi'nin otuz ayet olduğunu söylemiştir diyor..." (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/88, 89.)

Süyûtî, İbnü'l-Arabî'nin "Ayetleri saymak (belirlemek, sayısını ortaya koymak, Kur'an'ın en çetin konularındandır" dediğini de aktarır. (Bkz. el İtkân, 1/89.)

Ayetlerin, yalnızca Peygamber'in bildirmesiyle bilinebileceği görüşü, İslam dünyasında paylaşılan bir görüştür. Yani bu görüş üzerinde birleşilmekte. "Ayetler ve düzenlenişi *tevkîfi*'dir" denir.

"Tevkîfi"nin ne demek olduğu şöyle anlatılır:

"Neyin ne olduğunu Cebrâil, Peygamber'e, Peygamber de vahiy kâtiplerine bildirip anlatmıştır." (Bkz. Dr. Subhî e's-Sâlih, Mebâhis Fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1979, s. 70.)

Bizse dilimize şöyle çeviriyoruz:

"Bilinmesinin, Peygamber'in bildirmesine bağlı olması."

Yani "Ayetler ve tertibi tevkîfidir" görüşüne göre, "eğer Peygamber bildirmemiş olsaydı, neyin ayet olduğu ve ayetlerin yeri, sırası bilinmeyecekti."

Konu için ayrıca bkz. **KUR'AN, SURE.**

II- AYETLERİN TÜRLERİ

A- Neye Ayet Dendiğine Göre Ayrımı

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, Kur'an'da, "ayet" değişik anlamlarda yer alıyor. "Surelerin içinde yer alan ve numaralar verilen parçalar"a "ayet" dendiği gibi, başka şeylere, örneğin birtakım varlıklara, "olağanüstü olay"lara da "ayet" denmekte. Bundan dolayı, "ayet"ler ikiye ayrılmakta:

1- Oluş-Yaratılış Ayetleri (El Âyâtu'l-Kevniyye)

Bu tür ayetlerden, Rûm Suresi'nde örnekler yer alıyor: "Tanrı'nın ayetlerindendir" diye başlıyor bu ayetler. (Ayet: 20-25.) Bunlara yukarıda yer verildi.

Bu ayetlerde bildirilenler:

• İnsanın topraktan yaratılmış olması.

• Karı-koca yaşamı, aradaki sevgi ve acıma duyguları.

• Konuşulan dillerin ve renklerin değişik olması.

• Göklerin ve yerin yaratılışları.

• Korku ve umut veren yıldırım, yağmur ve yağmurun yeryüzüne canlılık veriyor oluşu.

• Göğün ve yerin "ayakta duruyor" oluşu.

• Diriliş ve öbür dünya yaşamı.

Bütün bunların, "Tanrı'nın ayetleri"nden olduğu bildiriliyor. Yani bunların "Tanrı'nın varlığına, birliğine kanıt olduğu" ve bunlar üzerinde düşünüp "ibret" almak gerektiği anlatılıyor.

İşte bu "üzerlerine dikkat çekilenler", yani, olaylar, yer ve göklerdeki çeşitli biçimler, durumlar, oluşlar; "oluş-yaratılış ayetleri"dirler. "Mucize"ler de öyle.
118 AYET Bu tür "ayet"lerin kiminin bu dünyada gösterildiği, kiminin de öbür dünyada gösterileceği bildirilir.

Fussilet Suresi, ayet: 53

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ
وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ
بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

Anlamı

Onlara gerçek (hakk) iyice belli olana dek, gerek dış dünyada, gerek kendi içlerinde, onlara, "ayetler"imizi göstereceğiz. Yetmez mi ki Tanrı'n her şeye Tanık'tır? (Fussilet Suresi, ayet: 53.)

Açıklama

Görüldüğü gibi, burada, "oluş-yaratılış ayetleri" (el âyâtu'l-kevniyye) ikiye ayrılıyor:

a) İnsanların Dışında, Evrende Bulunan "Ayet"ler

Ayette, Tanrı'nın gösterdiği "ayet"lerin bir kesimin "âfâk"ta, bir kesiminin de "enfüs"te (içte, iç kesimde) olduğu bildiriliyor.

Nedir bu "âfâk" ve "enfüs"?

Taberî'nin ve kimi tefsircilerin aktardığına göre, kimileri bu soruya şu karşılığı verirler:

• "Âfâk'la anlatılmak istenen; Mekke çevresidir. Peygamber'in Mekke çevresindeki olayları dile getiriliyor. 'Enfüs'le dile getirilense, Mekke fethidir."

Kimileri de şöyle derler:

• "Âfâk'taki Tanrı'nın ayetleri, Muhammed'in Peygamber olarak insanların karşısına çıkmasıdır."

Süddi'den:

"Gerek Mekke çevresinden, gerekse Mekkeliler'in kendi içlerinden Mekke'nin fethine yol açılacağı ve bu fethin gerçekleştirileceği" yolunda bir haberin verildiği aktarılıyor.

Kimilerine göreyse şöyle yorumlamak gerekir:

"Âfâk'ta gösterileceği bildirilen 'ayet'ler, geceleyin ortaya çıkan yıldızlar, ay ile gündüzün görülen güneştir. 'Enfüs'teki âyetlerse, 'dışkı ve sidik yolu'dur (sebîlu'l-ğâitı ve'l-bevl.)"

Taberî, Süddi'den aktarılan görüşü benimsediğini yazıyor. Gerekçe olarak da, "yıldızları, ayı, güneşi herkesin her zaman gördüğünü, ama Muhammed'in Pey-

gamberliğini, daha önce gerek Mekke dışında gerek içinde kimsenin görmediğini ve bunun herkese, tam genişliğiyle gösterileceğinin ve Mekke fethiyle gerçekleştirileceğinin söz veriliyor oluşunun akla daha uygun olduğunu" belirtiyor. (Bkz. Taberî, Tefsir, 25/4.)

Fahruddin Râzî de burada iki yorum olduğunu yazar:

Birinci yoruma göre:

• "Âfâk"taki "ayetler", göksel ve yıldızlarla ilgili, gece-gündüzle ilgili, aydınlık- karanlıkla ilgili, sonra yeryüzündeki "dört unsur" ile (toprak, su, ateş, hava) ilgili ve "el mevâlîdu's-selâse", yani "üç doğum (üreme) alanı" adı verilen "madenler, bitkiler, (insanın da içinde bulunduğu) hayvanlar" ile ilgili durumlar, oluşlar, yaratılışlardır. Kur'an'da bunlardan çok söz edilir.

Yani "âfâk'taki (insanların dışındaki, evrendeki) ayetler" denirken anlatılmak istenen bunlardır.

İkinci yoruma göre:

• "Âfâktaki ayetler", Mekke çevresindeki yerlerin, köy ve kasabaların "feth"idir. (Bkz. Râzî, 27/139.)

Ancak, birinci yorum için şöyle bir soru yöneltilir:

• Eğer "âfâki ayetleri göstereceğiz" denirken, "evrendeki sözü edilen durumlar, yıldızların, ayın, güneşin, gecenin gündüzün ve daha başkalarının durumları, şaşılasılıkları" anlatılmak isteniyorsa, bunların "gösterileceği" haber veriliyorsa, "biz bunları zaten görüp duruyoruz" denmez mi? Yani insanların görüp durdukları şeylerin "gösterileceğinin duyurulması" anlamsız olmaz mı?

Bu sorudan dolayı, kimi Kur'an yorumcuları birinci yorumu benimsememekteler. Yukarıda belirtildiği gibi, Taberî de, aynı sorudan dolayı bu yorumun kabul edilemeyeceğini yazmakta.

Ama, Fahruddin Râzî, bu soruya şöyle bir karşılık verilebileceğini belirtir:

"Durumları anlatılan kavın (Kureyş, Arap toplumu) evrendekileri görüyordu. Ama hepsini göremiyordu. Çünkü, Tanrı'nın 'göstereceğini' duyurduğu 'şaşılasılıkların'ın sonu yok. Tanrı, onlara, insanlara, bunları zaman içinde göstereceğini bildiriyor." (Bkz. Râzî, aynı yer.)

b) İnsanların Kendi İçlerindeki "Ayet"ler

Ayetteki anlatımıyla "enfüsteki ayetler":

"Enfüsteki ayetler"le anlatılmak istenenler, Taberî'den aktarılanlarda da görüldüğü gibi değişik. Kimine göre, üzerinde durup düşünülmesi gereken "dışkı ve sidik yolu"dur anlatılmak istenen. Bu iki yolun şaşılasılığıdır. Bunun "gösterileceği" bilidiriliyor. Kimine göreyse, "Mekke'nin fethi"dir "gösterileceği bildirilen ayetler", bu "feth"in gerçekleşmesi ve içerdiği olaylardır.

Fahruddin Râzî bu konuda da iki görüş olduğunu anlatırken, ikinci görüş için "Mekke'nin fethidir" diyor. Ama birinci görüşe gelince, onu, şöyle açıklıyor:

"Enfüsteki (insanların kendilerindeki) ayetler" denirken anlatılmak istenen, "döl yataklarının karanlıklarında meydana gelen çocuklar"dır, bu çocukların o şaşılası biçimdeki organlarının oluşması, meydana gelmesidir.

Kurtubî tefsirinde de şu yorum benimseniyor:

"Enfüs"te, yani "insanların kendilerinde" bulunduğu ve "gösterileceği" bildirilen "ayetler", Tanrı'nın insan vücudunda ortaya koyduğu ince sanattır. Dışkı ve sidik yoluna dek görülen sanatlardır. Düşünün ki, insan bir yerden yiyip içiyor; bu yiyip içtikleriyse iki yerden çıkıyor. İnsanın gözlerindeki sanat da, Tanrı'nın olağanüstü ustalıklarından ve hikmetindendir. İnsan iki gözüyle, yeryüzünden göğe kadar bakabiliyor. İkisi arasındaki uzaklıksa, beşyüz yıllık bir uzaklıktır. İnsanın iki kulağında da Tanrı'nın sanatı, hikmeti bulunuyor: İnsan bu iki kulağıyla kendisine gelen çeşitli sesleri ayırt edebiliyor. İnsanda Tanrı'nın ortaya koyduğu daha nice şaşılasılıklar, ustalıklar vardır." (Bkz. Tefsiru Kurtubî, 15/375.)

Elmalılı Hamdi Yazır'ın benimsediği yorum da şöyle:

• "Enfüsteki ayetler", "Mekke ve haremi içindekiler"dir. (Bkz. Hak Dini Kur'an Dili, 6/4216.)

Yazır, "âfâktaki ayetler"i yorumlarken de şöyle diyor:

• "İslam'ın ileride cihanın âfâkına intişar ve istila edeceğini böylece katiyetle haber veren bu ayet, Kur'an'ın hak, Allah kelâmı olduğunu açık açık isbat etmiş gayb mucizelerindendir..." (Bkz. Yazır, aynı yer.)

"Koskoca gemilerin *su* üzerinde durabiliyor, yüzebiliyor oluşu da Tanrı'nın ayetlerinden":

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ
بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ
شَكُورٍ ﴿٣١﴾

Lokman Suresi, ayet: 31

Anlamı

Görmez misin ki Tanrı'nın nimetiyle gemiler, denizde yüzüyor? Tanrı, size *"ayetlerini göstersin"* diye.. İşte bunda, her çok sabreden ve çok şükreden için *ayetler* vardır. (Lokman Suresi, ayet: 31.)

"Gökten rızık (yağmur) indirmesi de Tanrı'nın ayetlerinden":

هُوَ الَّذِي
يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا
وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ

Mü'min Suresi, ayet: 13

Anlamı

O'dur ki, size "*ayetlerini gösterir*" ve sizin için gökten rızık (yağmur) indirir. (Tanrı'ya) yönelenden başkası bunu anıp düşünemez. (Mü'min Suresi, ayet: 13.)

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾ *Mü'min Suresi, ayet: 81*

Anlamı

Tanrı size "*ayetlerini gösteriyor*". Tanrı'nın *hangi ayetlerini* inkâr edebilirsiniz? (Mü'min Suresi, ayet: 81.)

Açıklama

Bu ayetten önceki ayetlerde, güçlerinden ve etlerinden yararlanmak için beslenen, kullanılan hayvanlar, bunlarla birçok ihtiyaçların karşılanıyor oluşu ve gemiler anımsatılıyor. Yani bunların "Tanrı'nın ayetlerinden" oldukları duyuruluyor.

Kimi ayetin de öbür dünyada gösterileceği bildirilir:

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ
آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ *Neml Suresi, ayet: 93*

Anlamı (Diyanet'in)

De ki: "Hamd Allah'a mahsustur. O, ayetlerini size gösterecek, siz de onları bileceksiniz." Rabbi'n, yaptıklarınızdan habersiz değildir. (Neml Suresi, ayet: 93.)

Açıklama

Kur'an yorumlarında, değişik yorumlar yer alıyor burada:

Kimine göre, "Tanrı'nın bu dünyada gösterdiği ve varlığını, birliğini, gücünü, büyüklüğünü gösteren ayetlerini öbür dünyada, artık bilip öğrenmenin hiçbir yararı olmayacağı bir sırada öğreneceksiniz" demek istendiği ileri sürülür. (Bkz. Râzî, 24/223; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/422.) Kimine göre, "sözü edilen ayetler, Bedir Savaşı'nda gösterilmiştir". (Bkz. Celâleyn, 2/81.) Kimine göreyse, "gösterileceği bildirilen ayetler", Kıyametteki olaylardır. Bkz. **KIYAMET**.

خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ *Enbiyâ Suresi, ayet: 37*

Anlamı (Diyanet'in)

İnsan aceleci olarak yaratılmıştır. "*Size ayetlerimizi göstereceğim*". Bunu Ben'den acele istemeyin. (Enbiyâ Suresi, ayet: 37.)

Açıklama

Kur'an yorumlarında: "Size (öbür dünyada) gücümü, suçluları nasıl cezalandırabildiğimi, nasıl öç alabildiğimi göstereceğim" demek istendiği yolunda bir yorum yer alır. (Bkz. Sâbûnî, aynı tefsir, 2/262.) Daha sonraki ayetlerde de Kıyametten söz ediliyor. Bkz. KIYAMET.

2-"İndirilmiş Ayetler" (El Âyâtu'l-Münzele)

"Gökten indirilmiş, Tanrı'dan vahyedilmiş ayetler". Kur'an'da, sayılı cümleler. "Âyet" deyince herkesin anladığı, belirli Kur'an parçalarıdır bunlar.

B- İndirildiği Yere, İndiriliş Biçimine, Zamanına Göre Olan Ayrım

1- "Mekkeli -Medineli" (Mekkî-Medenî) Ayetler

Kimi sure ve ayetin "Mekkeli" ya da "Mekke'ye ait" anlamında "Mekkî", kiminse "Medineli", ya da "Medine'ye ait" anlamında "Medenî" diye nitelenmesi vardır.

"Mekkî"ler hangileri, "Medenî"ler hangileridir?

Şu üç ayrım var önce:

a) Ayetlerin Mekke'de mi, Medine'de mi "İnmiş" Olduğuna Bakılır

Mekke'de inmiş olan ayetler "Mekkeli" (Mekkî), Medine'de inmiş olanlarsa "Medineli"dirler (Medenî).

Ancak böyle ayrım yapıldığında, arada bir kesim ayetler kalıyor: Mekke ve Medine çevresinde inmiş olan ayetler. Bunlar ne Mekkeli, ne de Medineli olmuş olur.

b) Hicret'ten Önce mi Sonra mı İndiğine Bakılır

Hicret'ten önce, Mekke'de ve Peygamber daha Medine'ye ulaşmadan yolda inmiş olan ayetler Mekkeli; hicretten sonra inmiş olanlarsa Medinelidirler.

Bu bölümleme, tüm ayetleri kapsıyor. Ve beğeniliyor.

c) Mekkeli Halka mı, Medineli Halka mı Seslendiğine Bakılır

Mekkeli sayılan sure ve ayetlerde, Mekkeliler'e, Medineli sure ve ayetlerdeyse Medineliler'e sesleniş vardır.

Bu üç bölümlemeyi, en başta temel kaynaklardan Süyûtî'nin el İtkân'ında da buluyoruz. (Bkz. el İtkân, 1/12. Ayrıca bkz. Tehnânevî, Keşşaf, 1/106.)

d) "Mekkeli ve Medineli Ayetler"i Bulmak İçin Başka Ölçüler

"Yâ eyyühe'n-nâsu يَآأَيُّهَا النَّاسُ Ey insanlar!", ya da "Yâ Benî Adem'e! يَابَنِيٓ اٰدَمَ Ey Ademoğulları!" diye seslenilen sure ve ayetler Mekkeli, "Yâ eyyühe'l-lezine âmenû يَآأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا Ey inananlar!" seslenişinin bulunduğu sure ve ayetlerse Medinelidir.

Kur'an'da, "Yâ eyyühe'n-nâsu" seslenişi 20 kez yer alıyor:

Bakara Suresi, ayet	: 8, 168
Nisâ Suresi, ayet	: 1, 170, 174
A'râf Suresi, ayet	: 158
Yunus Suresi, ayet	: 23, 57, 104, 108
Hacc Suresi, ayet	: 1, 5, 49, 73
Neml Suresi, ayet	: 16
Lokman Suresi, ayet	: 33
Fâtır Suresi, ayet	: 3, 5, 15
Hucurât Suresi, ayet	: 13

Bunların yer aldığı surelerin 5'i (A'râf, Yunus, Neml, Lokman, Fâtır) "Mekkeli", 4'ü de (Bakara, Nisâ, Hacc ve Hucurât) Medinelidir. Demek ki, Mekkeli sure ve ayeti bulmak için ölçü diye ileri sürülen seslenişin yer aldığı surelerin yarısına yakın bir kesimi Medineli (Medenî) sayılmaktadır. Nisâ Suresi'nin "Medineli" olduğu konusunda birleşildiği halde, bu sure, "Yâ eyyühe'm-nâsu" diye başlar. Buna karşılık, Hacc Suresi'nin Mekkeli olduğu konusunda görüş birliği bulunduğu halde, bu surede de "yâ eyyühe'l-lezine amenû" seslenişi yer alıyor. Görülüyor ki, yukarıda verilen ölçü, pek sağlam bulunmamakta. (Bkz. Süyûtî, el İtkân 1/22, 23.)

Daha başka ölçü ve bilgiler için bkz. **SURE.**

2- Gündüz Gelen-Gece Gelen (Nehârî-Leylî) Ayetler

"Gündüz inmiş ayet"lerin çok, "gece inmiş ayet"lerinse az olduğu belirtilir. "Kıblenin değiştirilmesi"ne ilişkin olan ayetlerin "gece inmiş" ayetlerden olduğu yazılır. Bkz. **KIBLE.**

Belirtildiğine göre, şu anlamdaki ayetler de "gece inmiş" olanlardandır:

• "Göklerin ve yerin yaratılışında, geceyle gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, aklı olanlar için ayetler (ibret alınacak yanlar) vardır". (Âli İmrân Suresi, ayet: 190.)

• "Ey Peygamber! Tanrı'ndan sana indirileni ilet. Eğer bunu yapmazsan, elçiliğini yapmamış olursun. Tanrı, seni insanlardan korur. Kuşkusuz, Tanrı kâfirleri doğru yola eriştirmez." (Mâide Suresi, ayet: 67.)

• "Ey Peygamber! Karılarına, kızlarına ve inanırların kadınlarına söyle, (dışarı çıkarken) üzerlerine örtü (cilbab) alsınlar! Bu, onların tanınmasını ve incitilmemelerini sağlar. Tanrı çok bağışlayan ve acıyandır." (Ahzâb Suresi, ayet: 59.)

Bkz. **KADIN, KARI, ÖRTÜ.**

• "Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor: Biz, Rahman'dan başka tapılacak tanrılar yapmış mıyız?" (Zuhruf Suresi, ayet: 45.)

Yine belirtildiğine göre şu sureler, "gece inmiş"tir:

En'âm Suresi, Meryem Suresi, Fetih Suresi, Münâfikûn Suresi, Mürselât Suresi, Felak ve Nâs sureleri. (Bkz. el İtkân, 1/27-29.)

Bkz. **SURE.**

3- Uyanıkken-Uykudayken Gelen Ayetler

Yine çoğunluğu oluşturan kesimin, "uyanıkken inmiş" olan kesim olduğu belirtilir. Bununla birlikte, "gece inmiş" olanlara da örnekler verilir: Örnekler arasında da Kevser Suresi yer alır. Ne var ki, Süyûtî, "Kur'an'ın tümüyle uyanıkken indiği" yolundaki görüşü benimser. (Bkz. el İtkân, 1/30.)

4- Yataktayken (Firaşi) ve Yatak Dışında Gelen Ayetler

Bir hadise göre, "yatakta gelen ayetlerin tümü, Aişe'nin yatağındayken Peygamber'e inmiştir."

Hadis

"Ümmü Seleme! Aişe konusunda beni üzme! Çünkü vallahi ben, ondan başka bir kadının, herhangi birinizin yatağında bulunurken bana vahiy inmiş değildir." (Bkz. Buharî, Fedâilu's-Sehâbe /30; Tirmizî, Kitâbu'l-Menâkıb /63, hadis no: 3879.)

Bu hadisi, konu nedeniyle Süyûti de anmakta. (Bkz. el İtkân, 1/30.)

Bununla birlikte, Peygamber'e, "Ümmü Seleme'nin yatağında bulunurken de vahiy indiği"ne ilişkin hadis aktarılır. Peygamber'in yukarıdaki sözü de, Ümmü Seleme'nin yatağında vahiy gelmesinden önce söylemiş olabileceği belirtilerek iki hadis arasında uzlaşma sağlamaya çalışılır. (Bkz. el İtkân, aynı yer.)

Hadislerde ve ilgili kitaplarda anlatılan odur ki, Peygamber'e "yatak dışında" gelen ayetlere oranla, yatakta gelen ayetler pek azdır. Kaynaklarda, "yataktayken gelen ayet"lere örnek, yok denecek kadar azdır. Süyûtî'deyse hiç bulunmamakta.

5- "Hazerî-Seferî" Ayetler

Hazarda, yani Peygamber bir yolculuk sırasında değilken geldiği belirtilen ayetler pek çoktur. Kaynaklarda, "sefer"deyken gelen ayetlerden de örnekler sıralanmakta: Kimi hacc sırasında savaşlarda, kimi Tebük Seferi'nde, kimi Mekke Fethi'nde gelmiştir. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/24-27.)

6- Yazın Gelen-Kışın Gelen Ayetler (Seyfî-Şitâî)

Örnek: "Kelâle" konusunda indirilen iki ayetten birinin yazın, öbürününse kışın geldiği belirtilir. Aişe'ye yapılan iftiraya ilişkin ayetlerin de "kışın" geldiği açıklanır. Nasr Suresi de, yazın gelene örnek olarak gösterilmekte. (Bkz. el İtkân, 1/29.) "Kelâle" için bkz. MİRAS.

7- Yerdeyken Gelen-Gökteyken Gelen (Erdî-Semâî) ve Ne Yerdeyken Ne de Gökteyken (Uzaydayken) Gelen Ayetler

Kur'an yorumcularının belirttiklerine göre, Kur'an, altı ayetin dışında tümüyle Mekke'de, Medine'de ve çevrelerinde inmiştir. Altı ayetse, Peygamber ne yerdeyken, ne de gökteyken, uzayda bulunurken vahyedilmiştir. Bu altı ayetin üçü, Sâffât Suresi'nin, "(Melekler): 'Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır. Şüphesiz biz, sıra sıra duranlarız. Şüphesiz biz, Allah'ı tesbih edenleriz!' derler" anlamındaki 164, 165. ve 166. ayetleridir. Biri, Zuhruf Suresi'nin, anlamı

yukarıda geçen 45. ayetidir. İkisiyse, Bakara Suresi'nin sonundaki iki ayettir. Bu ayetlerin Mirac gecesi indiği belirtilir. Süyûtî, bunları anlatırken, Peygamber yerin altında, mağaradayken gelen ayetleri, Mürselât Suresi'ni de anımsatıyor. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/31.)

8- İlk ve Son Gelen Ayetler

a) İlk İndirilmiş Olan Ayet

• "İlk indirilen ayet"in, daha doğrusu "ilk vahiy"in hangisi olduğu konusunda başlıca dört görüş bulunuyor:

Birinci Görüşe Göre

İlk vahiy, Alak Suresi'nin birinci ayeti, bu ayetteki "(Ey Muhammed!) Tanrı'nın adıyla oku!" buyruğudur.

Buharî ve Müslim'de de yer aldığı ve daha güvenilir kanallardan aktarıldığı için bu görüş daha doğru bulunuyor. Süyütî, "doğru olan görüş budur" diyor. (Bkz. el İtkân, 1/31. Buharî ve Müslim'deki yeri için bkz. Buharî, Bed'ü'-Vahy /3, Müslim, İman /252.)

İkinci Görüşe Göre

• İlk vahiy, Müdessir Suresi'nin ilk ayetidir. İkinci ayetle birlikte anlamı şöyledir:

"Ey örtüsüne bürünen! (Muhammed!) Kalk da korkut! (Uyar!)"

İlk vahyin bu olduğu yolundaki hadis de Buharî ve Müslim'de yer alıyor. Abdullah Oğlu Cabir'den soruluyor:

"–Kur'an'dan ilk inen parça hangisidir?

"–'Ya eyyühel-müddessiru : Ey örtüsüne bürünen (Muhammed)!'dir.

"–İyi ama herkes, 'İkre bismi Rabbike'l-llezi halak: Seni yaratan Tanrı'nın adıyla oku!'dur diyor."

Bu soru ve cevaptan sonra Cabir'in, Peygamber'den nasıl duyduysa öyle söylediğini anlattığı aktarılıyor. (Bkz. Buharî, Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an /74, 1; Müslim, İman /255, 257.)

Üçüncü Görüşe Göre

• İlk vahiy, Fâtiha Suresi'dir.

Süyûtî, Keşşaf'ta yer alan İbn Abbas ve Mücahid'in bu yoldaki görüşünü aktardıktan sonra, Kur'an yorumcularının çoğuna göre, "ilk inen surenin, Fâtiha Suresi" olduğunu belirtiyor. (Bkz. el İtkân, 1/32.)

Dördüncü Görüşe Göre

• İlk vahiy, "Bismillahirrahmanirrahîm"dir (Rahman ve Rahîm olan Tanrı'nın adıyla).

Bu yolda da görüşler, hadisler aktarılır. (Bkz. el İtkân, 1/33.)

Süyûtî, ilk inen vahiy konusunda, yukarıdaki dört görüşü aktarıyor. (Bkz. el İtkân, 1/31-33.)

Daha geniş inceleme ve açıklamalar için bkz. **VAHY, KUR'AN.**

b) Son Gelen Ayet

Bu konu da tartışmalıdır. Başlıca şu görüşler ileri sürülür:

• En son gelen ayet, "ribâ ayeti"dir.

"Ribâ" yani "faiz"le ilgili birkaç ayet var:

Bakara Suresi, ayet	: 275, 276, 278, 279
Âli İmrân Suresi, ayet	: 130
Nisâ Suresi, ayet	: 161
Rûm Suresi, ayet	: 39

Bkz. **RİBÂ**

"En son inen ayet, ribâ ayetidir" denirken anlatılmak istenenin, Bakara Suresi'nin 278. ayeti olduğu belirtiliyor. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/35.)

• En son gelen ayet, Bakara Suresi'nin 281. ayetidir. ("O günden sakının ki o gün siz Tanrı'ya döneceksiniz..." diye başlar.)

• En son gelen ayet, Nisâ Suresi'nde, mirasla ilgilidir. ("Senden fetva isterler" anlamındaki sözlerle başlayan 127. ve 176. ayetler.)

• En son gelen ayetler, Tevbe Suresi'nin son iki ayetidir. (Anlamları: Andolsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara yufka yürekli, acıyan bir Peygamber gelmiştir. (Ey Muhammed!) Eğer yüz çevirirlerse, de ki: "Tanrı bana yeter. O'ndan başka Tanrı yoktur. Yalnızca O'na güveniyorum. O, büyük Arş'ın sahibidir.")

• Kimine göre, "en son inen sure, Mâide ve Nasr Sureleri'dir". Kimine göre, Tevbe Suresi'dir. (Bkz. Süyutî, el İtkân, 1/35-37.) Konu için ayrıca bkz. **SURE, VAHY, KUR'AN.**

9- Hükmü Geçerli Olan ve Olmayan Ayetler (Nâsih- Mensûh)

Konu için bkz. **NESH, KUR'AN.**

10- Hükmüyle Sözleri Birlikte İnen-Önce Sözleri, Sonra Hükmü İnen-Önce Hükmü, Sonra Sözleri İnen Ayetler

a) Hükmüyle Sözleri Birlikte İnmiş Olan Ayetler

Çoğunluğu oluşturan, bu türdendir.

b) Önce Sözleri, Sonra Hükmü İnen Ayetler

Gösterilen örnekler:

• A'lâ Suresi'nin 14. ve 15. ayetleri. (Anlamları: Kuşkusuz kurtulmuştur arınmış olan ve Tanrı'sının adını anıp namaz kılan.)

Belirtilen o ki, bu ayetler, "Fitre zekâtı"na ilişkindir. Oysa bu sure, Mekkeli surelerdendir (yani Mekke'de indiği kabul edilir). Mekke dönemindeyse ne bayram, ne zekât, ne de oruç vardı. İşte bu sorunu çözmek için, "ayetin sözleri o dönemde inmiş, hükmüyse sonra gelmiştir" deniyor. (Bkz. el İtkân, 1/48.)

• Beled Suresi'nin 2. ayeti.

Bu ayete çeşitli anlamlar verilir. Kimine göre: "(Ey Muhammed!) Sen bu kente hulûl etmiş bulunmaktasın", yani "sen bu kentte oturmaktasın". (Bkz. Beyzâvî, 3/660.) Diyanet'in resmi çevirisinde de bu anlam yer alır. Kimine göre de "(Ey Muhammed!) Bu kentte, (başkalarına haram olan şey) sana helal olmuştur" demek. Mekke Fethi'nde, savaşıp (kâfirleri) öldürmenin "helal" kılındığı anlatılıyor. Peygamber'in şöyle dediği belirtilir: "Tanrı, gökleri ve yeri yarattığı günden bu yana, Mekke'de (birtakım şeyleri) haram kılmıştır. Kıyamet gününe kadar da, bu haramlık ve yasaklık sürer. Helal olma, ne benden önce, ne de benden sonra kimseye sağlanmıştır. Ancak, (Mekke Fethi'nde) bana günün bir saatinde helal olma sağlanmıştır." (Bkz. Râzî, 31/180.)

Fahruddin Râzî, Beled Suresi "Mekkeli" (Mekkî) olduğu halde, Hicret'ten nice yıl sonra gerçekleşen bir "helal" olmanın burada nasıl söz konusu edilmiş olabileceği sorusunu soruyor. "Söz önce olabilir de, anlamı daha sonraki zamana ait olabilir" diye karşılık veriyor. (Bkz. Râzî, aynı yer,) Süyûtî de, bu ayeti, "sözleri önce gelip, hükmü sonraya kalan ayetler"e örnek olarak gösteriyor. (Bkz. Sûyutî, el İtkân, 1/48.)

• "Zekât"la ilgili olan ayetlerin "Mekkeli" (Mekkî) surelerde yer alanları.

Zekât, Hicret'ten sonra, Medine döneminde farz kılındığı halde, "Mekkeli" surelerde de zekâttan söz edenler vardır. Bunlar da, önce sözleri gelip de sonra hükmü gelen ayetlere örnek olarak gösterilir. (Bkz. el İtkân, 1/49.)

• Müzzemmil Suresi'nin son ayeti (20. ayet).

Bu ayette "farz olan zekât" da, "cihad" da anlatılıyor. Oysa ayetin içinde yer aldığı sure, "Mekkeli"dir. Yani, "zekât" ve "cihad" (öldürüşme biçimiyle) daha farz olmadığı döneme ait. İleri sürülen yoruma göre, bu farzları içine alan ayet geldiği halde, farz hükmü bulunmuyor bir süre. (Bkz. el İtkân, 1/48, 49.)

Bununla birlikte, sure "Mekkeli" olsa da, bu ayetin "Medineli" olabileceğini savunanlar da var. (Bkz. Râzî, 30/187.)

• Fussilet Suresi'nin " 'Ben kendini Tanrı'ya verenlerdenim' diyen, sâlih amel işleyen ve *Tanrı'ya çağıran* kimseden daha güzel sözlü kim vardır?" anlamındaki 33. ayeti.

Kimi yorumculara göre, bu ayet, "ezan"la ilgilidir. (Bkz. Taberî, 24/755; Tefsiru'n-Nesefî, 4/94; Râzî, 27/126.) Kimileri bu ayete dayanarak, "ezan"ın farz olabileceğini bile düşünmekte. (Bkz. Râzî, aynı yer.) Süyûtî şöyle diyor: "Aişe İbn Ömer, Ikrime ve bir topluluk, bu ayetin, müezzinler hakkında indiğini söyler. Oysa ayet, Mekkeli'dir (Mekke'de inenlerden). Ezansa, Medine'deyken meşru olmuştur." Böyle diyen Süyûtî, bu ayeti de, önce sözleri, sonra hükmü gelen ayetler arasında anıyor.

c) Önce Hükmü, Sonra Sözleri Gelen Ayetler

• "Abdest ayeti" adı da verilen, Mâide Suresi'nin 6. ayeti.

Süyûtî, Buharî'de de yer alan bir hadise dayanarak, bu ayetin Medine döneminde indiğini belirtiyor. Dahası, "ayet, icma'a göre Medenî'dir (yani Me-

dine'de indiği konusunda görüş birliği vardır)" diyor. Ve ardından şöyle diyor: "Oysa abdest, namazla birlikte Mekke'deyken farz olmuştur." (Bkz. İtkan, 1/49.)

Şöyle bir konuşma varsayalım:

– Namaz nerede farz oldu?

– Mekke'de.

–Nasıl olur? Abdest ayetinin Medine'de geldiği belirtiliyor. Medine dönemine dek abdestsiz mi namaz kılınıyordu?

İşte bu soruya, Süyûtî'nin yer verdiği yoruma göre, şu karşılığı vermek gerekir:

Abdest ayeti, Medine'de indi ama, hükmü daha önce gelmişti.

Yukarıdaki soruya, şu karşılığın da verilebileceği belirtilir:

Peygamber (ve arkadaşları), abdest ayeti gelmeden, daha önceki peygamberlerin şeriatlerine uyarak abdest almış olabilir.

Konu için ayrıca bkz. **ABDEST, NAMAZ.**

• "Cum'a ayeti". (Yani: Cum'a Suresi'nin "Ey inananlar! Cuma günü namaza çağrıldığında Tanrı'yı anmaya koşun! Ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha iyidir" anlamındaki 9. ayeti.)

Denir ki: "Cum'a ayeti, Medine'de inmiştir. Oysa Cuma namazı, Mekke'de farz olmuştur. Demek ki bu ayette hüküm önce inmiştir. Yani önce hüküm gelmiş, sonra da sözleri..." (Bkz. el İtkân, 1/49.)

• Tevbe Suresi'nin 60. ayeti.

Bu ayet de, önce hükmü gelip sonra kendisi gelen ayetlerden sayılır. (Bkz. el İtkân, aynı yer.) Konu için bkz. **ZEKÂT.**

11- Hükmü ve Sözleri Kur'an'da Bulunan ve Bulunmayan Ayetler

a) Hükmü de Sözleri de Kur'an'da Bulunan Ayetler

Kur'an'ın çoğunluğu, kimine göre tümüne yakın bir kesimi, kimine göreyse tümü, bu tür ayetlerden oluşur:

b) Hükmü de Sözleri de Kur'an'da Yer Almayan Ayetler

Hadis (Müslim'in.)

(٦) باب التحريم بخمس رضعات

٢٤ – (١٤٥٢) حدثنا يحيى بن يحيى. قال: قرأت على مالك عن عبد الله بن أبي بكر، عن عمرة، عن عائشة؛ أنها قالت: كان فيما أنزل من القرآن: عشر رضعات معلومات يحرمن. ثم نسخن: بخمس معلومات. فتوفي رسول الله ﷺ وهن فيما يقرأ من القرآن.

Türkçesi

Aktarıldığına göre Aişe anlatıyor:

" 'Aşru radaâtin mâlûmâtin yuharrimne عشر رضعات معلومات يحرمن .
on kez emme (çocuğun bir kadının memesini emmesi) belli olduğunda (o kadının örneğin çocu uyla evlenmeyi) haram kılar (yasaklayıcı niteliktedir)' sözleri, indirilmiş olan Kur'an ayetlerinden olarak yer alıyordu. Sonra bu (on kez emme), 'hamsu radaâtin mâlûmatin خمس رضعات معلومات . belirli beş emme evlenmeyi yasak kılar' ile ortadan (yürürlükten) kaldırılmıştır. Bu parça, Peygamber öldüğü sırada da Kur'an'dan bir parça olarak okunuyordu."
(Bkz. Müslim, Kitâbu'r-Rıdâ' /24, 25, hadis no: 1452; Ebu Davud, Kitâbu'n-Nikâh /11, hadis no: 2062; Tirmizî, Kitâbu'r-Rıda' /3, hadis no: 1150; Neseî, Kitâbu'n-Nikâh /51; Muvatta' Kitâbu'r-Rıdâ' /17; Dârimî, Kitâbu'n-Nikâh /49.)

Bu aktarılanlara göre, bir çocuk bir kadının memesinden on kezden daha az emmişse, o kadının sütten çocuğu sayılmaz, örneğin o kadının çocuğuyla evlenmesi yasak olmaz. Emmenin, yasaklayıcı nitelik kazanması için beş kezden az olmaması gerekir. Daha önce on kezden aşağı olmaması gerekiyordu, ayette öyle yer almıştı. Ama sonradan bu kaldırıldı ve beş keze indirildi.

Şâfiî ve Hanbelî Mezhepleri, bu hadiste anlatılanı benimsemektedirler. Hanefî ve Malikî Mezhepleri'ne göreyse, emme az olsun çok olsun, bir kez ve bir damla süt emilmiş olsa, süt akrabalığı oluşur ve bu nedenle evlenmeyi yasak kılar. Sevrî, Evsâî de bu görüşteler. (Bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 2/29, 30; Abdurrahman el Cezîrî, Kitâbu-l Fıkıh ale'l Mezahibi'l Erbaa, 4/257; Dürer, 1/356 Hidâye, 2/330; Mecmau'l-Enhür, 1/304 ve öteki fıkıh kitapları.)

Hanefî ve Malikî'lerin görüşlerine göre, on kez emmenin yasaklayıcılığını anlatan parçanın da, beş kez emmenin yasaklayıcılığını anlatan parçanın da, "hem hükmünün, hem de sözlerinin neshedildiğini" (ortadan kaldırıldığını) söylemek gerekiyor. el İtkân'da da böyle değerlendirildiği görülür. (Bkz. el İtkân, 2/28) Bu parçaların "önce âyet olarak indirildiği, sonra kaldırıldığı" aktarılıyor. Şafiî ve Hanbelî Mezhepleri'ne göreyse, birinci parça, "hükmü ve sözleri birlikte neshedilen"e, ikinci parça "yalnızca sözleri kaldırılan, ama hükmü geçerli kalan"a örnektir. Çünkü bu mezheplere göre, emmenin yasaklayıcı olabilmesi için bugün de, beş kezden aşağı olmaması gerekir. Bir zamanlar Kur'an'dan parça olarak yer alan sözlerin kendisi okunur olmaktan çıkarılmışsa da, hükmü geçerlidir.

c) Sözleri Kaldırılan, Ama Hükmü Geçerli Olarak Kalan Ayetler

Bu türden Kur'an parçasına, Şâfiî ve Hanbelî Mezhepleri'ne emmenin "haram kılıcı" olabilmesi için "beş kez"den aşağı olmaması gerektiğini anlatan parça örnek gösterilir. Ama en çok örnek gösterilen ayet şudur:

إذا زنا الشيخ والشيخة فارجموها ألبتة نكالا من الله والله عزيز حكيم

Anlamı

Yaşlı (evli) erkek ve kadın zina ettiklerinde, ikisini de 'recmedin' (ölünceye dek taşa tutun). Tanrı'dan verilmiş bir ceza olarak... Tanrı Güçlü'dür ve Hikmetli'dir. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 2/32; Râzî, Tefsir, 3/230; Âlûsî, 18/79.)

Bu ayet Kur'an'da bulunmamakta.

Usûlü'l-Fıkh (İslam Hukuku yöntembilim) kitaplarında da bu ayet, sözü kaldırılan, ama hükmü geçerli kalan ayeti anlatmak için örnek gösterilir. (Örneğin bkz. Sadru'ş-Şeriâ, e't-Tevdih Fi Halli Ğavamızı't-Tenkih; Teftazânî, e't-Telvih, 2/487, 488.)

Kaynaklarda, bu arada hadislerde, bu ayete, "recm ayeti" dendiği görülür:

Hadis (Metin Buharî ve Müslim'in.)

إِنَّ اللّٰهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ فَكَانَ مِمَّا أَنْزَلَ اللّٰهُ آيَةُ الرَّجْمِ فَقَرَأْنَاهَا
وَعَقَلْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا فَلِذَا رَجَمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجَمْنَا بَعْدَهُ فَأَخْشَى
إِنْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ وَاللّٰهِ مَا نَجِدُ آيَةَ الرَّجْمِ فِي كِتَابِ اللّٰهِ فَيَضِلُّوا
بِتَرْكِ فَرِيضَةٍ أَنْزَلَهَا اللّٰهُ وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللّٰهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَنَى إِذَا أُحْصِنَ مِنَ
الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ إِذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ أَوْ كَانَ الْحَبَلُ أَوِ الْاِعْتِرَافُ

Türkçesi

Hattab Oğlu Ömer anlatıyor:

"Tanrı, Muhammed'i Peygamber olarak gönderdi. Ve ona Kitap (Kur'an) indirdi. Tanrı'nın indirdikleri arasında ***recm ayeti*** de vardı. O bize onu okudu. Biz de onu kavradık, belledik. Onun için Peygamber *recm* (zinadan dolayı taşa tutma) cezası verdi. Ondan (Peygamber'den) sonra biz de recm cezası verdik (suçu işleyenlere). Korktum ki, zaman geçince insanlar: 'Biz *recm ayetini* Tanrı'nın Kitabı'nda bulamıyoruz vallahi!' derler de, Tanrı'nın gerekli (farz) kıldığı bir şeyi (recmi) bırakırlar. Onu Tanrı indirmiştir. Tanrı'nın Kitabı'nda bulunan *recm* (cezası) haktır (gerçektir). Evliyken zina eden erkek ve kadınlar için. Eğer suçun işlendiğine kanıt bulunur ya da (zinadan) gebelik görülür ya da itiraf (suçu kabul etme) olursa..." (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Hudûd /31; Tecrîd, hadis no: 2176; Müslim, Kitâbu'l-Hudûd /15, hadis no: 1691; Ebu Davud, Kitâbu'l-Hudûd /23, hadis no: 4418; İbn Mace, Kitâbu'l-Hudûd /9, hadis no: 2553; Muvatta', Kibâbu'l-Hudûd /10; Ahmed İbn Hanbel, 5/183.)

Hadisi aktaran kimi kaynaklarda, Hattab Oğlu Ömer, Recm Ayeti'nden söz ederken bu ayeti okuduğu da anlatılır. Aktarıldığına göre, Hattab Oğlu Ömer şöyle okumuştur:

الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَنَيَا فَارْجُمُوهُمَا الْبَتَّةَ

Anlamı

"Evli bir erkek ve evli bir kadın zina ettiklerinde, ikisini de recm edin kesinlikle..."

Bu açıklama, Muvatta' ve İbn Mace'nin de içinde bulunduğu kimi kaynaklarda yer almakta. (Bkz. İbn Mace, aynı yer; Muvatta', aynı yer; Ahmed İbn Hanbel, aynı yer.)

Yani yukarıda sözü edilen hadiste, kimi kaynaklarda, recm ayetinin bir parçası yer alıyor.

Bkz. **KUR'AN, ZİNA,**

Kur'an Ayetlerinin Ne Kadarı İndirildikten Sonra Kaldırılmıştır (Kur'an'da Okunmaz Olmuştur)

Aişe'den aktarılanlardan:

كانت سورة الأحزاب تقرأ في زمن النبي صلى الله عليه وسلم مائتي آية
فلما كتب عثمان المصاحف لم نقدر منها إلا ما هو الآن

Türkçesi

"Azhâb Suresi (33. Sure), Peygamber zamanında 200 ayet olarak okunuyordu. Osman (Halife), 'mushaflar'ı (resmi Kur'an'ı) yazdırınca, bu sureyi şu andaki kadar bulur olduk ancak." (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 2/32.)

Übeyy İbn Ka'b'dan aktarılanlardan:
Übeyy İbn Ka'b, Hubeyş Oğlu Zerr'e, Ahzâb Suresi hakkında bilgi veriyor:

عن ذر بن حبيش : قال لي أبي بن كعب : كأين تعد سورة الأحزاب ؟
قلت : اثنتين وسبعين آية أو ثلاثة وسبعين آية ،
قال : إن كانت لتعدل سورة البقرة ، وإن كنا لنقرأ فيها آية الرجم .

Türkçesi

Hubeyş Oğlu Zerr anlatıyor:
"Übeyy İbn Ka'b bana şöyle demişti:
"–Ahzâb Suresi'ni kaç ayet sayarsın (bu surenin kaç ayet olduğunu bilirsin)?
"Şu karşılığı verdim:
"–72 ya da 73 ayet!
"Bu kez şöyle dedi:
"–Hayır, öyle değil. Bu sure, Bakara Suresi kadardı. Ve biz bu surede Recm Ayeti'ni de okurduk." (Bkz. Süyûtî, aynı yer.)

Bakara Suresi 286 ayettir. Bugün Ahzâb Suresi'yse, Kur'an'da 73 ayet olarak bulunuyor. Übeyy İbn Ka'b'dan aktarılana göre, bu surede, daha önce (Peygamber döneminde) 213 ayet daha vardı. Aişe'den aktarılana göreyse, eksik olan 127 ayet.

Ebu Musa'l-Eş'arî'den aktarılanlardan:

عن أبي موسى الأشعري قال : نزلت سورة نحو براءة ثم رفعت وحفظ منها : « إن الله سيؤيد هذا الدين بأقوام لا خلاق لهم ، ولو أن لابن آدم واديين من مال لتمنى واديا ثالثا ، ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب ، ويتوب الله على من تاب » وأخرج ابن أبي حاتم عن أبي موسى الأشعري قال : كنا نقرأ سورة نشبهها بإحدى المسبحات ما نسيناها ، غير أني حفظت منها : « يا أيها الذين آمنوا لا تقولوا مالا تفعلون : فتكتب شهادة في أعناقكم فتسألون عنها يوم القيامة »

Türkçesi

Ebu Musa'l-Eş'arî'nin şöyle dediği aktarılır:

"*Beraet (Tevbe) Suresi kadar bir sure inmişti; sonra kaldırıldı.* Bu sureden ezberde kalanlardan:

" 'İnnellahe se yüeyyidü hâze'd-dine bi akvâmin lâ halâke lehüm (Tanrı bu dini, erdemleri olmayan toplumlarla güçlendirecektir).'

" 'Ve lev enne libni Adem'e vâdiyeyn min mâlin le temennâ vadiyen sâlisen. Ve lâ yemleu cevfe'bni Adem'e illa't-turâb ve yetûbu'llahu alâ men tâb (Ademoğlunun iki dere dolusu malı olsa, üçüncü dere dolusu mal ister. Ademoğlunun gözünü, yalnızca toprak doyurur. Tanrı, tevbe edenlerin tevbesini kabul eder).'

"İbn Ebî Hâtem, Ebu Musa'l-Eş'arî'den, şöyle dediğini aktarıp yazmıştır:

"Biz, (Peygamber zamanında) Müsebbihât (Hadid, Haşr, Saff, Cum'a, Teğâbün) surelerinden birine benzeyen bir sure (vardı) okurduk, unuttuk sonra onu. Yalnız o sureden şu ayeti ezberimde tuttum:

" 'Yâ eyyühellezîne âmenû! Lâ tekûlû mâ lâ tef'alûn. Fe tektübü şehâdeten fî a'nâfikün fe tüs'elûne anhâ yevme'l-kıyâme (Ey inananlar! Yapamayacağınız şeyi ('yaparım!' diye) söylemeyin. Yoksa, boyunlarınıza bir Tanrı tanıklığı olarak yazılır da Kıyamet günü ondan sorumlu tutulursunuz).' " (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 2/33.)

Ebu Musa'l-Eş'âr'i'den aktarılan bu açıklamalara göre:

• Kur'an'da Tevbe Suresi gibi (Tevbe, 129 ayettir) bir sure daha vardı, indikten sonra kaldırılmıştır.

• "Müsebbihât" adı verilen, yani "sabbaha" ve "yüssebihu" diye başlayan sureler gibi (en kısası 11, en uzunu 29 ayettir) bir sure daha vardı, indirildikten sonra kaldırılmıştır.

"İndirildikten sonra kaldırılan ayetler" üzerinde durulurken daha birçok aktarmalara ve örneklere yer verilir. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 2/33-35.)

عن ابن عمر قال : ليقولن أحدكم قد أخذت القرآن كله وما يدريه ما كله قد ذهب منه قرآن كثير ، ولكن ليقل قد أخذت منه ما ظهر .

Türkçesi

"Sizden kiminiz 'Kur'an'ın tümünü elde ettim!' der. Oysa 'Kur'an'ın tamamı'nın ne olduğunu bilmez. Kur'an'dan bir çoğu (yitip) gitmiştir. Herhangi biriniz ('Kur'an'ın tümünü elde ettim' demesin de), *'Kur'an'dan olabildiğince elde ettim!' desin.*" (Bkz. Suyûtî, el İtkân 2/32.)

Konu için ayrıca bkz. **KUR'AN, NESH, SURE, VAHY.**

d) Hükmü Kaldırılan, Ama Sözleri Kur'an'da Bulunan Ayetler

İlgili ayet ve hadisler için bkz. **NESH.**

12- En Uzun ve En Kısa Ayetler

a) En Uzun Ayet

Bu ayet, Bakara Suresi'nin 282. ayetidir. "Borçlanma"yla ilgili olduğu için "Müdâyene (borçlanma) Ayeti" de denir. Bir sayfa tutar.

b) En Kısa Ayet

"En kısa ayet" için şunlar söylenir:

Müdessir Suresi'nin 21. ayeti, "sonra baktı" anlamındaki "sümme nazara". (En kısa ayet olduğu savı için bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/92.)

Rahman Suresi'nin 64. ayeti: "Müdhametân": "İkisi de koyu yeşil" (cennetler). (En kısa ayetin bu olduğu yolundaki sav için bkz. el İtkân, 1/88; Osman Keskioğlu, Kur'an Tarihi, İstanbul, 1953, s.188.)

Surelerin başında yer alan "ve'n-necmi" (yıldıza andolsun ki), "ve'd-duhâ" (kuşluğa andolsun ki), "ve'l-asri" (asra, yani zamana, çağa, ya da ikindiye, ikindi namazına andolsun ki), "elif lâm mim" (?), "Yâsîn" (?), "Tâhâ" (?) gibi anlamı bilinen ve bilinmeyen sözler. (Bkz. el İtkân, 1/88.)

13- Başkalarının Sözlerine Uygun Düşen ve Düşmeyen Ayetler

Kimi ayetlerin, Peygamber'in kimi arkadaşlarının, bazı sözlerine uygun olarak indiği aktarılır:

Süyûtî'nin "el İtkân"ındaki "Onuncu Bölüm", şu başlığı taşır:

"Kimi sahabenin (Peygamber'in kimi arkadaşlarının) diliyle inmiş olan Kur'an ayetlerine ilişkin."

Bu bölümde, en başta "muvafakâtu Ömer"den söz edilir. Yani, "Ömer'in sözlerine uygun olarak inmiş ayetler"den.

Ömer'in Sözlerine Denk Düşen Ayetler (Muvafakâtu Ömer)

"Üç konuda Tanrı'mla uyuştum":

Hadis

Ömer anlatıyor:

قَالَ عُمَرُ وَافَقْتُ رَبِّي فِي ثَلَاثٍ
قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ لَوِ اتَّخَذْنَا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى فَنَزَلَتْ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ
إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَآيَةُ الْحِجَابِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ لَوْ أَمَرْتَ نِسَاءَكَ أَنْ يَحْتَجِبْنَ
فَإِنَّهُ يُكَلِّمُهُنَّ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ وَاجْتَمَعَ نِسَاءُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فِي الْغَيْرَةِ عَلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُنَّ عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا
مِنْكُنَّ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

Türkçesi

Ömer dedi ki:

"Rabbi'mle üç konuda uyuştum: 'Ey Peygamber! İbrahim'in makamını namaz yeri edinsek olmaz mı?' demiştim. '(Kâbe'yi insanlar için toplanma ve güven yeri kıldık.) İbrahim'in makamını namaz yeri edinin...' ayeti (Bakara Suresi, ayet:125.) indi. Biri de 'Hicâb (perde) ayeti'dir: 'Ey Peygamber! Kadınlarına buyursan da, perde arkasına geçseler. Çünkü iyi kişi de, kötü kişi de konuşuyor onlarla' demiştim. Bunun üzerine 'Hicâb ayeti' indi. (Ahzâb Suresi'nin, içinde, 'Peygamber'in karılarından bir şey isteyeceğiniz zaman, onu, perde arkasından isteyin!' buyruğunun da yer aldığı 53. ayeti.) Peygamber'in kadınları, kıskançlık yüzünden Peygamber'in aleyhine toplanmıştı. Onlara: 'Asâ Rabbuhû in tallakakünne en yübeddilehu ezvacen hayren minkünne...:(Ey Peygamber'in karıları!) O sizi boşarsa, olabilir ki Tanrı'sı ona, sizden daha iyi olan karılar sizin yerinize verir...' dedim; bunun üzerine böyle diyen ayet (Talâk Suresi'nin aynı sözlerinden aynı biçimde oluşan 5. ayeti) indi." (Bkz. Buharî, Kitâbu's-Selât /32.)

Müslim'de de, Ömer'in "Tanrı'mla üç konuda uyuştum" dediği belirtildikten, "İbrahim'in makamı"na, "Hicab"a ilişkin ayetler konu edildikten sonra "uyuşulan üçüncü konudaki ayet" olarak da, "Bedir tutsakları"na ilişkin olan (Enfâl Suresi'nin 'Yeryüzünde savaşırken düşmanı yere sermeden tutsak almak, hiçbir peygambere yakışmaz. Geçici dünya malını istiyorsunuz. Oysa Tanrı, Ahireti kazanmanızı ister. Tanrı Güçlü'dür, Hikmetli'dir. Daha önce Tanrı'dan bir hüküm gelmiş olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü, size büyük bir azab erişirdi' anlamındaki 67. ve 68. ayetleri) gösteriliyor. (Bkz. Müslim, Fedailu's-Sahabe /24, hadis no: 2399.)

Aktarıldığına göre, Bedir Savaşı'nda Müslümanlar düşmanlarını yenip tutsak aldıklarında, Peygamber, bu tutsakların ne yapılması, gerektiği konusunda arkadaşlarının görüşlerini sormuştu. Ebubekir, düşmanların, aslında akrabaları–yakınları olduklarını, bunları öldürmenin doğru olmayacağını ve bunlardan kurtulmalık alıp bırakılmalarının daha doğru olacağını savunmuştu. Ömer'se bunların öldürülmeleri gerektiği görüşündeydi. Peygamber, Ebubekir'in görüşünü benimseyip kurtulmalık alınmasına karar vermiş ve bu kararı uygulamıştı. Enfâl Suresi'nin 67. ve 68. ayetleri geldi sonra. Bu ayetlerde, düşmanları yere sermeden kurtulmalık alıp tutsakları salıvermenin doğru olmadığı dile getirilmekte. (Bkz. Râzî, Tefsir, 15/197-202.) Konu için bkz. BEDİR.

Müslim'de yer aldığına göre, "Ömer'e muvafakat" şu ayetlerde de var:

Tevbe Suresi'nin, "münâfıklar için bağışlanma" dileğinde bulunmasına ilişkin 80. ayetiyle "münâfıkların namazını kılmama"ya ilişkin 84. ayeti. (Bkz. Müslim, Kitâbu Fedâilu's-Sahabe /25, hadis no: 2400.)

"Şarabı (hamr) yasaklayan ayet"in de "Ömer'e muvafakat" niteliğinde olduğu ileri sürülür. (Bkz. Müslim, 2399 no'lu hadis, not: 1.)

Yine aktarıldığına göre, "insanın çamurdan nasıl yaratıldığına" ilişkin ayetler gelmişti. (Mü'minûn Suresi, ayet: 11-14.) Bunun üzerine Ömer: "Fe tabârekellahu ehsenü'l-lâlıkîn (Yaratanların en güzeli olan Tanrı ne Ulu'dur!)" dedi ve bu sözlerin, ayetin sonunda (Mü'minûn Suresi, ayet: 14.) aynen yer aldığı görüldü. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/46.)

Peygamber'in başka arkadaşlarının "sözlerine uygun ayetler"den de örnekler aktarılır. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/46, 47.)

Âli İmrân Suresi'nin, "Muhammed, yalnızca bir Peygamber'dir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmişti. Ölür ya da öldürülürse geriye mi döneceksiniz?" diyen 144. ayetinin sözlerini, Peygamber'in arkadaşlarından Mus'ab'ın, bu ayetin inişinden önce, Uhud Savaşı'nda söylediği de aktarılır. (Bkz. el İtkân, 1/47.)

Bununla birlikte, Peygamber'in arkadaşlarının "diliyle" indiği bilidirilen ayetler sınırlıdır ve ayetlerin iniş nedenleri niteliğindedir.

14- İniş Nedenleri Olan ve Olmayan Ayetler

Kimilerine göre Kur'an ayetlerinin inişi iki türlüdür:

Bir olayın ya da bir sorunun sonucunda inmiş olan ayetler var.

Hiçbir olaya, soruya bağlı olmadan inmiş olan ayetler var.

Ayetin inişine neden olan şeye, iniş nedeni anlamında, "sebebü'n-nüzûl" denir. "Esbâbü'n-Nüzûl" de, iniş nedenleri demek. Bu konuda yazılmış başlı başına kitaplar var. Süyûtî'nin de bu konuda "Lübâbü'n-Nukûl Fi Esbâbi'n-Nüzûl" adlı bir kitabı var. Yazar, bu kitabın bu konuda benzeri bulunmadığını yazmakta. (Bkz. el İtkân, 1/38.) Ayetlerin yorumu için, iniş nedenlerini –eğer varsa– bilmek, çok önemli görülür. Yani:

- İniş nedeni (sebeb-i nüzûl) bilinirse, ayetlerin anlattığı daha iyi anlaşılabilir.
- Bilinirse, ayetlerin anlatımından çıkarılması gereken sonuç, hüküm daha sağlıklı çıkarılabilir.
- Bir ayetin inişine birden çok neden bulunabilir. O zaman incelenir; hangisi uygunsa o kabul edilir. Hadislerin sağlamlık derecelerine, uygunluklarına bakılır; aktarılanlar ona göre dayanak alınır.
- Gerekirse iniş nedenleri olarak ileri sürülenler birleştirilebilir.
- Birleştirilemiyorlar, uzlaştırılamıyorlarsa, "aynı ayetin birden çok (tekrar) indiğine" hükmedilebilir. (Konuya ilişkin daha çok bilgi için bkz. el İtkân, 1/41 ve ötekiler; Burhan, 1/29 ve ötekiler; Lübâbü'n-Nukûl, baş tarafı; İsmail Cerrahoğlu Tefsir Usûlü, Ankara, 1971, s. 115 ve ötekiler.)

Ayrıca bkz. **HÜKÜM**.

Anlatımının Genel Oluşu mu,
İniş Nedeninin Özel Oluşu mu Temel Alınır?

Diyelim ki falanca ayet, filanca kimse hakkında inmiştir. Ayetin içine aldığı hüküm, herkes için mi, yalnızca o kimse için mi geçerli olur? "Ayetin hükmünün kapsamını, hangi neden için indiyse o neden sınırlayabilir. Hüküm, bağlı bulunduğu nedene, hakkında indiği kimseye, olaya özgü olur." diyenler de vardır; "iniş nedeni ne denli özel olursa olsun, ayetin hükmünün kapsamı daralmaz. Herkesi içine alır." diyenler de vardır. "Usûlü'l-Fıkh"ta, yani İslam hukukunda genellikle benimsenen görüş, ikinci görüştür. (Bkz. HÜKÜM.) Süyûtî de bu ikinci görüşü tutar. (Bkz. el İtkân, 1/39.) Bununla birlikte, bir "söz"ün anlattığı "genel"in, "sınırlandığı" yerler de vardır. Ayetlerde de bu göz önünde tutulur. (Bkz. el İtkân, 1/40, 41)

Vâhidî (11. yüzyıl) şöyle der:

"Bir ayetin öyküsü ve iniş nedeni öğrenilmeden o ayetin nasıl yorumlanması gerektiği bilinemez." (Bkz. Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 3)

Bir örnek: Mâide Suresi'nin 93. ayetinde şöyle denir:

"İnananlara ve sâlih amel (ibadet, dinin buyurduğu yararlı işler) işleyenlere --eğer korkup Tanrı'ya karşı gelmekten sakınmışlar, inanıp sâlih amelde bulunmuşlar; sonra yine korkup Tanrı'ya karşı gelmekten sakınmışlar ve inanmışlarsa; sonra yine korkup Tanrı'ya karşı gelmekten sakınmış ve iyilikte bulunmuşlarsa– *tatmış olduklarından dolayı bir günah-sorumluluk yoktur*. Tanrı iyilik edenleri sever."

Bir önceki ayette de "hamr"ın yani "şarabın-içkinin" ve kumarın kötülüğünden söz edilir. Daha önceki ayette de... Ve bunlardan sakınılması gerektiği bildirilir.

Bu anlatılanları göz önünde tutan biri, nitelikleri belirtilen inanırların "içki"den "tatma"ları durumunda, kendilerine bir "günah"ın yönelmeyeceği sanısına kapılabilir. Olmuş da:

Maz'un Oğlu Osman ve Ma'dikerib Oğlu Amr, bu ayete dayanarak, "hamr"ın (içkinin) "mubah" olduğu görüşünü savunmuşlardır. "Ama ayetin iniş nedenini bilmiş olsalardı, böyle bir görüşü savunmayacaklardı" denir. Ayetin iniş nedeniyse şudur: İçkiyi yasaklayan ayet gelince, kimileri, "Tanrı yolunda savaşıp ölen ve daha önce de içki içmiş bulunanların durumu ne olacak? Bu pisliği içip gitmişlerdir" diye kaygılarını belirtmişlerdi. Onun üzerine bu ayet indi ve "inanmış ve Tanrı'nın buyruğuna karşı gelmekten sakınmış ve sakınacak olanların, daha önce tattıkları (içtikleri) içkilerden dolayı sorumlu tutulmayacakları" bildirilmiştir. Yani ayetin anlattıkları, onlara özgüdür, herkesi kapsamıyor. (Bkz. el İtkân, 1/38; Burhan, 1/28.)

Peygamber'in kimi arkadaşlarının, "Kur'an'daki tüm ayetlerin iniş nedenlerini bildikleri" aktarılır. Ali'den de, İbn Mes'ud ve öteki âlim sahabe hakkında bu yolda şöyle bir söz aktarıldığı görülür:

"Hiçbir ayet yoktur ki onlar, neyle, kimle ilgili olduğunu, nerede indiğini bilmemiş olsunlar."

Dr. Subhi e's-Salih, bu söz üzerinde duruyor ve buna bakılarak "Kur'an'daki bütün ayetlerin iniş nedenlerinin bulunduğu" yargısına kapılmanın doğru olmayacağını, bu tür sözler andiçilerek söylenmiş olsa bile, Araplardaki sık sık ve abartmalı olarak andiçmeye başvurma geleneğinin bulunduğunu unutmamak ge-

rektiğini yazıyor. Ayrıca bunların söylenmemiş de olabileceğini belirtiyor. (Bkz. Dr. Subhi e's-Sâlih, Mebâhis Fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1979, s. 132 ve ötekiler) "Her ayetin ille de bir iniş nedeninin bulunduğunu sanma"nın, İslam âlimlerinin birçoğunu yanlışlara düşürdüğünü savunuyor. (Bkz. Dr. Subhi e's-Sâlih, aynı kitap, s. 139.) Ünlü İslam araştırmacılarının ve yazarların bile, ayetlere iniş nedeni ararlar ve üzerinde dururlarken yanlışlara düştüklerine örnekler sıralıyor. (Bkz. aynı kitap s. 137-140.)

15- Bir Kez, ya da Çok Kez İnen Ayetler

Kur'an'da, aynı ayetin bile birden çok yerde görüldüğü olur. Aynı sure içinde bile birçok kez tekrarlananı vardır. Örnek: "(Ey insanlar ve cinler!) Öyleyse Tanrı'nızın nimetlerinin hangisini yalanlarsınız?" anlamındaki söz, Rahman Suresi'nde ayrı ayrı ayetler olarak 31 kez; "O gün, yalanlamış olanlar yandı demektir" ya da "o gün yalanlamış olanların vay haline!" anlamı verilebilecek olan söz, Mürselât Suresi'nde ayrı ayrı ayetler olarak 13 kez yer alır.

Kimi Kur'an parçalarıysa Kur'an'da "tekrarlanmadığı" halde, Kur'an yorumcularınca, "birden çok kez indiği" ileri sürülür. Örneğin: Fâtiha Suresi. Kur'an'da bir kez yer alır; ama ileri sürülür ki ayrı ayrı zamanlarda yinelenerek inmiştir. İleri sürüldüğüne göre, Rûm Suresi'nin baş tarafı da öyle. İsrâ Suresi'nin "ruh"tan söz eden ve "ruh ayeti" denen 85. ve Hûd Suresi'nin "gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl!" buyruğu yer alan 114. ayetleri de öyle, ayrı ayrı zamanlarda inmiştir. Bunun şundan bilindiği ileri sürülür: Hûd Suresi de, İsrâ Suresi de "Mekkeli" (Mekkî) dir. Yani Mekke'de inmiş olarak bilinen surelerdir. Sözü edilen ayetlerse, iniş nedenlerinden öyle anlaşılıyor ki, Medine'de (de) inmiştir. Demek ki inişleri bir Mekke'de, bir de Medine'de gerçekleşmiştir.

Süyûtî bu örnekleri verdiği bölümün başında şöyle der:

"Eskilerin ve sonradan gelen âlimlerin içinden bir cemaat (topluluk), Kur'an'ın kimi parçalarının birden çok kez tekrarlanarak indiğini açıkça belirtmişlerdir." (Bkz. el İtkân, 1/47.)

C- Anlamlarının Açıklığına ve Kapalılığına Göre Olan Ayrım

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ
تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ
كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾

Âli İmrân Suresi, ayet: 7

Anlamı (Diyanet'in)

Sana Kitap indiren O'dur. Onda kitabın temeli olan *kesin anlamlı ayetler* vardır. Diğerleri de *çeşitli anlamlıdırlar*. Kalplerinde eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için, onların *çeşitli anlamlı* olanlarına uyarlar. Oysa onların yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar "Ona inandık, hepsi Rabbi'mizin katındandır" derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünebilirler. (Âli İmrân Suresi, ayet: 7.)

Açıklama

"Kesin anlamlı ayetler", ayetteki "âyetun muhkemâtun"un; "çeşitli anlamlılar"sa, ayetteki "müteşabihât"ın anlamı olarak çeviride yer alıyor. Demek ki, Diyanet'in resmi çevirisinde, "muhkem"e "kesin anlamlı", "müteşabih"e de "çeşitli anlamlı" anlamı veriliyor.

Taberî, Tefsir'inde, "Muhkem ayetler"in ne olduğunu şöyle açıklar:

"Kanıt oldukları helale, harama, söz vermelere (cennete, cehenneme), sevaba, cezaya, buyruğa, yasağa, habere, örneğe, öğüde, ibrete ilişkin kanıtlıkları kesin, açıklamaları sağlam, net olan ayetlerdir." (Bkz. Taberî, Tefsir, 3/113.)

Taberî'nin "müteşabih" ayetlere ilişkin açıklamalarıysa şöyle:

"Okunuşu benzeşimli, anlamıysa çeşitli olan ayetler." (Taberî, Tefsir, 3/114.)

Kurtubî Tefsir'indeyse şöyle deniyor:

"Muhkem: Anlamı ve yorumu bilinen, anlaşılır olan. Müteşabih: Tanrı'nın yarattıklarına verdiği bilgi yollarından herhangi bir yolla anlamının öğrenilip bilinmesi, hiç kimse için mümkün olmayan. (Yani anlamını kimsenin bilemeyeceği ayet.) Surelerin başlarındaki kesik kesik harfler (el hurufu'l-mukatta'a) gibi ('elif lâm mim', 'hâ mim' gibi)." (Bkz. Kurtubî Tefsir, 4/9.)

"Muhkem ayetler"e ve "müteşabih ayetler"e şu anlamlar da verilir:

• "Muhkem ayet: Hükmü geçerli (nâsih) olan. Müteşabih ayet: Hükmü yürürlükten kaldırılmış (mensuh) olan." (Bkz. Taberî, Tefsir, 3/114, 115.)

• "Muhkem: Anlamı çok açık olan. Müteşabih: Anlaşılması için düşünmek gereken." (Bkz. Râzî, Tefsir, 7/170, 171; Tefsiru'n-Nesefî, 1/146.)

• "Muhkem: İster açık, ister kapalı anlamlı olsun; anlamı anlaşılabilen, bir hükme ve sonuca varılabilen. Müteşabih: Anlamı hiçbir yolla bilinmeyen." (Bkz. Râzî, 7/171.)

• "Muhkem ayetler: En'âm Suresi'nin üç ayetidir. (150., 151., ve 152. ayet.) Müteşabih ayetler: Bunun dışında kalanlar." (Bkz. Râzî, 7/170.)

Fahruddin Râzî, İbn Abbas'tan bu yorumu aktarırken, kimi hükümlerin tüm şeriatlerde aynı olduğunu, hiçbir şeriatte değişmeyeceğini, bu türden hükümlere "Tanrı'nın buyruklarına boyun eğmek", "zulümden, haksızlıktan, yalandan kaçınmak" gibi örnekler verilebileceğini, kimi hükümlerinse şeriatten şeriate (dinden dine) değişebileceğini, İbn Abbas'ın birinci kesim hükümleri amaçlayıp onlara muhkem demek istediğini yazıyor. (Bkz. Râzî, aynı yer.)

"Muhkem: Yalnızca bir anlamı olan. Müteşabih: Birden çok anlama gelebilen." (Bkz. Tefsiru'n-Nesefî, 1/146; Muhyiddin İbn Arabî, Tefsir, 1/167.)

• "Muhkem: Tanrı'nın indirdiği her dinde buyurulan hükümleri içine alan. Müteşâbih: Böyle olmayan." (Bkz. Tefsiru'n-Nesefî, 1/146.)

Nasıl yorumlanırsa yorumlansın, yukarıdaki ayetten açıkça anlaşılıyor ki, Kur'an ayetleri ikiye ayrılıyor:

Muhkem Ayetler.

Müteşabih Ayetler.

Birinci kesim, "ümmü'l-kitab", yani "ana ayetler", "Kur'an'ın temelini oluşturan ayetler" diye niteleniyor.

• Ve öğütleniyor:

Muhkem ayetlere uyulmalı. Müteşabih ayetlere takılanlar, "kalplerinde eğrilik bulunanlar"dır.

• Bununla birlikte tümünün Tanrı'dan geldiğine inanılmalı.

Usûlü'l-fıkıhçılar, yani İslam hukukçuları, bir "söz"ü ("nazm"ı) "açık" ve "kapalı" bölümlere ayırırlarken, "muhkem"i, açık olanın en son basamağında, "müteşabih"iyse kapalı olanın en son basamağında gösterirler. (Usulû'l–fıkha ilişkin kitapların baş tarafına bakınız.)

1- Anlamı Açık Ayetler

Açıklık Dereceleri

Usûlü'l-fıkıh uzmanlarınca, bir söz-sözcük (lafz-nazm), daha açık anlamlıya doğru şu basamaklarda bulunur:

Zâhir: Görülür görülmez ya da işitilir işitilmez ne demek istendiği beliren, anlaşılan. Yani açık anlamlı.

Nass: Biraz daha açık olan, anlaşılırlığı asıl konu oluşundan da alan. Yani daha açık anlamlı, daha anlaşılır.

Başka anlamda da yorumlanabilir mi? ("Te'vil" mümkün mü?) Özel bir şeye yönelik kapsamı daraltılmış olabilir mi? ("Tahsis" mümkün mü?)

Bu iki olasılık, "zâhir" için de, "nass" için de vardır.

Müfesser: Daha da açık olan. Daha aydınlık kazandırılmış. Öylesine ki, artık başka anlamda yorumlanabilme, özel nedenle anlamının daraltılabilmesi olasılığı kalmamış.

Ama "neshedilmiş" (hükmü yürürlükten kaldırılmış) olabilir mi? Bu olasılık var.

Muhkem: Çok daha açık anlamlı. Öylesine aydınlanma kazanmış ki, artık "neshedilmiş" olma olasılığı da kalmamış. Yani hem ne anlatılmak istendiği belli, hem de geçerliliği kesin.

Usûlü'l-fıkh kitaplarında böyle anlatılırken örnekler de verilir. (Bkz. Sadru'ş-Şeriâ-Sa'duddin Teftazânî, e't-Tevdih Fi Gavâmızı't-Tenkîh-e't-Telvih, 1/236-239; İbn Melek, Şerhu'l-Menâr, 1/97-101; İzmirî, Haşiyetu Mir'atu'l-Usûl, 1/397-406.)

Fahruddin Râzî'yse, Âli İmrân Suresi'nin yukarıda sunulan ayetinin yorumu üzerinde dururken daha değişik biçimde anlatır. Râzî'nin anlattığına göre, bir sözün, sözcüğün, konulduğu anlamın dışında başka bir anlama gelme olasılığı

varsa ve bu iki anlamdan birine daha ağırlıklı olarak yönelmişse, o söz ve sözcük "zâhir" adını alır. Ama konulduğu anlamdan başka bir anlama gelme olasılığı yoksa, ona da "nass" denir. Râzî'ye göre, seçilen anlamlarındaki üstünlükleri, açık oluşları nedeniyle "zâhir"e de, "nass"a da, –yukarıdaki ayetin kapsamı içinde– "muhkem" denir. (Bkz. Râzî, 7/168.)

Yukarıda görülen sıralama, ayetler için de, hadisler için de söz konusudur.

Ayrıca bkz. **HÜKÜM**.

2- Anlamı Kapalı Ayetler

Kapalılık Dereceleri

Bu konudaki basamaklandırma da şöyle:

Hafî (gizli-kapalı): Kapalılığı kendi dışındaki bir neden yüzünden olan.

Örnek: Mâide Suresi'nin, "hırsız"ın elinin kesileceğini anlatan 38. ayetinde geçen "sârık" sözcüğü. Aslında kapalı anlamlı değildir. "Hırsız" demek olduğu açık. Ama, bu ayette, "hırsız"ın elinin kesilmesi gerektiği bildirilirken, "yankesici"nin ve "mezar soyucu"nun elinin de kesilmesi isteniyor mu? İşte bu belli değil. Yani ayet, "söz"ler açık olduğu halde, böyle bir neden yüzünden "kapalı anlamlı" bulunmakta. Sonra bakılıyor ki, "yankesicilik"te "hırsızlık" fazlasıyla var. O zaman, hükmün "yankesici"ye de uygulanması gerektiği sonucuna varılıyor. Ama yine bakılıyor ki, "mezar (kefen) soyuculuk"ta hırsızlık eksik. Yani, bir "mezar soyucu", tam "hırsız" sayılmıyor. O nedenle de "mezar kazıp kefen soyan ya da gömülenleri çıkarıp alan" kimsenin elinin kesilmemesi gerektiğine fetva veriliyor. (Dahası: Kimi fetva kitaplarında, bu işte sakınca bile görülmüyor.)

Müşkil: Anlaşılması zor, ama yine de mümkün. Anlaşılmazlığı sözün, sözcüğün kendinden, anlamının derinliğinden kaynaklanıyor. Ama akıl yürütülürse anlaşılacak.

Örnek: Mâide Suresi'nin 6. ayetinde: "... Ve cünüb olduğunuz zaman temizlenin." deniyor. Sözler bunu anlatıyor. "Cünübken yıkanması" gereken kesim, "vücudun dış kesimi"dir; "iç kesimi" değil. Acaba "ağız", "dış kesim"e mi girer; "iç kesim"e mi? Bakılıyor ki, bir yönden "iç kesim"e giriyor. O nedenle de tükürük orucu bozmuyor. Bir yöndense "dış kesim" sayılıyor. O nedenle ağıza alınan bir şey (yutmadıkça) orucu bozmuyor. (Yani o şey, iç kesime gitmiş sayılmıyor.) Peki ne yapmalı? Nasıl yorumlamalı? "Cünübken temizlenin" buyruğunun kapsamı içinde, "ağzı yıkama" da var mı, yok mu? Konu "müşkil". Düğüm şöyle çözümleniyor: "Cünübken temizlenin" buyruğundaki sözcük, "çok temizlenme"yi de içine alacak nitelikte. O nedenle, boy abdestinde, "ağzı yıkamak" şart sayılıyor. Ama normal abdestte (namaz abdestinde) şart sayılmıyor.

Mücmel: Akıl yürütmekle de anlaşılamayacak ölçüde kapalı. Anlaşılabilmesi için bir "nakil" (açıklayıcı bir hadis) gerekli.

Örnek: Bakara Suresi'nin 275. ayetinde, "alışveriş"in "helal"; "ribâ"nın yani "faiz"inse "haram" olduğu bildirilir. Ne var ki, "ribâ", sözlük anlamıyla "fazlalık" demektir. Her "fazlalık" "haram" olabilir mi? "Alışveriş"in kendisinde de "fazlalık" vardır. "Fazlalıklar"ın tümü haram olsa, onun da haram olması ge-

rekir. Öyleyse ortada anlaşılmaz bir durum, bir kapalılık var. Başka bir ayetle de aydınlatılmadığında, "akıl" yoluyla da anlaşılması mümkün olmadığına göre, Peygamber'in açıklamasıyla aydınlık kazanabilir. Peygamber aydınlatmış, sonra durum anlaşılmıştır. Ve "haram" olan "ribâ"nın, yani "faiz"in ne olduğu böylece anlaşılmıştır. Kur'an'da buyurulan" namaz" ve "zekât" anlamındaki sözler de öyle. Bunların da nasıl yerine getirilebilecekleri ancak hadislerle aydınlanmıştır.

Müteşâbih: En son basamaktaki kapalı anlamlı.

Örnek: Surelerin başlarındaki "kesik kesik harfler" (el hurufu'l-mukattaat) ile Kur'an'da ve hadislerde "Tanrı'nın eli, yüzü, gözü, kulağı..." anlamına gelen sözler, sözcükler. Surelerin başlarındaki "elif lâm mim, kâf, hâ, ayn, hâ, mîm, elif lâm râ, kâf, nûn..." gibi harflerin anlamları belli değil. "Tanrı'nın eli, yüzü, gözü, kulağı..." demek olan sözlerin, sözcüklerin anlamları belli ama, Tanrı için uygun düşmemekte. Akıl ve inançla bağdaştırılmamakta. O yüzden bunların tümü "müteşabih".

"Müteşabihler" Yorumlanabilir mi?

Konu tartışmalıdır. Bu tartışmalarda, Diyanet'in resmi çevirisiyle yukarıda sunulan ayetteki "oysa onların yorumunu ancak Allah bilir" diye anlam verilen kesimin nasıl okunması ve nasıl anlam verilmesi gerektiği üzerinde de durulur. (Bkz. maddenin II. Bölümü.)

D- Ayetlerin Faziletlerine (Üstünlüklerine) Göre Olan Ayrım

Böyle bir ayrım yapılabilir mi? Yani kimi ayetin kimi ayetten "daha faziletli" (daha üstün) olduğu söylenebilir mi?

Bu soruya, evet diyenler de, hayır diyenler de var. Süyûtî, şu bilgileri veriyor:

"İnsanlar (konunun uzmanları), Kur'an'dan herhangi bir kesim, bir başka kesimden üstün olur mu, olmaz mı konusunda görüş ayrılığına düştüler: İmam Ebu'l-Hasen el Eş'arî, Kâdî Ebu Bekir el Bakillanî ve İbn Hibban, böyle bir şeyin olamayacağı görüşüne vardılar. Bu görüş, İmam Mâlik'in görüşü olarak da aktarılır. Yahya Oğlu Yahya da, 'Kur'an'dan bir kesimi bir başka kesimden üstün saymak yanlıştır' der. Bu yanlışa düşmemek içindir ki, İmam Mâlik, kimi sureyi dönüp dönüp okumayı, kimini bırakırken kimini yinelemeyi hoş karşılamaz..." (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 2/199.)

Süyûtî, İshak İbn Râhûye (ö. 852), Ebu Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 1148) ve İm Gazâlî (ö. 1111) gibi âlimlerinse tersini savunduklarını yani "Kur'an'ın parçalarından kiminin kiminden üstün olabileceği" görüşünde olduklarını, Kurtubî'nin de "doğru olan görüş budur" dediğini yazar. Gazâlî'den de şu anlamdaki sözleri aktarır:

"Bilesin ki, eğer gerçeği açıkça görüp sonuca varma yetisinin (basiret) ışığı seni, 'âyetü'l-kürsî" (Bakara Suresi, ayet: 255) ile 'âyetü'l-müdâyene' (Bakara Suresi, ayet: 282) arasındaki farkı, İhlâs Suresi ile Tebbet Suresi arasındaki farkı görmeye götürmüyorsa ve anasını izleyen deve yavrusu gibi başkasına uyup gitme alışkanlığına gömülmüş olan ruhunun eğilimi alanında otlatılıyorsan; o zaman bari elçiliğin sahibine (Peygamber'e) uy! O ki, Kur'an kendisine inmiş olan kimsedir. İşte o şöyle diyor: ..." (Bkz. Süyûtî, el İtkân, aynı yer.)

Bu arada Peygamber'in şu sözlerine yer veriliyor:

• "Yâsîn, Kur'an'ın kalbidir."
• "Fâtiha, Kur'an surelerinin en üstünüdür (efdâl)."
• "Âyetü'l-Kürsî, Kur'an ayetlerinin efendisidir."
• "Kul Huve'llah (İhlâs Suresi), Kur'an'ın üçte birine denktir."

Bunlar sayıldıktan sonra şöyle deniyor:

" (Kimi) Kur'an parçalarının üstünlüklerine, kimi sure ve ayetlere özellik (üstünlük), okunmalarına bol sevap verildiğine ilişkin hadisler, sayılamayacak kadar çoktur." (Bkz. el İtkân, aynı yer.)

Konu için ayrıca bkz. **SURE**.

Aktarıldığına göre, Ömer (Halife) birtakım sorular sorar, İbn Mes'ud da karşılık verir. el İtkân'da da bu soru ve cevaplara yer verilmekte. Şöyle:

En büyük (Üstün) Kur'an Parçası Hangisidir?

En büyük Kur'an parçası hangisidir?

• Allahu lâilâhe illa huve'l-Hayyu'l-Kayyûm (Ayetü'l-Kürsî).

En Hükümlü (ya da En Muhkem) (Ahkem) Ayet Hangisidir?

En hükümlü ayet hangisidir?

• İnnellahe ye'mürü bi'l-adli ve'l-ihsani ve îtaizi'l-kurba (Nahl Suresi'nin "Tanrı kuşkusuz adaleti, iyilik etmeyi, yakınlara bakmayı-vermeyi buyurur..." diyen 90. ayeti).

En Kapsamlı Kur'an Parçası Hangisidir?

En kapsamlı (çok şeyi içine alan) Kur'an parçası hangisidir?

• Fe men ya'mel miskâle zerretin hayren yereh ve men ya'mel miskâle zerretin şerran yereh (Zilzâl Suresi'nin "kim zerre kadar iyilik yaparsa onu görür, kim zerre kadar kötülük yaparsa onu görür" diyen 7. ve 8. ayetleri).

En Çok Kaygı (Hüzün) Veren Kur'an Parçası Hangisidir?

En çok kaygı veren Kur'an parçası hangisidir?

• Men ya'mel sûen yücze bihi (Nisâ Suresi'nin "... Kim kötülük ederse cezasını görür. Tanrı'dan başka da ne dost, ne de yardımcı bulur" diyen 123. ayeti).

En Çok Umut Veren Kur'an Parçası Hangisidir?

En çok umut veren Kur'an parçası hangisidir?

• Kul yâ ibadiyellezine esrefu... (Zümer Suresi'nin "Ey Muhammed! De ki: 'Ey kendi zararlarına olarak çok ileri gitmiş kullarım! Tanrı'nın rahmetinden umudunuzu kesmeyin! Kuşkusuz Tanrı, günahların tümünü bağışlar. Çünkü O, Bağışlayan'dır, Acıyan'dır' " diyen 53. ayeti).

Bu konuda el İtkân'da başka aktarmalara da yer verilir. (Bkz. el itkân, 2/204-208.)

Ayrıca kimi ayetlerin "özel etkileri" (havass) üzerinde de durulur. (Bkz. el İtkân, 2/208-212; Nâzillili Mehmet Hakkı, Hazinetü'l-Esrâr Celîletü'l-Ezkâr, Arapça, Mısır 1315, s. 64-162.)

"Hastalıkların giderilmesi, kiminin kimine sevgisinin sağlanması" ve benzeri konular için, kimi "ayetlerin özel etkisine" ve formüllere başvurulduğu görülür. (Bkz. aynı kaynaklar.)

İbn Haldun da, ünlü Mukaddime'sinde, bu konuya ilişkin başlı başına bölümler ayırmıştır. (Bkz. Turan Dursun çevirisinin II. ve III. ciltleri.) Bu kitabın I. ve II. ciltleri basıldı. (Y.N.)

*Ayetü'l-Kürsî (*Kürsî Ayeti)

Bakara Suresi'nin 255. ayeti, içinde "kürsî" geçtiği için bu adla adlandırılır:

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ
لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ
مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِه۪ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ
وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُح۪يطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِه۪ٓ اِلَّا بِمَا شَٓاءَ وَسِعَ
كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا
وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظ۪يمُ

Bakara Suresi, ayet: 255

Anlamı (Diyanet'in)

Allah O'ndan başka Tanrı olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan, diri, her an yaratıklarını gözetip durandır. Göklerde olan ve yerde olan ancak O'nundur. O'nun izni olmadan katında şefaet edecek kimdir? Onların işlediklerini bilir. Dilediğinden başka ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. Hükümranlığı, gökleri ve yeri kaplamıştır. Onların gözetilmesi, O'na ağır gelmez. O, Yüce'dir, Büyük'tür. (Bakara Suresi, ayet: 255.)

Açıklama

Bu ayetin "fazilet"ine ilişkin bir çok hadis vardır. Bu ayet üzerinde duranlar, özelliğini, ayetin içine aldıklarının çok önemli olduğuna bağlarlar. Bu önemli şeylerden biri de, ayete adını veren "kürsî"dir. Diyanet'in resmi çevirisinde "kürsî"ye "hükümranlık" anlamı verilirken şu notun düşüldüğü görülür: "Bu ayette geçen, 'hükümranlık' olarak karşıladığımız 'kürsî' kelimesi, 'ilahi hükümranlık, ilahi ilim ve kudret' anlamlarına gelmektedir. Allah'a, genel olarak anlaşılan şekildeki 'kürsü'yü izafe etmek, şüphe yok ki yersiz olur."

"Kürsî"nin ne olduğuna ilişkin bilgi için özellikle şu maddelere bkz. **ARŞ, GÖK, KÜRSÎ, ALLAH, MELEK.**

Ayetü'l-Kürsî'nin özelliğine, üstünlüğüne ilişkin hadisler, Buharî, Müslim gibi "sahîh" (sağlam) kabul edilen hadis kitaplarında da yer alır:

Hadis

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال وكّلني رسول الله صلّى الله عليه
وسلّم بحفظ زكاة رمضان فأتاني آتٍ فجعل يحثو من الطعام فأخذته فقلت
لأرفعنّك إلى رسول الله صلّى الله عليه وسلّم فقصّ الحديث فقال إذا أويت إلى
فراشك فاقرأ آية الكرسي لن يزال معك من الله حافظ ولا يقربك شيطان
حتى تصبح وقال النبي صلّى الله عليه وسلّم صدقك وهو كذوب ذاك شيطان ❁❁

Türkçesi

Ebu Hureyre'nin şöyle anlattığı aktarılıyor:

"Peygamber bana, ramazan zekâtını koruma yükümlülüğünü vermişti. Biri geldi yiyecekten (hurmadan) avuçlamaya başladı. Hemen yakaladım onu. 'Seni kesinlikle Peygamber'e çıkaracağım' dedim.

Ebu Hureyre olayın öyküsünü, hadisin tamamında anlatıldığı gibi anlattı.

Bu arada yakaladığı kişinin şöyle dediğini de söyledi:

" 'Yatağına girdiğin zaman, ***Ayetü'l-Kürsî'****yi oku. Tanrı'dan bir koruyucu olarak senden ayrılmaz. Ve sabaha kadar şeytan da sana yaklaşamaz.*'

"(Ebu Hureyre bunları Peygamber'e anlatınca) Peygamber de şöyle dedi: 'O, yalancı olduğu halde sana doğru söylemiş. *O Şeytandı.*' " (Bkz. Buharî, Kitâbu Fedâilu'l-Kur'an /10.)

Bu hadis, Buharî'de başka yerde daha geniş olarak yer alır. Geniş biçimiyle ve Tecrîd-i Sarih'te Kâmil Miras'ın "terceme"siyle şöyle. Aynen aktarıyoruz:

1041 عن أبي هريرة رضي الله عنه قال وكّلني رسول الله
صلّى الله عليه وسلّم بحفظ زكاة رمضان فأتاني آتٍ فجعل يحثو
من الطعام فأخذته وقلت لأرفعنّك إلى رسول الله صلّى الله عليه
وسلّم قال إنّي محتاج وعليّ عيال ولي حاجة شديدة قال فخلّيت
عنه فأصبحت فقال النبي صلّى الله عليه وسلّم يا أبا هريرة ما فعل

أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا
فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ قَالَ أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ فَعَرَفْتُ
أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ سَيَعُودُ
فَرَصَدْتُهُ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى
رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ وَعَلَيَّ عِيَالٌ
لَا أَعُودُ فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ قُلْتُ يَا رَسُولَ
اللّٰهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ قَالَ أَمَا
إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ
فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهٰذَا
آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ أَنَّكَ تَزْعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ قَالَ دَعْنِي أُعَلِّمْكَ
كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللّٰهُ بِهَا قُلْتُ مَا هُنَّ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ
فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ
فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللّٰهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ

فحليت سبيله فاصبحت فقال لى رسول الله صلى الله عليه وسلم
ما فعل اسيرك البارحة فقلت يا رسول الله زعم انه يعلمنى كلمات
ينفعنى الله بها فخليت سبيله قال ما هى قلت قال لى اذا اويت الى
فراشك فاقرأ آية الكرسى من اولها حتى تختم الآية الله لا اله
الا هو الحى القيوم وقال لى لن يزال عليك من الله حافظ ولا
يقربك الشيطان حتى تصبح وكانوا احرص شىء على الخير
فقال النبى صلى الله عليه وسلم اما انه قد صدقك وهو
كذوب تعلم من تخاطب منذ ثلاث ليال يا ابا هريرة قلت
لا قال ذاك شيطان

Bir Düzeltme: Bu uzun hâdisin müteaddit mevzilerinde zikrolunan (فخليت) kelimesi hattat tarafından noktasız (فحليت) yazılmış bulunduğundan birer nokta konulması rica olunur.

TERCEMESİ

Ebu Hüreyre radiyallahü anhten şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resulullah sallâllahü aleyhi ve sellem beni Ramazan zekâtını muhafazaya tevkil buyurmuştu. (Bir gere) **bana birisi geldi. Sadaka hurmasından avuçlamağa başladı. Bunu yakaladım ve: seni elbette Resulullah sallâllahü aleyhi ve selleme götürürüm dedim. O da: ben muhtacım, üzerimde de bana son derece muhtac aile** (min nafakası) **vardır dedi. Ben de onu salıverdim. Sabahleyin Nebî sallâllahü aleyhi ve sellem:**

–Ey Ebu Hüreyre! Dün gece esirlerin ne işledi? di (ye sor) **du. Ben de:**

–Yâ Resulâllah! İhtiyacının şiddetinden, ailesinin kesretinden şikâyet etti. Ben de ona merhamet edip salıverdim, dedim. Resuli ekrem:

–Fakat o sana yalan söylemiştir, yakında yine gelir, buyurdu. Resulullah sallâllahü aleyhi ve sellem yakında yine gelir, buyurduğu için bunun geleceğini biliyordum da ona intizar etmiştim. (geldi,) ve hurmadan avuçlamaya başladı. Bunu yakaladım ve seni elbette Resulullah sallâllahü aleyhi ve selleme götürürüm! dedim. O: beni bırak! Ben muhtacım, üzerimde büyük bir aile (yükü) vardır. Bir daha gelmem, dedi. Ben de merhamet edip salıverdim. Sabaha eriştiğimde Nebi sallâllahü aleyhi ve sellem bana: ey Ebu Hüreyre! Dün gece esirin ne işledi? buyurdu. Ben de: Yâ Resulâllah! Şiddetli ihtiyacından ve ailesinin kesretinden şikâyet etti. Ben de salıverdim, dedim. Resuli ekrem: fakat o sana yalan söylemiştir. yakında yine gelir, buyurdu. Üçüncü (defa) da onu murakabe ettim. (Geldi) ve hurmadan avuçlamağa başladı. Bunu yine yakaladım ve : (bu defa) seni muhakkak Resulullah sallâllahü ve aleyhi ve selleme götürürüm. Artık bu, üç defanın sonudur. Sen, bir daha gelmem dersin, sonra yine gelirsin! dedim. O: beni bırak! Sana ben bir takım kelimeler öğreteyim ki bu kelimeler sebebiyle Allah sana hayr-ü bereket ihsan eder, dedi. Ben: bu kelimeler nasıl şeydir? di (ye sor) duru. O da: yatağına (uyumağa) girdiğinde Âyetül'-kürsîyi, (Allahü lâilâhe illâ hüvel'hayyül'kayyûm) ayetini bitirinceye kadar oku! Sabaha kadar üzerinde Allah tarafından (me'mur) bir muhafız (bulunur), hiç ayrılmaz; sana şeytan da yaklaşamaz. dedi. Ben de onu salıverdim. Sabahleyin Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem bana:

–Dün gece esirlerin ne yaptı? dedi. Ben de:

–Yâ Resulâllah! Bu esir bana: bir takım kelimeler öğreteceğini, bunların hurmetine Allah bana hayır ve menfaat ihsan edeceğini vaad etti. Ben de salıverdim. dedim. Resulullah:

–Bu kelimeler nasıl şeydir? buyurdu. Ben de:

–Yatağına girdiğinde Âyetül'kürsîyi: (Allalü lâilâhe illâ hüvel'hayyül'kayyûm) ayetini evvelinden bitirinceye kadar oku. Yine bana o: üzerinde sabaha kadar Allahdan (me'mur) bir muhafız bulunur, asla ayrılmaz; sana şeytan da yaklaşamaz. dedi. diye cevap verdim. –Asbabı Nebî (aleyhisselâm) da hayır (öğrenmek)e pek hâhişkerdirler–. Bunun üzerine Nebî sallâllahü aleyhi ve sellem:

–Bu (esir) çok yalancı olduğu halde (nasılsa) sana doğru söylemiş. Ey Ebu Hüreyre: üç gecedir seninle görüşen kimdir, bilir misin? buyurdu. Ben de: hayır, demekle Resulullah:

–İşte o (insan suretinde) bir şeytandır, buyurdu.

Bkz. Sahih-i Buharî Tercemesi, İstanbul, 1940, 7/143-147.)

Kâmil Miras, "Ayetü'l-Kürsî"ye bir de şiir biçiminde anlam vermiş. O da şöyle:

Âyetül'kürsînin meâli şerifi:

ALLAH

Yoktur cihanda hakîki ma'bud
Yalnız o vardır. (Vâcibül'vücud)

O her an yaşar. zatile durur
Ne gaflet basar ne uyku uyur

Göklerde, yerde ne varsa onun
(Hepsi Tanrı'nın bütün şüûnun)

Şefaat etmek kimin ne haddi
Yanında izinsiz onun (ebedî)

Ehli suûrun pîş–ü pesînî
Bilir ne varsa o hepisini

İnsanlar ilminden zerre kavramaz
Meğer bildirmek dileye (biraz)

Kürsisi kucaklar gökleri, yeri
Vermez ona hiç sıklet eseri,

Bunların hıfzı. Çünkü o bütün
Eşyadan büyük, her şeyden üstün

(Bkz. Tecrîd, 7/150.)

İlgili başka hadisler ve yorumlar için bkz. **KÜRSÎ.**

Nazillili Mehmet Hakkı, "Ayetü'l-Kürsî"nin başka ad ve niteliklerine de yer verir. Aslında pek çok olduğunu, ama yalnızca "40"ına yer verebildiğini belirtir. Birkaçı şöyle:

"A'zamu'l-Âyât" (ayetlerin en büyüğü), "Efdâlu'l-Âyât" (ayetlerin en faziletlisi), "Seyyidetü Ayi'l-Kur'an" (Kur'an ayetlerinin ulusu, efendisi), "Eşrefü Âyi'l-Kur'an" (Kur'an ayetlerinin en şereflisi), "Zirvetü Âli'l-Kur'an" (Kur'an ayetlerinin doruğu)... Böyle sıralanıp gider. (Bkz. Nazillili Mehmet Hakkı, Hizmetü'l-Esrâr, Arapça, s. 116-128.)

E- Ayetlerin Konularına Göre Olan Ayrım

Kimilerine göre konular, kısaca şöyle: "Tevhid (Tanrı birliği), tezkîr (cennete, cehenneme ve öteki konulara ilişkin uyarılar, öğütler) ve ahkâm (hükümler)." (Bkz. el İtkân, 2/163.) Kimine göre şöyle: "Tanrı hakları (İslam'ın beş şartı) ve kulların hakları (dine çağrı, aile oluşturulması gerekli evlenme, boşanma gibi ilişkiler, miras, insanlar arası ve toplumsal ilişkiler, yargılar, cezalar...)". (Bkz. Osman Keskioğlu, Kur'an Tarihi, s. 301.) Kimine göre şöyle: "Tanrı, Zatı, sıfatları, işleri ve ahkâm". (Bkz. Râzî, Tefsir, 1/174.) Kimine göre şöyle: "Tebliğ, kısas, vasıf-tasvir ve ahkâm". (Bkz. Keskioğlu, aynı yer.) Kimine göre 5 türlü ayet var: "Helal ayetleri, haram ayetleri, muhkem ayetler, müteşabih ayetler ve emsâl (meseller , örnekler) ayetleri." (Bkz. el İtkân, 2/167.) Kimine göre bunu yediye çıkarmak gerekir: "Buyruk, yasak, helal, haram, muhkem, müteşabih ve emsâl." (Bkz. el İtkân, 1/64.) Kimine göreyse ayetleri konularına ayırırken, yani Kur'an'ı konularına göre sınıflandırırken daha çok bölümler sıralamak, ayrıntılar vermek gerekir. (Bkz. Keskioğlu, Kur'an Tarihi, s.302.) Bütün bunlar için bkz. **KUR'AN.**

Kimileri, "ahkâm ayetleri"ni ayrıca ele alıp bu konuda kitaplar yazmışlardır.

Bu kitaplardan bazıları şunlar:

"Ahmed Ali e'r-Râzî (el Cessas), Ahkâmu'l-Kur'an", "Muhammed Abdullah el Endülüsî, Ahkâmu'l-Kur'an Li'bni-l Arabî", "Muhammed İbn Ebi'l-Kurtubî, El Cami Li Ahkâmi'l-Kur'an", "Muhammed Ali e's-Sâbûnî, Revyiu'l-Beyân Tefsiru Ahkâmi'l-Kur'an".

Ahkâm ayetlerinin 150 olduğunu söyleyenler var, 500 olduğunu söyleyenler var. (Bkz. el İtkân, 2/165.)

İKİNCİ BÖLÜM

I- AYET- SURE İLİŞKİSİ VE AYETLERİN SAYISI

A- Ayet-Sure İlişkisi

"Ayet"lerle "sure"ler arasındaki temel ilişki nedir? Bir "sure", "en az ne kadar ayetten oluşur?" Hangi surelerde ne kadar ayet vardır?

Bu konulara ilişkin bkz. **SURE**. Ayrıca bkz. **KUR'AN.**

B- Kur'an'da Ne Kadar Ayet Vardır?

Maddenin başında da belirtilmişti ki, "Kur'an ayetlerini sayma"nın, Kur'an'ın "en zor işleri"nden (mu'dılâti'l-Kur'an) olduğu belirtilir. (Bkz. el İtkân, 1/89.)

Kur'an'daki surelerde gösterilen ayet sayılarına bakılsa, bu sayılar toplansa iş kolay. O zaman Kur'an'da kaç ayet olduğu ortaya çıkar. Ama gösterilen sayılar üzerinde birleşilmemekte. Ayet olup olmadığı tartışılanlar var. Yani başlı başına ayet sayılan kimi parça, kimine göre başka ayete katılmakta. Sure başlarında yer alan "besmele"nin durumu da ayrı bir tartışma konusu oluşturmakta. Her geçen besmele, ayrı bir ayet midir, değil midir?

Bkz. **BESMELE.**

Kimi kaynaklarda şu bilgileri buluyoruz:

"Kur'an ayetlerinin sayısı: Medineliler'e göre: 6214. Bir aktarmaya göre de Medineliler'in buldukları ayet sayısı şu: 6217. Mekkeliler'e göre: 6210. Basralılar'a göre: 6204. Şamlılar'a göre: 6216." (Bkz. Tertib-i Ziba, s. 134.)

İbn Abbas'tan yapılan kimi aktarmaya göre de, ayet sayısı: 6216. Ve tüm görüşlerin, "6 bin ayet"te birleştiği görülür. "6 bin"in ötesi tartışmalı. (Bkz. el İtkân, 2/89.)

Oysa herkesin duyageldiği sayı: 6666.

II- AYET VE YORUM

A- Anlamı Bilinen, ya da Bilinebilen Ayetlerin Yorumu

Bu alanda izlendiği, izlenegeldiği görülen yol ve yöntemlerin iki ana yolda toplandığı söylenebilir:

1- Birinci Yol ve Tutum

Temel ilke:

• "Zorunlu olmadıkça, bir söz-sözcük, asıl anlamının dışına çekilip yorumlanamaz" ("hakikat mümkünken mecaza kayılması doğru değildir"):

Özellikle İslam hukukunda benimsenen bir ilkedir bu. Ayetlerin yorumu söz konusu olduğunda da bu ilkeye uyulur. Kendi anlamları bilinen, bulunabilen ayetler ele alındığında, gerek görülüyorsa, yalnızca açıklaması yapılır. Aydınlatmak için. Anlatılanlar, anlaşılsın, ya da biraz daha anlaşılsın diye. "Yorum" ("tefsir"), yalnızca bu alanda yapılır. "Asıl anlamların dışındaki anlamlara götürerek", yani "te'vil" dedikleri biçimde değil. Bkz. **TE'VİL, YORUM**.

2- İkinci Yol ve Tutum

Bu yol, te'vil yolunu seçenlerin yoludur. Bunlar da üç grupta toplanabilir:

a) Bâtın'cılar (Bâtıniyye)

Temel ilke ve ölçü:

• "Her sözün-sözcüğün, bir 'dış anlamı', bir de 'iç (bâtın) anlamı' vardır. Temel olan da, iç anlamıdır."

Bu ilkeyi benimseyenler için, ayetlerin anlamları açık olsun, kapalı olsun, bilinsin bilinmesin farketmez. Yorumlarda bir sınır yoktur.

Bir kitapta şunları okuyoruz:

"Bâtınî'ler, muhkem ayetleri bile bile te'vil yoluyla uzak anlamlara sürüklemek zihniyetini doğurmuşlardır. Bugün eğer İslam alemi inanç itibarıyla bölünmüş bir durumdaysa bunun başlıca sebepleri arasında, Kur'an ve hadisleri yanlış te'vil etme meselesini saymak gerekir. Müteşabih ayetleri te'vil etme âdetinin İslamiyette yerleşmesini birçok muteber kelam ve tasavvuf bilginleri de hoşgörmüştür. Fakat Bâtınîlerin, her nassı, her ıstılahı, her kaideyi te'vil etme teşebbüsü, hiçbir ehl-i sünnet bilgini tarafından hoş karşılanmamıştır." (Bkz. Neşet Çağatay-İbrahim Agâh Çubukçu, İslam Mezhepleri Tarihi I, Ankara, 1965, s. 62.)

"Bâtınîlere göre, her zâhirin bir bâtını vardır. Gerçek manalar zâhirde değil; bâtındadır. Bâtını anlamak için de bütün nasları ve dini ıstılahları te'vil etmek gerekir..." (Bkz. Neşet Çağatay-İbrahim Agâh Çubukçu, aynı kitap, s. 81.)

Bir başka kitapta şunlar yazılı:

"Akıllı ve basiretli kimselerce malumdur ki, realiteye uygunluğuna bakılmadan, akıl ölçülerine vurulmadan, belâğat kaidelerine ve lügat manalarına müracaat edilmeden herhangi bir din ve kanundan bâtınî tefsirler çıkarmaya uğraşmak, o kanun ve tefsirin şeklini değiştirmek, bozmak demektir. Çünkü te'vil belli bir kaideye dayanmadıkça, kanaat ayrılıkları ve görüş farklılıkları doğurur. Neticede bu bâtınî te'vil, keyiflere uyar, fesatçı isteklere ram olur. Bu yüzdendir ki, Bâtınîliğin İslam'a zararı; Hıristiyan, Yahudi ve dinsizlerin içindeki saf İslam düşmanlarının zararından daha fazladır." (Bkz. Muhsin Abdulhamid, İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketler, çev. M. Saim Yeprem-Hasan Güleç, İst, tarih yok, s. 26)

Bağdadî'den: 151 AYET

"Bilin ki, Bâtınîyye'nin Müslümanların fırkalarına verdiği zarar; Yahudilerin, Hıristiyanların verdikleri zarardan daha büyüktür. Hayır, hayır; Dehriyye'nin materyalistlerin ve kâfirlerin öteki kollarının sebep olduğu zararlardan daha büyüktür. (...) Deccâl'in fitnesi kırk günden çok sürmeyecektir. Bâtıniyye'nin rezaletleriyse, kum taneleri ve yağmur damlalarından daha fazladır." (Bkz. Bağdadî, Mezhepler Arasındaki Farklar, çev. Ethem Rûhî Fığlalı, İstanbul, 1979, s. 258.)

"Tarihçiler, Bâtınîyye esaslarını koyanların, Mecusilerin oğulları olduklarını (...) söylerler.(...) Bunlar, Kur'an ayetlerini ve selam olsun Nebi'nin (Peygamber'in) sünnetlerini (hadisleri), kendi esaslarına uygun olarak yorumlarlardı." (Bkz. Bağdadî, aynı kitap, s. 260, 261.)

Bilindiği gibi, "tefsirler" arasında, "tasavvuf tefsirleri" de vardır. Bunların tümü, bâtıncılık tefsirleri sayılmaz. Örneğin: Muhyiddin İbn Arabî'nin olduğu söylenen tefsir, "tasavvuf"çuların "tefsir"lerindendir. Ne var ki, bu tefsirde de, anlamı bilinen ayetlerin bile, "te'vil" edildiği, yani, sözlerin-sözcüklerin, asıl anlamları dışına çekilerek yorumlandığı görülür.

Bir örnek:

إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

Nisâ Suresi, ayet: 56

Anlamı (Diyanet'in)

Doğrusu ayetlerimizi inkâr edenleri, ateşe yaslayacağız. Derilerinin her yanışında, azabı tatmaları için onları başka derilerle değiştireceğiz. Allah Güçlü'dür, Hakîm'dir. (Nisâ Suresi, ayet: 56.)

Muhyiddin İbn Arabî'nin tefsirine göre, bu ayeti şöyle *yorumlamak* gerekir:

"Bizim niteliklerimizin ve işlerimizin kendilerinde belirmesinden yoksun bulunanları, olgunlaşma tutkusuna (ya da) niteliklerimizin kendilerinde belirmesinden kaynaklanan bir ezilmişlik ateşine, (ya da) ruhlarının üstün nitelikler elde etme isteğinden ileri gelen bir ruh tutkusu ve coşkusunun ateşine atacağız. Üzerlerindeki üstünlüklere engel olan cisimlilik perdelerinin her kalkışında, başka engeller-yoksunlukları da tatsınlar diye o perdeleri başka perdelerle değiştireceğiz. Tanrı Güçlü'dür-Ezici'dir, Hikmetli'dir, ruhlara neyi nasıl tattıracağını bilir." (Bkz. Tefsiru İbn Arabî, 1/265.)

Dr. Subhi e's-Sâlih, bu yorum üzerine şöyle der:

"Bir tür ruhsal sezgiye dayalı, içten gelen bir duymadır bu tür yorumlara götüren. O nedenle de hiç de yararı olmayan bir sürü karmaşık anlatımları içeriyor. Din'se, iç duygulanımında bulunanların zevklerine, duygularına dayalı temellerden elde edilemez." (Bkz. Dr. Subhi e's-Sâlih, Mebâhis Fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1979, s. 296.)

Aynı tefsirden bir başka örnek:

Bakara Suresi, ayet: 63

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

Anlamı (Diyanet'in)

(Ey İsrailoğulları!) Sizden kesin söz almıştık. *Tur dağını yükselterek tepenize dikmiştik.* "Allah'a karşı gelmekten sakınanlardan olabilmeniz için size verdiğimiz Kitab'a kuvvetle sarılın, onda bulunanları hatırda tutun" demiştik. (Bakara Suresi, ayet: 63.)

Bu çeviride de ufak-tefek yorumlar var.

Bu ayeti de, İbn Arabî'nin tefsirine göre şöyle yorumlamak gerekir:

"(Ey İsrailoğulları!) Tevrattakiler (ya [illegible]) Tanrı'nın işlerini ve sıfatlarını birleştirmeye yönelik akıl kanıtları ile sizden kesin söz almıştık. Ve ***beyin (dimağ) dağını,*** *anlamları kavrayıp kabul edesiniz diye başınıza koymuştuk.* (...)"

Aynı yorumu, falanca ayette şuna da işaret var, filanca kelimede buna da işaret var deme geleneği olan işaret tefsirlerinde, örneğin Âlûsî'de de (Ruhu'l-Meânî'de) buluyoruz. (Bkz. Ruhu'l-Meânî, 1/282.)

Dr. Subhi e's-Sâlih, tasavvuf tefsirleri ile işaret tefsirlerini yakın çizgilerde birleştirdikten sonra, bunları, "bâtıncıların tefsirleri"nden ayırıyor, şöyle diyor:

"Bâtıncıların tefsirlerine gelince: Bunlar, Kur'an'ın sözlerinin dış anlatımını (zâhirini) bir yana bırakıp, 'bâtın'ını (iç anlamını) alırlar yalnızca. (...) Şeriat (din) esaslarına ve sözlük kurallarına aykırı birtakım bozuk te'villerden başka bir şey yoktur bunlarda." (Bkz. Dr. Subhi e's-Sâlih, aynı kitap, s. 297.)

Ama daha sonra, tasavvuf, işaret ve bâtın tefsirlerinin ortak bir noktada toplandıklarını yazıyor:

"... Bunların tümü, Kur'an'ın sözlerinin açık anlamlarına ters yorumlar yapmakta ve doğruluğuna Tanrı'nın kendilerine hiçbir kanıt indirmediği biçimde birtakım esin (ilham) yollarına sapmakta birleşirler." (Bkz. Dr. Subhi e's-Sâlih, aynı kitap, aynı yer.)

b) Akılcı Kelâmcılar

Bunlar, "re'y (görüş) sahipleri" adı verilen bir kesim içinde yer alırlar.

Üzerinde birleşilen ölçü: Akıl.

Temel ilkeler:

• Aklın iyi-güzel bulduğu iyi-güzel; kötü-çirkin bulduğu da kötü-çirkindir.

• Akıl ile nakil (ayet ile hadis) çatıştığında akıl tercih, nakil de te'vil edilir.

Talat Koçyiğit şöyle der:

"Kelâmcıların, Kur'an hakkında, herhangi bir kayda tabi olmayan serbest görüşleri; çeşitli mevzulara taalluk eden ve zamanlarına gelinceye kadar Müslümanlar arasında herhangi bir müşkil yaratmamış olan ayetleri büyük bir rahatlıkla te'vil ve tahrif etmelerini sağlamıştır. Bu te'viller, daima, o zamana kadar Müslümanlar arasında Hazreti Peygamber'in talimine uygun olarak bilinegelen ayet manalarına aykırı şekilde tezâhür etmiş ve İslam'ın vazettiği akide bütünlüğünü bozucu bir mahiyet kazanmıştır." (Bkz. Koçyiğit, Hadisçilerle Kelâmcılar arasında Münâkaşalar, Ankara, 1969, s. 230.)

Dr. Subhi e's-Sâlih'se, kelamcıları hep aynı kefeye koymaz. Örneğin şunları yazar:

"Râzî, Tefsir'inde, kelâm ve mantık alanındaki değerlendirmelerinde, ilâhiyatçı düşünürlerin yöntemlerini benimser. Ve evrensel konularla özellikle ilgilenir. Bir ayeti ya da ayetleri yorumlarken konuları birtakım sayılara ayırır. Sonra 'Ehl-i sünnet ve'l-Cemaati'nin inancını savunmak için yorumlara girişir." (Bkz. Dr. Subhi e's-Sâlih, aynı kitap, s. 293.)

E's-Sâlih, "Mutezile" tefsirlerine takılır. "Kınanılası" (mezmun) bulur. "Mutezile tefsirleri"ne, "akılcılık" yolunun egemen olduğunu, aklın ölçü alındığını belirtir. Bu tür tefsirleri de en iyi biçimde Zemahşerî'nin "Keşşaf" adlı tefsirin temsil ettiğini anlatır. Yine de, Keşşaf'ın önemini, özelliğini dile getirir. (Bkz. Dr. Subhî e's-Sâlih, aynı kitap, s. 294.)

c) Çağdaşçılar

Ayetleri, "çağın gerekleri"ne göre, "akıl ve bilimle bağdaştırarak" yorumlama gereğini duyanlar, her zaman olagelmiştir. Son yüzyıllarda da bunlar görülür. Bunlara, çeşitli adlar verilir. "İslam yenilikçileri", "din müceddidleri" gibi. "Din reformcuları"nı da bunlar arasında sayanlar var. Bkz. **DİN.**

Bunların yorumlarına bir örnek:

Bilindiği gibi, Kur'an'da faiz demek olan "ribâ"nın haram olduğu (Bakara Suresi, ayet: 275, 278; Âli İmrân Suresi, ayet: 130; Nisâ Suresi, ayet: 161; Rûm Suresi, ayet: 39) bildirilir. Dinin (İslamın) "çağdaş yorumu"nu yapma yolunda oldukları ileri sürülenler, bu "ribâ"ya takılırlar, "ribâ" sözcüğünün "faiz" anlamında anlaşılır olmasının yanlış bulunduğunu, "faizin sermayenin gıdası ve ticaretin düğüm noktası, odağı olduğunu" göz önünde tutmak gerektiğini savunurlar. Eski Şeyhülislamlardan Mustafa Sabri'yse bu yorumu eleştirir ve İslam'la bağdaşır bulmaz. (Bkz. Mustafa Sabri, Dini Müceddidler, İstanbul, 1341, s. 70, 71.)

Konu için bkz. **FAİZ.**

"Çağdaş yorum"cuların hepsi aynı çizgide görünmemekte. İslam'a gerçekte inanmadıkları halde inanır gözüktükleri ileri sürülenler vardır. Böyle kabul edilmeyenler, İslam dünyasında, en azından kimi ülkelerde, ya da kimi kesimlerde benimsenenler vardır.

Kimileri "Kur'an'ın 20. yüzyıla göre tefsiri"ni yaptıklarını iler sürerler.

Mısırlı ilahiyatçı ve siyaset adamı Muhammed Abduh'un başını çektiği bir kesim de, "ayetlerin sosyal ve edebi tefsiri"ne önem vermekte.

İsmail Cerrahoğlu, bu tür tefsirlerin, zamanımızdaki tefsirlerin çoğunluğunu oluşturduğunu, çığırın başında Muhammed Abduh ve öğrencilerinin bulunduğunu anlattıktan sonra, bu tür tefsirlerin tasvib edilen (beğenilen) yönlerinin de, tasvib edilmeyen yönlerinin de olduğunu belirtiyor. İkinci yönleri üzerinde dururken, "akla çok geniş bir hürriyet bahşeden bu ekol, Kur'an'daki hakikatleri te'vile yönelmiştir. Bazan hakikatten mecaza ve temsile gitmişlerdir. *Mutezile*'den iktibas ettikleri bu geniş akli hürriyet sebebiyle, bazan *Kur'an lafızlarının manalarını Kur'an'ın nüzûlü esnasında Araplarca bilinmeyen bir şekilde nakletmişlerdir.*" (Bkz. Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, Ankara, 1971, s. 307, 308.)

Kimileri, "her şey Kur'an'da vardır" ilkesinden yola çıkarak, ayetleri çağdaş bilimlerle, biyoloji, fizik, kimya yasalarıyla karşılaştırarak yorum yapma yoluna giderler. Bu tutumsa, itikât (inanç) yönüne önem verenlerce şöyle eleştirilir. "Eğer her şey Kur'an'da vardır diyenlerin yolunu takip edersek; tıp, hendese felek (gökbilim), fizik, kimya nazariyetleri ve bunlardan başka ilimler için de onu kaynak kılmamız icab eder. Eğer böyle yapacak olursak, Müslümanların Kur'an hakkındaki akidesine bir şüphe sokmuş oluruz. Çünkü ilmi akideler nazariyelere dayanır. Karar ve bekası bahis konusu değildir..." (Bkz. Cerrahoğlu, aynı kitap, s. 306.)

Ayrıca bkz. **YORUM**.

B- Ayetlerdeki Kapalı Anlamlı (Mübhem) Sözlerin Yorumu

Bir örnek:

Kur'an'da, şu ayetlerde "amellerin tartılacağı mizanlar"dan söz edilir.

A'râf Suresi, ayet	: 8, 9
Enbiyâ Suresi, ayet	: 47
Mü'minûn Suresi, ayet	: 102, 103
Kâria Suresi, ayet	: 6, 8

"Mizan", sözlük anlamıyla "terazi" demektir. Mübhem, yani kapalı olan yön şu: Günah ve sevabın tartılacağı bu mizanlar, nasıl şeylerdir, tartılma nasıl olacaktır?

Bu konuda kimilerinin tutumu şöyle: "Amellerin tartılacağı", bunun için bir "mizan" ya da "mizanlar" ortaya getirileceği bildiriliyor. Ama bunların ne tür şeyler olduğu bildirilmiyor. Tartmanın nasıl olacağı da... Biz, bize ne bildiriliyorsa o kadarına bakıp inanırız. Gerisi üzerinde durmayız. Bildirilmeyenleri Tanrı'ya bırakırız. Tanrı dileseydi bildirirdi... Aşağı yukarı böyle derler.

Kimileri de bu ayetleri ve anlatımlarını ele alırken, "on iki kefeli ve dilli, kefeleri göklerin ve yerin tabakaları kadar olan teraziden söz ederler. Gene de "onun mahiyetini Allah'tan başta kimse bilmez" derler. Birinci tutumda olanlar, ikinci tutumu gösterenlerin (daha çok eski tefsirlerde bu tutum vardır) bu açıklamaları için şöyle derler:

"Teraziyi iki kefeli ve dilli yaptıktan ve kefelerin büyüklüğünü de tayin ettikten sonra, geriye mahiyeti hakkında ne kaldı ki, onu Allah'a havale ediyorlar? Bu şekildeki sözler, gaybullah (Tanrı'nın gizli tuttuğu, bildirmediği, bilinmeyenler) hakkında cür'etle konuşmaktan başka bir şey değildir... " (Bkz. Cerrahoğlu, aynı kitap, s. 312.)

Ne var ki, "mübhem"lerin hepsi, yukarıdaki örnek türünden değildir:

1- Kapalı Anlamlıların Türleri

a) Ahirete ve Ğayb Haberlerine (Bilinmeyenlere) İlişkin Olanlar

Ahirete ilişkin olanlar için bkz. **AHİRET, CEHENNEM, CENNET, KIYAMET, GÜNAH, SEVAB, CEZA, MİZAN.**

b) Kimi Kişilerin, Kabilelerin Ve Yerlerin Ad Verilmeden Anlatıldığı Ayetler, Anlatımlar, Kıssalar

Bakara Suresi'nden:

30. ayette, Tanrı'nın meleklere, bir "halife" yaratacağını söylediği bildirilir. "Halife"nin "kim" olduğu bu ayette açıklanmaz. Daha sonraki ayetlerden anlaşılır ki, anlatılmak istenen Adem Peygamber'dir.

72. ayette, (İsrailoğulları'na seslenilerek) "Anımsayın ki siz bir kimseyi öldürmüştünüz de ona ilişkin olarak atışmıştınız..." deniyor. Ama öldürülenin kim olduğu açıklanmıyor. Tefsirlerde verilen ad: Amîl.

132. ayette, "İbrahim bunu oğullarına vasiyet etti..." deniyor. İbrahim'in oğullarının kimler olduğu bildirilmiyor. Adlar tefsirlerde yer alıyor: İsmail, İshak, Man, Zimrân, Sarah, Nefeş, Nefşan (Yakşan)... (Bu adlar, çoğunlukla, Tevrat'tan ve Yahudi kaynaklardan tefsirlere geçmiştir. Bkz. Tekvin, Bap: 25.)

136. ve 140. ayetlerde "İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına..." deniyor. Torunların (esbât) kimler olduğu bildirilmiyor. Açıklama, tefsirlerde yer alıyor: Torunlar, Yakub'un şu on iki oğlu: Yusuf, Robil (Ruben), Şem'un (Şimeon), Lavi (Levi), Yehuza (Yahuda), Dani (Dan), Teftani (Neftali), Kâd (Gad), Yeşir (Aşer), İşacer (İssakar), Rayilun (Rahalin) ve Bünyamin (Benyamin). (Bu adların alındığı kaynak da Tevrat. (Bkz. Tekvin, 35:23–26; 46:8-27; Çıkış, 1:1-4.)

204. ayette, "insanlardan öylesi vardır ki, sözü, dünya yaşamında seni imrendirir..." deniyor ve o kimsenin kötü nitelikleri anlatılıyor. Ama bu insanın kim olduğu, adıyla açıklanmıyor. Ad, tefsirlerde: Şureyk Oğlu Ahmes (münâfıklardan).

207. ayette, "insanlardan öylesi vardır ki, Tanrı hoşnutluğunu aramadan dolayı kendisini satın alır (canını verir)" deniyor. Bu insanın kim olduğu bildirilmiyor. Ad, tefsirlerde: Suheyb (Rûmî).

246. ayette (İsrailoğulları'nın bir kesiminden söz edilirken) "Peygamberleri onlara: 'Tanrı size, kuşkusuz, Tâlût'u kral olarak gönderdi' dedi" deniyor. Peygamber'in kim olduğu bildirilmiyor. Ad, tefsirlerde: Şemuyil (Tevrat'taki: Semuel. Bkz. I. Samuel, Bap: 9 ve ötekiler.)

Süyûtî, gerek Bakara Suresi'nden, gerek öteki surelerden örnekleri sıralıyor. (Bkz. el İtkân, 2/185 ve ötekiler.)

2- Adların Ayetlerde Yer Almayışının, Anlatımların Kapalı Bırakılışının Nedenleri

Kur'an'da bu türden (mübhem) anlatımların bulunması altı nedene bağlanır.

• Kapalı kalan yer, başka bir ayette açıklanacaktır.

• Herkesin bilebileceği ölçüde kim olduğu bellidir. Örnek: "Ey Adem! Sen ve karın.." dendiğinde, Adem'in Havva'dan başka karısı olmadığı için, Havva'nın adının verilmesine ayrıca gerek kalmamıştır. Bakara Suresi, ayet: 258'de, "Tanrı kendisine krallık verdi diye böbürlenip İbrahim'le Tanrı'sı konusunda tartışmaya girişeni bilir misin?" deniyor. O kimsenin "Nemrud" olduğu belli olduğu için ayrıca adının açıklanmasına gerek görülmemiştir.

• Adı verilmeyenin, herkesin dikkatinin yöneleceği bir kimse durumuna getirilmesi istenmediği için adı verilmemiştir. Bakara Suresi, ayet: 204'de, Şureyk Oğlu Ahnes anlatıldığı halde, adının açıklanmaması bu nedenledir. Ahnes, sonradan çok iyi bir Müslüman olmuştur.

• Adı verilmeyen yerin, ülkenin, kentin, ya da kişinin adının açıklanmasında fazla bir yarar görülmemiştir.

• Konu özel olduğu halde, ad vermeyerek genelleme yapılmak istenmiştir.

• Söz konusu olan kimsenin üstün, önemli olduğu anlatılsın diye ad verilmemiştir.

• Söz konusu olan kimsenin düşük, önemsiz, aşağılık olduğu daha iyi anlatılsın diye adı verilmemiştir. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 2/185.)

3- Yorumlar

Bu tür ayet ve anlatımlar ele alındığında yorumlar değil; nakle dayalı açıklamalar yapılabilir. "Amaçlanan şudur, şu kimsedir, şu yerdir" gibi. (Bkz. el İtkân, 2/185.)

Bu nedenle, tefsirlerde, Kur'an'daki kimi "kıssa"larda açıklanmayan kesimler, Tevrat'taki açıklamalardan alınarak doldurulmuştur, bu yolla açıklama yapılmıştır. Kimi açıklamalar için de hadislere başvurulmuştur.

C- Müteşabih Ayetlerin Yorumu

1- Genel Olarak

Bu konudaki tartışma, önce genel olarak sergilenir. "Müteşabih ayetler"in, yani anlamları bildirilmemiş ya da dış anlamlarına göre anlam verme olanağı bulunamamış olanların anlamlarını, Tanrı'dan başkası bilebilir mi, bilemez mi?

Kimilerinin görüşü "evet", kimilerininki "hayır"dır. İki görüşü savunanlar da, önce, anlamıyla birlikte bu maddenin birinci bölümünde geçen, Âli İmrân Suresi'nin 7. ayetini dayanak olarak alırlar. Bu ayet, iki türlü okunur: Birinci okunuşa göre, ayetteki "oysa onların yorumunu ancak Tanrı bilir" anlamındaki sözler bir cümle yapılıp kesilir. Ondan sonraki yeni bir cümle olarak okunur. Bu okunuşa göre, "müteşabih ayet"lerin "yorumu"nu, "yalnızca Tanrı bilir". İkinci okunuşa göreyse, "oysa onların yorumunu ancak Tanrı ve bilimde derinleşmiş

olanlar bilir" anlamı söz konusu. "İllallah" (yalnızca Tanrı...) dendikten sonra kesilmiyor, nokta konulmayıp "ve'r-rasihûne fil ilmi (ve bilimde derinleşmiş olanlar)" diye sürdürülüyor. (Bkz. Sadru'ş-Şeriâ, Tenkih, Tevdih-Sadüddin Teftazanî, Telvih, 1/242; İzmirî, Hâşiyetü'l-Mir'at, 1/413-417; İbnü'l-Melek, Şerhu Menâri'l-Envâr, İst., 1308, s. 106; Süyûtî, el İtkân, 2/6, Mu'terekü'l-Erkân Fi İ'câzi'l-Kur'an, Tahkik: Ali Muhammed el Becâvî, 1/137, 138; Taberî, Tefsir, 3/122; Râzî, Tefsir, 7/176-178; e't-Tehânevî, Keşşâf, 1/793, 794.)

a) "Müteşabihlerin Anlamlarını Tanrı'dan Başkası Bilemez" Diyenler

Fahruddin Râzî, Âli İmrân Suresi'nin 7. ayetinin ilgili kesimini "müteşabih ayetlerin yorumunu yalnızca Tanrı bilir" anlamı çıkacak biçimde okuyanları şöyle sıralıyor: İbn Abbas (bir rivayete göre), Âişe, Mâlik İbn Enes, Kisâi, Ferra, Mutezile'den Ebu Ali el Cübbâî. Ardından da: "Bizce benimsenen de, böyle okunmasıdır" diyor. (Bkz. Râzî, 7/176.) Sadru'ş-Şeriâ, "bizim ulemamız bu birinci okuma yolunu benimsemiştir" diyor. (Bkz. Telvih'le birlikte, Tevdih, 1/242.) Bununla birlikte, ayetteki ilgili kesimi böyle okuyanlar içinde bile, kimi "müteşabih"leri "te'vil" etme gereği duyan ve bu yola gidenler görülür.

b) "Müteşabihlerin Yorumunu Bir Tanrı Bir de Derinleşmiş Bilginler Bilir" Diyenler

Ayetin ilgili kesimini "müteşabihleri Tanrı ve bilgide derinleşmiş olanlar ancak bilir" anlamı çıkacak biçimde okuyanlar da şöyle sıralanır: "İbn Abbas (bir rivayete göre), Mücâhid, Rebî' İbn Enes ve kelamcıların çoğu." (Bkz. Râzî, 7/176.)

2- Müteşabihlerin Hepsi Bir Değil

İslam hukukunda, kelamda, Kur'an yorumlarında, çok büyük bir kesimin, "müteşabih"leri "anlamı bilinebilenler ve anlamı hiç bilinemeyenler, yorum kabul edenler ve hiç yorum kabul etmeyenler" diye ikiye ayırdıkları görülür. Müteşabihlerin türleri üzerinde durulur ve ona göre tutum gösterilir.

Özet

Ayet: Kur'an'dan, başı sonu belli olan ve bu adla aktarılagelen parçalardan her biri.

Kur'an'da tekil ve çoğul olarak toplam 182 kez geçer.

Sözlük anlamı: "Alamet, nişan" (belirti), "delalet" (gösterme, anlatma).

Kur'an'da geçerken yüklendiği anlamlar (yerine göre): "Alamet", "mucize", "kitab", "buyruk-yasak ikilisi", "ibret", âyet adıyla aktarılagelen" (Kur'an'dan bir parça).

"Ayet"in tanımı üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülür. Sayısı üzerinde de tartışmalar vardır. Ancak, 6000 üzerinde birleşilir. Tartışma küsura ilişkindir. Hangi Kur'an parçasının "ayet" olduğu, hangisinin olmadığı nakille bilinebilir. Yani aktarılagelen nasılsa öyle.

Kur'an'daki ayetlerin bir bölümüne "Mekkeli (Mekke'de inmiş)" anlamında Mekkî, bir bölümüne de "Medineli (Medine'de inmiş)" anlamında Medenî denir. Ayetler, başka yönlerde de bölümlere ayrılır. Örneğin, "hükmü geçerli olan" (nasih) ayetler vardır, "hükmü yürürlükten kaldırılmış" (mensuh) ayetler vardır, "anlamı bilinen, açık" ayetler vardır, "anlamı kapalı, bilinmeyen, hiç bilinmeyen" ayetler vardır.

"İlk gelen ayet", kimine göre "Alak Suresi'nin birinci ayeti", kimine göre Müddessir Suresi'nin ilk ayeti", kimine göre "Fâtiha Suresi", kimine göreyse "Bismillahirrahmanirrahîm"dir. "Son ayet"in hangi ayet olduğu da tartışmalıdır. Kimine göre, Bakara Suresi'nin, "riba (faiz) ayeti" adı verilen 278. ayeti, kimine göre aynı surenin 281. ayeti, kimine göre Nisâ Suresi'nin "miras"la ilgili 127. ve 176. ayetleri, kimine göreyse, Tevbe Suresi'nin son iki ayetidir.

Âli İmrân Suresi'nin 7. ayetinde, Kur'an'daki ayetler, "muhkem" yani anlamı ve hükmü açık, bilinebilen ve "müteşabih" yani anlamı bilinemeyen (ya da herkesçe bilinemeyen) diye ikiye ayrılır. "Muhkem" ve "müteşabih"in ne olduğu uzun inceleme ve tartışma konusu olmuştur. Özellikle, "müteşabih"ler için ne yapmak, nasıl bir tutum göstermek (yorumlamak mı yorumlamamak mı) gerektiği üzerinde geniş görüş ayrılıkları bulunmakta.

➤AZAB

Karşı gelenlere verilen ya da verilecek olan ceza, işkence.

I- ANLAMI VE TANIMI

A-Sözlük Anlamı

İbnü'l-Cevzî, İbn Fâris'in (Mecmau'l-Luğat, varak 242) şöyle dediğini aktarır: "Azab, Arap dilinde, *dövmek* anlamındadır." (Bkz. Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-A'yün, s. 449.)

Rağıb da, sözlük yazarlarının ve uzmanların, "azab"ın "dövme" anlamına gelen bir kökten geldiği görüşünde olduklarını belirtir. Ama gene de hangi kökten geldiği konusunun tartışmalı olduğunu yazar. Rağıb'ın belirttiğine göre, "azab verme"de şu anlamlar bulunmakta:

- "İnsanı aç-susuz ve uykusuz bırakma".
- "İnsanın yaşamının tadını giderme." (Bkz. Râğıb, el Müfredât, "a-z-b".)

Hangi kökten gelirse gelsin, "a-z-b" de, "tat, tat alma" anlamı bulunur. "Azab edilen" kimseye de ceza tattırılmıştır.

B- Kur'an'daki Anlamı

Dâmeğânî, azabın, Kur'an'da 9 anlamda yer aldığını yazar:

- "Zina cezası".
- "Mesh" (hayvana çevirme). Bkz. CUMARTESİ YASAĞI, MESH.
- "Malın-mülkün elden gitmesi".

- "Dünyada verilen ceza".
- "Öldürme".
- "Kabirde verilen ceza".
- "Ahirette verilecek ceza".
- "Açlık".
- "Tüy ve kanatları yolma".

(Bkz. Dâmeğânî, el Vücuh ve'n-Nizâir, el yazması, Süleymaniye Kütüphanesi, Bölüm: Esat Efendi, no: 169, varak: 71, 72.)

Abdurrahman İbnü'l-Cevzî ve kimi başka uzmanlar da, Kur'an yorumcularının, "azab"ın, Kur'an'da 10 anlamda yer aldığını belirttiklerini yazarlar:

1- Zina İçin Ceza Uygulaması (Hadd)

Örnek: Nisâ Suresi'nin 25. ayetinde yer alan "cariyeler evlendikten sonra zina ederlerse, onlara, özgürken zina eden evli kadınlara verilen *cezanın* yarısı kadar *ceza* verilir" anlamındaki kesim. Burada, "zina cezası" anlamında, "azab" geçiyor.

2- Mesh (buradaki "mesh"ın sonundaki "hı"dır): **Hayvana Çevirme**

Örnek:

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

A'râf Suresi, ayet: 165

Anlamı (Diyanet'in)

Kendilerine yapılan öğütleri unutunca, Biz, fenalıktan men edenleri kurtardık ve zalimleri, Allah'a karşı gelmelerinden ötürü, şiddetli *azaba* uğrattık. (A'râf Suresi, ayet: 165.)

İşte buradaki azabın, "mesh" (hı ile) yani "hayvana çevirme" anlamına geldiği ileri sürülür. Bu ayetten önceki ayetlere bakıldığında, bu cezanın, "cumartesi yasağı"na karşı gelmiş, çünkü "cumartesi (sebt) avlanma"ları yasak edildiği halde, geçimleri için balık avlamış ve böylece yasağı çiğnemiş olan bir kent halkına verildiğinin bildirildiği görülür. Daha sonraki ayette de (Diyanet çevirisiyle) şöyle denir:

"Kendilerine edilen yasakları aşınca, onlara, 'aşağılık birer maymun olun!' dedik". (A'râf Suresi, ayet: 166.)

Bkz. CUMARTESİ YASAĞI.

3- Malın-Mülkün Elden Gitmesi

Örnek: Nun (Kalem) Suresi'nin, "işte *azab* böyledir. Andolsun ki ahiret azabı, daha da büyüktür. Bir bilebilseler!" anlamındaki 33. ayeti. Bu ayetteki birinci azab, "dünyada, malın-mülkün elden gitmesi" anlamındadır yorumculara göre. Çünkü daha önceki ayetlerde, "bahçe sahipleri"nden ve Tanrı'ya karşı nankörlükleri nedeniyle ürünlerinin bir salgınla yok edilişinden söz edilir.

4- Suda Boğma

Örnek: Nuh Suresi'nin "toplumuna can yakıcı *azab* gelmeden önce toplumunu uyar" anlamındaki birinci ayeti. Yorumculara göre, buradaki "azab", "suda boğma" anlamındadır.

Bkz. **TUFAN.**

5- Taşa Tutma ve Yere Batırma

Örnek: En'âm Suresi'nin "De ki: 'O (Tanrı), üstünüzden ve altınızdan size azab göndermeye (üstünüzden taş yağdırmaya, altınızdaki yeri çökertip ya da deprem oluşturup sizi yere batırmaya)... da güç yetirir" anlamındaki 65. ayeti. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 1/396.)

Bkz. **GÖK, TAŞ, ALLAH.**

6- Açlık

Örnek: Mü'minûn Suresi, ayet: 64, 77; Duhân Suresi, ayet: 12.

Bkz. **AÇLIK, ZENGİNLİK, KIYAMET.**

7- Öldürme

Örnek: Haşr Suresi'nin "Tanrı onlara (Yahudilerden Nadiroğulları'na) yurtlarından sürülmeyi yazmamış olsaydı, dünyada onları azaba uğratırdı (katlettirirdi). Onların ayrıca Ahiret azabı da vardır" anlamındaki 3. ayetinde yer alan birinci azab, Yahudilerden Nadiroğulları hakkında. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/348, 349.)

Secde Suresi'nin 21. ayetindeki yer alan birinci azab.

Secde Suresi, ayet: 21

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

Anlamı

Andolsun ki, belki (içinde bulundukları durumdan) dönerler diye, onlara "azabın en aşağısı"nı tattırırız, "azabın en büyüğü"nü değil. (Secde Suresi, ayet: 21.)

Bu ayette yer alan "azabu'l-ednâ"ya, "azabın en aşağısı" anlamı verilebileceği gibi "azabın en yakını", yani "dünya azabı" anlamı da verilebilir. "Dünya azabı" ile anlatılmak istenen de, "öldürme", "tutsak alma" ve öteki belalardır. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/505.)

8- Ağır Biçimdeki Dövme

Örnek: Yâsîn Suresi'nin "sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Andolsun ki vazgeçmezseniz, sizi taşa tutacağız ve bizden size, can yakıcı bir azab dokunacaktır" anlamındaki 18. ayetinde yer alan azab.

Bkz. **KARYE, PEYGAMBER.**

9- Tüyleri Yolma

Örnek: Neml Suresi, ayet: 21. Burada, Süleyman Peygamber'in, eğer geçerli bir gerekçeyle gelmezse, ortalarda görünmemesinden dolayı "şiddetli azaba uğratacağını ya da keseceğini" söylediği bildirilen "hüdhüd"den söz ediliyor. Süleyman Peygamber "onu şiddetli azaba uğratırım" derken ne demek istiyordu? Yorumculara göre, "onun tüylerini, kanatlarını yolarım" demek istiyordu.

Bkz. SÜLEYMAN.

10-Sıkıntılı (Ağır Koşullarda) İş Görme

Örnek: Sebe' Suresi'nin 14. ayetinde geçen azab.

Bkz. CİN, SÜLEYMAN.

("Azab"ın ayetlerde yukarıdaki anlamlarda yer aldığı yolundaki açıklama için bkz. İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-A'yün i'n-Nevazır Fi İlmi'l-Vücûhi Ve'n-Nezâir, s. 449-451.)

C- Tanımı

Rağıb'a göre azabın tanımı: Şiddetli acı verme.

Kur'an'da, 68 kez, "elim", yani "elem (acı) verici" diye nitelenir azab. Yukarıdaki tanıma göre "azab", "elim" nitelemesiyle birlikte "elem verici şiddetli acı verme" demek olur. Buysa pek sağlıklı bir anlam değildir. Öyleyse, "elim"le nitelendiği yerlerde "azab"a yalnızca "ceza" anlamı vermenin daha doğru olacağı düşünülebilir. "Suçluya (günahlıya) uygun görülen ceza, işkence" diye de tanımlanabilir. "Azab" kimi yerde de "azim", yani "büyük" diye nitelenir.

II- AZAB ANLAMINDA KUR'AN'DA GEÇEN SÖZCÜKLER

"Ikâb" (cezalandırma), "ricz" (kötülük, pislik, sıkıntı, yük), "ahz" (tutma, yakalama, tutuklama, yaka paça etme), "batş" (ansızın bastırıp yakalama), "hızy" (rezillik - rüsvalık). Bu sözcükler de ayetlerde, "azab" anlamında yer alır.

III- TANRI'NIN, KENDİSİNE KARŞI GELENLERE AZABI

A- İlgili Ayet ve Hadislerde Duyurulanların Özeti

"Azab", yani "ceza" ve "ceza amacıyla çektirilen acı ve işkence", ayet ve hadislerin açıklamalarında türlü türlüdür: Dünyadaki azab, Ahiretteki azab, kâfirlere verildiği ya da verileceği bildirilen azab, kâfir olmayan günahlılara verildiği ya da verileceği bildirilen azab... Ayet ve hadislerde, dünyanın bir sınav (deneme) yeri olduğu bildirilir ve burada bu sınavı kazanamayanları türlü azabların beklediği anlatılır. Ve duyurulur ki:

• Tanrı'nın azabı var. Kendisine karşı gelenlere hazırlamıştır Tanrı azabını. Başta inanmazlara. İnananların da günahları bağışlanmayanlarına.

• Azab, bu dünyada da öbür dünyada da uygulanacaktır. Bu dünyadaki de, öbür dünyadaki de türlücedir. Öbür dünyadaki, Kıyamet günü çetin hesap vermeler, çekilen sıkıntılar ve cehennem ateşinde yanmalar biçiminde gerçekleştirilecektir. İnanmazların cezaları "hiç hafifletilmeyecektir".

Kısacası: Tanrı'nın "rahmet"i yanında, böyle azabı da vardır. Tanrı'nın hem "öç alıcı (yani buyruklarına karşı gelenlerden intikam alan)", hem de "merhamet sahibi" (acıyan) olduğu bildirilir. Özellikle bkz. **AHİRET, AKIBET, CEZA, CEHENNEM, CENNET, KIYAMET, İMAN.**

B- Tanrı'ya, Azab Etmeyi Yakıştıranlar ve Yakıştırmayanlar

Kur'an yorumlarında da yer aldığına göre: Kimileri, ayet ve hadislere dayanarak, "Tanrı, kendisine karşı gelenlere azab hazırlamıştır. İnanmazları ve günahkârları çeşitli biçimlerde cezalandırır. Azabın bir parçası olarak da, birçok kimseyi, cehennem ateşine atıp yakarak azab edecektir" derlerken, kimileri, "azab etmek, Tanrı'nın yüceliğine yakışmaz" derler.

Bakara Suresi, ayet: 6, 7

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Şüphe yok ki, inkâr edenleri, başlarına geleceklerle uyarsan da, uyarmasan da birdir; inanmazlar. Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinde de perde vardır. Ve büyük *azab* onlar içindir. (Bakara Suresi, ayet: 6, 7.)

Açıklama

"Ve büyük azab, onlar içindir" anlamındaki anlatıma ilişkin olarak, Fahruddin Râzî; "Müslümanlar, Tanrı'nın kâfirleri 'azab'a uğratmasının güzel olduğu üzerinde birleşirler. Bununla birlikte kimileri, bunun hiç de güzel olmadığı görüşündedirler. 'Ve büyük azab, onlar içindir' diyen parçayı da, 'onlar azabı hak ederler! Ama Tanrı'nın büyüklüğü, iyilikçiliği, onların bağışlanmalarını gerektirir' biçiminde yorumlarlar" diyor. (Bkz. Râzî, e't-Tefsiru'l-Kebîr, c. 2, s. 54.)

Demek ki, birbirinin tersi iki görüş ileri sürenler var:

Birinci görüşe göre: Tanrı, kendisine karşı gelenleri, hazırladığı azabıyla cezalandıracaktır. Tanrı'nın, hak edenlere azab hazırlaması güzeldir."

İkinci görüşe göre: Tanrı'nın azab etmesi, Tanrı'lığına, büyüklüğüne yakışmaz. O nedenle, Tanrı kimseye azab etmeyecektir. Azabı hak edenler bulunacaktır, ama Tanrı, büyüklüğüyle tümünü bağışlayacaktır...

Tanrı bağışlar mı, bağışlamaz mı, o, kendinin bileceği iş. Ancak, ayetlerin ve hadislerin çok açık olan açıklamaları, kimi insanların, azaba uğratılacaklarını ve Tanrı'nın azabının çok şiddetli, elem verici olduğunu anlatmakta.

Râzî, "Şimdi, iki görüş sahiplerinin delillerini de, burada sunacağız" diyor ve sunuyor. Ancak, ikinci görüş sahiplerinin kanıtlarını çok geniş biçimde sıralarken, birinci görüş sahiplerinin, yani Tanrı'nın kendisine karşı gelenlere azab hazırladığını, uygulayacağını ve bunun, Tanrı'nın büyüklüğüne ters düşmeyeceğini söyleyenlerin "delil"lerini bir-iki satır içine sığdırmakta.

"Azab Etmek, Tanrı'nın Büyüklüğüne Yakışmaz" Diyenlerin Kanıtları

Râzî'nin yer verdiği kanıtların özeti şöyle:

1- "Azab'ın Kimseye Yararı Yoktur":

İnsanlara "azab" etmenin, kimseye yararı olamayacağı, yararı olmayan bir şeyi yapmanınsa Tanrı'ya yakışmayacağı ileri sürülüyor.

"Kaldı ki, azab zararın kendisidir. Zarar vermekse, aklın tanıklığıyla çirkinliği apaçık ortada olan bir şeydir. Bunun için çirkinliği, zararlı olmayan bir yalanın, zararlı olmayan bir cahilliğin çirkinliğinden daha fazladır... Çirkin olan bir şeyi yapmaksa hikmetli olana ve hikmetli olan Tanrı'ya yakışmaz..."

2- "Tanrı, Sonunda Ne Olacağını Bile Bile Buyruğunu Yöneltiyor":

Ayette de bildiriliyor: Peygamber'e seslenilerek: "Kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir; inanmazlar..." deniyor. Bir inanmazın inanmayacağı biline biline "iman"la mükellef kılınması, sonra da "iman" etmedi diye azaba uğratılması "çirkin"dir; Tanrı'ya yakışmaz.

Bu durumda azaba yol açan asıl neden, "isyan", yani Tanrı'ya karşı gelmek değildir; "teklif"tir, yani Tanrı'nın, kendisine karşı geleceklerini bildiği kimselerden, yapmayacakları şeyi istemesidir. "Azab"a uğrayacak kimselerden, Tanrı, onların yapmayacaklarını bildiği şeyi istemeseydi, onlar da "âsî", yani karşı gelmiş sayılmayacaklardı, dolayısıyla da "azab"ı "hak etmiş" olmayacaklardı. Öyleyse kâfirleri, "âsî"leri "azab"a asıl sürükleyen Tanrı'nın buyruğudur, Tanrı'dır. Tanrı'nın insanlara "azab" edeceğini kabul etmek, bunu kabul etmektir. Böyle bir durum kabul edilemez. Tanrı, insanları bile bile, zararlı çıkacakları bir şeye sürüklemez. Anlaşılıyor ki, kimseye azab etmeyecektir. Yoksa, kimi insanları, "zarar versin" diye yaratmış olur. Buysa "çirkin"dir. Hele Tanrı'nın "acır-merhamet eder" (Rahîm) olduğu duyurulurken...

3- "Tanrı, İnanmamaya, Günaha Sürükleyen Şeyler de Yaratmıştır":

Öyleyse, kimseye azab etmeyecektir. Yoksa, inanmazlığın, günahın ortamını yaratmazdı. Bir yandan bu ortamı yaratıp, bir yandan da ortamın doğurduğu sonuç yüzünden insanları cezalandırmak, işkenceye çekmek, çirkindir. Tanrı'ya yakışmaz.

4- "Tanrı, Karşı Gelenleri, Karşı Gelecek Yapıda Yaratmıştır":

Tanrı, madem ki insanların imanlı ve günahtah uzak olmalarını istiyor, herkesi istediği yapıda yaratırdı; herkes "mümin" ve "dindar" olurdu. Kâfiri, günahkârı, kâfir ve günahkâr olacak yapıda yarattıktan sonra, neden kâfir oldun, neden günah işledin diyerek hesaba çekmesi ve azab etmesi çirkindir. Tanrı böyle bir çirkinlikten uzaktır. Demek ki kimseye azab hazırlamamıştır.

5- "Tanrı, 'Kim Ne Yaparsa Kendine Yapmış Olur' Dedikten Sonra Azab Etmez":

Tanrı, bir başka ayette: "İyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz o da kendinizedir..." diyor. (İsrâ Suresi, ayet: 7.) Tanrı'nın buyruğunu tutmadığımız zaman, kendimize ilişkin yararı elden kaçırmış oluruz. Bir insan kendisine yönelik bir yararı elden kaçırdı diye cezalandırılmaz. Yani akıllı, hikmetli bir kimse, herhangi bir yararı elden kaçıran kimseye: "Sen şu yararı elde etmedin, o yüzden sana ceza vermeliyim!" demez. Tanrı da, Hikmet'li olduğuna göre, iman etmemek, günah işlemek yüzünden kendilerini ilgilendiren bir yararı kaçırmış olanlara azab hazırlamış olamaz.

6- "Ahirette Olacağı Söylenen Azab, Suça Göre Değildir":

Verilecek bir cezanın, adaletli olması için, suça göre olması gerekir. Kâfirlik ve günah, bu dünyada, ölümlü bir ömür sınırları içinde işlenmiştir. Verileceği söylenen "azab"sa, Ahirette ve sonsuz bir yaşam boyuncadır. Bunda adalet yoktur. Böyle bir adaletsizliği Tanrı yapmaz. Kullarına, adaletsiz cezalar vermeyi yasaklarken, kendisi adaletsiz bir ceza uygulama yoluna gitmez. Demek ki Ahirette "azab" olmayacaktır.

7- "Tevbe, Bu Dünyada Nasıl Kabul Ediliyorsa, Ahirette de Kabul Edilmelidir":

Tanrı, nasıl bu dünyada "rahmet" ve "kerem" sahibiyse, öbür dünyada da "rahmet" ve "kerem" sahibidir. İnanmazların ve günahlıların seslerini ve yakarışlarını orada duymaması ve acımaması düşünülemez.

Fahruddin Râzî, bütün bunları, yani "azab yoktur" diyenlerin "delil"lerini sıraladıktan sonra, Kur'an'da "azab"ın varlığını açıkça anlatan ayetlere ne dediklerini de anlatıyor. Özeti şöyle:

"Akıl ile Nakil Çatıştığında Aklın Dediği Kabul Edilir":

Ayetlerde, azabdan söz ediliyor. Bunlar, "lâfzî deliller"dir; bunlarda kesinlik olamaz. Kesinlik, "akıl delili"ndedir. Öyleyse aklın ne dediğine bakmak gerekir. Çünkü, kesin olmayan, kesin olan kadar güçlü olamaz. Kesin olmayan "lâfzî" delillerle, kesin olan "aklî" delillere karşı çıkılamaz. Üstünlük, akıldadır. Nakiller de, akıl delillerine dayandığı sürece geçerlidir. Nakiller, dilbilgisi kurallarına ve birtakım sözcüklere göre anlam taşırlar. Bunlarsa tek tek, "tevâtür" basamağına (kabul edilmesi zorunlu olan dereceye) ulaşmış değillerdir. Kaldı ki, bir sözün, sözcüğün, kesin bir anlam verebilmesi için "mecaz" anlamlı, "tahsis"li olma ihtimalinden ve daha başka ihtimallerden uzak olması gerekir. "Azab"ı anlatan ayetlerin sözcüklerindeyse bu ihtimaller hep vardır. Öyleyse bunların anlatımında kesinlik yoktur ve aklın anlattığıyla boy ölçüşemez. Akıl, "azab"ın olamayacağını ortaya koyduğuna göre "azab" yoktur. Ayetlerde, bir "korkutma" (vaîd) söz konusudur. "Sana şunları şunları yaparım.." diye korku veren kimse, "tehdit"lerini gerçekleştirdiği zaman değil, gerçekleştirmediği zaman, yani bağışlayıcı olduğunda herkes tarafından övülür. Tanrı da bağışlayıcılığını gösterecektir. "Şunlar olacaktır. Azaba uğrayacaklardır..." dendikten sonra bunun

gerçekleşmemesi durumunda "yalan" olabilir. Ama bu yalan, "zararsız bir yalan"dır. Kaldı ki, "azab", "tevbe edilmemiş olması" koşuluna bağlanmış olabilir. Ayette açıkça belirtilmemiş olsa bile bu düşünülebilir. Öbür dünyada da olsa, "tevbe" geçerli sayılabilir. Başka ihtimaller de ileri sürülebilir bu konuda.

Râzî, "azab vardır ve Tanrı'ya karşı gelenler, öbür dünyada azaba uğrayacaklardır" diyenlerin kanıtlarını da şöyle özetliyor:

"Peygamber'den tevâtür yoluyla bize iletilen odur ki, azab olacaktır. Bunu kabul etmemekse, Peygamber'i yalanlamaktır. Azabın olmadığı yolunda sizin ileri sürdüklerinizse, tümüyle neyin *güzel*, neyin *çirkin* olduğu yolundaki tartışmalara ve kurallara dayalıdır. Biz, bu yoldaki ilkeleri kabul etmiyoruz." (Bkz. Râzî, c. 2, s. 54-58.)

IV- "AZAB" SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ AYETLER

"Azab" sözcüğü, Kur'an'da, türevleriyle birlikte 369 kez geçer. Bunlardan 68'inde "elim", yani "acı verici" diye nitelenir. Böyle nitelenerek yer aldığı ayetler:

Bakara Suresi, ayet	: 10, 104, 174, 178
Âli İmrân Suresi, ayet	: 21, 77, 91, 177, 178
Nisâ Suresi, ayet	: 18, 138, 161, 173
Mâide Suresi, ayet	: 36, 73, 94
En'âm Suresi, ayet	: 70
A'râf Suresi, ayet	: 73
Enfâl Suresi, ayet	: 32
Tevbe Suresi, ayet	: 3, 34, 39, 61, 74, 79, 90
Yunus Suresi, ayet	: 4, 88, 97
Hûd Suresi, ayet	: 36, 48
Yusuf Suresi, ayet	: 25
İbrahim Suresi, ayet	: 22
Hicr Suresi, ayet	: 50
Nahl Suresi, ayet	: 63, 104, 117
İsrâ Suresi, ayet	: 10
Hacc Suresi, ayet	: 25
Nûr Suresi, ayet	: 19, 63
Şuarâ Suresi, ayet	: 201
Ankebût Suresi, ayet	: 23
Furkan Suresi, ayet	: 37
Sebe' Suresi, ayet	: 5
Yâsîn Suresi, ayet	: 18
Sâffât Suresi, ayet	: 38
Şûrâ Suresi, ayet	: 21, 42
Zuhruf Suresi, ayet	: 65
Duhân Suresi, ayet	: 11
Câsiye Suresi, ayet	: 8
Ahkaf Suresi, ayet	: 24, 31
Zâriyât Suresi, ayet	: 37

Mücâdele Suresi, ayet : 4
Haşr Suresi, ayet : 15
Saff Suresi, ayet : 10
Teğâbün Suresi, ayet : 5
Ahzâb Suresi, ayet : 8
Fetih Suresi, ayet : 16, 17, 25
Mülk Suresi, ayet : 28
Nuh Suresi, ayet : 1
Müzzemmil Suresi, ayet : 13
İnsan Suresi, ayet : 31
İnşikak Suresi, ayet : 24

İlgili ayetler için özellikle bkz. **ACITICI AZAB, CEHENNEM, KÂFİR, MÜNÂFIK**

Özet

"Azab" ayet ve hadislerde şöyle anlatılır:

Tanrı, insanlara iki yol göstermiştir: Doğru yol, yanlış yol. Doğru yolda olanlara rahmetini, cennetini söz vermiştir. Yanlış yolda olanlara, yani kâfirlere ve günâhkârlara da azab hazırlamıştır.

Dünya, herkesin, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmekte yarışacağı bir sınav alanıdır. Sınavı kazananlar ödül alacaklardır. Kazanamayanlara gelince: Bunlar da cezalandırılacaklardır. Azab, işte bunlar içindir. "Tanrı'nın azabı"nın birçok türü vardır: Dünyadaki azab, Ahiretteki azab... Ahirette "cehennem azabı" vardır ve bu azab, inanmazlara "hiç hafifletilmeyecek"tir.

➤ÂZER

(En'âm Suresi 74. ayetine göre) İbrahim Peygamber'in babası.

En'âm Suresi, ayet: 74

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ اٰزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا اٰلِهَةً إِنِّي
أَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾

Anlamı

Anımsa ki, İbrahim babası Âzer'e: "Putları birer tanrı mı edinirsin? Gerçek o ki, seni de, toplumumu da açık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti. (En'âm Suresi, ayet: 74.)

Açıklama

Bu ayette, İbrahim'in babasının "Âzer" olduğu belirtiliyor. Ama gene de Kur'an yorumlarında –tarihler de göz önünde tutularak– tartışmalara yer verildiği görülür.

I- İBRAHİM PEYGAMBER'İN BABASININ ADI

Fahruddin Râzî, yukarıdaki ayeti ele alırken şu bilgiyi verir:

"Bu ayet, dış anlamıyla, İbrahim'in babasının adının *Âzer* olduğunu gösterir. Kimileriyse, İbrahim'in babasının adının Tareh (ya da Tarih) olduğunu ileri sürer. Zeccac, 'Soybilimciler, tartışmasız olarak, İbrahim'in babasının adının Tareh olduğunu belirtirler. Sapıklar, İbrahim'in babasının Âzer diye belirtiyor oluşunu Kur'an için eleştiri konusu yaparlar' diyor..." (Bkz. Râzî, 13/37.)

Fahruddin Râzî, bu konuda şu görüşler olduğunu belirtiyor:

A- İbrahim'in Babasının Adı "Âzer"dir

Bu görüşte olanlara göre, soybilimciler, "birbirlerini taklit ettikleri (birbirlerini körü körüne izledikleri) için" İbrahim'in babasının Tareh olduğunu belirtegelmişlerdir. Veheb ve Ka'b gibi bir-iki kişinin sözüne uymuşlardır. Çoğu kez de, Yahudi ve Hıristiyanların kaynaklarından alıp aktarmışlardır. Kur'an'ın açıklaması karşısında bunların hiçbir değeri olamaz. (Bkz. Râzî, 13/37.)

M. Sadeddin Evrin, Hıristiyanlar kesiminde de İbrahim Peygamber'in babası için "Âzer"e benzer "Athar" diyenler bulunduğunu yazar. "Kilise tarihi yazarı Eusebe (265-340), İbrahim'in babasının adını Athar diye anar" der. (Bkz. Evrin, Çağımızın Kur'an Bilgisi, Ankara, 1973 II/996, 997.)

B- İbrahim Peygamber'in Babasının Adı, "Âzer" de "Tareh" de Olabilir

1- Asıl Adı "Âzer"dir de, "Tareh" Diye Çağırılıyordur

Yani birincisi (Tareh ya da Tarih) asıl ad, ikincisi lakap olabilir. Ama asıl adı unutulmuş, lakap onun yerine geçip ünlüleşmiştir. Tanrı da, yukarıdaki ayetle, o asıl adı ortaya çıkarıp İbrahim'in babasını asıl adıyla konu etmiştir. (Bkz. Râzî, aynı yer.)

2- Asıl Ad "Tareh", Lakabı "Âzer" de Olabilir

Böyledir de, Kur'an'da, asıl adı yerine, daha yaygın olan lakabı (Âzer) yer almıştır. (Bkz. Râzî, 13/37, 38.)

3- "Âzer", O Zamanki Dillerde Anlamı Olan Bir Sözcük, Bir "Sıfat"tır

Bu sözcüğün anlamı "yanlış yapan, günah işleyen (muhtî)" olabilir ve ayette, İbrahim'in babası bu sözcükle kınanıyor bulunabilir. Kimilerine göre de, Havarzim dilinde, "âzer", "çok yaşlı kişi" demektir. Kimine göre de bu sözcük, "Farsça"dır. (Bkz. Râzî, 13/38 Süyûtî, el İtkân 1/180.)

C- "Âzer", İbrahim Peygamber'in Babasının Adı Değildir

1- "Âzer", İbrahim'in Babasının Putunun Adıdır

İbrahim'in babası bu putu kendisine ayırmış, çok seviyor; ayette de bu nedenle ona putun adı veriliyor olabilir. "Âzer" denirken, "Âzer'e tapınan" demek istenmiş olabilir. (Bkz. Râzî, 13/38; Taberî, Tefsir, 7/158.)

2- "Âzer", İbrahim'in Amcasının Adıdır

"Amca, baba yerinde" olduğu ve bir çeşit baba sayıldığı için, ayette, İbrahim'in "Âzer" adındaki amcası, "baba" diye nitelenmiş olabilir.(Bkz. Râzî, 13/38.)

II- EN'ÂM SURESİ'NİN 74. AYETİNDE, SÖZÜ EDİLEN, İBRAHİM'İN BABASI NASIL OLABİLİR?

A- Şia Kesimine Göre: Ayette Sözü Edilen Kişi, İbrahim'in Babası Olamaz

Şiiler, yukarıdaki ayette, "Âzer" diye sözü edilen kişinin, İbrahim'in babası olamayacağını ileri sürerler ve bunu kanıtlamaya çalışırlar. Özet olarak, görüşlerini şöyle savunurlar:

- "Burada, bir putatapardan, bir kâfirden söz ediliyor. Bir Peygamber'in babası kâfir olamaz. Ne İbrahim Peygamber'in, ne de öbür peygamberlerin babaları kâfirdi. Muhammed Peygamber'in babası da kâfir değildi. Şuarâ Suresi'nin 219. ayetinde de buna işaret vardır."
- "İbrahim, ayette adı Âzer diye geçen adama çok sert ve ağır sözler söylüyor. İsrâ Suresi'nin 23. ayetinde, kâfir ya da Müslüman ayrımı yapılmadan, babaya 'uf' bile denemeyeceği, onlara güzel, ince, yumuşak sözler söylenmesi gerektiği bildirilir. Öyleyse, İbrahim'in böylesine sert ve ağır konuştuğu bir adam, onun babası olamaz." (Şiilerin bu görüşlerinin daha da ayrıntısı için bkz. Râzî, 13/38-40.)

B- Ayette Adı "Âzer" Diye Geçen Kişinin, İbrahim'in Babası Olmasına Bir Engel Yoktur

"Sünnet Ehli", İbrahim Peygamber'in babasının da, öteki peygamberlerin babalarının da "kâfir" olabilecekleri görüşündedir. Bu görüşte olanlar, Tevbe Suresi'nin 114. ayetinde, İbrahim'in babasının kâfir olduğunun açıkça belirtildiğini kanıt olarak ileri sürerler. (Bkz. Râzî, 13/40.)

III- İBRAHİM'İN BABASININ TEVRAT'TAKİ ADI: TAREH

Eldeki Tevrat'ta şöyle denir:

"Tareh'in çocukları: Tareh, Abram'ın (İbrahim'in), Nahor'un ve Harran'ın babası olmuştur." (Bkz. Tevrat, Tekvin, 11:27.), "Ve Tareh, oğlu Abram'ı (İbrahim'i), Harran'ın oğlu olan torunu Lût'u ve oğlu Abram'ın karısı olan gelini Sârâ'yı alıp Ken'an ülkesine gitmek için Kıldâniler'in (Kaldeliler) *Ur* kentinden birlikte çıktı. Harran'a gelip orada yerleştiler." (Bkz. Tevrat, Tekvin, 11:31.)

Konu için ayrıca bkz. **İBRAHİM, PUT, TANRI.**

IV- İBRAHİM'İN BABASININ ADI, KUR'AN'DAN BAŞKA YERDE "ÂZER" DİYE GEÇİYOR MU?

A. J. Vensinck, İslam Ansiklopedisi'nde, yer alan, "Âzer" maddesini aynen aktarıyoruz. Şöyle der:

AZER, AZAR, Kur'an'da (VI, 74), İbrahim'in babasının adı olarak, geçer. Burda bir iltibas vukû bulmuş gibi görünüyor; zira başka hiçbir yerde İbrahim'in babası bu ad ile zikredilmez. Müslüman müfessirler ve müverrihler de onun Tarah (Tarah) tesmiye edildiğini söylerler. Müslüman akâid âlimleri, iki rivâyeti te'lif gayreti ile, bir takım inceliklere baş vururlar. Maracci (*Prodromi*, IV, 90)'ye göre, *Azar* şekli Eusebius'un kilise tarihindeki Λθαρ 'ın yanlış okunmasından ileri gelmiştir. Fakat ne Maracci, ne de onun zikreden müellifler Eusebius'ta bu kelimenin nerede bulunduğunu bildirmemişlerdir. Eusebius, umumiyetle Θαρρα yazar. Her hâlde bu pek az muhtemeldir.

V- BAŞKA DİLLERDE "ÂZER"

Rağıb, el Müfredât'ında, aynı kökten gelmiş olabilecek sözcüklere yer verdikten sonra, "sekili (ayak bilekleri ak olan) at"a "âzer" dendiğini yazar. Ve İbrahim'in babasından "Âzer" diye söz eden ayete yer verir. Kimilerinin, "Tareh" adının "Âzer" diye "Arapçalaşmış" olduğu yolundaki görüşünü, kimilerinin de "Âzer, o zamanın toplumun kendi dillerinde 'sapık' anlamındadır" dediklerini aktarır. (Bkz. Rağıb, el Müfredât, "hemze-z-r")

Celâluddin Süyûtî'yse, yukarıda da geçtiği gibi, "Âzer"e, "Kur'an'da Arapça olmayan sözcükler" arasında yer vermekte. (Bkz. Süyûtî, el İtkân, 1/180.)

M. Sadeddin Evrin de, şu bilgileri aktarmakta:

İbrahim'in babası آزر diye ve Farsça ateş ve ateşgede anlamına gelen ise آذر diye yazılır. Şimşek ve yıldırım anlamına da gelir. Bakû'daki tabii ateşi ziyaret eden Mecûsiler, günahlarından temizlendiklerini itikat ederlerdi. Süryanilere eski *İranlılar mart ayına Azar* derler. Azer Türkçede yüksek, bayğan da kibar veya muhafız anlamına gelir. Azerbayğan, orada bir höyük adıdır. Tarihçilere göre Azerbaycan bir Medya satrapı adından, sonra Sasanî deyişinden Türk diyeleğine çevrilmiş olmalıdır. Ancak, bu oluşumda yukarıdaki sözcüklerin etkisi vardır. (Bkz. Evrin, Çağımızın Kur'an Bilgisi, II/997; ayrıca bkz. İbn Nedim, el Fihrist, s. 452.)

VI- AYETTE, "ÂZER"İN OKUNUŞU

Okunuş, genellikle "Âzere" biçimindedir. Buna göre ayetin anlamı "İbrahim babası Âzer'e (...) demişti"dir. Kimilerinin okuyuşuysa "Âzeru" biçimindedir. Bu okunuşta "sesleniş (nidâ)" vardır. Buna göre ayetin anlamı "İbrahim, babasına: Ey Âzer! (...) demişti" olur. (Bkz. Râzî, 13/39, 40; Taberî, Tefsir, 7/159; Süyûtî, el İtkân, 1/180.)

Özet

Âzer: En'âm Suresi, ayet: 74'e göre, İbrahim Peygamber'in babasıdır. Putlara tapmakta, oğlu da kendisini uyarmakta. İbrahim'in babasının, eldeki Tevrat'ta yer alan adıysa, "Tareh"tir. Çoğu Kur'an yorumlarında ve tarihlerde de "Tareh" adı geçmekte. "Âzer", İbrahim Peygamber'in gerçek babası mıdır, amcası mıdır, yoksa babasının putunun adı mıdır? Bu, yorumcular arasında tartışmalıdır.

➤AZGINLIK

Taşkınlıkta, tutkularda, baş kaldırmada ileri gitme durumu.

Azmak: Taşkınlıkta, baş kaldırmada, tutkularda ileri gitmek.

Kur'an'da, bu anlamda yer alan sözcükler:

"Tuğyan": طُغْيَان "Tağva":

Bunlardan türeyenler de var. Tümü, azgınlık anlamına gelmemekte. Azgınlık anlamına gelenleri, Kur'an'da, 30 ayette yer almakta:

Bakara Suresi, ayet	: 15
Mâide Suresi, ayet	: 64, 68
En'âm Suresi, ayet	: 110
A'râf Suresi, ayet	: 168
Yunus Suresi, ayet	: 11
Hûd Suresi, ayet	: 112
İsrâ Suresi, ayet	: 60
Kehf Suresi, ayet	: 80
Tâhâ Suresi, ayet	: 24, 43, 45, 81
Mü'minûn Suresi, ayet	: 75
Sâffât Suresi, ayet	: 30
Sâd Suresi, ayet	: 55
Kaf Suresi, ayet	: 27
Zâriyât Suresi, ayet	: 53
Tûr Suresi, ayet	: 32
Necm Suresi, ayet	: 17, 52
Kalem Suresi, ayet	: 31
Hâkka Suresi, ayet	: 5, 11
Sebe' Suresi, ayet	: 22
Nâziât Suresi, ayet	: 17, 37
Fecr Suresi, ayet	: 11
Şems Suresi, ayet	: 11
Alak Suresi, ayet	: 6

Aynı kökten gelen "tâğût" (alabildiğine azgın) da yer alır ayetlerde. Şeytana "tâğût" denmekte. Şu ayetlerde:

Bakara Suresi, ayet	: 256, 257
Nisâ Suresi, ayet	: 51, 60, 76
Mâide Suresi, ayet	: 60
Nahl Suresi, ayet	: 36
Zümer Suresi, ayet	: 17

"Beğy": اَلْبَغْيُ

Bu sözcük ve türevleri de her zaman azgınlık anlamını içermemekte. Bu anlamı içerdiği yerler:

Bakara Suresi, ayet	: 213
Âli İmrân Suresi, ayet	: 19
En'âm Suresi, ayet	: 146
Yunus Suresi, ayet	: 23, 90
Nahl Suresi, ayet	: 90
Şûrâ Suresi, ayet	: 42

"Ğayy":

Bu sözcüğün azgınlık anlamını içerdiği yerler:

Bakara Suresi, ayet	: 256
A'râf Suresi, ayet	: 146, 202

"Ğaviyy":

"Ğayy" ile "Ğaviyy" aynı kökten ve aynı anlama gelmekteler çoğu kez.

Türevlerinin yer aldığı ayetler (Bu yerlerde, azgınlık anlamı içerirler):

A'râf Suresi, ayet	: 16, 175
Hûd Suresi, ayet	: 34
Hicr Suresi, ayet	: 39, 42
Şuarâ Suresi, ayet	: 91, 94, 224
Kasas Suresi, ayet	: 18, 63
Sâffât Suresi, ayet	: 32

"Murûd" ("Mered", "mârid", "merid"):

Bu sözcükten türeyenler, "azgınlık" anlamını içerdikleri gibi, "inatçılık" anlamını da içerirler:

Nisâ Suresi, ayet	: 117
Tevbe Suresi, ayet	: 101
Hacc Suresi, ayet	: 3
Sâffât Suresi, ayet	: 7

"Utuvv":

Bu sözcük ve türevleri, hangi anlamı içerirlerse içersinler, o anlamlarla birlikte "azgınlık" anlamını da içerirler. Şu ayetlerde geçerler:

A'râf Suresi, ayet	: 77, 166
Furkan Suresi, ayet	: 21
Zâriyât Suresi, ayet	: 44
Mülk Suresi, ayet	: 21

"İtiyy":

Bu sözcük Kur'an'da iki yerde geçer:

Meryem Suresi, ayet: 8, 69. Bunlardan biri (Meryem Suresi, ayet: 69), "azgınlık" anlamını içerir.

A- "Şeytanın Azgınlığı"

1- "Azgın Şeytan"

Şeytan, Kur'an'da, "azgın", "inatçı azgın" (merîd, mârid) diye nitelenmekte:

Nisâ Suresi, ayet : 117
Hacc Suresi, ayet : 3
Sâffât Suresi, ayet : 7

Ayrıca bkz. BEKÇİ, ŞEYTAN.

Yukarıda belirtildiği ve yerleri gösterildiği gibi, "şeytan"a, sekiz kez de "alabildiğine azgın" anlamına gelen "tâğut" denmekte Kur'an'da.

2- Şeytana Göre, Onu Azdıran, "Tanrı'dır". Ve Yine Şeytana Göre, O, "Tanrı'nın Kulları"nı Bu Nedenle "Azdırma, Saptırma" Yoluna Gitmekte

A'râf Suresi'nin 16., Hicr Suresi'nin 39. ayetlerinde, "şeytan"ın "beni azdırdığın için..." diyerek Tanrı'ya seslendiği bildirilmekte: Bkz. ŞEYTAN.

B- "Şeytan"ın "Tanrı Kulları"nı "Azdırması". Başka Deyişle: "Tanrı Kulları"nın "Şeytana Uyarak Azmaları"

1- "Şeytan"ın, İnsanları "Nasıl Azdıracağı"na İlişkin Açıklaması

A'râf Suresi, ayet: 16, 17

قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِى لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَٰطَكَ
ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَءَاتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَٰنِهِمْ
وَعَن شَمَآئِلِهِمْ ۖ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَٰكِرِينَ ﴿١٧﴾

Anlamı

(Şeytan) dedi ki: "*Beni azdırdığın için*, andolsun ki, senin doğru yolun üzerinde oturacağım. Sonra, önlerinden, artlarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım onlara. (Bu nedenle) onların çoğunu (sana) şükreder bulmayacaksın!" (A'râf Suresi, ayet: 16, 17.)

2- Şeytanın ("İblis"in), "Tanrı'nın Kulları" İçinde, "Azdıramayacağı" Kimselerin de Bulunacağına İlişkin "İtiraf"ı

Hicr Suresi, ayet: 40

قَالَ رَبِّ بِمَآ
أَغْوَيْتَنِى لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

Anlamı

(Şeytan: İblis) dedi ki: "Tanrı'm! Beni azdırdığın için, andolsun ki, yeryüzünde kötülükleri onlara süslü göstereceğim ve andolsun ki, tümünü azdıracağım. Yalnızca senin, sana içten bağlı kulların bunun dışında!" (Hicr Suresi, ayet: 40.)

3- Tanrı'nın "Şeytan"a Verdiği Karşılık

قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ
عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ
اِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ

Hicr Suresi, ayet: 41, 42

Anlamı

(Tanrı) da dedi ki: "Benim üzerime aldığım yol, işte dosdoğru olan bu yoldur. Sana uyan *azgınlar* dışında, benim kullarım üzerinde senin egemenliğin olamaz!" (Hicr Suresi, ayet: 41, 42.)

Konu için ayrıca bkz. A'râf Suresi, ayet: 175.

Bkz. **İBLİS, ŞEYTAN, TANRI.**

C- İnsanların "Azmaları", "Azgınlık"ları

1- Azgınlığın Nedenlerinden Biri: Varlıklı Olmak

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ
بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ اِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ

Şûrâ Suresi, ayet: 27

Anlamı

Tanrı eğer kullarına "rızk"ı (besin, maddelerini ve başka şeyleri) bol verseydi, onlar, yeryüzünde azarlardı kesinlikle. Ama O, ne ölçüde diliyorsa, "rızk"ı o ölçüde indiriyor. Çünkü O, kullarını bilen ve görendir. (Şûrâ Suresi, ayet: 27.)

Bkz. **RIZIK (RIZK).**

Ayetlerde, çeşitli çekişmelerin de "kaynağı" olarak belirtilen "kişiler arası tutkulu (hırslı) yarış", yine ayetlerde, "azgınlığın kendisi" olarak bildirilmekte. (Bkz. Bakara Suresi, ayet: 213, Âli İmrân Suresi, ayet: 19.)

2- Azgınlığın Bir Başka Nedeni: Arkadaşların Sürüklemesi

A'râf Suresi,
ayet: 201, 202

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا
فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ
لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

Anlamı

Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınanlar, şeytan kesiminden (azgınlığa yönelik) bir durumla karşı karşıya getirildiklerinde (Tanrı'yı) anarlar. O sırada gerçeği görmüşler demektir. Ne var ki, "*kardeşleri, onları azgınlığa sürükler*". Sonra, onlar (sürükleyenler) hiç geri durmazlar. (A'râf Suresi, ayet: 201, 202.)

Kasas Suresi,
ayet: 62, 63

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ
شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ
رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا
إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾

Anlamı

O gün (Kıyamet günü) onlara seslenip şöyle söyler (Tanrı): "Benim ortaklarım olduklarını sanıp ileri sürdükleriniz şimdi neredeler?" Haklarında ceza kararı kesinleşmiş olanlar da şöyle derler: "Tanrı'mız! *Şu bizim azdırdıklarımız (var ya)! Kendimiz nasıl azdıksa, onları da azdırdık.* Uzaklaşıp geldik sana şimdi. Gerçekte onlar bize kulluk ediyor değillerdi (Ya da bizim kölelerimiz değillerdi ki, biz onları zorlamış olalım da, onlar suçsuz olsunlar)." (Kasas Suresi, ayet: 62, 63.)

Bkz. KIYAMET.

Sâffât Suresi,
ayet: 25–32

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ
بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾
فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾

Anlamı

(Şöyle sorulur onlara:) "Size ne oldu ki, yardımlaşmıyorsunuz?" Hayır, bugün onların tümü teslim olmuşlardır. Kimileri, kimilerini sorumlu tutar(ak suçlamaya başlar): "Siz bize, hep sağdan (iyi yönden) görünerek gelirdiniz!" Öbürleri de şöyle diyerek karşılık verirler: "Hayır! Siz, gerçekte inanmış değildiniz. Bizim sizin üzerinizde bir egemenliğimiz olamazdı. Gerçekte siz, kendiniz *azgın bir topluluktunuz*! Şimdi,Tanrı'mızın hakkımızdaki ceza hükmü kesinleşti. (Biz bunu hak ettik) Biz, kuşku yok ki, tadacağız cezayı artık! (Evet) *sizi biz azdırmıştık, çünkü kendimiz de azmıştık*!" (Sâffât Suresi, ayet: 25-32.)

3- Azgınlığa Sürüklenmekte, "Şairler"in Payı

Başka bir anlatımla, "Şairler"e "ancak azgınlar uyar": (Yani azgınlığa eğilimli olanlar...) Bkz. ŞAİR.

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ

Şuarâ Suresi, ayet: 224

Anlamı

Şairlere, yalnızca "azgınlar" uyarlar. (Şuarâ Suresi, ayet: 224.)

4- "Azgınlık Yolu"na Düşmüş Olanların Kendileri de, Bu Yola Eğilimlidir Zaten

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ
فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا
وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا
سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

A'râf Suresi, ayet: 146

Anlamı

Yeryüzünde haklı olmayarak böbürlenenlerin yüzlerini, ayetlerimizden çevireceğim. Onlar bir ayet (mucize) gördüklerinde ona inanmıyorlar. Bir "doğruluk yolu" gördükleri zaman onu yol edinmezler. "Azgınlık yolu" gördüklerindeyse, onu yol edinirler (benimserler). Bu, onların ayetlerimizi yalanlamış olmalarındandır. Ve ayetlerimizden habersiz olup aymazlığa düşmüş olmalarından... (A'râf Suresi, ayet: 146.)

Bkz. **MUCİZE.**

5- "Azgınlar"ın "Azgınlıkları"nı "Tanrı'nın Dilemiş Olması"

Hûd Suresi, ayet: 34

وَلَا يَنفَعُكُمْ
نُصْحِىٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ
هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Anlamı

(Nuh, toplumuna söylüyor:) "*Eğer Tanrı sizi azdırmayı diliyorsa*, ben size ne denli öğüt versem de, öğüdüm, size bir yarar sağlamaz. O, sizin Tanrı'nızdır. O'na döneceksiniz!" (Hûd Suresi, ayet: 34.)

6- Tanrı'nın, Azmamaları İçin Kullarını Uyarması

Nahl Suresi, ayet: 90

إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَٰنِ وَإِيتَآئِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ
وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْىِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

Anlamı

Tanrı, adaleti, iyiliği, yakınlara vermeyi (bağışta bulunmayı) buyurur ve kötülüğü, istenmeyen davranışı ve "*azgınlığı*" yasaklar. Size öğüt veriyor. Ola ki, düşünürsünüz. (Nahl Suresi, ayet: 90.)

Bkz. **ADALET, İHSAN, İYİLİK.**

Yunus Suresi, ayet: 23

فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ أَنفُسِكُم مَّتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

Anlamı

Onları (fırtınalı günde dalgalarla boğuşan gemi yolcularını) kurtardığımızda, başlarlar yeryüzünde, hiç de haklı olmayarak "*azgınlık etmeye*". Ey insanlar! "*Azgınlıklarınız, kendi zararınızadır*". Dünya geçimliği için gösterdiğiniz tüm azgınlıklar. Sonra bizedir dönüşünüz. O zaman, yapmakta olduklarınızın ne demek olduğunu size bildireceğiz. (Yunus Suresi, ayet: 23.)

Bkz. **DÜNYA.**

كُلُوا
مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي
وَمَن يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ

Tâhâ Suresi, ayet: 81

Anlamı

Size verdiğimiz "rızık"ların "temiz" (güzel, iyi) olanlarından yiyin. Ama, o alanda *azgınlaşmayın*. Öfkem (gazabını) sizi kuşatır o zaman. Öfkem kimi kuşatmışsa, o, yok olmuş demektir. (Tâhâ Suresi, ayet: 81.)

وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا

İsrâ Suresi, ayet: 60

Anlamı

... Biz onları korkutuyoruz, ama, bu; onların "azgınlık"larını büyük ölçüde artırmaktan başka bir sonuç vermiyor. (İsrâ Suresi, ayet: 60.)

Bkz. **KORKU.**

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

Mâide Suresi, ayet: 64-68

Anlamı

(Ey Muhammed!) Andolsun ki, senin Tanrı'ndan sana indirilenlerin çoğu, onların "*azgınlık*"larını ve "kâfirlik"lerini (onlara azgınlık ve kâfirlik) artırıyor yalnızca. (Mâide Suresi, ayet: 64-68.)

Tûr Suresi,
ayet: 32

أم تأمرهم أحلامهم بهذا أم هم قوم طاغون

Anlamı

Bunu, onlara, "hilm"leri mi (akılları mı, sağduyuları mı) buyuruyor; yoksa onlar, "azgın" bir toplum mudur?! (Tûr Suresi, ayet: 32.)

Bkz. **AKIL.**

Zâriyât Suresi,
ayet: 53

أتواصوا به بل هم قوم طاغون

Anlamı

Öncekilerden böyle "vasiyet" mi (öğüt mü) aldılar?! Hayır, onlar, "*azgın*" bir toplumdur. (Zâriyât Suresi, ayet: 53.)

Bkz.**ÖĞÜT.**

Hûd Suresi,
ayet: 112

فاستقم كما أمرت ومن تاب معك ولا تطغوا إنه بما تعملون بصير

Anlamı

(Ey Muhammed!) Nasıl buyurulduysa öyle, o doğrultuda yürü! Seninle birlikte "tevbe" edip inanmışlar da öyle yürüsünler. Sakın "azmayın"! Çünkü O (Tanrı), yaptıklarınızı görür. (Hûd Suresi, ayet: 112.)

7- "Azgınlığın Sonu"

a) "Azgınlık"lar ve "Zalimlik"leri Nedeniyle Yok Olan Toplumlar

وقوم نوح من قبل إنهم كانوا هم أظلم وأطغى

Anlamı

Daha önce de Nuh toplumunu yok eden O'dur yine. En zalim ve "*azgın*" bir toplum oldukları için yok edilmişlerdi.

Bkz. **NUH, TUFAN.**

Fecr Suresi,
ayet: 6-14

ألم تر كيف فعل ربك بعاد ﴿٦﴾

إرم ذات العماد ﴿٧﴾ التي لم يخلق مثلها في البلاد ﴿٨﴾ وثمود

الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ
طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ
عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

Anlamı

(Ey Muhammed!) Senin Tanrı'n nasıl (neler) yaptı görmedin mi (öğrenmedin mi)? Ülkelerde benzerleri yaratılıp ortaya konulmadık direklerin (sütunların) sahipleri Âd toplumuna, "İrem"lilere... Ve Semud toplumuna... O topluma ki, onlar, vadide kayalar oymuşlardı. Ve o kazıklar sahibi Firavun'a... Onlar ki, *ülkelerde azgınlık ettiler.* Ülkelerde alabildiğine bozgunculuk ettiler. İşte bu nedenle, Tanrı'n onların üzerine azab (işkence) kamçıları yağdırdı. Çünkü senin Tanrı'n, kesinlikle, gözleme yerindedir. (Fecr Suresi, ayet: 6-14.)

Bkz. **ÂD, İREM, SEMUD.**

Şems Suresi'nin 11. ayetinde, Semud toplumunun *azgınlıkları* nedeniyle peygamberlerini yalanladıkları (o nedenle yok edildikleri) anlatılıyor. Hâkka Suresi'nin 5. ayetinde de buna işaret var. "Ve atev": وَعَتَوْا "Ve onlar (Semud toplumunda olanlar) baş kaldırıp azdılar..." (A'râf Suresi, ayet: 77.)

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ Onlar azgınlık edip Tanrı buyruğuna baş kaldırdılar. O yüzden de onları yıldırım çarptı..." (Zâriyât Suresi, ayet: 44.)

Bkz. **SEMUD, SAİKA.**

Bu konuda bkz. Talâk Suresi, ayet: 8.

Tâhâ Suresi'nin 24. ayetinde Musa'ya Tanrı'nın şu buyruğu verdiği bildiriliyor:

"Firavun'a git (uyarımı bildir)! Çünkü o, 'azdı'! ".

Bkz. **FİRAVUN, MUSA.**

Aynı surenin 43. ayetinde de, Tanrı'nın, Musa Peygamber ile, kardeşi Harun Peygamber'e bu yolda buyruk verdiği bildiriliyor: "Gidin ikiniz de Firavun'a. Çünkü 'azdı' o!"

Bkz. **HARUN.**

Nâziât Suresi'nin 17. ayetinde de aynı buyruk, Musa Peygamber'e olan buyruk yer alır. Tâhâ Suresi'nin 45. ayetindeyse, Musa ve Harun Peygamberler'in, "Firavun'un azgınlığı"ndan korktuklarını açıkladıkları bildirilmekte:

"Musa ve Harun dediler ki: 'Tanrı'mız! Onun bize kötülük etmesinden ya da *azgınlıkta* bulunmasından korkarız!' "

Musa Peygamber, soydaşlarından bir kişiye de: "Sen apaçık bir azgınsın!" demiştir. (Kasas Suresi, ayet: 18.)

b) "Azgınların Yeri Cehennemdir"

Nâziât Suresi,
ayet: 37-39

فَأَمَّا مَنْ طَغٰى ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾
فَاِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوٰى ﴿٣٩﴾

Anlamı

"*Azan*" ve dünya yaşamını yeğleyen (seçen, benimseyen, Ahiret yaşamına üstün tutan) kimseye gelince: Bu kimsenin varacağı yer, cehennemdir. (Nâziât Suresi, ayet: 37-39.)

Şuarâ Suresi,
ayet: 91-95

وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾
وَقِيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
اَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُنَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
اِبْلِيسَ اَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾

Anlamı

(Kıyamet günü) cehennemde *azgınlar* için açıkça ortaya konur. Ve onlara: "Tanrı'yı bırakıp kulluk ettikleriniz (taptığınız putlar) nerede şimdi? Size yardım ediyorlar mı? Ya da (sizi ve kendilerini savunarak verilecek cezaya) karşı koyuyorlar mı?! Onlar, *azgınlar* ve İblis'in askerleri, tümü; tepetakla oraya (cehenneme) atılmışlardır o sırada. (Şuarâ Suresi, ayet: 91-95.)

Meryem Suresi,
ayet: 68, 69

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾
ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾

Anlamı

Senin Tanrı'na andolsun ki, onların hepsini ve şeytanları (öbür dünyada diriltip) toplayacağız. Sonra, cehennemin yanında (çevresinde) diz çöktürerek hazır bulunduracağız. Sonra her kesimden (her toplumdan, her kabileden, her gruptan) Rahman'a, en çok kimin (kimlerin) baş kaldırıp *azgınlık* ettiğini ortaya koyacağız. (Meryem Suresi, ayet: 68, 69.)

Konu için bkz. Sâd Suresi, ayet: 55; Kalem Suresi, ayet: 31; Nebe' Suresi, ayet: 22. Ayrıca bkz. **CEHENNEM.**

8- "Azgınlık Nasıl Anlaşılır"?

Ayetler, azgınlığın, "Tanrı'nın buyruklarına karşı gelmek" ve "inanmazlık" biçiminde ortaya çıktığını anlatır. Yine ayetlerden anlaşılmakta ki, "böbürlenme"ler, "büyüklük" taslamalar da "azgınlık belirtileri"ndendir. Şu ayetler bunlara örnek:

A'râf Suresi, ayet	: 77, 166
Fukran Suresi, ayet	: 21
Zâriyât Suresi, ayet	: 44
Talâk Suresi, ayet	: 8
Mülk Suresi, ayet	: 21

Ayrıca bkz. Tevbe Suresi, ayet: 101 ve azgınlıkla ilgili, yukarıda da belirtilen ayetler...

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَٰئِكَةُ
أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا

Furkan Suresi, ayet: 21

Anlamı

Bizimle karşılaşmayı ummayanlar, "bize ya melekler indirilmeli, ya da Tanrı'mızı görmeliyiz, öyle değil mi?" derler. Andolsun ki, kendi kendilerine büyüklenmişlerdir bunlar. Ve büyük çapta *azgınlık etmişlerdir.* (Furkan Suresi, ayet: 21.)

Bkz. **MELEK, ALLAH.**

بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ

Mülk Suresi, ayet: 21

Anlamı

Evet, onlar, "*azgınlık*"ta ve buyruklara uymaktan uzaklaşmakta direnmekteler. (Mülk Suresi, ayet: 21.)

9- "İnsan" Denen Yaratık "Azar"

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ ﴿٦﴾ أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَىٰ ﴿٧﴾

Alak Suresi, ayet: 6, 7

Anlamı

Öyle değil. İnsanoğlu kuşkusuz *azar.* Kendini ihtiyaçsız görünce... (Alak Suresi, ayet: 6, 7.)

Bir yandan, "İnsanları azdıracağını söylediği" bildirilen "şeytan" (İblis), öte yandan da, öbür dünyada sıkışınca "azdırdığını" yadsıma yoluna gidecek ve insanların, kendi eğilimleri nedeniyle azdıklarını söyleyecek:

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ

Anlamı

Onun (cehennemlik kişinin) arkadaşı (olan şeytan) şöyle diyecek: "Tanrı'mız! Onu ben azdırmadım! Gerçekte onun kendisi, derin bir sapıklık içindeydi!"

Bkz. **İNSAN, ARKADAŞ, CEHENNEM, İBLİS, ŞEYTAN.**

10- Tanrı'nın, "Azgınlar"ı Hemen Cezalandırmayıp Fırsat ve Süre Vermesi

Bakara Suresi, ayet: 15.

وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Anlamı

... Ve (Tanrı) onları, *azgınlıkları* (taşkınlıkları) içinde bocalar bırakarak cezalandırılmaları için süreyi uzatır. (Bakara Suresi, ayet: 15.)

Bkz. **CEZA.**

En'âm Suresi'nin 110., A'râf Suresi'nin 186. ve Yunus Suresi'nin 11. ayetlerinde anlatılır bu. Bkz. **MÜNÂFIK.**

D- "Suyun da Azması" Var

Hâkka Suresi, ayet: 11, 12

إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾
لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

Anlamı

(Ey insanlar!) Su *azgınlaştığı* zaman, suda yürüyen gemide, sizi taşıdık biz. Algılayan kulaklar alıp bellesin diye size bir ibret (öğüt) kılmak istedik. (Hâkka Suresi, ayet: 11, 12.)

Bkz. **SU.**

Özet

Tanrı'nın buyruklarına uymamak, yasaklarını çiğnemek, inanmazlığa sapmak "azgınlık"tır. Başta "şeytan" olmak üzere, "azgınlığa sürükleyenler" vardır. Ama insan dikkatli olmalıdır. Yoksa, gerek bu dünyada, gerek öbür dünyada, azgınlığın cezasıyla karşılaşılır. O zaman herkes birbirinin üstüne yıkmaya çalışır suçu. Ama, yararı olmaz.

B

➤BABA

Çocuğu olmuş erkek.
Kur'an'daki karşılığı: "Eb".

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ
رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

Ahzâb Suresi, ayet: 40

Anlamı

Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirine *baba* olmamıştır. Ama Tanrı'nın Peygamberi ve peygamberlerin sonuncusu olmuştur. Tanrı, her şeyi Bilen'dir. (Ahzâb Suresi, ayet: 40.)

Açıklama

Bir hadiste şu açıklama yer alır:

"Peygamber, oğulluğu olan Zeyd'in boşadığı karısıyla evlenince, 'Peygamber oğulluğunun karısıyla evlendi...' diyerek dedikodu yapmışlardı. Onun üzerine yukarıdaki ayet indi." (Bkz. Tirmizî, Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an /34, hadis no: 3207.)

Bu hadis, tefsirlerde de yer alır.

Ayette "Muhammed'in, erkeklerden hiçbirinin babası olmadığı" bildiriliyor. "Erkekler"in ayetteki karşılığı "ricâl"dir. "Ricâl", "adam" demek olan "recül"ün çoğuludur. Yukarıdaki hadiste, "Peygamber, Zeyd'i oğulluk olarak aldığı zaman, Zeyd'in, daha *recül* denecek yaşta olmadığı, çok küçük olduğu" da açıklanır. Bununla birlikte, aynı hadiste aktarılır ki, "Zeyd" büyüyünce, "Muhammed'in Oğlu Zeyd" diye çağrılır olmuştu. Bunun üzerine de aynı surenin 4. ve 5. ayetlerindeki şu uyarı gelmişti:

أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ
يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ
هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ

Ahzâb Suresi, ayet: 4, 5

فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ
بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

Anlamı (Diyanet'in)

... Evlatlıklarınızı da oğullarınız gibi tutmanızı meşrû kılmıştır. Bunlar, sizin dillerinize doladığınız boş sözlerdir. Allah, gerçeği söylemektedir. Doğru yola O eriştirir. Evlatlıkları (kendi) *babalarına* nisbet edin. Bu, Allah katında en doğru olandır. Eğer *babalarının* kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşi ve dostlarınız olarak kabul edin. İçinizden kastederek yaptıklarınız bir yana, yanılmalarınızda size bir sorumluluk yoktur. Allah bağışlar ve merhamet eder. (Ahzâb Suresi, ayet: 4, 5.)

Bkz. **ZEYD.**

Bir Soru ve Cevap

Peygamber'in "erkek çocuk babası" olduğu da bilinmektedir. Oysa yukarıda geçen 40. ayette bu yok sayılmaktadır. Neden?

Yorumlarda bu soruya iki tür cevap verildiği görülüyor:

• Ayette, Peygamber'in "recül" babası olmadığı bildiriliyor. "Recül" denebilmek için ergin olması gerekir. Peygamber'inse bu çağa ulaşmış bir erkek çocuğu olmamıştır.

• Diyelim ki kimi ayetlerde geçen "recül"ün kapsamı içinde "küçük erkek çocuğu" da vardır; o zaman şöyle cevap verilebilir: Yukarıdaki ayet indiğinde Peygamber'in erkek çocuğu hiç bulunmamaktaydı. (Bkz. Râzî, 25/214.)

"Babam"; "Ey babam!" (Babacığım!)

"Ey babam!" (Baba! Babacığım!) anlamına gelen sesleniş, Kur'an'da sekiz kez yer alır. İkisi, Yusuf Peygamber'in seslenişi:

Yusuf Suresi, ayet : 4, 100

Ayette, dördü, İbrahim Peygamber'in seslenişi:

Meryem Suresi, ayet : 42, 43, 44, 45

Biri, İbrahim Peygamber'in oğlunun, İbrahim Peygamber'e seslenişi:

Sâffât Suresi, ayet : 102

Biri de, Musa Peygamber'in kayınbabasının iki kızından birinin babasına seslenişi:

Kasas Suresi, ayet : 26

Sesleniş olmaksızın yalnızca "babam" (benim babam) anlamına gelen sözcük de dört kez geçmekte:

Yusuf Suresi, ayet : 80, 93

Şuarâ Suresi, ayet : 86

Kasas Suresi, ayet : 25

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي
عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ
إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ
عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

Meryem Suresi, ayet: 42-45

Anlamı

Anımsa ki (İbrahim) babasına şöyle demişti: "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir şey sağlamayan şeylere neden tapıyorsun?! Babacığım, gerçek o ki, sana gelmeyen bir bilgi, bana geldi! Bana uy, dosdoğru yola eriştireyim! Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Rahman'a (Tanrı'ya) baş kaldırmıştır. Babacığım! Gerçekten, Rahman katından gelecek bir cezanın seni yakalamasından ve senin de şeytanın dostu olmandan korkup kaygılanmaktayım!" (Meryem Suresi, ayet: 42-45.)

وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ

Şuarâ Suresi, ayet: 86

Anlamı

(İbrahim, Tanrı'ya yakarıyor:) "Tanrı'm! Babamı da bağışla! Çünkü o, şaşkınlardandır!" (Şuarâ Suresi, ayet: 86.)

"Babamız"; "Ey babamız"

"Baba"ya seslenenlerin çok kişi olmasıyla "ey babamız!" anlamına gelen sesleniş, Kur'an'da altı kez geçer:

Yusuf Suresi, ayet : 11, 17, 63, 65, 81, 97

Bunların tümü de "Yusuf'un kardeşleri"nin.

Bir de salt "babamız" anlamına gelen sözcük var:

Yusuf Suresi, ayet : 8

Bu sözcük de, Yusuf'un kardeşlerinin konuşmaları arasında geçer.

Bir ayette daha yer alır:

Kasas Suresi, ayet : 23

"Babamıza"

Bu anlama gelen söz de, "Yusuf'un kardeşleri"nin sözleri arasında geçer ve bir yerde yer alır: Yusuf Suresi, ayet: 8

"Babanızın", "Babanızdan", "Babanıza"
Şu ayetlerde geçer:

Yusuf Suresi, ayet	: 9, 59, 81
Hacc Suresi, ayet	: 78

"Babası"na
Şu ayetlerde geçer:

En'âm Suresi, ayet	: 74
Tevbe Suresi, ayet	: 114
Yusuf Suresi, ayet	: 4
Meryem Suresi, ayet	: 42
Enbiyâ Suresi, ayet	: 54
Şuarâ Suresi, ayet	: 70
Sâffât Suresi, ayet	: 85
Zuhruf Suresi, ayet	: 26
Mümtehine Suresi, ayet	: 4
Abese Suresi, ayet	: 35

"Babaları"
Şu ayetlerde geçer:

Yusuf Suresi, ayet	: 68, 94

Burada da söz konusu olan, Yusuf'un kardeşleri (onların babalarından söz ediliyor).

"Baba" anlamına gelen "eb" sözcüğünün çoğulu "âbâ", "babalar" anlamına gelebildiği gibi, daha çok "atalar" anlamına geldiği için, onunla ilgili ayetler, "*ata*" maddesinde sunulmuştur; Bkz. **ÂBÂ, ATA.**

"Baba"
Gerçekte "baba" değilse de öyle sayılan.

Bilindiği gibi, kimilerine, gerçekte baba değilseler de, öyle sayıldıkları için baba denir. Böyle tür söyleyişlere Kur'an ayetlerinde de rastlanır:

"Büyükbaba"
Dede, ata, anlamında.

Yusuf Suresi, ayet: 38

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓائ۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ

Anlamı

"Ve babalarım (dedelerim, atalarım) İbrahim, İshak ve Yakub'un milletine (yani dinine) uydum..." (Yusuf Suresi, ayet: 38.)

Açıklama

Bu ayetten önceki ayetlerden anlaşılan odur ki, bu sözü söyleyen, Yusuf Peygamber'dir. (Hapishane arkadaşlarının düşlerini yorumlarken söylemektedir.) Burada gerçek anlamındaki baba, Yakub'dur. Çünkü, Yakub, Yusuf'un babasıdır. İshak ise, Yakub'un babası, Yusuf'un da büyükbabasıdır. İbrahim, İshak'ın babası, Yakub'un büyükbabası, Yusuf'unsa atasıdır. Öyleyken, İbrahim de, İshak da, Yakub da, Yusuf'un babası (eb) olarak anlatılmakta.

Hacc Suresi'nin 78. ayetinde de İbrahim Peygamber, İslam inanırlarına, "babanız" (ebîküm) diye tanıtılmakta.

Kur'an yorumlarında, "baba" demek olan "eb"in, gerçek anlamıyla "baba" ve "büyükbaba, dede" anlamlarının dışında şu iki anlamda daha yer aldığı belirtilir:

"Amca"

Bakara Suresi'nin 132. ayetinde, İbrahim ve İsmail Peygamber'lerin; Yakub'un "baba"ları diye anlatıldıkları görülmekte. İbrahim, Yakub'un büyükbabası, dedesidir; ama İsmail, Yakub'un ne babası, ne de büyükbabasıdır, yalnızca amcasıdır. Demek ki İsmail söz konusu olunca, burada baba, amca anlamındadır.

"Teyze"

Yusuf Suresi'nin 100. ayetinde "ebeveyn" geçer. Ana-baba anlamında. Ama "Ebeveyn"in gerçek anlamı "iki baba"dır. Yani ana ya da baba demek olan "eb" denmiş oluyor bu deyimle. Ancak, bu ayette söz konusu olan Yusuf'un "ebeveyn"idir. Yusuf'unsa o sırada ("ebeveynini tahtın üzerine oturttu..." denirken) babasıyla birlikte, üvey annesi olan teyzesi vardı (yorumcuların aktarmalarına göre). Demek ki, teyzeye burada, baba demek olan "eb" deniyor. ("Eb"in bu anlamları için bkz. Abdurahman İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-A'yün'in-Nevâzır, s. 111, 112.)

Bütün bunlardan açıkça anlaşılır ki, baba denirken, yalnızca gerçek anlamıyla baba anlaşılmamakta, baba niteliğinde görülen başkaları da amaçlanabilmekte. Yani baba gibi görülen başkalarına da baba denmekte. Bütün dillerde bu mecaz biçimi, yani gerçek anlamının dışında kullanılış vardır. Amcaya, dayıya, yaşça büyük insana, makamca büyük insana... baba dendiği görülür. Anımsanmalı ki, Bektaşi ileri gelenlerine de "baba" denmiştir. "Gül Baba", "Nur Baba", "Baba İlyas" gibi "baba"lar vardır. Ve daha nice "baba"lar.

Babanın kendi gerçek anlamının dışında kullanılışı, eldeki Tevrat'ta ve İncil'de de görülür.

Sadeddin Evrin, bu "baba mecazı" üzerinde, karşılaştırmalı biçimde durmakta ve Tevrat'ta ve İncil'deki yerlerini göstermekte. Açıklayıcı olur düşüncesiyle, Evrin'in kitabından, ilgili kesimin aynen aktarılması uygun görülmüştür:

• **"Baba-oğul" mecazı:**

"Baba-oğul" mecazı, Eski Ahit'te şu ifadelerle yer tutmuştu:

Tekvin 6/2'de "Tanrı oğulları insan kızlarını gördüler."

Tesniye 14/1'de "Siz Allah'ınız Rabbin oğullarısınız."

Eyup 1/6'da "Tanrı oğulları Rabbin huzuruna geldikleri bir gün..." diye söz edilir.

Yakup Peygamber için de:

Çıkış 4/22'de Tanrı tarafından: "İsrail oğlum, benim ilkimdir." denilmişti. İlkim *Premier-né* deyişi, mecaz olarak ilk netice, ilk etki anlamını taşır.

***Hoşea* 11/1'de Tanrı tarafından: "İsrail çocukken onu sevdim ve oğlumu Mısır'dan dışarı çağırdım."**

Mezmurlar 2/7'de Davud peygamberin lisanından şöyle denir: "Rab bana dedi: Sen benim oğlumsun; seni bugün doğurdum." Yaşamakta olan ve olgunluk çağına gelmiş bir zata yapılan bu hitap "Ruhumun niteliğini bugün senin kalbine sundum" anlamındadır.

Bu son deyiş hakkında Kur'an şöyle söyler ve maksadı açıklar:

[يَادَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الْاَرْضِ...] (Sad/26)

"Ey Davud, Biz seni yeryüzüne vekil yaptık. Artık insanlar arasında doğrulukla hükmet!" buyrulmaktadır.

Mezmurlar 89/27'de "Ben onu ilk oğlum, yeryüzünün krallarının en yücesi yapacağım." deniliyor ki, yukarıda Yakup Peygamber hakkındaki sözle aynı kavramdadır. II. Samüel 7/14'de yine "Ben onun için bir baba, o Benim için bir oğul olacaktır." denir.

Süleyman'ın veziri Asaf:

Mezmurlar 82/6'da "Siz ilâhlarsınız. Siz Kibriyâ'nın oğullarısınız. Fakat insan gibi öleceksiniz ve reislerden biri gibi düşeceksiniz." Bunun maksadı, Kâbe'ye Allah'ın evi "Beytullah" demek gibi, onlara bir şeref izafe etmekten ibarettir. "Siz Allah'ın ruhu kalblerinde güneş gibi doğmuş, yani Tanrı nuru sunulmuş bahtiyarlarsınız. Bunla beraber öleceksiniz. Çünkü Yaratan değil, yaratıksınız." anlamındadır.

Peygamber *Yeremya* kitabının 1/4 fıkrasında yazıldığı gibi, kendisine "Ananın karnında sana şekil vermeden önce seni tanıdım. Sen doğmadan önce Ben seni takdis ettim; seni uluslara peygamber tâyin ettim." diye hitabedildiği için, Kur'an'da:

"Korunmuş küçük" anlamında Uzeyir lâkabiyle yâdedilir. Bu zata da Yahudilerden bazısı "Allah'ın oğlu" demişlerdi (Tevbe/30.)

Milâttan 20 sene önce İskenderiye'de doğmuş olan Yunan Yahudisi filozof Filon *Philon* şöyle demişti:

"Her kim ki, iyilik işler ve Allah'a kulluk ederse, işte o kimse Tevrat'a göre Allah'ın oğludur. Zira Allah, itaat gösteren alçak gönüllüleri sever ve onları korur. O'nun sadıkları daha doğmadan önce O'nun lütfundan nasip alır. O'nun ruhu mübarek ve mukaddes ruhlara vahyeder; onları belli eder. İçlerinde bir İlâhi nur onları insanlık yeteneği sınırlarının ötelerine yüceltir."

Bu sözlerde anlayış var.

Kur'an, Hz. Âdem hakkında ifade ettiği [وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ...]

sözünü, Hz. İsa'nın doğuşu münasebetiyle Hz. Meryem hakkında da tekrar eder:

[فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا ...] (Enbiyâ/91.)

"Biz ona ruhumuzdan nefes ettik." Yani, Âdem'in özelliği ile Meryem'in özelliği aynı şeylerdir. Âdem'de ve bazı evlâtları arasında yukarıda yazılı aynı Tanrısal ruhaniyet nasıl bir yücelik peyda etmişse, Meryem'de de öyle bir yüksek ruh hali husule gelmiş; fakat kadınlık icabı bu keyfiyet, doğumla ilgili tecelli etmiştir. Bunun tabiî şartlarını bahsin başında açıkladık. Hz. İsa da bunu, yukarıda yazılı sözler gibi mecaz olduğunu belirtmek için der ki:

"Şeriatinizde –yani Asaf'ın ifadesinde– "siz ilâhlarsınız" diye yazılı değil midir? Eğer o, Allah'ın sözü kendilerine gelenlere "ilâhlar" dedi ise –ve kitap bozulmaz– "Allah'ın oğluyum" dediğim için, siz, Baba'nın takdis edip dünyaya gönderdiği kimseye: Küfrediyorsun, der misin?." (Yuhanna 10/34-36).

Yeni Ahit, Resûllerin İşleri 3/13'te *Petrus* şöyle der: "İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Allah'ı, atalarımızın Allah'ı, kendi kulu İsa'yı izzetledi." (Yani ona manevi ikramda bulundu.)

[وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ...] (Enbiyâ/26-27)

"Onlar, rahmet sahibi Tanrı bir oğul edindi, dediler. Onun şanı yücedir. Belki onlar şerefli, ikram edilmiş kullardır. Onun sözünden evvel söylemezler. Onun emrine göre hareket ederler."

[تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ ...] (Meryem/91-93)

"Onların, Rahman (rahmet sahibi) ne bir oğul isnad etmelerine karşı, neredeyse gökler çatlayacak, Arz yarılacak, dağlar çökecek Rahman olan (Allah)a bir oğul edinmek yaraşmaz. Çünkü göklerde ve yerde olanların hepsi Rahman'ın kulundan başka bir şey değil."

Bu âyetler, İncil'deki "Oğul" deyiminin mecazlığını anlamayanlara ve bu sözü Hz. İsa'ya hasretmekte devam edenlere karşıdır. s. 214'de yazılı (Şûrâ/5) âyetinde olduğu gibi göklerde başka güneş sistemlerinin de teşekkül etmekte bulunduğunu ve bunun Güneşimize, onun da Arza yansıttığı etkilerle yerin yarılıp dağların çökeceği ifade edilir. Hatırlanacağı gibi, büyük yanardağların çoğu deniz kenarındadır. Denizin dibini etkileyecek öyle bir basınçla oradaki toprak tabakasından içeriye su sızar ve Arzın merkezi ile herhangi bir yanardağ krateri arasındaki kanala giderek derhal buhara çevrilir ve büyük bir basınç altında yukarı doğru fırlar. Bu suretle püskürme olayları husule gelir. 23 Aralık 1949'da

büyük depremler yüzünden Kanarya adalarının en önemlisi *Ténériffe*'te 60 bin nüfuslu *Santa-Crus* (kutsal-haç) adlı şehrin yarısı denize uçmuştu.. Büyüklüğüne son olmayan Allah, evrenin bir tarafından bu etkileri dünyamıza aksettirdiği gibi, bir kulunun gönlüne de öz nurunu sunar. Fakat haça gerilen insanın hali, nasıl olur da üç parmak işaretinde O'na eşitlenebilir? Her gün minarelerden beş vakitte yüksek sesle duyurulan ve namazlarda tekrarlanan (Allah-ü ekber) "Allah en uludur" sözü Hıristiyanlığın bu üç parmak işaretine bir cevaptır. O işaret, ancak cihadın yaratılmasından gaye olan, Allah ile insan arasındaki yakınlığın gelişmesine ait bir remizdi. İşaret parmağı denilen ve Hıristiyanlarca yemin edilirken büyük parmağın yanında Hz. İsa'yı remzeden parmağa Müslümanlarca şahadet parmağı denir ve bu, namazda oturulduğu zaman "Allah'tan başka Tanrı yoktur" diye şahitlik edilirken kaldırılır. "Muhammet, Allah'ın kulu ve elçisidir" denirken inmiş bulunur. Bu hareket namazın rükünlerinden değildir. Parmakla edilen bu işaretlerin ruhu şu Hadisteki mecaz deyişle ilgilidir:

(قلب المؤمن بين اصبعي الرحمن يقلبها كيف يشاء)

"Müminin kalbi, rahmet sahibi Tanrı'nın iki parmağı arasındadır. Dilediği gibi evirip çevirir."

Bütün evrenin sahibi olan Allah, bu kâinatın içinde bir zerrecik gibi olan dünyadaki fani bir peygamberle eşit gösterilebilir mi? *Pavlus* (I. Korintos'lulara 8/4) da şöyle der: "Birden başka Allah yoktur." 8/6'da "Bizim için bir Allah, Baba vardır; her şey O'ndandır ve biz O'nun içiniz. Ve bir efendi: İsa Mesih vardır; her şey onun vasıtasiyledir; ve biz onun vasıtasiyleyiz."

"Baba-oğul" mecazlı terimi üzerindeki ayarsız inanışlara yer vermemek için Hz. İsa haça gerilme gününün ertesi günü Mecdel'li Meryem'e görünerek şöyle demişti: "Kardeşlerime git, onlara söyle: Benim Babamın, sizin Babanızın, benim Allahım, sizin Allahınızın nezdine çıkıyorum." (Yuhanna 20/17) (s. 971).

Pavlus da Romalılara yazdığı mektupta 8/14'de: "Allah'ın ruhu ile sevkedilenlerin hepsi Allah'ın oğullarıdır." der. I. Korintos'lulara mektubu 1/9'da bu hususta İsa Mesih'in ortaklığına davet olunduklarını söyler.

Fakat çok insanın bilinç ufkunda bilinçüstü kalın bulutlar arkasında kalmış gibidir. Allah'ı daima anan, O'na teslimiyet halinde bulunan kişide o bulutlar sıyrılır da bilinçüstü'den bir doğuş (Miftahu'l-Kulûb, Pendiye Kısmı, s. 290-291) peyda olur ki insanın ikinci doğuşu demektir. Bu aşamaya girmemiş olanlar yukardaki sözlere bir münasebet iddia edebilir mi? Nitekim Hz. İsa: "Bir kimse yeniden doğmadıkça Allah'ın melekûtuna giremez." demiştir. (Yuhanna 3/4).

[وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنَاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّاؤُهُ ..] (Mâide/18)

"Yahudilerle Hıristiyanlar derler ki: Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz. Sen de ki: Öyle ise, Allah niçin sizi günahlarınız yüzünden gazaba uğratıyor? Hayır, siz O'nun yarattığı insansınız. Allah dilediğini bağışlar; dilediğini azaba uğratır."

Allah'ın makbulü oluşun bir ırka, bir nesle, bir ümmete özgü bir seçkinlik olmadığı bu suretle belirtilmekle beraber İslâmiyette bunun yerine Allah'ın ev halkı anlamında mecaz olarak "ehlullah, ayalullah" veya Allah'ın dostu demek olan "veli, evliya" terimi ile kâmil insan yine yüceltilir.

[أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ ...] (Yunus/62)

"İyi bilin ki Allah'ın dostları için korku yoktur; onlar üzülmiyeceklerdir."

Hz. Muhammed buyurur ki:

"Ben Meryem oğlu İsa'ya dünyada ve ahrette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler baba bir kardeştirler. Anaları ayrıdır, dinleri birdir." (Tecridi-Sarih, 1403).

Bu ifadedeki "baba bir kardeş" deyişi İsa'nın Allah'a Baba deyişi gibi mecazdır ve mesele bundan ibarettir.

Celâleddin-i Rumî, evliya'nın büyükleri hakkında şöyle der: "Bir kısmı salt varlık olan Tanrı'ya dalmış, kendini kaybetmiş olanlardır. Bunlar İsa gibi meleklere katılmışlardır. Görünüşte insandır bunlar, fakat gerçekte Cebrail.. Kızgınlıktan, havailikten dedikodudan kurtulmuşlardır. Kuru sofuluktan da, nefsi yenme uğraşından da.. Sanki bunlar insanoğlundan doğmamışlardır." (Mesnevî, IV. 1506–1508). Yine Mevlâna:

اولیا اطفال حقند ای پسر – در حضور وغیب آگه در خبر

"Evliya Hakk'ın yavrularıdır" diyerek, Hak ile hakikileşip bağımlılıktan kurtulan evliya'yı Tanrı yavruları gibi temsil eder. Nasıl ki, insan, kendi evlâdı olmadığı halde, sevgi ve ilgisi olan başkası hakkında da: "Evlâdım, yavrum" der. Kendisini seven bir kadının da bazan ona "yavrum!" dediği olur. Bir sanatkârın, üzerinde emek verdiği, âdeta kendi duygularından birçok şeyler belirttiği bir tablosu onun kabiliyetinin, karakterinin damgasını taşır. Tanrı ile O'nun yaratıkları arasındaki ideal olan kâmil insan da öyledir.

[وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ...] (Kasas/68)

"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. (Peygamberlik, şefaat, velilik gibi özellikler için) seçme onlara ait değil; Allah onların ortak katışından münezzeh ve yücedir."

Hz. İsa, kendisine daha çok "İnsan oğlu" demiştir ve buna dikkat lâzımdır. Bu deyiş Hezekiel gibi peygamberlere Allah tarafından vaki olan hitaplarda kullanılmıştır. İncillerde bazan Havariler lisanından Hz. İsa hakkında "rab" denildiği de görülür. O devirde Yahudilerin, din adamlarını "rabbî!" diye çağırdıkları (Matta İncili 23/8)'de yazılır. Rab = efendi, mürebbi.. rabbî = efendim, mürebbim, öğretmenim demektir (Yuhanna 1/38).

[لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ ...] (Nisâ/172–173)

"Ne Mesih, ne de yakın melekler Allah'ın kulu olmaktan çekinmez. Kim O'na kulluktan geri kalır ve kibirlenirse, (bilsin ki) O hepsini huzuruna toplayacaktır. İman edip hayırlı işlerde bulunanlara karşılığını ödeyecek; kereminden ziyadesiyle verecektir. Kulluktan geri durup büyüklük taslayanları da acıklı azaba uğratacak; onlar ne bir dost, ne bir yardımcı bulamıyacaklardır."

Kendisine görünen bir meleğe secde eden Yuhanna'yı da melek bundan men'etmiş ve secdenin yalnız Allah'a yapılacağını hatırlatmıştı (Vahiy 22/9). Bunlar tevhidin öğretmenleri idi.

• *Modaliste* denilen zihniyet ise, İsa'nın bizzat Allah'ın bir tecellisi olduğunu savunmuş ve Mısırlıların *Oziris'*i gibi, ölen ve insanlara ölmezlik vermek için tekrar doğan bir tanrı anlayışına kaymıştır.

[لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ...] **(Mâide/73)**

"Allah, o Meryem oğlu Mesih'dir, diyenler kat'iyyen küfre girdiler.

Hıristiyanlarca inanılan bazı şeylerin ne kadar çocuksu olduğunu görmek için, *Lozan* "Hakikat Arayanlar Derneği"nin dağıttığı broşürlerdeki şu satırları okumak yeter:

"Allah herkesin günah işlediğini gördü ve herkesin günahları için cezalandırılması *icabettiğini anladı.* Ama, Allah günahtan ne kadar nefret ederse, *günahkârı da o kadar sever.* İşte Allah bu sebepten insanın sonuna kadar Cehennemde cefa çekmesinden *başka bir yol bulunabilir mi? diye düşündü.* Kendisi bütün kuvvete sahip ve kutsal olduğu için, birkaç saatlik çekeceği işkence, Allah'ın kurbanını kabul edecekler için, bütün günahların kefareti olabilirdi. İşte bu düşünceyle, *Allah İsa suretinde bu dünyaya gelip, seve seve, insanlar için çarmıhta cefa çekti.* İşte bu cefa, günahlar için çekilmesi icabeden bütün acıların karşılığıdır. Bu kurbanı kabul edenler için başka acıya lüzum yoktur..."

Bu yazıdaki kadar mantıksız ve cahilce söz olmaz. Bunun nedeni, Allah'ın insan gibi âciz düşünceleri olacağını tasavvur etmeleridir. Bu anlatış, ancak s. 722-723'teki Hadîs'in kavrayışiyle, s. 880'deki Hz. Ebubekir'in deyişiyle doğru bir yoruma yöneltilebilir.

Dayanak diye gösterilen sözlerin rastlandığı *Pavlus'*un Efesos'lulara, Kolose'lilere, Selânik'lilere ikinci ve *Timtos'*a birinci ve ikinci mektupları *Pavlus'*a ait değildir. Bir öğrencisi tarafından yazılmış sanılıyor (Bunlara *Devtero-Pavlink* denir ki *Pavlus'*un adını taşımakla beraber onun yazmadığı şeylerdir). **Romalılara ve Korintoslulara yazdığı büyük mektuplarda da ona ait olmayan cümleler var. Kolose'lilere 1/14-17'de "Bütün evren onun vasıtasıyle ve onun için yaratılmıştır" sözündeki ikinci cümle Hz. Muhammed hakkında** (لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الدُّنْيَا) **"Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım" meâlindeki kutsal Hadîse benzer (s. 867).**

Evet, Hz. Muhammed ve Hz. İsa, insanların yaratılmasında ideal kişilerdi. Hilkatin amaçlarıydılar. Hz. İsa: "Beni görmüş olan Baba'yı görmüş olur. Sen nasıl, bana: Baba'yı göster, diyorsun? İnanmıyor musun ki ben Baba'dayım, Baba bendedir." demiş, bundan Hıristiyanlar yukarda yazılı izlenimi edinmişler.

Hz. Muhammed de: "Beni gören Hakk'ı görmüş olur." buyurmuştu (s. 875). Bundan İslâm mütesavvıfları, Allah'ın Hak sıfatının onda ve onun vicdanında kemâliyle tecelli ettiğini anlamışlar.. Hz. İsa'nın "Ben Baba'dayım, Baba bendedir" demesi: Kalbim Allah'ta, O'nun teveccühü kalbimdedir, anlamında iken, çığırından çıkarmışlar..

Bursalı İsmail Hakkı, Kitabü'l-Hitab'ında diyor ki: "İsmi azam (En büyük ad) **dedikleri Allah ismidir ki bütün Tanrı isimlerinin hakikatlerini toplamıştır. Ona (ismi azamı tenzili.** Tek birlik –Ahadiyet– ten iniş yönündeki en büyük ad) **derler. Hakikatte azamı mezahiri esma** (Tanrı isimlerinin belirim yerlerinin en büyüğü) **olan kutbü'l-aktab'dır ki ona (ismi azamı tenzilî.** Yaratılış yönündeki en büyük adın belirimi) **derler.."**

Bu yorum da, basit düşünüşlü insanlara Hıristiyanların inanışı gibi yadırgatıcıdır. Fakat şunu hatırlatalım ki, televizyonda görülen, konuşan insanın o görüntüsü gibi Kutbü'l-aktab da, Peygamber İsa da Alalı değil, O'nun aynası, bir vasıtadır.

Markos İncili 10/17-19'da, Luka İncili 18/18-19'da yazıldığına göre, birisi İsa'ya "Ey iyi öğretmen" diye hitabetmiş. İsa ona şöyle demiş: "Niçin bana iyi diyorsun? Bir'den başkası iyi değildir. O da Allah'tır.."

Bu sözdeki açıklık karşısında aşırı düşünce ve yorumlar nasıl savunulur?

(Aynen aktarılan yukarıdaki bölüm için bkz. M. Sadeddin Evrin, Çağımızın Kur'an Bilgisi, Ankara, 1973, II/974-981.)

Baba İle İlgili Hadislerden

Dost ve Arkadaş Olmaya En Layık Olan

Hadis

Ebu Hureyre anlatıyor: Bir adam Peygambere geldi, konuştular:

"–Ey Tanrı Elçisi! Güzel güzel sohbet, arkadaşlık etmem için en uygun kimdir?

"–Anandır!

"–Sonra kimdir?

"–Anandır!

"–Sonra kimdir?

"–Anandır!

"–Sonra kimdir?

"–Babandır!" (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Edeb /2.)

Babandan Uzaklaşma Tutumu: "Kâfirlik"

Hadis

Ebu Hureyre, Peygamber'in şöyle dediğini aktarıyor:

"Babalarınızdan (tutum ve davranışlarınızla) uzaklaşmayın. Babasından uzaklaşan kişi bilsin ki, bu, kâfirliktir." (Bkz. Buharî, Kitâbu'l-Ferâiz /29; Müslim, Kitâbu'l-İman /113.)

İyiliklerin İyiliği (En Üstün İyilik), Baba Dostunu Ziyarettir

Hadis

Abdullah İbn Ömer, Peygamber'in şöyle dediğini aktarıyor:

"İyiliklerin en iyisi, bir çocuğun (bir kişinin), baba dostunun ailesiyle bağını koparmayıp ziyaret etmesidir (bu arada iyilikte bulunması)." (Bkz. Müslim, Kitâbu'l-Birr /11, 12.)

Ana-Babaya İyilik Ederek Cenneti Kazanmamış Kişinin Burnu Yere Sürtülsün

Hadis

Ebu Hureyre, Peygamber'in şöyle dediğini aktarıyor:

"Ana-babasına, birine, ya da ikisine birden yaşlılıklarında kavuşup da cennete girmemiş (yani cennete girmeyi hak edinmemiş) kişinin burnu yere sürtülsün!" (Bkz. Müslim, Kitâbu'l-Birr /9, 10.)

Ayrıca bkz. **ANA, İYİLİK.**

"Baban Cehennemde!"

Hadis

Enes anlatıyor: Bir adam sordu, Peygamber de cevap verdi:

"–Ey Tanrı Elçisi! Benim babam nerededir (ölmüş olan babam cennette mi, cehennemde midir)?

"–Baban, cehennemdedir."

Enes, Peygamber'in cevabından sonra adamın arkasını dönüp gitmeye yöneldiğini, bunun üzerine Peygamber'in şöyle dediğini de anlatır:

"Benim babam da, senin baban da cehennemdedir."

(Bkz. Müslim, Kitâbu'l-İman /347, hadis no: 203; Ebu Davud Kitâbu's-Sünne /18, hadis no: 4718.)

Açıklama

Bu hadis açıkça, kâfirlik döneminde kâfir olarak öldüğü için Peygamber'in "baba"sının da, "cehennemlik" olduğunu anlatır. Müslim, e's-Sahih'inde, İman bölümünde, bu hadisi, "kâfirken ölenin cehennemde olacağına, ona, şefaatin ve Tanrı'ya en yakın olanların akrabası olmanın da bir yarar sağlamayacağına ilişkin *bab* (bölüm)" başlığı altında yer vermekte. Bununla birlikte, Peygamber'in ana ve babasının, cennetlik mi, cehennemlik mi oldukları tartışmalıdır.

Konu için özellikle bkz. **MUHAMMED, İMAN, KÂFİR.**

➤BAĞ

Bağ (buradaki anlamıyla): "Üzüm bağı".
Bahçe: Çiçek, ağaç, sebze yetiştirilen toprak. Farsça "bağçe"den bozma.

A- Dünyada

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهِۙ ﴿٢٤﴾ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَٓاءَ صَبًّاۙ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ
شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّاۙ ﴿٢٦﴾ فَاَنْبَتْنَا ف۪يهَا حَبًّاۙ ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًاۙ ﴿٢٨﴾
وَزَيْتُونًا وَنَخْلًاۙ ﴿٢٩﴾ وَحَدَٓائِقَ غُلْبًاۙ ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَاَبًّاۙ ﴿٣١﴾
مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

Abese Suresi, ayet: 24-32

Anlamı

İnsan besinine baksın: Biz suyu (yağmur suyunu) döktükçe döktük. Sonra yeri yardıkça yardık. Orada taneler bitirdik. "Üzüm"ler (üzüm bağları) ve yoncalar, zeytinler, hurmalar, ulu ağaçlık bahçeler, meyveler, otlaklar ve çayırlar. Size ve hayvanlarınıza geçim kaynağı olsun diye bitirdik. (Abese Suresi, ayet: 24-32.)

وَهُوَ الَّذ۪ي
مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ ف۪يهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَارًاۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ
ف۪يهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخ۪يلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَٓاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ
بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

Ra'd Suresi, ayet: 3, 4

Anlamı

Tanrı O'dur ki, yeri uzatıp döşemiştir. Orada çiviler (dağlar) ve ırmaklar yaratmıştır. Her tür meyveden de çift çift yetiştirmiştir. Geceyi gündüzle bürür O.

Bunda, düşünenler için alınacak ibretler vardır. Ve yeryüzünde, birbirine komşu toprak parçaları, bir köklü, çok köklü "üzüm bağları", ekinler, "hurma ağaçları" da yaratmıştır. Akıllarını kullananlar için bunda alınacak dersler vardır. (Ra'd Suresi, ayet: 3, 4.)

En'âm Suresi, ayet: 99

وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ
حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَىٰ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Anlamı

Tanrı O'dur ki, gökten su (yağmur) indirmiştir. O suyla her şeyin bitkisini çıkardık. (Bitirdik). Yeşillikler çıkardık ondan. Ondan, üst üste yığılı taneler çıkarırız. Tomurcuğundan çıkıp sarkan salkımları olan hurmalardan, üzüm bağları, zeytin, nar çıkardık. Birbirlerine benzeyen ve benzemeyen türlerinden... Ürün verirken ürününe, olgunlaşmalarına bakın. Bunlarda, inanırlar için alınacak ibretler vardır. (En'âm Suresi, ayet: 99.)

Nahl Suresi, ayet: 11

يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ
وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً
لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Anlamı

Tanrı onunla (gökten indirdiği yağmurla) sizin için ekin, hurmalıklar, üzümlükler ve her türünden meyveler bitirir. Bunda, düşünenler için ibret dersi vardır. (Nahl Suresi, ayet: 11.)

İsrâ Suresi'nin 91. ayetinde de "hurma bahçeleri"nden ve "üzüm bağları"ndan söz edilir. İnanmazların "ya da hurma bahçelerin, üzüm bağların olmadıkça, bunların arasından da sen ırmaklar akıtmadıkça sana inanmayacağız kesinlikle" dedikleri bildirilir. Bakara Suresi'nin 265. ayetinde de söz edilir hurma ve üzüm bahçelerinden. Bağışlarını, başa kakma yoluyla boşa çıkaran kimselerin durumu, bir benzetmeyle açıklanırken... Nahl Suresi'nin 67., Kehf Suresi'nin 32., Mü'min Suresi'nin 19., Yâsîn Suresi'nin 34. ayetlerinde de "hurma bahçeleri"nden, "üzüm bağları"ndan ve bunların "meyveler"inden söz edilir.

B- Öbür Dünyada

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾

Nebe' Suresi, ayet:31, 32

Anlamı

Tanrı'dan korkup O'na karşı gelmekten sakınanlar için (öbür dünyada) kurtuluş var, bahçeler bağlar var... (Nebe' Suresi, ayet:31, 32.)

Bkz. **AĞAÇ, BAĞIŞ, BAŞA KAKMA, CENNET, NİMET, ARKADAŞ, AHİRET.**

Özet

Tanrının yaratıp insanların yararına verdiği nice nimetler arasında bitkiler, ağaçlar, çeşitli meyve ağaçları, bu arada hurmalıklar, üzüm bağları da var. Tüm bağların, bahçelerin benzerleri, daha da güzelleri, öbür dünyada da olacak. Bunlar, "Tanrı'dan korkan ve O'na karşı gelmekten sakınanlara" verilecek.

➤BAĞIŞ

Kendisinin olan bir şeyi başkasına yardım, iyilik olsun diye karşılıksız vermek ya da bu tür verilen, bağışlanan şey (infak, ihsan, ya da infak ve ihsan edilen şey).

1- Bağışlar, Tanrı Yolunda (Tanrı Hoşnutluğu İçin) Olmalı

Tanrı katından, bağışlardan kat kat daha değerli karşılıklar alınacağı bilinmeli:

مَثَلُ
الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Bakara Suresi, ayet: 261

Anlamı

Mallarını Tanrı yolunda harcayan (bağışta bulunan) kimselerin durumu, her başağında yüz tane bulunan yedi başak bitirmiş bir tanenin durumu gibidir. Tanrı, dilediğine kat kat verir. (Bağışta bulunana, bağışının kat kat fazlasını verir.) Tanrı, geniş çapta veren ve (her şeyi) bilendir. (Bakara Suresi, ayet: 261.)

Bakara Suresi, ayet: 265

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا
مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا
ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Anlamı

Tanrı hoşnutluğunu elde etmek ve öz benliklerini pekiştirmek için mallarını harcayan (bağışta bulunan) kimselerin durumu, bir tepedeki bahçenin durumu gibidir. Bol yağmur alan bir bahçenin durumu.. Bu bahçe, ürününü iki kat verir. Bol yağmur almadığı zaman da, az bir yağmur elverir ona. Tanrı, yaptıklarınızı görür. (Bakara Suresi, ayet: 265.)

Fâtır Suresi, ayet: 29

إِنَّ الَّذِينَ
يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ

Anlamı

Onlar ki, Tanrı'nın kitabını okurlar, namazı kılarlar ve kendilerini rızıklandırdıklarımızdan gizli, açık harcarlar (bağışlarda bulunurlar). Bu kimseler, bitimsiz bir kazanç umuyorlar demektir. (Fâtır Suresi, ayet: 29.)

Ra'd Suresi'nin 22. ve 23. ayetlerinde de, en güzel sonun ve öbür dünyalığın bu kimselerin olacağı ve bu kimselerin, "adn cennetleri"ne girecekleri bildirilmekte.

Bakara Suresi'nin 274. ayetinde de "Gece, gündüz, açık, gizli; mallarını harcayanların (bağışlarda bulunanların) alacakları karşılıkları, Tanrı'ları katındadır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de" denmekte.

Bakara Suresi'nin 272. ayetinde de şöyle açıklanmakta:

"... 'Hayır' (iyilik) yönünde ne harcarsanız, kendi yararınızadır. Ne harcarsanız, yalnızca Tanrı hoşnutluğu için harcarsınız. 'Hayır' yönünde ne harcamışsanız, karşılığı size tam olarak verilecektir. Ve siz, (Tanrı'dan alacaklarınız bakımından) haksızlığa uğratılmayacaksınız!"

Bakara Suresi'nin 270. ve 271. ayetlerinin anlamları da şöyledir:

"'Nafaka' (bağış) olarak ne verirseniz, ya da adak olarak ne adarsanız, kuşkusuz Tanrı bilir. Zalimlerin yardımcıları yoktur. 'Sadakalar'ı (bağışlarınızı) açıktan verirseniz iyi olur. Eğer bunları kapalı tutar ve yoksullara gizlice verirseniz, bu sizin için daha iyi olur. Kötülüklerinizden oluşan kimi günahlarınızı karşılar. Ne yaparsanız, Tanrı bilir."

Enfâl Suresi'nin 60. ayetinde de "Tanrı yolunda ne harcarsanız, karşılığı tam olarak size verilecektir. Siz haksızlığa uğratılmayacaksınız" açıklaması yer almakta. Ki, bu açıklama, yukarıda da anlamı verildiği gibi, Bakara Suresi'nin 272. ayetinde de yer alır. Aynı açıklamanın başka anlatım biçimleri de var ayetlerde.

Tevbe Suresi'nin 99. ayetinde, "çöl Arabları içinde de, mallarını Tanrı hoşnutluğu için harcayanlar (bağışta bulunanlar) bulunduğu" bildirilir. Bkz. **ARAB.**

Bağışların, malı, serveti eksiltmeyeceği, tersine, artıracağı bilinmeli:

قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُۜ وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۚ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٣٩﴾

Sebe' Suresi, ayet: 39

Anlamı

De ki: "Kuşkusuz, benim Tanrı'm, kullarından dilediği kimselere, rızıklarını bol, dilediklerineyse dar (bir ölçü içinde) verir. 'Nafaka' (bağış) olarak ne verirseniz, Tanrı, onun yerini doldurur. Tanrı, rızık verenlerin en hayırlısıdır." (Sebe' Suresi, ayet: 39.)

2- Bağışlar, Değerli Olanlardan, Malların İyisinden Verilmeli

"En iyisinden, en değerlisinden bağışta bulunulmalı":

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ

Âli İmrân Suresi, ayet: 92

Anlamı

Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça (sevip beğendiklerinizden bağışta bulunmadıkça) iyiliğe (birr: iyilik denen basamağa) erişemezsiniz. Ne tür şey harcarsanız (ne bağışta bulunursanız), Tanrı kuşkusuz bilir. (Âli İmrân Suresi, ayet: 92.)

Hiç değilse en kötüsü seçilmemeli bağışta bulunurken. Ve şeytanın, "böyle davranırsan yoksullaşırsın!" biçiminde vereceği kaygıya yer verilmemeli:

Bakara Suresi, ayet: 267, 268

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّٓا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا
الْخَب۪يثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذ۪يهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا
ف۪يهِ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ
الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَٓاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ
مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٦٨﴾

Anlamı

Ey inanırlar! Kazandıklarınızın temizlerinden (iyilerinden) ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan (bitirdiğimiz ürünlerden) harcayın (zekât verin, bağışta bulunun)! Pis (değersiz) şeyleri seçerek bağışta bulunmaya (ya da zekât vermeye) yönelmeyin. Öyle şeyler vermeye kalkmayın ki, siz o tür şeyleri, (tiksindiğiniz ya da beğenmediğiniz için) gözünüzü kapamadan almazsınız. Bilesiniz ki, Tanrı zengindir ve övülmeye layıktır. Şeytan size yoksulluk korkusunu verir. Ve size kötülüğü buyurur. Tanrı'ysa size, katından bağışlanma ve iyilik sözü verir. Tanrı, iyiliği geniş olan ve bilendir. (Bakara Suresi, ayet: 267, 268.)

3- Bununla Birlikte Bağışta Bulunurken "Pek Aşırı Gidilmemeli"

İsrâ Suresi, ayet: 29

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ
مَلُومًا مَحْسُورًا

Anlamı

Ne ellerini boynuna bağlamış (gibi) tut! (Yani cimri olma!) Ne de bütün bütün aç elini. Yoksa; (ya) kınanan, (ya da) tükenmiş biri olarak oturup kalakalırsın. (Yani cimri olursan seni kınarlar, tutumsuz ve savrukça davrandığın zaman da, her şeyin elinden gitmiş olarak kalakalırsın.) (İsrâ Suresi, ayet: 29.)

Ayrıca bkz. Talâk Suresi, ayet: 7; Furkan Suresi, ayet: 67.

4- Bağışlarda "Başa Kakma"lardan Sakınılmalı

Bu konudaki ayetler için bkz. **BAŞA KAKMA.**

5- Bağışlar, En Başta Anababaya, Yakınlara, Yolculara, Yoksullara, Öksüzlere Yapılmalı

Ayetler ve anlamları için bkz. **AKRABA, ANA, ANABABA, ÖKSÜZ, YOKSUL, YOLCU.** Ayrıca bkz. **AİLE.**

Bağış için şu ayetlere de bakınız:

Bakara Suresi, ayet	: 3, 195, 219, 254
Âli İmrân Suresi, ayet	: 17, 117, 134
Nisâ Suresi, ayet	: 34, 38, 39
Tevbe Suresi, ayet	: 34, 53, 54, 91, 92, 121
İbrahim Suresi, ayet	: 31
Nahl Suresi, ayet	: 75
Hacc Suresi, ayet	: 35
Kasas Suresi, ayet	: 54
Secde Suresi, ayet	: 16
Yâsîn Suresi, ayet	: 47
Şûrâ Suresi, ayet	: 38
Hadîd Suresi, ayet	: 7, 10
Münâfikûn Suresi, ayet	: 7, 10
Teğâbün Suresi, ayet	: 16

Özet

"Tanrı yolunda" ve "Tanrı hoşnutluğu" için yapılan bağışlar, yeri gelince esirgenmemeli, "malı-mülkü eksiltir" diye düşünülmemeli, Tanrı'nın bağışların yerini "dolduracak" mal ve servet vereceğine inanılmalı, ayrıca "katından bol sevap ve karşılıklar vereceğine" güvenilmeli. Ne çok "cimri" davranılmalı, ne de "aşırı" gidilmeli.

Ayetlerde anlatılanların kısaca özeti bu.

Konu için ayrıca bkz. **İYİLİK.**

➤BAĞIŞLAMAK

Kötü bir şeyi, kötülüğü olmamış saymak, cezalandırma ya da kınama konusu yapmamak ("yarlığama"k). ("Mağfiret" etmek).

A- "Tanrı'nın Bağışlaması"

اسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ

Anlamı

Allah'tan bağışlanmanızı dileyin! (İstağfiru'llah!)

Kur'an'da, iki yerde yer alır bu buyruk: Bakara Suresi, ayet: 199 ; Müzzemmil Suresi, ayet: 20

اِسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ

Anlamı
Rabbi'nizden bağışlanmanızı dileyin! (İstağfiri Rabbeküm!)
Bu buyruk dört kez geçmekte: Hûd Suresi, ayet: 3, 52, 90; Nuh Suresi, ayet: 10.

اِسْتَغْفِرُوهُ

Anlamı
O'ndan (Tanrı'dan) bağışlanmanızı dileyin! (İstağfirûhu!)
İki yerde yer alır bu buyruk : Hûd Suresi, ayet: 61; Fussilet Suresi, ayet: 6.

اِسْتَغْفِرْ

Anlamı
(Tanrı'dan) bağışlanma dile! (İstağfir!)
Dokuz yerde geçer:

Âli İmrân Suresi, ayet	: 159
Nisâ Suresi, ayet	: 106
Tevbe Suresi, ayet	: 80
Yusuf Suresi, ayet	: 97
Nûr Suresi, ayet	: 62
Mü'min Suresi, ayet	: 55
Muhammed Suresi, ayet	: 19
Fetih Suresi, ayet	: 11
Mümtehine Suresi, ayet	: 12

وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ

Anlamı
(Ey Muhammed!) Günahından ötürü Tanrı'dan bağışlanma dile!" (Ve'stağfir li zenbike)
İki yerde geçer: Ğâfir (Mü'min) Suresi, ayet: 55; Muhammed Suresi, ayet: 19.

Muhammed Suresi, ayet: 19

فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ
لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ

Anlamı

(Ey Muhammed!) Bilesin ki, Tanrı'dan başka Tanrı yoktur. Günahından ötürü Tanrı'dan bağışlanma dile. İnanır erkek ve kadınların günahlarının bağışlanması için de dilekte bulun! Tanrı, dolaşma ve sığınma yerlerinizi bilir. (Muhammed Suresi. ayet: 19.)

وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ

Yusuf Suresi, ayet: 29

Anlamı

(Ey Zelîha!) Günahından ötürü Tanrı'dan bağışlanma dile. Çünkü sen, günah işlemişlerden oldun! (Yusuf Suresi, ayet: 29.)

Açıklama

Burada söz konusu olan kadın, Yusuf'a gönül veren ve onunla birleşmek isteyen kadındır, Mısır egemeninin karısı (Zeliha).

(Ey Ulu Tanrı!) Bağışla! (İğfir!)

وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا

Bakara Suresi, ayet: 286

Anlamı

"Ve bizi affet (ey Tanrı'mız!), bizi bağışla! Ve bize acı!" (Bakara Suresi, ayet: 286.)

اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اِنَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا
عَذَابَ النَّارِ

Âli İmrân Suresi, ayet: 16

Anlamı

(Tanrı'ya karşı gelmemelerinin karşılığı olarak cennete ve Tanrı'nın hoşnutluğuna erecek olanlar) o kimselerdir ki, "Tanrı'mız! Biz kuşkusuz olarak inandık! Öyleyse günahlarımızı bağışla! Ve bizi, ateş azabından (cehennemden) koru!" (Âli İmrân Suresi, ayet: 16.)

"Tanrı'ya seslenilerek, "bağışla!" biçimindeki dileği anlatan yakarış (dua), Kur'an'da on yedi kez geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 286
Âli İmrân Suresi, ayet	: 16, 147, 193
A'râf Suresi, ayet	: 151, 155
İbrahim Suresi, ayet	: 41

Mü'minûn Suresi, ayet	: 109, 118
Şuarâ Suresi, ayet	: 86
Kasas Suresi, ayet	: 16
Sâd Suresi, ayet	: 35
Mü'min Suresi, ayet	: 7
Haşr Suresi, ayet	: 10
Mümtehine Suresi, ayet	: 5
Tahrîm Suresi, ayet	: 8
Nuh Suresi, ayet	: 28

Âli İmrân Suresi, ayet: 135

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا
أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ

Anlamı

Onlar, bir kötülük yaptıklarında (bir günah işlediklerinde) ya da kendilerine yazık ettikleri zaman, Tanrı'yı anarlar ve günahlarından ötürü Tanrı'dan bağışlanma dilerler. Tanrı'dan başka günahları bağışlayabilecek kim var? (Âli İmrân Suresi, ayet: 135.)

Nisâ Suresi, ayet: 48 ve 116

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

Anlamı

Tanrı, kendisine ortak koşmayı bağışlamaz. Bundan sonraki günahları dilediği kimseye bağışlar...(Nisâ Suresi, ayet: 48 ve 116.)

Zümer Suresi, ayet: 53

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Anlamı

(Ey Muhammed!) De! (Bildir!) "Ey kendi zararlarına davranışta (günahta) aşırı giden kullarım! Tanrı'nın 'rahmet'inden umudunuzu kesmeyin! Çünkü Tanrı, tüm günahları bağışlar. Çünkü O, bağışlayan ve acıyandır!" (Zümer Suresi, ayet: 53.)

"Yağfiru": "Bağışlar".

"Tanrı'nın bağışlayacağını" anlatan bu sözcük, bu biçimiyle, Kur'an'da on kez geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 284, 129, 135
Nisâ Suresi, ayet	: 48, 116
Mâide Suresi, ayet	: 18, 40
Yusuf Suresi, ayet	: 92
Zümer Suresi, ayet	: 53
Feth Suresi, ayet	: 14

"... (ki Tanrı) sizi bağışlasın!"

(Şunları yapın, şöyle davranın, şöyle olun ki) "Tanrı sizi bağışlasın!" anlamına gelen sözcük de dokuz kez geçer:

Âli İmrân Suresi, ayet	: 31
Enfâl Suresi, ayet	: 29, 70
Ahzâb Suresi, ayet	: 71
Ahkaf Suresi, ayet	: 31
Hadîd Suresi, ayet	: 28
Saff Suresi, ayet	: 12
Teğâbün Suresi, ayet	: 17
Nuh Suresi, ayet	: 4

"Lâ yağfiru" : "(Tanrı) bağışlamaz".

İki kez geçer:

Nisâ Suresi, ayet : 48, 116

Bağışlanmayacakları açıklananlar, "Tanrı'ya ortak koşanlar"dır (putataparlar).

لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ

Anlamı

Tanrı onları bağışlayacak değil (lem yeküni'llahu li yağfire lehüm).

İki kez geçer:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا
لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا

Nisâ Suresi, ayet: 168

Nisâ Suresi, ayet : 137, 168.

Anlamı

Onlar ki "kâfir" ve "zalim" oldular; Tanrı onları bağışlayacak değil. Doğru yola iletecek de değil. (Nisâ Suresi, ayet: 168.)

لَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ

Anlamı

Tanrı onları hiç bağışlamayacaktır (Len yağfirallahu lehüm).

Üç kez geçer Kur'an'da:

Tevbe Suresi, ayet	: 80
Muhammed Suresi, ayet	: 34
Münâfikûn Suresi, ayet	: 6

Hiç mi hiç bağışlanmayacakları açıklananlar, kendilerine farz olanların dışında da mali harcamalarda bulunup sadaka veren inanırlarla alay eden, bunları küçümseyen, inanmazlıklarında direnen ve öylece ölen kimselerdir. (Bkz. Tevbe Suresi, ayet: 79; Muhammed Suresi, ayet: 34.)

Tevbe Suresi, ayet: 80

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ
مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

Anlamı

(Ey Muhammed!) Onlar için ister bağışlanma dile, ister bağışlanma dileme. Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilemiş olsan bile, Tanrı onları kesinlikle bağışlamayacaktır. Bu, Tanrı'ya ve Peygamberi'ne inanmamalarındandır. Tanrı, yoldan çıkmışları doğru yola iletmez. (Tevbe Suresi, ayet: 80.)

Enfâl Suresi, ayet: 38

قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَاِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ

Anlamı

İnanmazlara (kâfirlere) "tutumlarından vazgeçerlerse, geçmişteki günahları bağışlanır. Ama eğer yeniden dönerlerse eskilerin başlarına gelenleri bilirler! (Aynı türden cezalar onlara da uygulanır)" diye bildir. (Enfâl Suresi, ayet: 38.)

Mümtehine Suresi'nin 4. ayetinde, İbrahim Peygamber'in, putatapar babasına, Tanrı'dan bağışlanma dileyeceğini söylediği bildirilir. Tevbe Suresi'nin 114. ayetinde de, İbrahim Peygamber'in babası için Tanrı'dan bağışlanma dilemesinin (istiğfarının), babasına verdiği sözü yerine getirme nedenine dayandığı açıklanır.

Tanrı'nın nitelikleri arasında:

"Ğâfir", "Ğâfiru'z Zenb": (Bağışlayan, günah bağışlayan).
Gâfir-Mümin Suresi'nin 3. ayetinde geçer.

"Ğâffar": (Çok Bağışlayan).
Beş kez geçer:

Tâhâ Suresi, ayet	: 82
Sâd Suresi, ayet	: 66
Zümer Suresi, ayet	: 5
Ğâfir (Mümin) Suresi, ayet	: 42
Nuh Suresi, ayet	: 10

"Ğafûr": (Bağışlayan).
Doksan bir kez geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 173, 182, 192, 199, 218, 225, 226, 235
Âli İmrân Suresi, ayet	: 31, 89, 129, 155
Nisâ Suresi, ayet	: 23, 25, 43, 96, 99, 100, 106, 110, 129, 152
Mâide Suresi, ayet	: 3, 34, 39, 74, 98, 101
En'âm Suresi, ayet	: 54, 145, 165
A'râf Suresi, ayet	:153, 167
Enfâl Suresi, ayet	: 69, 70
Tevbe Suresi, ayet	: 5, 27, 91, 99, 102
Yunus Suresi, ayet	: 107
Hûd Suresi, ayet	: 41
Yusuf Suresi, ayet	: 53, 98
İbrahim Suresi, ayet	: 36
Hicr Suresi, ayet	: 49
Nahl Suresi, ayet	:18, 110, 115, 119
İsrâ Suresi, ayet	: 25, 44
Kehf Suresi, ayet	: 58
Hacc Suresi, ayet	: 60
Nûr Suresi, ayet	: 5, 22, 33, 62
FurkanSuresi, ayet	: 6, 70
Neml Suresi, ayet	: 11
Kasas Suresi, ayet	: 16
Ahzâb Suresi, ayet	: 5, 24, 50, 59, 73

Sebe' Suresi, ayet	: 2, 15
Fâtır Suresi, ayet	: 28, 30, 34, 41
Zümer Suresi, ayet	: 53
Fussilet Suresi, ayet	: 32
Şûrâ Suresi, ayet	: 5, 23
Ahkaf Suresi, ayet	: 8
Fetih Suresi, ayet	: 14
Hucurât Suresi, ayet	: 5, 14
Hadîd Suresi, ayet	: 28
Mücadele Suresi, ayet	: 2, 12
Mümtehine Suresi, ayet	: 7, 12
Teğâbün Suresi, ayet	: 14
Tahrîm Suresi, ayet	: 1
Mülk Suresi, ayet	: 2
Müzzemmil Suresi, ayet	: 20
Bürûc Suresi, ayet	: 14

"Afuvv": (Bağışlayan).
Beş kez geçer:

Nisâ Suresi, ayet	: 43, 99, 149
Hacc Suresi, ayet	: 60
Mücadele Suresi, ayet	: 2

المغفرة

Anlamı
Tanrı'nın bağışlaması (El mağfire).
Yirmi sekiz kez geçer Kur'an'da:

Bakara Suresi, ayet	: 175, 221, 263, 268
Âli İmrân Suresi, ayet	: 133, 136, 157
Nisâ Suresi, ayet	: 96
Mâide Suresi, ayet	: 9
Enfâl Suresi, ayet	: 4, 74
Hûd Suresi, ayet	: 11
Ra'd Suresi, ayet	: 6
Hacc Suresi, ayet	: 50
Nûr Suresi, ayet	: 26
Ahzâb Suresi, ayet	: 35
Sebe' Suresi, ayet	: 4
Fâtır Suresi, ayet	: 7
Yâsîn Suresi, ayet	: 11

Fussilet Suresi, ayet	: 43
Muhammed Suresi, ayet	: 15
Feth Suresi, ayet	: 29
Hucurât Suresi, ayet	: 3
Necm Suresi, ayet	: 32
Hadîd Suresi, ayet	: 20, 21
Mülk Suresi, ayet	: 12
Müdessir Suresi, ayet	: 56

" *Ğüfrân":* (Tanrı'nın bağışlaması).
Bir kez, Bakara Suresi'nin 285. ayetinde geçer.

B- Peygamber'in Bağışlaması

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ

Âli İmrân Suresi, ayet: 159

Anlamı

"(Ey Muhammed!) Onları bağışla ve onlar için (Tanrı'dan) bağışlanma dile!" (Âli İmrân Suresi, ayet: 159.)

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Mâide Suresi, ayet: 13

Anlamı

"(Ey Muhammed!) Onları bağışla, onları hoş gör. Çünkü Tanrı, iyilikçileri sever." (Mâide Suresi, ayet: 13.)

Ayrıca bkz. A'râf Suresi, ayet: 199.

C- Başka İnsanların (Birbirlerini) Bağışlamaları

"İslam İnanırları"nın Öteki "Kitaplıları" (Yahudileri, Hıristiyanları) "Bağışlama"ları

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ

Bakara Suresi, ayet: 10

Anlamı

"Onları (kitap ehlini) bağışlayın, hoş görün! Tanrı buyruğu gelene dek..." (Bakara Suresi, ayet: 109.)

İnanırların, Başkalarını Bağışlamaları

"Eğer bağışlarsanız, Tanrı da sizi bağışlar":

Teğâbün Suresi, ayet: 14

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ
فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ

Anlamı

"Ey inanırlar! Karılarınızdan ve çocuklarınızdan kimileri, sizin düşmanlarınızdırlar. Onlardan sakının! Ama bağışlar ve hoş görürseniz ya da suçlarını örtüp görmezlikten gelirseniz; bilesiniz ki, Tanrı da bağışlayan ve 'acıyan'dır." (Teğâbün Suresi, ayet: 14.)

Bkz. **ÇOCUK, KARI**

"Öfkelerini yenen ve bağışlayan" kişileri "Tanrı sever":

Âli İmrân Suresi, ayet: 134

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Anlamı

"Ve (Tanrı'ya karşı gelmekten sakınanlar) öfkelerini yenerler, insanları bağışlarlar. Tanrı, iyilik edenleri sever." (Âli İmrân Suresi, ayet: 134.)

Özet

"Tanrı", "dilediği kimseyi bağışlar", "dilediği kimseyi cezalandırır."

İnsanlar "bağışlayıcı" olurlar ve yerinde bağışlarlarsa, Tanrı da kendilerinin nice günahlarını bağışlar.

Ayetlerde bağışlama anlamında "ğ-f-r"den oluşan sözcükler yer aldığı gibi, "aff" da yer alır. Ancak, "aff", her yerde "bağışlama" anlamına gelmez. Örneğin: Bakara Suresi'nin 219. ayetinde "artan" (kalan) anlamı verilebilmekte bu sözcüğe.

Bağışlama için ayrıca bkz. **CEZA, GÜNAH, SUÇ.**

➤BAĞLAMAK

Bağ ya da başka bir araçla tutturmak.
Bağlanmak: Bağlanmak işine konu olmak ya da kendine bağlamak.
Bağlılık: Bağlı olma durumu.
Bunlar, "maddi" nitelikte de olur, "manevi" nitelikte de:

1- Maddi Nitelikte

"Tutsakların Bağlanmaları"

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰٓ
إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ

Muhammed Suresi, ayet: 4

Anlamı

"Kâfir"lerle karşılaştığınız zaman, hemen vurun boyunlarını. Sonunda onlara üstün geldiğinizde, "onları sıkıca bağlayın"... (Muhammed Suresi, ayet: 4.)

Açıklama

Bu, "savaş ortamı"nda olan bir durumdur.

"Şeytanların Zincire Vurularak Bağlanmaları"

وَالشَّيَاطِينَ
كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

Sâd Suresi, ayet: 37, 38

Anlamı

"Şeytanlar"ı da onun (Süleyman'ın) buyruğuna vermiştik. Yapı ustası, dalgıç, bir kesimi de "zincirlere vurulup bağlı biçimde dizilidirler". (Sâd Suresi, ayet: 37, 38.)

Açıklama

"Şeytanlar"ın "bina ustası", "dalgıç" olarak Süleyman Peygamber'in "buyruğu"nda bulunmaları gibi, "kimi şeytanlar"ın "zincirlere vurulup bağlanmaları" da, bu ayetlerde "mucize" olarak bildirilmekte. O nedenle, "gerek yapı ustalığı"nı, "dalgıçlık işi"ni, gerekse "zincirler"i, "zincirlere vuruluş"u; "maddi" olarak düşünmek gerekiyor. Yoksa "mucizelik" söz konusu olmaz.

Bkz. **MUCİZE.**

Enbiyâ Suresi'nin 82. ayetinde de "dalgıçlık yapan ve bundan başka da işler gören şeytanlar"ın "Süleyman"ın "buyruğu"na verildiği bildirilir. Sebe' Suresi'nin 12. ayetindeyse "Tanrı'nın izniyle, Süleyman'ın yanında çalışan cinler"den ve bunların, onun buyruğuna (mucize olarak) verildiğinden söz edilir.

Bkz. **CİN, SÜLEYMAN, ŞEYTAN.**

2- Manevi Nitelikte

"Yahudiler, 'Tanrı'nın Eli Bağlıdır!' Dediler"

Mâide Suresi, ayet: 64

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ
مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ
يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

Anlamı

Yahudiler: "Tanrı'nın eli bağlıdır!" dediler. Elleri bağlansın. Bu sözleri nedeniyle lanete uğradılar. Hayır! Tanrı'nın iki eli açıktır. Dilediğince harcar... (Mâide Suresi, ayet: 64.)

Ayrıca İsrâ Suresi'nin 29 ve 30. ayetlerine bakınız.

Bkz. **CİMRİLİK.** Ayrıca bkz. **BAĞIŞ.**

"Tanrı'ya, Peygamber'e, Yetki Sahiplerine, Buyruklara Bağlılık"

Bu tür bağlılık; "boyun eğme" (itaat), "inanarak uyma" (iman, tebaiyyet, ittiba) gibi sözlerle de anlatılır. Bu tür bağlılık gösterenlerle, bağlılık gösterilenler arasında maddi bir bağ yoktur kuşkusuz. "Görünmeyen bir bağ" vardır. Bu bağ, belirtileriyle kendini gösterir.

Bkz. **BOYUN EĞMEK, BUYRUK, DİN, TANRI, YETKİ SAHİPLERİ.**

Sevgi Bağı, Yakınlık-Akrabalık Bağı, Çıkar Bağı Gibi Bağlar ve Bağlılıklar

Geniş bilgi için bkz. **AKRABALIK, SEVGİ.**

➤BAKARA

İnek, sığır. Kur'an'ın ikinci suresinin adı.

Rağıb'ın el Müfredât'ındaki açıklamalara göre, "bakara" için verilebilecek en uygun anlam, "inek", ya da "sığırın dişisi"dir. Hasan Basri Çantay da "inek" anlamı vermiştir. Çünkü "bakara", "dişil" bir sözcüktür. Ayette (70. ayet), "bakar" da yer alıyor ki bu da, "bakara"nın çoğuludur. (Bkz. Rağıb, el Müfredât, "b-k-r".)

Elmalılı Hamdi Yazır ise, şöyle der: " 'Bakara', 'bakar'ın müennesi (dişili) veya müfredidir (tekili.) 'Bakar', mandaya dahi şamil olmak üzere, 'sığır' cinsinin ismidir. Binaenaleyh, 'bakara', erkek veya dişi sığır, yani bir inek veya bir öküz, bir deve veya bir tosun veya bir manda olabilir..." (Bkz. Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1960. c. 1. s. 381.)

Diyanet'in resmi çevirisinde de "sığır" anlamının verildiği görülmekte:

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ
أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا
رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ
وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا
وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ
تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا
الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

Bakara Suresi, ayet: 67-71

Anlamı (Diyanet'in)

Musa, milletine, "Allah, muhakkak bir *sığır* boğazlamanızı buyuruyor" demişti, "Bizi alaya mı alıyorsun?" dediklerinde de: "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi. "Rabbi'ne bizim adımıza yalvar da, onun mahiyetini (nasıl bir şey olduğunu) bize bildirsin" dediler. "O, onun ne pek kart, ne pek körpe, ikisi ortası

bir *sığır* olduğunu söylüyor. Size emrolunanı yapın" dedi. "Rabbi'ne bizim adımıza yalvar da, ne renk olduğunu bize bildirsin" dediler. "O, onun, bakanların içini açan parlak sarı renkli bir *sığır* olduğunu söylüyor" dedi. "Rabbi'ne bizim adımıza yalvar da, mahiyetini bize bildirsin. Çünkü *sığırlar*, bizce birbirine benzemektedir. –Allah dilerse– biz şüphesiz O'nun yolunda olanlardanız" dediler. "Yeri sürüp ekini sulayarak boyunduruk altında ezilmemiş, kusursuz, alacasız bir *sığır* olduğunu söylüyor" dedi. "Şimdi gerçeği bildirdin" deyip *sığırı* boğazladılar. Az kalsın bunu yapmayacaklardı. (Bakara Suresi, ayet: 67-71.)

Açıklama

Görüldüğü gibi yukarıdaki ayetlerde "bakar" (çoğul) bir kez, "bakara" da dört kez geçiyor ve "sığır" anlamı veriliyor.

Bu sığırın, ineğin kesilmesi yolundaki buyruk nedendi?

İlginç Bir Kıssa

"Kesilmiş ineğin bir parçasıyla vurulan ölü diriliyor ve katil ortaya çıkarılıyor"

Bakara Suresi, ayet: 72, 73

وَاِذْ قَتَلْتُمْ
نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فٖيهَا وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا
اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرٖيكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Siz bir kimseyi öldürmüş ve bunu birbirinize atmıştınız. Oysa Allah, "*Sığırın* bir parçasıyla ona vurun" dedi. İşte böylece Allah, ölüleri diriltir ve aklınızı kullanasınız diye, size, ayetlerini gösterir. (Bakara Suresi, ayet: 72, 73.)

Daha önceki ayetlerle bu ayetler birlikte ele alınır ve öyküye yer verilerek konuya açıklık getirmeye çalışılır. Hadislerde ve Kur'an yorumlarında aktarılagelen "kıssa", yani öykü birkaç türlü. Bir biçimiyle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarından olan Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi'nin 12. cildinde şöyle yer aldığı görülür. Aynen aktarıyoruz:

Bakare kıssasının Mûsâ *Aleyhi's-Selâm*'a sebeb-i nuzûlü şöyledir: Benî İsrâil içinde ihtiyar bir zengin vardı. Bu ihtiyarın bir oğlu ile bir kaç birâder-zâdeleri vardı, ihtiyar öldüğünde oğlu, amuca oğullarını mîrastan mahrûm edecekti. Bunlar amucalarının mîrâsına konabilmek için ihtiyarın biricik oğlunu gizlice öldürürler. Sonra cenâzesini kapı önüne koyarak cinâyeti şunun bunun üstüne atmağa yeltenerek yaygaraya başlarlar. Kâtil bulunamayınca büyük bir fitne çıkar. Bunun

üzerine Hazret-i Mûsâ'ya **bir sığır kurban etmeleri ve kesilen sığırın bir parçasiyle ölüye vurmaları emrolunup bu sûretle ölünün dirilip kâtili haber vereceği bildirilir.** Hazret-i Mûsâ **İsrâîl-oğullarına bu emri tebliğ edince onlar:** "Yâ Mûsâ! **Bizimle alay mı ediyorsun?" diye istib'âd ederler** (...)

Bu sûretle Benî İsrâil hayli tereddütten Bakarenin evsâfı hakkında bir hayli suâlden sonra sığırı kestiler. Ve bir parçasiyle vurulunca ölünün dirildiğini gördüler ki, gâye Benî İsrâil'e Ba'sü ba'de'l-mevt mûcizesinin gösterilmesi idi. (Bkz. Tecrîd, 12/24.)

Türlü biçimleriyle ve ayetlere uygun düşürülerek aktarılanların özü şu:

• Ortada bir ölü var. Öldürülüp bir yana atılmış.

• Ama katili, yani öldüreni belli değil.

• Üzerinde durulurken herkes birbirinin üstüne atıyor. "O öldürdü", "bu öldürdü", "sen öldürdün", "siz, onlar..." gibi... Suçlunun bulunup ortaya çıkarılması gerekli.

• Ortaya çıkarılsın diye Musa Peygamber'e başvurulur.

• Tanrı'dan buyruk gelir: "Bir inek kesilecek".

Peygamber bunu açıklayınca, "sen bizimle alay mı ediyorsun?" diye sorulur.

Neden böyle sordular?

Kimi yorumcuya göre bu soru, "katili ortaya çıkarma istemi"yle, "inek kesme" arasında ne gibi bir ilişki bulunduğunu anlayamamaktan kaynaklanmıştır. "Biz senden katili ortaya çıkaracak bir şey bulmanı istiyoruz, sense kalkıp bize, bir inek kesmemizi buyuruyorsun, alay mı ediyorsun bizimle?" demiş oluyorlar. (Bkz. Taberî, Tefsir, 1/268; Râzî, 3/117.) Kimine göre, sorunun kaynağını, "kesilmiş bir sığırın bir parçasıyla vurulunca ölünün dirileceğine ve katili haber vereceğine inanmamak" oluşturuyor. Yani İsrailoğulları, böyle bir şeyin olabileceğine inanmıyorlardı, olabileceği Peygamber tarafından kendilerine bildirilince de, kendileriyle alay edildiği sanısına kapılmışlardı. (Bkz. Râzî, aynı yer.) Kimine göreyse, "sen bizimle alay mı ediyorsun?" sorusu, "sığır"ın o dönemlerde "tapılan hayvan" olmasından ileri geliyordu. "Kutsal bir hayvan"ın "kesilmesi"ne akıl erdirememişlerdi, şaşkınlıkları bundandı. (Bkz. Yazır, 1/382; Tecrîd Ter, 12/24.)

• Kesilecek ineğin türü, nitelikleri sorulur.

• Gerekli açıklama yapılır.

• İnek bulunup kesilir.

• Ve kesilmiş ineğin bir parçasıyla, katili aranan ölüye vurulur. Ölü dirilir. Kendisini kimin öldürdüğünü söyler, sonra yine ölür. (Bkz. Taberî, Tefsir, 1/267-270, 283-284; Râzî, 3/114; Tefsiru'n-Nesefî, 1/53-54; Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, 1/66, 67; Yazır, 1/386 ve öteki tefsirler.)

Bu öykü, değişik anlatım ve biçimle de olsa, Tevrat'ta da bulunuyor:

Tevrat'ın Sayılar bölümünde (Kutsal Kitap Şirketi'nin yayınladığı çeviriyle) şunları okumaktayız:

"Ve *Rab*, Musa ile Harun'a söyleyip dedi: İsrailoğullarına söyle ki, sana sağlam, kendisinde kusur olmayan, üzerine hiç boyunduruk binmemiş bir *kızıl inek* getirsinler diye Rabbin İsrailoğullarına emrettiği şeriatin kanunu budur..."

(Sayılar, 19:1, 2.) Daha sonra, bu ineğin, Kâhin Eleazar'a verilmesi, ordugâhın dışına çıkarılması, boğazlanması ve kanıyla yapılacak birtakım işlemlerden sonra her şeyiyle birlikte yakılması, daha sonra külüyle işlemlerin yapılması istenir. Ayrıca bunun, "günahı temizlemek için yapılması gerektiği" de anlatılır. (Bkz. Tevrat, Sayılar, 19:3-10.)

Burada anlatılanlarla, Kur'an ayetlerinde, hadislerde ve yorumlarda ineğe ilişkin anlatılanlar arasında farklar var:

1- Kur'an'da ineğin nitelikleri ayrıntılıdır. Şöyle sıralanır:

a- Ne yaşlı (fârıd), ne de küçük (bâkir).

b- Rengi "sarı" (safra), "parlak sarı" (fâkı), bakanların içini açacak bir renk (tesürrü'n-nâzırîn), alacasız (lâşite fîhâ).

c- Boyunduruk altında ezilmemiş.

Hadislerde ve yorumlarda bu ayrıntılara daha başka ayrıntılar da eklenir. Oysa Tevrat'ta, yukarıdaki alıntıda görülen anlatımında görüldüğü gibi, bu ayrıntılar tümüyle yok. Yalnızca, ineğin "kızıl", "sağlam", "kusuru bulunmayan", ve "üzerine hiç boyunduruk binmemiş" olduğu belirtiliyor. Kimi farkların, nüsha ya da çeviri farklarından kaynaklanmış olabileceği de düşünülebilir. Örneğin, 1885 yılında, İstanbul'da, Boyaciyan Akob Matbaası'nda (bkz. s. 187.) yayınlanan çeviride, ineğin rengi için "sağlam al" deniyor. Buradaki "sağlam" sözcüğü, Kur'an'daki "alacasız" demek olan deyimin karşılığı olabilir. "Kusuru olmayan" sözüyle de bunun amaçlanmış olabileceği olasılığı vardır.

2- İneğin kesilmesinin buyurulması, Kur'an ayetlerinde açıkça bir nedene dayandırılmış bulunuyor: Kimin öldürdüğü belli olmayan bir ölünün katilini ortaya çıkarmak. Hadisler ve yorumlar da bunu anlatıyor.

Oysa yukarıdaki Tevrat alıntısında, ne ölüden, ne de katilini ortaya çıkarma çabasından söz ediliyor.

İneğin, "katili bilinmeyen bir ölü"den dolayı gündeme getirildiği, Tevrat'ın bir başka bölümünde yer alıyor:

"Allah'ın Rabbin mülk edinmek için sana vermekte olduğu diyarda, kırda düşmüş ve *kimin tarafından vurulduğu bilinmeyen öldürülmüş bir adam bulunursa*, o zaman senin ihtiyarların ve hâkimlerin çıkacaklar ve öldürülmüş adamın etrafında olan şehirlere uzaklığı ölçecekler; vaki olacak ki, öldürülmüş adama en yakın şehrin ihtiyarları, sığırlardan, *çalıştırılmamış ve boyunduruk taşımamış genç bir inek* alacaklar; o şehrin ihtiyarları ineği, *sürülmemiş ve ekilmemiş bir yer* olan, akan bir vâdiye indirecekler ve orada, vâdide ineğin boynunu kıracaklar..." (Bkz. Tevrat, Tesniye, 21: 1-4.)

Görülüyor ki, burada da "öldürülmüş bir adam" var, burada da "katil belli değil".

Ne var ki, burada başvurulan, çalıştırılmamış ve boyunduruk vurulmamış inek", katili ortaya çıkarmak için gündeme gelmiş değil. Burada ineğin bulunup boynunun kırılması, bir başka amaca yönelik. Bu amaç, şu açıklamayla dile geliyor:

"Ve o şehrin bütün ihtiyarları, öldürülmüş adama en yakın olanlar; vadide boynu kırılmış ineğin üzerinde ellerini yıkayacaklar ve cevap verip şöyle diyecekler: 'Ellerimiz bu kanı dökmedi ve gözlerimiz onu görmedi'..." (Bkz. Tevrat, Tesniye, 21: 6, 7.)

Belirtilen o ki, burada, ineğin bulunup boynunun kırılmasındaki amaç, yalnızca temize çıkmak, arınmak. Yani, Kur'an ayetleriyle anlatıldığı gibi, katili ortaya çıkarmak değil. İneğin bir parçasıyla ölüye vurup onu diriltmek ve öldürenin kim olduğunu ona söyletmek yok. Temize çıkmak için bir andiçme var.

Bununla birlikte, bu Tevrat'tan aktarılanlar, İslam fıkhındaki "andiçme" demek olan "*kesâme*" konusunu anımsatmakta:

Konuya ilişkin bir hadis aktarılır. Buharî ve Müslim'in de yer verdiği bu hadisi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında bulunan Tecrîd-i Sarih Tercemesi'nde ve Kâmil Miras'ın "terceme ve izahı"nı aynen aktarıyoruz.

1311 عن سهل بن أبي حثمة رضي الله عنه قال انطلق عبد الله بن سهل
ومحيصة بن مسعود بن زيد إلى خيبر وهي يومئذ صلح فتفرقا فأتى محيصة
إلى عبد الله بن سهل وهو يتشحط في دمه قتيلا فدفنه ثم قدم المدينة
فانطلق عبد الرحمن بن سهل ومحيصة وحويصة ابنا مسعود إلى النبي
صلى الله عليه وسلم فذهب عبد الرحمن يتكلم فقال كبر كبر وهو أحدث
القوم فسكت فتكلما فقال أتحلفون وتستحقون دم قاتلكم أو صاحبكم قالوا
وكيف نحلف ولم نشهد ولم نر قال فتبرئكم يهود بخمسين فقالوا كيف
نأخذ أيمان قوم كفار فعقله النبي صلى الله عليه وسلم من عنده

TÜRKÇESİ

(Ensardan) **Sehl ibni el Hasme radiyallahü anhten şöyle dediği rivayet olunmuştur:** (bir hurma mevsimi) **Abdullah ibni Sehl ile Mesud ibni Zeydin oğlu Müheyyisa Haybere** (dostları yanına hurma toplamağa) **gitmişlerdi. O sene Hayberlilerle müslümanlar arasında sulh ve müsalemet vardı. Bu iki yoldaş Haybere vardıklarında** (kendi işlerine) **ayrıldılar. Bir müddet sonra muhayyısa** (işlerini bitirip) **Abdullah İbni Sehle geldi. Fakat** (onun boynu kırılarak bir pınara atılmış olduğunu gördü) **Zavallı Abdullah kana boyanmış, öldürülmüş bir halde idi. Muhayyısa onu defnetti. Sonra dönüp Me-**

dine'ye geldi. Vak'ayı Peygambere arzetmk üzere Abdurrahman ibni Sehl ve (ensardan ibni Mesudun oğulları) **Muhayyısa ile Huveyyısa Nebî sallâllahü aleyhi ve selleme gittiler.** (İptida) **Abdurrahman söze başladı. Fakat Resulullah yaşça pek genç olan Abdurrahman: "İlk sözü yaşlıya bırak, ilk sözü yaşlıya ver!" ihtarında bulundu. Bunun üzerine Abdurrahman sustu. İki kardeş vâkıayı arzettiler. Sonunda Resululllah onların üçüne:**

–Bu cinayetin Hayberde Yahudiler tarafından ika edildiğine yemin eder ve sahibinizin kanı bedeli olan diyyete müstahak olur musunuz? Teklifinde bulundu. Onlar da:

–Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz bir cinayet hakkında nasıl yemin ederiz? diye imtinâ ettiler. Resulullah:

–Şu halde Yehud elli yemin ile isnad ettiğiniz cinayetten beraet eder! Buyurdu. Davacılar:

–Yâ Resulâllah! Kâfirler güruhunun yeminlerine nasıl itibar ederiz? diye razı olmadılar. Bunun üzerine Nebî sallâllahü aleyhi ve sellem cinayetin diyetini kendisi ver (erek dava sona er) **di.**

(Bkz. Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi, İstanbul, 1941, c. 8, s. 535, 536.)

Bu hadis tahtırmalarda ele alınırken şu terslikler belirlenir:

1- Hadiste aktarılan odur ki, yargıcın (Peygamber'in) önüne getirilen davanın asıl sahibi olan (davacı) konuşturulacak yerde, önce ona söz verilecekken, davayla ilgili bulunmayan kimselere söz veriliyor.

2- Burada, hadiste anlatıldığına göre, davacıya andiçme öneriliyor. Oysa, andiçme davacıya değil, davalıya (inkâr eden davalıya) düşer. Bu, bir hukuk kuralıdır.

3- Andiçme, ayrıca, davayla ilgili olmayanlara da öneriliyor.

4- Diyet, yani kan kurtulmalığı, davalı durumundakilere, Yahudilere düşerken, Peygamber kamu malından (Beytü'l-Mal'den, hazineden) ödüyor.

Bu terslikler ve cevapları da, söz konusu "terceme"de şöyle:

İZAHI

Hadis metininin ifade ettiği şekle göre bu davanın rüveyi tarzı islâm muhakeme hukukuna göre şu müşkülleri arzetmektedir: (1) Dava maktulün vârisi tarafından ikame edilmek icap ederken Resulullah maktulün kardeşini söz söylemekten ve dava ikame eylemekten men etmiştir. Ve bu hakkı hiçbir hak sahibi olmayan ve bu hâdiseye göre fuzulî demek olan amca oğullarına vermiştir. (2) Yemin müddeîye değil, münkire teveccüh etmek şer'î bir asıl iken önce müddeye teklif buyurulmuştur. (3) Yemin ile yalnız müddei mükellef iken fuzulî kimselere de yemin teklif edilmiştir. (4) Âkile yani maktulün diyeti ve kan pahası Yehud üzerine terettüb ederken Resulullahın kendi malından ve yahut Beytülmaldan vermesinde ne mecburiyet vardır.

Bu hukuki müşkülleri hal ederek Buharî şârihleri diyorlar ki: Birinci cihet **ki ilk sözün en yaşlıya verilmesi davanın esasına ait değildir. Belki o hâdisenin suretini ve**

cereyanı keyfiyetini maktulün yol arkadaşından dinlemek maksadına mebnidir. Davânın hakikatine sıra gelince peygamberin Abdurrahmana da söz vermiş olması şüphesizdir. Bir de Abdurrahmanın, yaşça kendisinden büyük olan amcası oğlunu tevkil etmiş olması ve bu vekâlete mebhi Resulullahın vekilin söylemesini emretmiş olması ihtimali de vardır. Bu itibarlarla beraber Peygamberimiz tarafından önce bir muaşeret edebi de öğretilmiş oluyor.

İkinci: **İlk yeminin müddeiye teklif buyurulması, sair davalara muhalif olarak yalnız Kasâme ye ait müstesna bir hususiyettir. Kasamenin bir hususiyeti de hâşiyemizde izah olunduğu üzere yeminin elli olmasıdır.**

Üçüncü **cihet ki yemini üçüne birden teklifidir. Bu da Âm zikredilmiş, Has murad olunmuş suretinde tevcih edilmiştir.**

Dördüncü **cihet hakkında şârih Kastalânî diyor ki müddei tarafı yeminden nükûl etmekle müddeâ aleyh olan Kasamecilerin yeminlerini de reddedince davanın uzaması, neticede Yehudun kısas edilmesi icap ediyordu. Halbuki Resulullah Yehudu telif ve onların islâma duhullerini temin etmek istiyordu. Bu maksatla davayı uzatmıyarak maktulün diyetini kendisi tediye edip nizaa nihayet vermiştir.**

(Bkz. aynı kitap, c. 8, s. 537, 538)

Cevaplar böyle verilse de, "kesâme" hadisi ve konusu tartışılmakta.

"Kesâme"nin tanımına bakalım önce:

Yukarıdaki çevirinin dipnotunda şu bilgi aktarılır:

"Kasame bir nevi yemindir ki: o, ya maktulün velileri ve yahut onların talebi üzerine katilin velileri tarafından elli kişinin ettiği yemine denir. Bu hadiste rivayet olunan hâdise gibi kimsenin tasarrufunda olmayan hâli bir yerde yaralı olarak bir maktul bulunur da katili bilinmezse maktülün veresesi, civarındaki köy ahalisi tarafından öldürüldüğünü iddia ederler ve bu iddialarını elli kişinin yeminile teyid ederlerse maktulün âkılesine müstehik olurlar. Yahud da maktulün velisinin talebi üzerine köylülerden onun ihtiyar ettiği elli kişinin redde dair yemin etmeleridir ki buna da Kaseme ıtlak olunur. Ve bu suretle maktulün diyetinden kurtulurlar." (Bkz. aynı kitap, c. 8, s. 537, 538.)

Bu alıntıdaki bilgiler, İslam hukukundaki "kesâme"yi tam yansıtmamakta. Konu, mezhepler ve mezhep imamları arasında tartışmalıdır. Tartışmalar birkaç yöndendir. İbn Rüşd, "Bidâyetü'l-Müctehid"inde, tartışmaları anlatmak için şu sorulara yer veriyor:

- "Kesâmet" adı verilen andiçmeye gerek var mıdır?
- "Kesâmet"e "evet" denip hükmedilecekse, sonuç, (öldürülen kişiye karşılık olarak gerekli olan) "kısas" mıdır (dem), yoksa "diyet", yani "kurtulmalık" mıdır?
- "Siz öldürdünüz" diyenlere mi önce "andiçirilir", yoksa "biz öldürmedik" diyen ve öldürdükleri ileri sürülenlere mi? Andiçmeye hangilerinden başlanır?
- Ölünün sahiplerinden andiçirileceklerin sayısı ne kadar olmalıdır?
- Ölen kişinin öldürüldüğüne ilişkin bir iz, bir belirti üzerine mi bu andiçirme yoluna gidilir? (Bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 2/357.)

Hanefî Mezhebi'ne göre "kesâmet" şudur:

"Öldürüldüğüne ilişkin iz, yara, bere, kulağından, gözünden kan gelme gibi belirtiler görülen bir ölünün bulunduğu yer (köy, kasaba, mahalle ve çevresi) halkından, –ölünün sahiplerinin "siz öldürdünüz!" diye ileri sürmeleri üzerine– 50 kişinin her birinin "vallahi ben öldürmedim ve kimin öldürdüğünü de bilmiyorum" diyerek andiçmesidir". (Bkz. Dürer, 2/120,121; Hidâye, 4/618; Mecmua'l-Enhür, 2/532,533)

Yine Hanefî Mezhebi'ne göre, bu andiçme gerçekleştiğinde, durum ne olursa olsun, ölünün bulunduğu yer halkının, ölünün sahibine (velisine) "diyet" ödemeleri gerekir. Şâfiî Mezhebi'ne göreyse, andiçme olayı gerçekleşince artık andiçenlerin "diyet" ödemeleri gerekmez. (Bkz. Hidâyet, 4/619)

Konuya ilişkin ayrıca bkz. **ANT (AND), KISAS.**

➤BAKIR

Bir maden. Rengi kızıl, simgesi Cu, yoğunluğu: 8,93. 1083 dereceye doğru erir. Doğada serbest ve bileşik olarak bulunur. Kolay dövülür ve işlenir olduğundan, eski çağlardan beri bilinir ve türlü işlerde kullanılır.

Kur'an'da bakır anlamına gelen sözcük "kıtr"dır

İki kez geçer Kur'an'da:

Kehf Suresi, ayet : 96

Sebe' Suresi, ayet : 12

Kehf Suresi'nde "güneşin battığı" ve "doğduğu" kesimlere (yani batı ve doğu ülkelerine) geziler yaptığı bildirilen "Zü'l-Karneyn"den söz edilir. "Zü'l-Karneyn", doğuda öyle bir toplumla karşılaşır ki, bu toplum, "kolay kolay laf anlamamakta"dır. Bu toplumdan olanlar, "Yecüc ve Mecüc"ten yakınırlar. Kendileriyle onların arasına bir "sed" yapmasını isterler "Zü'l-Karneyn"den. Zü'l-Karneyn, işe koyulur. "Bana demir kütükleri getirin!" der. Bunlarla "iki tepe"nin arasını doldurur. "Körükleyin!" der. "Demirler akkor durumuna gelince" de şu buyruğu verir:

Kehf Suresi, ayet: 96

قَالَ اٰتُونٖٓي اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا

Anlamı

"Bana erimiş *bakır* getirin de üzerine dökeyim!" (Kehf Suresi, ayet: 96.)

Bkz. **ZÜ'L-KARNEYN.**

Sebe' Suresi'nde, Süleyman Peygamber'in buyruğuna neler verildiği, hangi mucizelerin gerçekleştirildiği anlatılırken, şu anlatım da yer alır:

Sebe' Suresi, ayet: 12

وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ

Anlamı

Ona (Süleyman'a) erimiş bakır kaynağını akıttık (aktarırcasına verdik)... (Sebe' Suresi, ayet: 12.)

Kur'an'da, yine "bakır" anlamına gelen, ama kimilerince "alevsiz duman" (duhânun lâ lehebe fîhi) anlamı da verilen "nühas"da yer alır. Bir kez geçer: Rahman Suresi, ayet: 35.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ

Rahman Suresi, ayet: 35

Anlamı

"(Ey insanlar ve cinler!) Üzerinize dumansız bir alev ve 'nühas' gönderirler de birbirinize yardım edip kurtulamazsınız." (Rahman Suresi, ayet: 35.)

Açıklama

Burada geçen "nühas"ın ne olduğu tartışmalıdır. Kimine göre (Mücâhid bu görüştedir) bakır anlamındadır, kimine göreyse anlamı, "alevsiz duman"dır. İbn Abbas, ikinci görüşte. (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/298.)

İnsanlar ve cinler, Tanrı'ya karşı geldikleri zaman, öbür dünyada nasıl cezalandırılacakları anlatılırken, onların üzerlerine "dumansız bir alev" (şuvâz) ve eritilmiş bakır (ya da alevsiz duman) döküleceği bildirilmekte.

Bkz. **CEHENNEM.**

➤BAKMAK

Görmek için gözleri bir şey üzerine çevirmek, bir sonuca varmak için yönelmek.

Bakmak anlamına gelen "nazar" نَظَرَ Kur'an'da, çeşitli kipleriyle, yüz yirmi dokuz kez geçmekte. Yirmi altı kez "bak!" (unzur!) denir.

Bakara Suresi, ayet	: 259 (üç kez)
Nisâ Suresi, ayet	: 50
Mâide Suresi, ayet	: 75 (iki kez)
En'âm Suresi, ayet	: 24, 46, 65
A'râf Suresi, ayet	: 84, 103, 143
Yunus Suresi, ayet	: 39, 73
İsrâ Suresi, ayet	: 21, 48
Tâhâ Suresi, ayet	: 97
Furkan Suresi, ayet	: 9
Neml Suresi, ayet	: 14, 28, 51
Kasas Suresi, ayet	: 40
Rûm Suresi, ayet	: 50

Sâffât Suresi, ayet : 73, 102
Zuhruf Suresi, ayet : 25

İki yerde "Bize bak!" (unzurna!) denir:
Bakara Suresi, ayet : 104
Nisâ Suresi, ayet : 46

Dokuz yerde "Bize bakın!" (unzurû!) denir:
Âli İmrân Suresi, ayet : 137
En'âm Suresi, ayet : 11, 99
A'râf Suresi, ayet : 86
Yunus Suresi, ayet : 101
Nahl Suresi, ayet : 36
Neml Suresi, ayet : 69
Ankebût Suresi, ayet : 20
Rûm Suresi, ayet : 42

Bir yerde "Bize bakın!" (unzurûna!) denir:
Hadîd Suresi, ayet : 13

Üç yerde "bakar" (yanzuru) denir:
A'râf Suresi, ayet : 129
Yunus Suresi, ayet : 43
Nebe' Suresi, ayet : 40

Bir yerde "bakmaz" (lâ yanzuru), bir yerde de "bakmaz" (mâ yanzuru) denir:
Âli İmrân Suresi, ayet : 77
Sâd Suresi, ayet : 15

Dört yerde "baksın!" (li yanzur!) denir:
Kehf Suresi, ayet : 19
Hacc Suresi, ayet : 15
Abese Suresi, ayet : 24
Târık Suresi, ayet : 5

Bir yerde "bakayım!" (enzur! –li enzure, key enzure–) denir:
A'râf Suresi, ayet : 143

Bir yerde "bakalım diye" (li nenzure) denir:
Yunus Suresi, ayet : 14

Bir yerde "bakalım!" (nenzur) denir:
Neml Suresi, ayet : 41

Bir yerde "bakacağız!" (se nenzuru) denir:
Neml Suresi, ayet : 27

On yerde "bakarlar" (yanzurûne) denir:
A'râf Suresi, ayet : 198
Enfâl Suresi, ayet : 6
Ahzâb Suresi, ayet : 19
Sâffât Suresi, ayet : 19
Zümer Suresi, ayet : 68
Şûrâ Suresi, ayet : 45
Muhammed Suresi, ayet : 20
Zâriyât Suresi, ayet : 44
Muteffifîn Suresi, ayet : 23, 35
Ğaşiye Suresi, ayet : 17

Sekiz yerde "bakmazlar mı?; bakıp görmezler mi?" (e velem yanzurû?; fe yanzuru?) denir:
A'râf Suresi, ayet : 185
Yusuf Suresi, ayet : 109
Rûm Suresi, ayet : 9
Fâtır Suresi, ayet : 44
Mü'min Suresi, ayet : 21, 82
Muhammed Suresi, ayet : 10
Kaf Suresi, ayet : 6

Dört yerde "bakarsınız" (Tanzurune!) denir:
Bakara Suresi, ayet : 50, 55
Âli İmrân Suresi, ayet : 143
Vâkıa Suresi, ayet : 84

Beş yerde "bakanlar (bakanlar için)" (nâzirîne –li'n-nâzirîne–) denir:
Bakara Suresi, ayet : 69
A'râf Suresi, ayet : 108
Hicr Suresi, ayet : 16
Şuarâ Suresi, ayet : 33
Ahzâb Suresi, ayet : 53

Bir yerde "bakmak" (nazar) geçer:
Muhammed Suresi, ayet : 20

Bir yerde "bir bakış, bir kez bakış" (nazreten) geçer:
Sâffât Suresi, ayet : 88

İki yerde, "bakan, bakar durumda olan" (nâziretun) geçer (dişi için):

Neml Suresi, ayet : 35

Kıyame Suresi, ayet : 23

"Nazar"ın öteki kipleri, bakmak anlamını tam içermez. "Bekleme" ve "süre verme" anlamlarını içerir.

"Bak!" (unzur); "Bakın!" (unzuru) ve "bakmazlar mı?; bakıp görmezler mi?" (e velem yanzurû?; Fe yanzurû?") sözcüklerinin geçtiği ayetler ve anlamları, **AKIBET, AKIL,** maddelerinde sunulmakta, yer yer başka ilgili maddelerde de değinilmekte.Ayrıca bkz. **GÖRMEK.**

Kısacası: Bak!, bakın!, bakmaz mısınız? anlamlarındaki sözcüklerin yer aldığı ayetlerde, "Tanrı'ya karşı gelenlerin sonlarının ne olduğuna bakılması" ve "doğaya bakıp Tanrı'nın varlığının ve gücünün belirtilerinin görülmesi, ibret alınması" istenmekte.

Bkz. **AYET, RAHMET.**

➤BAL

Kimi böceklerin, özellikle arıların, bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlardaki petek gözeneklerine doldurdukları koyu, tatlı madde diye tanımlanırsa da, burada söz konusu olan, "arınınki"dir. Yani başka böceklerinki burada söz konusu değildir.

Bal anlamında Kur'an'da yer alan sözcükler:

"*Şarab*": Nahl Suresi, ayet: 69.

"*Asel*": Muhammed Suresi, ayet: 15.

"Bal", Kur'an'da iki nedenle anlatılır: Dünyada, Tanrı'nın kanıtı olarak insanlara "şifa" veren balı yapan arıdan söz edilirken, bir de "öbür dünyadaki cennet nimetleri"nden söz edilirken...

A- Dünyadaki Bal

Nahl Suresi, ayet: 69

يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

Anlamı

(Arıların) karınlarından türlü renkte ve insanlara şifa olan "şarab" (içilir türden bal) çıkar. Bunda, düşünen toplum için alınacak ibret (ayet) vardır. (Nahl Suresi, ayet: 69.)

Ayetin tümü için bkz. **ARI.**

Açıklama

Bilindiği gibi balın, beyazdan esmere değin değişen türlü renkleri vardır. "Türlü renkte" denirken, burada, bu anlatılıyor olsa gerek. Bala "şarab" denmesini de Kur'an yorumcuları, balın "şerbet yapıldığı" ve çeşitli biçimlerde sulandırılıp içilir olmasına bağlamaktalar. "Şarab" da zaten, sözlük anlamıyla "içme" anlamını içermekte.

"*Şifa*". Ayette yer alan şifayı, "Kur'an'ın şifası" olarak yorumlayanlar varsa da, genellikle Kur'an yorumcularınca benimsenen görüşe göre, söz konusu olan şifa, "balın şifası"dır. Hadisler de bu doğrultuda.

Hastalıkları Bal ile Tedavi

Ayette, balda insanlara şifa bulunduğunun anlatılıyor olmasına bağlı olarak, balın şifası konusunda çok şeyler söylenmekte. Kimi satıcıların dilinde, abartmalara tanık olmaktayız. Balın bir şifası, bir iyileştiriciliği vardır kuşkusuz. Çok iyi bir besleyici olduğu belirlenmiştir. Bundan da kaynaklanarak kimi hastalıklar için yararlar sağlamakta, iyileştirici özelliğini göstermekte. Ama akla gelen tüm hastalıklar için şifa sağlayacağı söylenebilir mi?

Buhârî ve Müslim'in kitaplarının da içinde bulunduğu hadis kitaplarında, bal ile tedaviye ilişkin bir bölüm ayrıldığı görülmekte.

"Tanrı Doğru Söylüyor Ama Senin Kardeşinin Karnı Yalan Söylüyor"

Bir hadisi, olduğu gibi dilimize çeviriyorum:

"Bir adam Peygamber'e geldi: 'Benim kardeşim ishal oldu!' dedi. Peygamber de 'Ona bal içir!' dedi. Adam kardeşine bal içirdi, sonra yine geldi Peygamber'e: '*Kardeşime bal içirdim ama onun ishalini artırmaktan başka bir işe yaramadı!*' dedi. Peygamber yine: 'Ona bal içir!' dedi ve *bunu üç kez yineleyip yaptırdı adama. Adam da dördüncü kez yine geldi.* Peygamber yine: 'Ona bal içir!' dedi. Adam da yine: 'İçirdim ama bal, onun ishalini artırmaktan başka bir işe yaramadı!' deyince; bu kez Peygamber şöyle dedi: '(Balda şifa olduğunu söyleyen) Tanrı doğru söylüyor, ama senin kardeşinin karnı yalan söylüyor! Ona yine bal içir!' Sonra adamın kardeşinin ishali sona erdi." (Bkz. Buharî: Tıb, 4, 34; Müslim: Selâm, 91; Tirmizî: Tıb, 31; Ahmed İbn Hanbel: 3/16, 20, 62.)

"Üç kez yalan söyleyen karnın (adamın kardeşinin ishalli karnının), dördüncü kez bal içirilince artık doğru söylemeye başladığı" anlaşılıyor. Böyle yorumlanıyor hadis.

Hadislerde üç şeyde "şifa" bulunduğu anlatılır: "Kan aldırmak"ta, "ateşle yakmak"ta (dağlamakta) ve "bal"da. (Bkz. Buharî; Tıb, 3, 4, 15; Müslim, Selâm, 71; İbn Mace: Tıb, 23, 50; Ahmed İbni Hanbel: 3/343, 4/146.)

Peygamber ve Bal Şerbeti

Hadislerde, Peygamber'in balı çok sevdiği ve sürekli şerbet yaptırıp içtiği anlatılır.

Buharî'de yer alan bir hadiste şöyle denmekte:

"Peygamber tatlıyı (helvâ) ve balı çok severdi". (Bkz. Buharî, Eşribe, 15; Tıb: 4.)

Ne var ki, yine Buharî'nin ve Müslim'in de içinde bulunduğu hadis kaynaklarında yer alan bir hadise göre, "bir bal şerbeti", Peygamber'in başına iş açmıştı:

Anlatıldığına göre olay şöyle olmuştu: Peygamber, güzelliğiyle tanınan karılarından Zeyneb'in odasına gitmişti (birleşme sırası ondaydı). Burada da bir bal şerbeti içmişti. Peygamber, Zeyneb'in odasında biraz fazla kalınca, Âişe'nin kıskançlığını üzerine çekmişti. Âişe, öteki ortaklarından Hafsa'nın da yardımını alarak bir hileye başvurmuştu: Âişe de, Hafsa da, Peygamber kendi odalarına geldiği zaman ona, ağzının "meğafir" koktuğunu söyleyeceklerdi. Öyle oldu. Ağzının "meğafir" koktuğunu, bunun "içtiği bal şerbeti"nden kaynaklandığını, balın öyle kokmasının da, arıların öyle kötü kokan ağaçlardan ballarını almış olmalarından ileri geldiğini söylediler. Bunun üzerine Peygamber çok üzülmüş, bir daha bal şerbeti içmeyeceğine andiçmiş, ama Âişe'den ve Hafsa'dan, bunu kimseye söylememelerini istemişti. Ama sözü edilen hile, Tahrîm Suresi'nin ilk ayetleriyle ortaya çıkarılmıştı. (Bkz. Buharî, Talâk, 8, Tefsir, Tahrîm, 1; Müslim, Talâk, 20.)

Ne var ki, kimi hadislerde de, bu ayetlerin başka bir olayla ilgili olduğu anlatılmakta: Peygamber'in cariyesi Mariye'yle ilgili.

Bkz. **CÂRİYE, KARI, MUHAMMED.**

Şaraplaşan Bal

Sahih (sağlam) hadislerde de yer aldığına göre, Peygamber'e "el bit" adı verilen ve baldan yapılan bir şaraptan söz edilmiş ve Peygamber de onun haram olduğunu söylemişti. Haramlıktaki ilke, "sarhoş edicilik". "Çoğu sarhoş edenin, azının da haram olduğu" benimsenmekte. "El bit" adı verilen "bal şarabı"nın da sarhoş ediciliği görülmüş, o nedenle haram olduğu söylenmişti. (Bkz. Buharî, Ahkâm, 22; Müslim, Eşribe, 67-70.)

B- Cennetteki Bal

1- "Bal Irmakları"

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ
فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ
مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ
كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا
مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾

Muhammed Suresi, ayet: 15

Anlamı (Diyanet'in)

Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennet şöyledir: Orada temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları, *süzme bal ırmakları* vardır. Onlara orada her türlü ve Rablerinden mağfiret vardır. Bunların durumu, ateşte temelli kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu? (Muhammed Suresi, ayet: 15.)

Açıklama

Tevrat'ta da Tanrı'nın, İsrailoğulları'na "süt ve bal akan ülke"yi söz verdiği görülmekte. (Örneğin bkz. Tevrat, Tesniye, 26: 15, 27: 3; 31: 20.) Burası, ileri sürüldüğüne göre "Filistin toprakları"dır.

Bkz. **İSRAİLOĞULLARI.** Konu için ayrıca bkz. **CENNET, CEHENNEM.**

2- Bal Denizi

Hadiste, cennette "su denizi" bulunduğu gibi, "bal denizi" de olacağı anlatılmakta ve bunu anlatan hadis, sağlam (sâhih) hadisleri toplamakla ünlü kitaplarda da yer almakta. (Bkz. Tirmizî, Cennet, 27; Ahmed İbn Hanbel, 5/5; Dârimî, Rikak, 112.)

İnsanların sevdikleri içecekler çok olsun istenir: "Küpler dolusu", "ırmak" gibi, "deniz" gibi olsun istenir. Bal da sevilen besinlerden olduğu için "bal ırmağı", dahası "bal ırmakları" ve dahası "bal denizi" olacağı bildiriliyor. Cennet ve cennet yaşamına da uygun düşüyor bunlar. İslam inanırları, bunların gerçekten olacağına, gerçekleşeceğine inanırlar. Çünkü söz veren: Tanrı.

Özet

"Bal", hem dünyada "şifalı" bir nesnedir, hem de öbür dünyada en önemli besinler arasında yer alacaktır. Cennetlikler, "bal ırmakları", "bal denizi", bulacaklardır orada.

Böyle son derece önemli bir tatlıyı arıların yapması, Tanrı'nın varlığının kanıtlarındandır.

➤BALIK

Omurgalılardan, su içinde yaşayan, en çok solungaçla soluk alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.

Kur'an'da "balık" anlamında geçen sözcükler:

"Hût": Çoğul (hitân) olarak da geçer.

"Nun": Hem nun harfi (Kalem Suresi, ayet:1.) hem de "nun" (Enbiyâ Suresi, ayet: 87.) diye geçer.

Bkz. **NUN.**

"Lahm": Gerçekte et anlamındadır. Ama Nahl Suresi'nin 14. ve Fâtır Suresi'nin 12. ayetinde, taze et anlamında "lahmen tariyyen" denirken, balık anlatılmakta.

I- ÖNEMLİ BİR BESİN OLARAK BALIK

A- Beslenme İçin İnsanların Buyruğunda

Nahl Suresi, ayet: 14

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ
لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً
تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Taze et yemeniz, takındığınız süsleri edinmeniz ve Allah'ın bol nimetinden faydalanmanız için denize –ki, gemilerin onu yara yara gittiğini görürsün– boyun eğdiren de O'dur. Artık belki şükredersiniz. (Nahl Suresi, ayet: 14.)

B- Yenmek İçin Olmayan Balıklar

1- Cumartesi Avlanmaları Yasaklanmış Balıklar

Deniz kıyısındaki kasaba-cumartesi yasağı-balıklar-ve yasağa uymayan halkın "maymunlara dönüştürülerek" cezalandırılışı:

A'râf Suresi, ayet: 163

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ
حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

Anlamı

Ey Muhammed! Onlara, denizin kıyısındaki kasabanın durumunu sor. Cumartesi yasaklarına tecavüz ediyorlardı. Cumartesileri balıklar sürüyle geliyor, başka günler gelmiyorlardı. Biz onları, yoldan çıkmaları sebebiyle böylece deniyorduk. (A'râf Suresi, ayet: 163.)

Açıklama

Ayette sözü edilen deniz hangi deniz, kasaba hangi kasabadır?

Yorumcular çoğunlukla, sözü edilen kasabanın "Eyle" olduğu görüşündeler. (Bkz. Râzî, 15/36; Taberî, 9/62; Sâbûnî, Safvetü't Tefâsir, 1/476.) ·

"Eyle": Kızıldeniz'in kıyısında, Akabe'nin güneyinde bir kent. Tevrat'taki adıyla "Eloth". İsrail'de, "Elyat" denir. Sadeddin Evrin, bu kasaba için şöyle der: "Edom memleketinin Kızıldeniz kıyısında, Akabe körfezinin nihayetinde Eloth (şimdiki Elyat) limanı..." (Bkz. Evrin, Çağımızın Kur'an Bilgisi, I/642-643). "Burası, Süleyman Peygamber zamanında, Habeşistan'ın Ofir kıyısında sefer yapan yelkenli gemilerin iskelesiydi, Ofir'den altın, sandal ağaçları ve kıymetli taşlar getirilirdi." (Bkz. Evrin, Çağımızın Kur'an Bilgisi, II/942)

Burasıyla ilgili olarak eldeki Tevrat'ta şunları okuyoruz:

"Ve Kral Süleyman, Edom diyarında, Kızıldeniz'in kıyısında *Eloth*'un yanında olan Etsyon - Geber'de gemiler yaptı. Ve Hiram kendi kullarını, denizi bilen gemicileri, Süleyman'ın kullarıyla beraber gemilerde gönderdi. Ve Ofir'e varıp oradan dört yüz yirmi talant altın aldılar ve onu Kral Süleyman'a getirdiler." (Bkz. Tevrat, I. Krallar, 9: 26-28.)

Buna göre, ayette sözü edilen "deniz" de, Kızıldeniz'dir.

Olay

Olay Nedir?

Yukarıdaki ayette açıklanan şu:

Sözü edilen kasaba (Eyle) halkına, Cumartesi günleri balık avlamak yasaklanmıştı. Çünkü Cumartesi (sebt) çalışmak yasaktı. Bu, bir Tanrı yasağıydı. Ne var ki, balık, kasaba halkı için çok önemliydi. Bu önemli besin kaynaklarını da, yalnızca Cumartesileri elde etme olanağını bulabiliyorlardı. Çünkü, balıklar haftanın başka günlerinde gelmiyordu, yalnızca Cumartesi günleri geliyordu. Bu durum, söz konusu kasabalılar için bir "sınav"dı, Tanrısal sınav. Tanrı, kasabalıları sınava sokmuştu: Kasabalılar, Cumartesi yasağına uyacaklar mıydı? Uymadılar. Yani sınavı kazanamadılar, yitirdiler. Ve bu yüzden cezalandırılmayı hak ettiler.

"Cumartesi yasağı"nı çiğnedikleri bildirilen kasabalılara ne tür ceza verildiği de, A'râf Suresi'nin 166. ayetinde bildiriliyor. Bu ayetin anlamı da (Diyanet'in resmi çevirisiyle) şöyledir:

"Kendilerine edilen yasakları aşınca, onlara: 'Aşağılık birer maymun olun!' dedik."

Demek ki, "Cumartesi yasağı"na uymayıp haftanın bu günlerinde "balık avlamış" olan kasabalıların, "maymunlara dönüştürülerek" cezalandırıldıkları bildiriliyor.

Bkz. **CUMARTESİ YASAĞI, MAYMUN, MESH.**

2- Musa Peygamber'in Genç Arkadaşının Azık Çıkınından Dirilip Denize Kaçan Balık

Kehf Suresi, ayet: 62, 63

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَق۪ينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ الْحُوتَۘ
وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Oradan uzaklaştıklarında, Musa, yanındaki gence: "Azığımızı çıkar, andolsun, bu yolculuğumuzda yorgun düştük!" dedi. O da: "Bak sen! Kayalığa vardığımızda *balığı* unutmuştum. Bana onu hatırlamamı unutturan, ancak şeytandır. *Balık*, şaşılası şekilde denizi boylayıvermiş!" dedi. (Kehf Suresi, ayet: 62, 63.)

Açıklama

Kur'an yorumlarındaki açıklamalara göre, Musa Peygamber, "iki denizin birleştiği bir nokta"da bulunduğu bildirilen bir ulu kişiyle, Hızır'la görüşmek üzere çıkmıştı. Yanında da, ayetlerde "genç" (fetâ) diye nitelenen biri, Nûn Oğlu Yuşe vardı. Genç adamın azık torbasında, çıkınında *balık* da bulunmaktaydı. İşte bu balık, bir yerde, dirilip fırlamış, suya kayıp gitmişti. Olay önemliydi ve Hızır'la buluşulacak yerin yolunu, yeri gösterir nitelikteydi. Ne var ki söz konusu genç, bunu Musa Peygamber'e haber vermeyi unutmuş ve kendisine unutturanın da "şeytan" olduğunu söylemişti sonradan.

Öykü için bkz. MUSA.

3- Yunus Balığı

Sâffât Suresi, ayet: 139-145

وَاِنَّ
يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٣٩﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِۙ ﴿١٤٠﴾
فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَض۪ينَۚ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُل۪يمٌ

﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ
يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Doğrusu Yunus da peygamberlerdendi. Dolu bir gemiye kaçmıştı. Gemide olanlarla karşılıklı kur'a çekmişti de, yenilenlerden olmuştu. Yenilgiye uğramışken *onu bir balık yutmuştu.* Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar diriltilecek güne kadar dirilmemek üzere, balığın karnında ölmüş olacaktı. Halsiz bir haldeyken kendisini dışarı çıkardık. (Sâffât Suresi, ayet: 139-145.)

Yorum ve Yunus-balık öyküsü için bkz. **YUNUS**.

II- İNANÇLARDA BALIK

Eski çağlarda, çeşitli din ve inançlarda balığın çok önemli yeri olduğu görülür. Birçok şeye simge olmuş, konu olagelmiştir. Çoğu kez kutsallık görülmüştür balıkta. Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta, Batı, Doğu ve özellikle Uzakdoğu inançlarında ve söylencelerde kendinden söz ettirmiştir. Ve nice öyküler vardır.

Kimi hadislerde de balık son derece önemlidir:

"*Dünya Balık Üzerinde*"

Madde'nin başında da belirtildiği gibi, Kur'an'da "balık" karşılığında yer alan bir sözcük de "nun"dur. Yunus Peygamber'e "sâhibu'n-nun", yani "balığın sahibi, balıkla arkadaşlığı olan" (balığın karnında kaldığı için öyle deniyor) denmekte. (Enbiyâ Suresi, ayet: 87.) Kalem (Nun) Suresi'nin birinci ayetinde, yalnızca "nun" harfi olarak yer alan "nun"a da, İbn Abbas, Mücâhid, Mukâtil ve Süddî gibi ünlü yorumcular "balık" anlamını veriyorlar. (Bkz. Taberî, Tefsir, 29/9, 10; Râzî, 30/77 ve öteki tefsirler.) Ve bu nedenle İbn Abbas'tan şu yorum aktarılıyor:

"Tanrı, ilkin kalemi yarattı. Ve konuştu:

"–Yaz!

"–Neyi yazayım Tanrı'm?

"–Kaderi yaz!"

Kalem de, Kıyamete değin neler olacaksa hepsini yazdı bir bir.

Sonra *balık* (nun) yaratıldı. Ve *yer (dünya), onun üzerine yerleştirildi.* Bu sırada balık kıpırdadı. Yer (dünya) de onunla birlikte kıpırdadı (deprem oldu). Bunun üzerine, dağlar (yaratılarak) ile yer çivilenip tutturuldu..." (Bkz. Taberî, 29/10.)

Aktarmalara göre, "başlangıçta Tanrı'nın *Arş'ı,* suyun üzerindeydi. (Bunu anlatan ayet için bkz. Hûd Suresi, ayet: 7.) Tanrı, yarattıklarından hiçbirini sudan önce yaratmamıştır. Öteki varlıkları yaratmak isteyince sudan bir duman çıkardı. Duman suyun üzerinde yükseldi. Tanrı ona, 'semâ' (gök) adını verdi. Sonra Tanrı suyu kuruttu, tek bir yer durumuna getirdi. Sonra yeri parçalayıp

yedi parça yaptı. Bunları, pazar, pazartesi, iki gün içinde yarattı. (İki gün içinde yaratıldığına ilişkin açıklama için bkz. Fussilet Suresi, ayet: 12. Ayrıca bkz. GÖK.) Tanrı 'yer'i (dünyayı) balık üzerinde yarattı. Bu balık, Tanrı'nın 'Nun ile kaleme ve yazdığı şeylere andolsun ki...' (Kalem Suresi, ayet: 1.) ayetinde belirttiği 'nun'dur. Balık suyun, su da düz ve yalçın bir kayanın üzerindedir. (...) Kaya da, yelin üzerindedir. Lokman'ın sözünü ettiği kaya bu kayadır..." (Bu, birçok tefsirde yer alır. Bkz. Dr. Abdullah Aydemir, Tefsirde İsrâiliyyat, Ankara, 1979, Diyanet Yayınları, s. 80.)

Bkz. ARŞ, GÖK, YARATIŞ.

➤BARIŞ

Savaşsızlık, savaştan ya da dargınlıktan sonraki uzlaşma.

Barıştırmak: Arada barış sağlamak, iki yanın barışmasını sağlamak (Silm, selm, selem, sulh, ıslah).

Kur'an'da, "barış"; "silm" (Bakara Suresi, ayet: 208.), "selm" (Enfâl Suresi, ayet: 61.), "selem" (Nisâ Suresi, ayet: 90, 91.), "sulh" (Nisâ Suresi, ayet: 128.), "ıslah" (Nisâ Suresi, ayet: 128; Bakara Suresi, ayet: 224-228.) sözcükleriyle dile getirilir.

A- Savaş Durumundayken Barışa Geçme

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا
فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجِرُوا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى
قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ
عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ
وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا

Nisâ Suresi, ayet: 89-91

﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا
قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا
فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا
أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ
وَأُولَٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

Anlamı

Kendileri nasıl "kâfir" oldularsa siz de öyle "kâfir" olasınız da hepiniz eşit duruma gelesiniz istiyorlar. Öyleyse onlardan kimseyi dost edinmeyin. Tanrı yolunda göç (hicret) etmelerine değin... Eğer (bundan) yüz çevirirlerse hemen yakalayın onları! Nerede bulursanız öldürün! Onlardan ne dost edinin, ne de yardımcı. Meğer ki, sizinle aralarında antlaşma olan bir toplumla birleşeler. Ya da sizinle savaşmaktan, ya da kendi toplumlarındaki savaşmalarından yürekleri daralıp bıkmış olarak size (barış için) geleler. Tanrı dilemiş olsaydı onları sizin üzerinize çullandırmak üzere tebelleş ederdi; onlar da sizinle savaşırlardı. Eğer sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve "*size barış önerirlerse*", Tanrı, onlarla savaşma yolunu size açık tutmaz. Başkalarını da hem sizden, hem de kendi toplumlarındaki karşıtlarından gelebilecek saldırıya karşı güvenlikte bulunmayı istiyor bulacaksınız. Bununla birlikte "fitne"ye her çağrılışta yönelip giderler hemen. Eğer sizden uzak durmazlar, "*sizinle barışa yönelmezler*" ve sizden el çekmezlerse, hemen yakalayın onları. Nerede yakalarsanız öldürün. İşte onlara karşı size apaçık bir ferman (sultan) verdik. (Nisâ Suresi, ayet: 89-91.)

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Enfâl Suresi, ayet: 61

Anlamı

Eğer onlar "barış"a yanaşırlarsa (ey Muhammed!) sen de yanaş! Ve Tanrı'ya güven! O, kuşkusuz işiten ve bilendir. (Enfâl Suresi, ayet: 61.)

B- Barış Döneminde Barış

1- Tüm İnanırlar İçin Söz Konusu Barış

Bakara Suresi, ayet: 208

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً

Anlamı

Ey inanırlar! Tümünüz birden "barışa gidin"! (Bakara Suresi, ayet: 208.)

Bakara Suresi, ayet: 224

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا
وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Anlamı

İyilikte bulunmanız, Tanrı'ya karşı gelmekten sakınmanız ve insanların arasında "barış" sağlamanız için Tanrı'yı bir engel gerekçesi yaparak antlarınızda kullanmayın! Tanrı işiten ve bilendir. (Bakara Suresi, ayet: 224.)

2- Karı Koca Arasında Barış

Nisâ Suresi, ayet: 128

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ
الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا

Anlamı

Eğer bir kadın, kocasının ters tutumundan ya da tümüyle yüz çevirmesinden kaygıya düşerse, karı-koca aralarında (boşanma ya da herhangi bir durum üstüne belirli koşullar ileri sürerek) anlaşmaya varmalarında, kendileri için hiçbir sakınca söz konusu değildir. Bununla birlikte "barış" (karı-kocanın barışmaları) çok daha iyidir. Öz varlıklar (ya da ruhlar), kıskançlığa çok eğilimlidirler. Eğer iyilikçi olur ve Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınırsanız, bilesiniz ki, Tanrı yaptıklarınızı bilendir. (Yani, iyiliklerinize karşılık verir.) (Nisâ Suresi, ayet: 128.)

Özet

Savaş sırasında "barış"a yönelen ve barış önerenlerle "barış antlaşması" yapılabilir. Bu antlaşma yürürlükte olduğu sürece, saldırı "câiz" olmaz. Saldırı, barışa ve antlaşmaya yanaşmayanlara karşı söz konusudur. İslam inanırları arasında da her zaman "barış" oluşturmak için gereken çaba harcanmalı. Karı-koca da karşılıklı güvensizlik ve geçimsizlik söz konusu olduğu zaman anlaşma yoluna gidebilirler, anlaşarak ayrılabilirler ya da ayrılmadan bir tutum izleyebilirler. Örneğin "birbirlerinden hoşlanmıyorlarsa", "yatak" konusunda koşullar ileri sürerek anlaşabilirler. Bununla birlikte "barış"mak çok daha iyidir.

Bkz. **ARABULUCULUK.** Ayrıca bkz. **ANT, ANTLAŞMA.**

➤BAŞ

Beyni, dokunma duyusunun bir kesimiyle, öbür duyu organlarının tümünü, solunum ve sindirim organlarının da ilk bölümlerini taşıyan gövde parçası. Mecaz olarak başka anlamlarda da kullanılır.

Kur'an'da "baş" anlamına gelen "re's" tekil ve çoğul olarak yer alır. Aşağıdaki konulardan söz edilirken geçer:

"Kıyamet Günü"nün Korkunçluğu Anlatılırken

O gün, *başlar (dehşetle) yukarıya dikilmiş* ve gözler fırlamış olarak koşulacak:

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ

İbrahim Suresi, ayet: 43

Anlamı

O gün, "*başları*" yukarı kalkmış olarak koşarlar. Gözleri kendilerine çevirilecek durumda değildir. Gönülleri bomboş. (İbrahim Suresi, ayet: 43.)

Suçlular, Tanrı'larının önünde *başlarını eğerek* duracaklar:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا
أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ

Secde Suresi, ayet: 12

Anlamı

(Kıyamet günü) o suçluları, Tanrı'larının önünde başlarını önlerine eğmiş olarak bir görsen! O sırada şöyle derler: "Tanrı'mız! (Gerçeği) gördük, dinledik artık. Bizi dünyaya geri döndür de iyi işler yapalım. Kesinlikle inandık artık!" (Secde Suresi, ayet: 12.)

"Cehennemdeki Azab" Anlâtılırken
Başına sıcak su dökün!:

Duhâ Suresi, ayet: 48

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ

Anlamı
Sonra "azab" (işkence) olarak sıcak su dökün onun "baş"ına! (Duhâ Suresi, ayet: 48.)

Cehennemdeki zakkum ağacının tomurcukları, "*şeytan başları*" gibidir:

Sâffât Suresi, ayet: 64, 65

إِنَّهَا
شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ
الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾

Anlamı
O (zakkum), "cehennem"in dibinde bitip çıkan bir ağaçtır. Ki, tomurcukları, "*şeytanların başları*" gibidir. (Sâffât Suresi, ayet: 64, 65.)
Bkz. **AĞAÇ, CEHENNEM.**

"Münâfık"ların, İslam'ın Kimi Çağrıları Karşısındaki Tutumları Anlatılırken

Münâfikûn Suresi, ayet: 5

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ
يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ

Anlamı
Onlara: "Gelin de, Tanrı'nın Peygamberi sizin için bağışlanma dilesin Tanrı'dan!" dendiğinde, "*başlarını çevirirler*". Büyüklük gösterisinde bulunurken yüzlerini de çevirdiklerini görürsün. (Münâfikûn Suresi, ayet: 5.)
Bkz. **MÜNÂFIK.**

"Kıyamet"e İnanmazların Tutumları Anlatılırken
İsrâ Suresi'nin 51. ayetinde, "yeniden diriltilecekleri" kendilerine bildirilen inanmazların, "*başlarını sallayarak*", "Ne zaman gerçekleşecek o?" diyerek karşı çıktıkları anlatılıyor.

Kimi İbadetlerin Kuralları Anlatılırken

Hacc sırasında, "Umre" sırasında nelere uyulması gerektiği bildirilirken:

Bakara Suresi'nin 196. ayetinde: "Hacc ve umreyi, Tanrı için bitirin. Alıkonulduğunuzda, kolaylıkla sağlayabileceğiniz bir kurban gönderin!" dendikten sonra şu bildiriliyor:

"Kurban yerine ulaşana dek, '*başlarınızı* tıraş etmeyin'! İçinizde hasta olan ya da '*başında* rahatsızlık' (bit) bulunan varsa, onun, fidye olarak oruç tutması ya da sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir..."

Bkz. **HACC.**

Namaz abdesti alınırken:

Mâide Suresi'nin 6. ayetinde, "abdest alınırken başa meshedilmesi" buyurulur.

Bkz. **ABDEST.**

Bir "Düş" (Rüya) ve Nasıl Yorulduğu Anlatılırken

Yusuf Suresi'nin 36. ayetinde, Yusuf Peygamber'in "hapishane arkadaşları"ndan birinin şöyle dediği anlatılır: "*Başımın* üstünde, bir ekmek taşıyordum. Ekmeği kuşlar yiyordu." Aynı surenin 41. ayetinde de, Yusuf Peygamber'in bu "düş"ü nasıl yorduğu bildiriliyor: "Adamı asacaklar, kuşlar da *başından* yiyecekler!"

Bkz. **DÜŞ, YUSUF.**

"Faiz Anamalı" Anlatılırken

"Anamal"a (sermayeye) "malın başı" ya da "baş mal" anlamına gelen "re'sü'l-mâl" denir. Bunun çoğulu Kur'an'da yer alır. Bakara Suresi'nin 279. ayetinde...

Bkz. **FAİZ.**

Bir Olay Üstüne Musa Peygamber'in Kardeşi Harun Peygamber'in "Baş"ını ve Sakalını Tutup Kendine Doğru Çektiği Anlatılırken

A'râf Suresi'nin 150. ve Tâhâ Suresi'nin 94. ayetinde anlatılır.

Bkz. **HARUN, MUSA.**

Zekeriyya Peygamber'in, Kendi Kocamışlığını Dile Getirdiği Anlatılırken

Meryem Suresi'nin 4. ayetinde, Zekeriyya Peygamber'in, "kocamışlıktan saçlarım da ağardı" anlamında, "*başımda kocamışlık parladı*" dediği bildiriliyor.

Bkz. **ARMAĞAN, ZEKERİYYA.**

Kur'an'da ayrıca, "baş ağrısı", "baş dönmesi", "sersemlik" anlamlarına gelen "ğavl" sözcüğü de yer alır. Cennette verilecek "içki"den söz edilirken "baş ağrısı vermeyen... içki" diye anlatılır: Sâffât Suresi, ayet: 47. Aynı "içki", aynı anlama (baş ağrısı, baş dönmesi anlamına) gelen bir başka sözcük (suda') ile de anlatılmakta. Yani "baş ağrısı yapmaz", "içenler baş ağrısı çekmezler ondan dolayı" biçiminde... Vâkıa Suresi, ayet: 19.

Bkz. **CENNET, İÇKİ, ŞARAP.**

BAŞAK

Arpa, buğday, yulaf gibi ekinlerin tanelerini taşıyan koçanı (sünbüle).
Kur'an'da, "başak" anlamına gelen "sünbüle", tekil ve çoğul olarak geçer.
Şu ayetlerde yer alır:
Bakara Suresi, ayet : 261 (iki kez geçer)
Yusuf Suresi, ayet : 43, 46, 47

Başak Hangi Nedenle Kur'an'da Geçer

Bu sözcüğün, ayetlerde, iki konu dolayısıyla geçtiği görülür:

"Tanrı yolundaki bağışların, Tanrı katındaki karşılıklarının nasıl kat kat artacakları" anlatılırken:

Bakara Suresi'nin 261. ayetinde: "Tanrı yolunda bağışta bulunanların durumu, her başağında yüz tane bulunan *yedi başak* bitirmiş bir tanenin durumu gibidir. Tanrı dilediğine kat kat verir. Tanrı geniş çapta veren ve bilendir."

Bkz. **BAĞIŞ, İYİLİK.**

Yusuf Suresi'nde de "yedi başak"tan söz edilir:

"Eski Mısır Azizi'nin düşünde gördüğü '*yedi başak*' " anlatılırken:

Bu "düş"ten ve nasıl "yorulduğu"ndan Yusuf Suresi'nde, 43., 46. ve 47. ayetlerinde söz edilmekte.

Bkz. **DÜŞ, YUSUF.**

İnançlarda Başak

Cahit Beğenç, Anadolu Mitolojisi adlı kitapçığında, simgeler içinde "*başak*" simgesine ve inancına da yer veriyor ve şöyle diyor:

• Ay ibadetiyle ilgilidir.

• Menşei (kaynağı) Anadolu'dur. İlâhlar anası, bereket ve velûdiyet (doğurganlık) mabudesi Cbele'den Demeter veya Cres adındaki bereket mabudesine geçmiştir. (Bkz. Beğenç, Anadolu Mitolojisi, İstanbul, 1974, s. 68.)

Bilindiği gibi "12 burç"tan altıncısı, "başak burcu"dur ve buradaki "başak", "bakire"liğin de simgesi olarak aktarılır. (Bkz. Beğenç, aynı kitap, s. 64, 65.)

Başağın, hem üretkenliğe, hem de "bakirelik" durumuna simge olmasına şaşılabilir. Ne var ki Anadolu'da ve başka yerlerde "ana tanrıça" diye inanılagelmiş olanlar, bir yandan "bakire", bir yandan da "bereket kaynağı" diye inançlara, söylencelere geçmişlerdir. (Bkz. Beğenç, aynı kitap, s. 69, 70.) "Başak" simgesini almaları da, "bereket kaynağı" sayılmalarındandır.

Bakara Suresi'nin 261. ayetindeki "başak" demek olan "sünbüle" benzetmesinde de "bolluk" ve "bereket" vardır. Çünkü bağışta bulunanlara, Tanrı'nın nasıl "bol sevap", yani karşılık vereceği anlatılıyor burada.

Bkz. **SÜNBÜLE, BAĞIŞ.**

➤BAŞA KAKMAK

İyilik eden kimsenin yaptığını, iyilik ettiği kimsenin, yüzüne çarparcasına söylemesi.

Kur'an'daki karşılığı: "Menn". Kur'an'da bir de, kimilerince dilimize "kudret helvası" diye çevrilen "menn" vardır, ikisi karıştırılmamalıdır. Yapılan bir iyiliğin yüze vurulması, Tanrı'dan olursa başka, insanlardan olursa başkadır:

Tanrı'nınki

Tanrı'nın adlarından biri "mennan"dır. "Menni, minneti çok olan" demektir. Râğıb, "menn, gerçek anlamda yalnızca Tanrı'ya özgüdür" der. (Bkz. el Müfredât, "m-n-n".)

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهِ

İbrahim Suresi, ayet: 11

Anlamı

... Ama Tanrı, kullarından dilediğine "minnet"te (iyilikte) bulunur... (İbrahim Suresi, ayet: 11.)

يَمُنُّونَ
عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ
اَنْ هَدٰيكُمْ لِلْاِيمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Hucurât Suresi, ayet: 17

Anlamı

Müslüman oldular diye sana minnet ediyorlar (*başına kakıyorlar*). De ki "Müslümanlığınızı bana minnet konusu yapmayın (başıma kakmayın). Hayır, eğer doğru kimselerseniz (bilin ki), sizi imana eriştirmesi nedeniyle Tanrı size minnette (iyilikte) bulunuyor." (Hucurât Suresi, ayet: 17.)

Bu ayetin, Diyanet'in resmi çevirisindeki anlamı da şöyle:

"Ey Muhammed! Müslüman oldular diye seni minnettar kılmak isterler. De ki: 'Müslüman olmanızla beni minnettar kılmayın, hayır eğer doğru kimselerseniz, sizi imana eriştirmekle Allah sizi minnettar kılar.' "

Demek ki "Tanrı'nın minneti" doğal bulunurken, insanların "minnet"leri, yani "başa kakmaları" kınanıyor.

İnsanların Başa Kakmaları

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ

Müddessir Suresi, ayet: 6

Anlamı (Diyanet'in)

Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma! (Müddessir Suresi, ayet: 6.)

Açıklama

Hasan Basri Çantay da bu ayeti dilimize şöyle çeviriyor:

"İyiliği-çoğu isteyerek-yapma!"

Bu iki çeviri, iki ayrı yoruma dayalıdır:

Birinci çeviriye göre, "yaptığın iyilik ne olursa olsun çok görme ve başa kakma!" demek isteniyor. İkinci çeviriye göreyse demek istenen şu: "Bir iyiliği, daha çoğunun sana yapılmasını bekleyerek, daha değerli bir karşılık elde etmek amacıyla yapma!"

İkinci yorum, İbrahim, Ikrime, Katade ve Dahhâk'ın benimsediği yorumdur. (Bkz. Taberî, Tefsir, 29/93, 94.) Aktarıldığına göre, İbn Abbas'ın benimsediği yorum da budur. (Bkz. Mahtasaru Tefsiri İbn Kesir, 3/568; Sabûnî, Safvetü't-Tefâsir, 3/474. Celâleyn ve Beyzâvî gibi kimi ünlü tefsirlerde bu yorumun benimsendiği görülüyor. Celâleyn'de bu yoruma ek olarak şu görüş de benimseniyor: "Yapılan bir iyiliğe karşılık bekleme yasağı", yalnızca Peygamber'e özgüdür. Çünkü o, ahlakların en güzelini ve edeplerin en onurlusunu edinmekle yükümlü tutulmuştur. Bkz. Celâleyn, 2/241. Bu görüş esasen, Dahhâk'ın görüşüdür. Bkz. Taberî, 29/94.) Taberî gibi kimi Kur'an yorumcularıysa birinci yorumun daha doğru olduğunu savunmakta. (Bkz. Taberî, 29/94.) Bu yoruma göre, bir insan, yaptığı iyilik ne olursa olsun gözünde çok görmemeli ve başa kakmamalıdır. İyi insanın tutumu böyle olur. Tanrı da bunu istemekte. Yani ayette anlatılmak istenen bu.

Yukarıdaki ayet, Peygamber'e yöneltilen (dolayısıyla başka inanırlara da yöneltilmiştir) bir dizi buyruk arasında yer alır. (Bu buyrukların sıralanması ve yorumu için bkz. Râzî, 30/194.)

Kısacası: Yukarıdaki ayette, "başa kakma"nın yasaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte, söz konusu yasak bu ayette pek açık değildir. Aşağıdaki ayetlerdeyse çok açıktır:

Bakara Suresi, ayet: 262-264

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا اَذًى لَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
٢٦٢ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى
وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ٢٦٣ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ

241
BAŞA-KAKMAK

بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى كَالَّذ۪ي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ
فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْداًۜ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ
مِمَّا كَسَبُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦٤﴾

Anlamı (Diyanet'in)

Mallarını Allah yolunda sarfedip sonra sarfettikleri şeyin ardından başa kakmayan ve ezâ etmeyenlerin (üzmeyenlerin) ecirleri (sevapları), Rablerinin katındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Güzel bir söz ve iyilik, peşinden ezâ gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah Müstağni'dir (ihtiyaçsızdır), Halîm'dir. Ey inananlar! Allah'a ve Ahiret gününe inanmayıp insanlara gösteriş için malını sarfeden kimse gibi, sadakalarınızı başa kakma ve ezâ etmekle boşa çıkarmayın. Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kayanın durumu gibidir, üzerine bol yağmur yağdığında onu cascavlak bırakır. Kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, inkâr den kimseleri doğru yola eriştirmez. (Bakara Suresi, ayet: 262-264.)

Açıklama

Fahruddin Râzî, bu ayetlerde geçen "menn"in, "yapılan şeyi, iyiliği açığa vurmak ve verdiği için bir çeşit yakınma yoluna giderek iyilik ettiği kimseyi üzmek" anlamında olduğunu açıkça belirtir. Yani bu ayetlerdeki "menn", çok açık biçimde "başa kakma"dır ve yasaklanmaktadır.

Râzî, "başa kakma"nın neden kınanası bir eylem olduğunu açıklıyor.

Özeti şöyle:

• Bağış alan yoksul kişi, zaten "kalbi kırık" bir durumdadır. Çünkü, istemediği bir sadakaya, "veren yüksek el"e (zengine) muhtaç olmuştur. Bir de buna, "yapılan iyiliği açığa vurup yüze çarpma durumu" eklenince, "gönül kırıklığı" daha da artar.

• Başa kakma olayı olunca, ihtiyaç sahipleri artık bağış almaya pek yönelmezler. Hele bu başa kakma olayları yaygın bir duruma gelirse...

• İyilik yapan, sadaka veren (bağışta bulunan) kimsenin, yaptığı iyiliğin, verdiği sadakanın "Tanrı'nın bir nimeti" olduğuna inanması gerekir. "Başa kakma" olayıysa buna, bu inanca aykırıdır.

(Bu açıklamalar için bkz. Râzî, 7/46.)

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ اَنْ عَبَّدْتَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ

Şuarâ Suresi, ayet: 22

Anlamı

"Başıma kaktığın bu iyilik (nimet), İsrailoğulları'nı kendine köle yaptığın içindir!" (Şuarâ Suresi, ayet: 22.)

Açıklama

Bu sözü, Musa Peygamber'in, Firavun'a söylediği belirtiliyor. Musa Peygamber demek istiyor ki: "Ey Firavun! Sen bir iyilikte bulunduğunu ileri sürebilir ve başımıza kakabilirsin ki, İsrailoğulları'nı kendine köle yaptın. Bu mu iyilik? Sen iyilik etmedin, kötülük ettin İsrailoğulları'na!" (Bkz. Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, 2/277.)

Demek ki bu ayette de "menn", "başa kakma" anlamındadır. Ve Firavun'un öteki tutum ve davranışları gibi, "başa kakma"sı da kınanmaktadır. Ayrıca "başa kakan" kimi insanların başa kakma konusu yaptıkları iyiliklerin, aslında iyilik değil, tersine kötülük olduğu da, dolaylı olarak dile getirilmekte.

"Başa Kakma", Hadislerde Nasıl Kınanıyor?

Hadis

Ebu Zerr'den aktarılıyor: (Peygamber şöyle diyor:)

"Üç kimse vardır ki, Tanrı Kıyamet gününde onlarla ne konuşacak, ne onların yüzüne bakacak ve ne de onları temize çıkaracak. Bu üç kimse için acı veren azab hazırlanmıştır."

Ebu Zerr, Peygamber'e bunların kimler olduğunun sorulduğunu da açıklıyor:

"Bunlar kimlerdir ey Tanrı'nın elçisi?

"Birincisi o 'mennan' (çok başa kakan) kimsedir ki, ne iyilik yapsa, *ille de başa kakar onu.* İkincisi malını yalan andiçmelerle pazarlayıp satan kimsedir. Üçüncüsü de, 'izar'ını (belden aşağısını örten giysisini, gömleğini, ya da giysilerinden herhangi birini) aşağıya (topuklardan aşağı) sarkıtan (ve böyle bir durumla böbürlenen) kimsedir." (Bkz. Müslim, Kitâbu'l-İman /171, hadis no: 106; Neseî, Kitâbu'z-Zine /104.)

Hadis

Ebubekir e's-Siddîk'ten aktarıldığına göre Peygamber şöyle der:

"Ne aldatan, ne çokça başa kakan, ne de cimri olan cennete girer." (Bkz. Tirmizî, Kitâbu'l-Birr /41, hadis no: 1963.)

Özet

Gerek ayetlerde, gerek hadislerde, "başa kakmak", şiddetli biçimde kınanıyor. Ayetlerde, "başa kakma"nın, "iyilikleri boşa çıkaracağı", yani iyiliklerin sevabını yok edeceği; hadislerde de "başa kakma"nın, "Tanrı'nın hoşnutsuzluğu"na sürükleyeceği ve "cennete girme"ye engel olacağı açıklanıyor.

➤BÂTIL

Bozuk, çürük, boş, yanlış, geçersiz, köksüz, saçma, yazık olan, boş yere elden giden, "zayi" olan, haksız.

İslam "Hak", Karşısındakiyse "Bâtıl"dır

"Hak gelmiştir, bâtıl gidecektir":

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

İsrâ Suresi, ayet: 81

Anlamı

Hak geldi, "bâtıl"sa yıkılıp gitti. Kuşkusuz "bâtıl", yıkılıp giden türdendir. (İsrâ Suresi, ayet: 81.)

Sebe' Suresi'nin 49. ayetinin anlamı da şöyle:

"Hak geldi. '*Bâtıl*'sa ne yeniden başlar, ne de geri döner."

Şûrâ Suresi'nin 24. ayetinde de şöyle denir:

"... Tanrı, 'bâtıl'ı yok eder ve 'hak' olanı sözleriyle yerleştirir. Çünkü O, yüreklerde olanı bilendir."

Enfâl Suresi'nin 8. ayetinde şu bildirilir.

"Bu, hak olanı yerleştirsin, 'bâtıl'ı da geçersiz kılıp silsin diyedir. Suçlular istemeseler de..."

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ

Enbiyâ Suresi, ayet: 18

Anlamı

Evet, "hakk"ı fırlatırız "bâtıl"ların üzerine! O sırada bâtılın kafasını kırıp beynine dek yararız! Bir de bakmışsınız, bâtıl, yıkılıp gitmiş!... (Enbiyâ Suresi, ayet: 18.)

Kehf Suresi'nin 56. ayetinin anlamı:

Biz Peygamberleri, yalnızca müjdeciler ve uyarıcılar olsunlar diye gönderdik. Oysa "kâfir"ler, "*bâtıl*"la karşı koyma savaşında bulunmaktalar. Bâtılla "hakk"ı bastırıp silebilsinler diye. Benim ayetlerimi ve kendilerine verilen öğütleri alaya aldılar.

Bu, Ğafir (Mü'min) Suresi'nin 5. ayetinde de anlatılmakta.

Fussilet Suresi'nin 41. ve 42. ayetlerinin anlamı:

"Onlar, kendilerine gelir gelmez öğüde (Kur'an'a) inanmama yolunu seçtiler. Oysa o, değerli bir kitaptır. Ona '*bâtıl*' gelip girmez. Ne önünden, ne de arkasından... O, hikmetli ve övgüye değer Tanrı katından indirilmiştir."

"Hakk"ın kalıcılığına. "bâtıl"ın gidiciliğine örnek :

Ra'd Suresi,
ayet: 17

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا
رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِثْلُهُ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً
وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

Anlamı

Tanrı, gökten su indirir. Suyun inmesi oranında, dereler dolup taşar. Sel, üstüne çıkan köpüğü taşır. Süs ya da geçimlik için ateşte erittiklerinizin üzerinde de bunun benzeri köpük bulunur. Tanrı, "hak" ve "bâtıl"ı, böyle örneklerle anlatır: Köpük, uçup gider. İnsanlara yarar sağlayana gelince: O, yerde (dipte, altta, kapta) kalır. İşte Tanrı böyle örnekler verir. (Ra'd Suresi, ayet: 17.)

Tanrı "Hakk", Putlarsa "Bâtıl"dır

Hacc Suresi,
ayet: 61

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ

Anlamı

Şundandır ki, Tanrı, "Hakk"ın kendisidir. Onların, Tanrı'nın dışında kulluk ettikleriyse (putlar), "*bâtıl*"ın ta kendisidir. Tanrı, kuşkusuz Yüce'dir, Büyük'tür. (Hacc Suresi, ayet: 61.)

Muhammed Suresi'nin 3. ayetinin anlamı:

"Bu, şundandır ki, kâfir olanlar, '*bâtıl*'a uydular. İnananlarsa Tanrı'larından gelen "hakk"a uydular. Tanrı, insanlara, örneklerini böyle anlatır."

Nahl Suresi'nin 72. ayetinde de şöyle denir:

"... Onlar, '*bâtıl*'a inanıyorlar da Tanrı'nın nimetini yok mu sayıyorlar?!"

Ankebût Suresi'nin 67. ayetinde de aynen böyle denmekte.

Yine Ankebût Suresi'nin 52. ayetinin anlamı da şöyle:

"De ki: 'Benimle sizin aranızda tanık olarak Tanrı yeter. O, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Onlar ki 'bâtıl'a inandılar ve Tanrı'yı yok saydılar; işte zararlı çıkan onlardır.' "

Ayrıca bkz. A'râf Suresi, ayet: 139.

"Kitap Ehli" (Yahudiler, Hıristiyanlar), "Hakkı Bâtıla Karıştırırlar"

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ
وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Âli İmrân Suresi, ayet: 71

Anlamı

Ey kitap ehli! Niçin "hakk"ı "batıl"a karıştırıyor ve bile bile "hakk"ı gizliyorsunuz? (Âli İmrân Suresi, ayet: 71.)

Bakara Suresi'nin 42. ayetinin anlamı:

(Kitap ehline sesleniliyor): "Hakkı bâtılla karıştırmayın! Ve bile bile hakkı gizlemeyin!"

"Bâtıl" (Haksız) Yoldan Mal Yiyenler

"Kitap ehli"nden (hahamlar ve rahipler):

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ

Tevbe Suresi, ayet: 34

Anlamı

Ey inananlar! Yahudi dinbilirlerinden ve Hıristiyan rahiplerden birçokları, insanların mallarını "bâtıl" (haksız) yoldan yerler... (Tevbe Suresi, ayet: 34.)

Nisâ Suresi'nin 160. ve 161. ayetlerinin anlamları:

"Haksızlıkları, çoğu kez Tanrı yolunun önünü kapamaları kendilerine yasaklandığı halde faiz yemeleri ve insanların mallarını '*bâtıl*' (haksız) yoldan yemeleri nedeniyle, kimi Yahudilere helal kılınmış temiz şeyleri haram kıldık. Onlardan 'kâfir' olanlara, acıtıcı azab hazırladık!"

Müslüman kesimden:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ
إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

Nisâ Suresi, ayet: 29

Anlamı

Ey inananlar! Mallarınızı, aranızda, "*bâtıl*" (haksız) yoldan yemeyin! Meğer ki, karşılıklı hoşnutluğa dayalı ticaret biçiminde ola. (Nisâ Suresi, ayet: 29.)

Bakara Suresi, ayet: 188

وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ
اِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Anlamı

Mallarınızı, aranızda, "*bâtıl*" (haksız) yoldan yemeyin! Ve insanların mallarından bir bölümünü, bile bile "günah" yoldan yemeniz için, "hâkimler"e (iş başındakilere) mallarınızdan (rüşvet olarak) sarkıtmayın!" (Bakara Suresi, ayet: 188.)

Kimi Tutum Yüzünden, Yapılan İyi İşler, "Bâtıl" (Boşa Gitmiş) Olur

"Bağış"lar, "başa kakma"lar yüzünden "bâtıl" olur:

Bakara Suresi'nin 264. ayetinde: "Ey inananlar! Sadakalarınızı, başa kakma ve üzme yoluyla 'bâtıl' kılmayın! (boşa çıkarmayın)" buyurulmakta.

"Tanrı'ya ve peygambere tam boyun eğilmezse, yapılan işler 'bâtıl' olur":

Muhammed Suresi'nin 33. ayetinde buna ilişkin uyarı yer alıyor.

Dünya yaşamının parlaklıklarına gönül verenlerin de "yaptıkları işler, 'bâtıl' olmakta (boşa gitmekte)":

Hûd Suresi'nin 15. ve 16. ayetlerinde bu anlatılır.

Ve en başta, inançsızlık, putataparlık yüzünden, yapılan işler "bâtıl" olur:

Bkz. A'râf Suresi, ayet: 118, 139.

Tanrı, Gökleri, Yeri ve Aralarında Bulunanları, "Bâtıl" Olarak (Boş Yere) Yaratmamıştır

Sâd Suresi, ayet: 27

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَٓاءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا

Anlamı

Biz göğü, yeri ve ikisi arasında bulunanları, "bâtıl" (boş yere) yaratmadık. (Sâd Suresi, ayet: 27.)

Âli İmrân Suresi, ayet: 191

رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا

Anlamı

"Tanrı'mız! Sen bunları 'bâtıl' (boş yere) yaratmadın!" (Âli İmrân Suresi, ayet: 191.)

Ayette, "ayaktayken, otururken ve yan yatarken Tanrı'yı ananların, göklerin ve yerin yaratılışlarını düşünenlerin böyle dedikleri" bildirilir.

Konuyla ilgili olarak bkz. **HAKK, GÖK, YER.**

"Bâtıl" sözcüğü Kur'an'da, çeşitli kipleriyle birlikte, otuz iki kez yer almakta:

Bakara Suresi, ayet	: 42, 188, 264
Âli İmrân Suresi, ayet	: 71, 191
Nisâ Suresi, ayet	: 29, 161
A'râf Suresi, ayet	: 118, 139, 173
Enfâl Suresi, ayet	: 8
Tevbe Suresi, ayet	: 34
Yunus Suresi, ayet	: 81
Hûd Suresi, ayet	: 16
Ra'd Suresi, ayet	: 17
Nahl Suresi, ayet	: 72
İsrâ Suresi, ayet	: 81 (iki kez)
Kehf Suresi, ayet	: 56
Enbiyâ Suresi, ayet	: 18
Hacc Suresi, ayet	: 62
Ankebût Suresi, ayet	: 48, 52, 67
Rûm Suresi, ayet	: 58
Mü'min Suresi, ayet	: 5, 78
Fussilet Suresi, ayet	: 42
Şûrâ Suresi, ayet	: 24
Muhammed Suresi, ayet	: 3, 33
Câsiye Suresi, ayet	: 27

Özet

Ayetlerde anlatılanlar kısaca şöyle:

"Hak", "kalıcı"dır, "bâtıl"sa "gidici"dir.

İslam "hak"tır, İslam'ın karşısında olanlarsa tümüyle "bâtıl"dır.

Tanrı, "Hak"tır, putlarsa "bâtıl"dır.

"Kitap ehli" (Yahudiler, Hıristiyanlar) ileri gelenleri, insanların mallarını "bâtıl" yollardan yemekteler çoğunlukla. Müslüman inanırlar da aynı yoldan gitmemelidirler. "Hâkimler"e, yani iş başında bulunanlara verilen "rüşvetler" ve bu rüşvetler karşılığında sağlanan "mal"lar "bâtıl"dır, haramdır. Yapılan işler ve davranışlar, eğer Tanrı buyruğuna, İslam inanç ve kurallarına dayanmıyorsa, hele "Tanrı inancı" taşımıyorsa, "bâtıl"dırlar, yani "boşa gitmekteler".

İslam inanırı, bir yandan bunları, bir yandan da "gökleri, yeri, bunların arasında bulunanları", yani evreni düşünmeli, bunların "bâtıl" yani boş yere yaratılmadıklarını unutmamalı, davranışlarını ona göre düzenlemeli.

Bkz. **HAKK.** Ayrıca bkz. **GÖK, YER.**

➤BÂTIN

İç.

Kur'an'da, "Tanrı'nın nitelikleri" (sıfatları) arasında yer alır. Hadîd Suresi'nin 3. ayetinde, Tanrı, şöyle tanıtılmakta:

"İlk O'dur. Sonuncu da O'dur. Açık da O'dur. '*Bâtın*' (iç, kapalı) da O'dur."

"Tefsir Sözlüğü"nde ve "Kelâm Sözlüğü"nde konu üzerinde genişçe durulacak. Özellikle "Kelâm Sözlüğü"nde, Tanrı'nın bu niteliğinin inanç akımları üzerindeki etkileriyle ilgili gelişmeler sunulacak. Burada şunu belirteyim ki, "bâtınî mezhebleri" oluşmasında ve gelişmesinde, çok çeşitli etkenler arasında, "*bâtın*" sözcüğünün ve yorumlarının büyük etkisi vardır.

"Günah"ın da "açık" olanı bulunduğu gibi, "bâtın" olanı da söz konusu edilir ayetlerde. En'âm Suresi'nin 120. ayetinde, "Ve günahın açığını da, 'bâtın' olanını da, bırakın!" buyurulmakta. Aynı surenin 151. ayetinde de şu buyruk yöneltilmekte: "Kötülüklerin açık olanına da 'bâtın' olanına da yaklaşmayın!" A'râf Suresi'nin 33. ayetinde de "kötülüklerin açık olanının da, 'bâtın' olanın da yasak (haram) olduğu" bildirilmekte.

Tanrı "nimet"lerinin de "açık" olanları bulunduğu gibi, "bâtın" olanları, yani görünmezleri de vardır. Lokman Suresi'nin 20. ayetinde bu yansıtılmakta.

Bkz. **AÇIK, GÜNAH, KÖTÜ.**

➤BAYRAM

Toplumca ya da bir toplulukça sevinç, eğlence zamanı olarak bilinip kutlanan, eğlenilen zaman bölümü (İd, yevmü'z-zîne).

Kur'an'da, bayram, iki sözcükle dile gelir: "İd" عِيد ve "yevmü'z-zîne" يَوْمُ الزِّينَة.

"İd"in tam karşılığı, bayramdır. "Yevmü'z-zîne" deyiminin tam karşılığıysa "zinnet" (süs) günüdür. Bayram günü anlamında.

"İd", şu ayette yer almakta:

Mâide Suresi, ayet: 114

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا
عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

Anlamı

Meryem Oğlu İsa şöyle demişti: "Ey Tanrım! Bize gökten bir sofra indir! Öyle bir (yemek dolu) sofra ki, bize '*bayram*' olsun. İlklerimize ve sonrakilerimize bayram... Ve senin katından gerçekleştirilen bir 'ayet' (mucize). Bizi 'rızıklandır' (doyur)! Rızıklandıranların en hayırlısı sensin!" (Mâide Suresi, ayet: 114.)

Bkz. **İSA, SOFRA.**

"Yevmü'z-zîne"nin yer aldığı ayet de şu:

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى

Tâhâ Suresi, ayet: 59

Anlamı

Musa, (Firavun'a) "Buluşma zamanımız; *'zinnet günü' (bayram günü)*, insanların toplandığı kuşluk zamanı olsun!" dedi. (Tâhâ Suresi, ayet: 59.)

Bkz. **MUSA.**

Kur'an'da, "Ramazan Bayramı"ndan, "Kurban Bayramı"ndan, "bayram" anlamına gelen bir sözcükle söz edilmez.

"Hadis"lerde ve Kur'an yorumlarında verilen bilgilere göre, şu ayetlerin, bir olasılıkla, "Ramazan Bayramı"yla ilgili olduğu düşünülebilir:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ﴿١٤﴾
وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ﴿١٥﴾

A'lâ Suresi, ayet: 14, 15

Anlamı

Temizlenip arınmış olan kimse, kesinlikle kurtulmuştur. Bir de (bu arada) Tanrı'nın adını anan ve namaz kılan kimse... (A'lâ Suresi, ayet: 14, 15.)

İleri sürülür ki, burada geçen "temizlenip arınma" "Ramazan Bayramı" için olan temizliktir. Buradaki "namaz" da, "Ramazan Bayamı namazı"dır.

Bkz. **NAMAZ.**

Şu ayetin "Kurban Bayramı"yla ilgili olduğu youndaki kanı, genel olarak paylaşılmakta:

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

Kevser Suresi, ayet: 2

Anlamı

Öyleyse Tanrı'n için namaz kıl! Ve kurban kes! (Kevser Suresi, ayet: 2.)

"Hadis"lerin desteğiyle de oluşan kanı odur ki, burada geçen "namaz", "Kurban Bayramı namazı"dır. "Kurban" da, bu bayramda kesilen "kurban"dır.

Bkz. **KURBAN.**

➤BEDR

Bedir, Bedir Savaşı, (624'de).

Bilindiği gibi bu savaş, Müslümanlarla putataparlar arasında olmuştu. Ve Müslümanların yengisiyle sonuçlanmıştı.

Âli İmrân Suresi, ayet: 123-125

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِن۪ينَ
اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
مُنْزَل۪ينَ ﴿١٢٤﴾ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا
يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّم۪ينَ ﴿١٢٥﴾

Anlamı

Andolsun ki, Bedir'de, Tanrı size yardım etti. Oysa o sırada siz güçsüz durumdaydınız. Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakının ki, şükretmiş olasınız. Hani sen şöyle diyordun inanırlara: "Tanrı'nızın size gönderilmiş üç bin melekle size yardım etmesi, size yemiyor mu? Evet, eğer sabrederseniz ve Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınırsanız, onlar da üzerinize hemen gelirlerse, Tanrı'nız size, damgalı (bel konulmuş) beş bin melekle yardım edecektir." (Âli İmrân Suresi, ayet: 123-125.)

Enfâl Suresi, ayet: 9

اِذْ تَسْتَغ۪يثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنّ۪ي مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْدِف۪ينَ

Anlamı

Hani Tanrı'nızın yardımına sığınıyordunuz da, O, size: "Ben size, birbiri ardından bin melek göndererek yardım edeceğim!" diye karşılık vermişti. (Enfâl Suresi, ayet: 9.)

Bu yardımın, yani "Tanrı'nın Bedir Savaşı'nda melekler göndererek Müslümanlara yardım etmesi"nin gerekçesi, Âli İmrân Suresi'nin 126. ve Enfâl Suresi'nin 10. ayetinde şöyle açıklanmakta:

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

Anlamı

Tanrı bunu size yalnızca bir sevinç nedeni olsun ve yüreklerinizi yatıştırsın diye yapmıştır. Yardım, yalnızca Tanrı katındandır. Güçlü ve hikmetli olan Tanrı katından...

Bu açıklama, iki ayette, sonda, anlamı pek değiştirmeyecek bir farkla yer almıştır. Enfâl Suresi'nin 10. ayetindeki biçime göre, sonunu, dilimize şöyle çevirmek gerekir: "Kuşkusuz Tanrı güçlüdür, hikmetlidir."

Bkz. **ANMAK.**

Tanrı'nın, söz konusu savaşta, "melek"lere verdiği buyruğu da açıklanıyor:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ

Enfâl Suresi, ayet: 12

Anlamı

Hani senin Tanrı'n meleklere bildiriyordu: "Ben sizinle birlikteyim. İnanırların dayanmalarını sağlayın! Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacağım. Haydi vurun boyunların üstüne! Vurup doğrayın parmaklarını da!" (Enfâl Suresi, ayet: 12.)

Söz konusu savaşa girmek üzereyken "İslam inanırları"nın ne tür bir ruhsal durumda oldukları ve kendilerine ne söz verildiği de bildiriliyor:

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ
إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ
أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ

Enfâl Suresi, ayet: 5-8

وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

Anlamı

Nasıl ki, Tanrı'n seni, "hakk" için senin evinden (savaş için) çıkarmıştı. O sırada birtakım inanırlar bundan hoşlanmıyorlardı. Ortaya çıktıktan sonra bile gerçek üstüne tartışıyorlardı seninle. Ölüme sürülüyorlarmış gibiydiler. Bakıp durdukları bir ölüme!.. Anımsa ki, (karşılaşacağınız) iki takımdan (Birincisi: silahsız Kureyş ticaret kervanı. İkincisi: Kervanı korumak için harekete geçtiği duyurulan Kureyş silahlı gücü) birinin (karşılaştığınız zaman) sizin elinize düşeceğini, Tanrı size söz vermişti de; siz, "güçsüz" (silahsız) olanının size düşmesini (mal, ganimet elde etmek için ticaret kervanıyla karşılaşmayı) istemiştiniz. Tanrı'ysa sözleriyle "hakk"ı yerleştirmek ve kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu. "Hakk"ı yerleştirsin ve "bâtıl"ı silip ortadan kaldırsın diye... Suçlular bunu istemeseler bile... (Enfâl Suresi, ayet: 5-8.)

Düşman karşısında Müslümanların sayıca az oldukları, Âli İmrân Suresi'nin 123. ayetinde yansıtılıyor. Bu ayet ve anlamı, yukarıda sunulmuştu.

Müslümanların, sayıca az oldukları halde, karşılarındaki düşman gücünü alt etmiş olmalarının bir tek nedeni bulunduğu bildiriliyor: "Tanrı'nın yardımı":

Enfâl Suresi, ayet: 17

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ

Anlamı

Onları (düşmanları) siz öldürmediniz. Tanrı öldürdü onları gerçekte. (Enfâl Suresi, ayet: 17.)

"Tanrı'nın yardımı" çeşitli biçimlerde oluyordu. Tanrı, "melek"leri göndererek yardım ediyordu. "Binlerce asker melek". Bkz. **ASKER**.

Başka türlü de yardım ediyordu Müslümanlara:

"Kâfir"lerin gözlerine gitsin diye, Peygamberi'ne "avuçla toprak attırmıştı":

Enfâl Suresi, ayet: 17

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Anlamı

(O toprağı savaşta) attığın sırada sen atmamıştın. Gerçekte Tanrı atmıştı. (Yani onu sana attıran Tanrı'ydı.) (Enfâl Suresi, ayet: 17.)

Söz konusu savaşta (Bedir Savaşı'nda) düşmanla karşı karşıya gelmeden önce, Peygamber bir "düş" (rü'ya) görmüştü. Bu düşte, Tanrı, Peygamberi'ne, "düşmanların sayısını az göstererek" de yardım etmişti Müslümanlara:

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا
وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

Enfâl Suresi, ayet: 43

Anlamı

Tanrı, onları (düşmanları) uykunda (düşünde) "az gösterdi". Onları sana çok göstermiş olsaydı korkacaktınız. Ve konuya (savaşa) ilişkin çekişmeye (tartışmaya) başlayacaktınız. Ama Tanrı (sizi) kurtardı. Çünkü O, yüreklerde olanı bilendir. (Enfâl Suresi, ayet: 43.)

Tanrı, düşmanları, "Müslümanların gözünde de az göstermişti". Savaş mutlaka gerçekleşsin diye, Müslümanları da düşmanların gözlerine az göstermişti o savaşta:

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ

Enfâl Suresi, ayet: 44

Anlamı

Ve anımsa ki, onları (düşmanları), onlarla karşılaştığınız sırada, sizin gözünüzde azlık göstermişti Tanrı. Sizi de onların gözlerinde azlık göstermişti. Tanrı, olacak işi bitirsin diye... İşler, Tanrı'ya varır. (Enfâl Suresi, ayet: 44.)

Söz konusu savaşta, savaş düzeni, Müslümanların ve düşmanların konumu da anlatılmakta:

إِذْ أَنْتُمْ
بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ
أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ
لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ

Enfâl Suresi, ayet: 42

عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ٤٢

Anlamı

Hani siz, (suyun, Medine'ye) en yakın kesiminde, onlarsa en uzak yakasındaydılar. Kervan da, (ya da süvarileri) sizden aşağı kesimde bulunuyordu. (Savaş için) karşılaşmak üzere sözleşmiş olsaydınız, zaman belirlemede ayrılığa düşecektiniz. Ama bu öyle olmadı. Tanrı, olacak işi bitirsin diye... Yok olacak olan, açık nedenine (belgesine) dayalı olarak yok olsun; yaşayacak olan da yine açık nedeninden ötürü yaşasın diye.. Tanrı, elbette ki, işiten ve bilendir. (Enfâl Suresi, ayet: 42.)

Bu savaştaki "ganimet"e de değinilmekte, "beşte bir"in kimin olacağı belirlenmekte:

Enfâl Suresi, ayet: 41

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Anlamı

(Ey Müslümanlar!) Bilesiniz ki, ganimet olarak elde ettiğinizin beşte biri, Tanrı'nın, Peygamber'in, onun yakınlarının, öksüzlerin, yoksulların, yolda kalmışlarındır. Eğer, Tanrı'ya ve "furkan günü" (neyin ne olduğunu ayırıp ortaya koyan gün), iki topluluğun karşılaştığı o gün (Bedir Savaşı'nın olduğu gün); Tanrı'nın, kuluna (Muhammed'e) indirdiğine (yardım için indirip gönderdiği meleklerine, bunların gönderilmiş olduğuna) inandınızsa bunu böyle kabul etmelisiniz. Tanrı, her şeye gücü yetendir. (Enfâl Suresi, ayet: 41.)

Bu ayette, "Bedir günü", "yevmü'l-furkân" (furkân günü, yani "kimin, neyin ne olduğunu ayırıp açık seçik ortaya koyan gün") diye nitelenmekte.

Bu savaşta alınan "tutsaklar" konusuna da yer verilmekte: Enfâl Suresi, ayet: 70, 71.

Bkz. KÖLE, TUTSAK.

Bedir Savaşı'nın sonucu ve Müslümanların yengisi, "kâfirler"e şu dokunaklı, iğneli sözle bildiriliyor:

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ

Enfâl Suresi, ayet: 19

Anlamı

(Ey kâfirler!) Yengi (zafer) istiyorduysanız işte "yengi" (!) geldi size! (Peygamber'le uğraşmaktan) vazgeçerseniz, bu, sizin için iyi olur. Yok, yeniden dönüp başlarsanız, biz de başlarız yeniden! Topluluğunuz çok da olsa, sizi kurtarmaz. Hiçbir şey sağlamaz. Bilesiniz ki, Tanrı, kesinlikle inanırlarla birliktedir. (Enfâl Suresi, ayet: 19.)

Özet

Anlatılanlar kısaca şöyle:

"Bedir Savaşı"nda Müslümanlar, sayıca az oldukları halde, düşmanlarını yendiler. Çünkü, Tanrı onlara yardım etti:

• En başta, "üç bin", "beş bin" ve kendilerine "bel" (işaret) konulmuş "melekler göndererek".

• Peygamber'in düşünde, düşmanları, olduklarından az göstererek...

• Düşmanları, "Müslümanların gözünde" de azlık göstererek...

(Tanrı, Müslümanları da, kâfirlere az gösteriyordu. Çünkü, savaşın mutlaka olmasını, kâfirlerin işlerini bitirmek, yani onları yok etmek istiyordu.)

• Peygamber'in "eliyle, kâfirlerin gözüne toprak attırarak"...

Ve daha başka biçimlerde, başka anlamlarda yardım ediyordu Tanrı.

Bu şunu göstermişti ki, Tanrı, "kâfirler"le değil; "İslam inanırlarıyla birlikte"dir.

Bkz. **CİHAD, HENDEK, SAVAŞ, UHUD.**

➤BEĞENME

"Beğenme"k: İyi ve güzel bulmak, benzerleri arasından seçip ayırmak (Istıfâ, rıda).

"Beğenilmiş": "Beğenmeye konu olmuş", "benzerleri arasından seçilip ayrılmış" (Mustafa, radiyy, mardiyy).

"Beğenilmeyen": İyi, güzel, seçkin bulunmayan, küçümsenen (Müstad'af).

İnsanların "Beğenilmiş"leri
Tanrı katında:

Meryem Suresi, ayet: 55

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا

Anlamı

O, Tanrı'sının katında "beğenilmiş"ti (hoşnutluğa erişmişti). (Meryem Suresi, ayet: 55.)

İsmail Peygamber'dir böyle nitelenen.

Burada yer alan "mardiyy", "hoşnut edilen kimse" anlamını içeriyor olsa da, "beğenilmiş" demektir. Aynı surenin 6. ayetindeki "radiyy" de bu sözcüğün bir başka biçimidir (feîl bi ma'nâ mef'ûl). Bu ayette, Zekeriyya Peygamber, Tanrı'dan, kendisine "radiyy" (mardiyy: *beğenilen*) bir çocuk armağan etmesini dilemekte

Bkz. **ARMAĞAN.**

"Mardiyy" sözcüğü, Fecr Suresi'nin 28. ayetinde "hoşnut kılınmış" (sevindirilmiş) anlamına gelmekte.

Tâhâ Suresi'nin 109. ayetinde, "şefaat" anlatılırken şu durum bildirilmekte:

"O gün (Kıyamet günü), Rahman'ın (Tanrı'nın) izin verdiği ve sözünü *beğendiği* (sözünden hoşnut olduğu) kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz."

Enbiyâ Suresi'nin 28. ayetinde de şu açıklama var:

"... Onlar, Tanrı'nın *beğendiği* (hoşnut olduğu) kimselerden başkasına şefaat edemezler. O'nun korkusundan titrerler."

Bkz. **ŞEFAAT.**

Neml Suresi, ayet: 59

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى

Anlamı

"Övgüler Tanrı'yadır. O'nun *seçip beğendiği* (seçkin kıldığı) kullarına da selam olsun!" de! (Neml Suresi, ayet: 59.)

Âli İmrân Suresi'nin 33. ayetinin anlamı:

"Tanrı, Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini seçip (*beğenip*), dünyalara üstün kıldı."

Bkz. **ADEM, AİLE, İMRÂN, NUH.**

Âli İmrân Suresi'nin 42. ayetinde de, Tanrı'nın, "Meryem"i "*seçip beğendiği*" ve "dünyaların kadınlarına üstün kıldığı" bildirilir.

"Seçilmişlik" ve öteki "insanlara üstün kılınmışlık", Musa Peygamber için de söz konusu: A'râf Suresi, ayet: 144. Başka peygamberler için de... : Bakara Suresi, ayet: 247; Fâtır Suresi, ayet: 32;Sâd Suresi, ayet: 47, 48.

Bkz. **MUSA, PEYGAMBER-PEYGAMBERLİK, SEÇKİN, SEÇKİNLİK.**

İslam Peygamberi'ne "Mustafa" denmesi de bundan. Yani "Peygamber" olması ve nitelikleri nedeniyle "Tanrı katındaki seçilip beğenilmişliğinden"...

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾
فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

Kamer Suresi, ayet: 54, 55

Anlamı

Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınanlar, cennetlerde, ırmaklarda, Güçlü Hükümdar'ın (Tanrı'nın) katındaki "beğenilen kesimde", dostlar arasında (mak'ade sıdkin) bulunurlar. (Kamer Suresi, ayet: 54, 55.)

Bu ayette yer alan "mak'ade sıdk", "dostluk toplantısı yapılan yer", "dostlar arası", (sadık arkadaşların bulunduğu kesim) anlamına geldiği gibi, dilimize "beğenilmiş yer", "herkesin beğeneceği yer" diye de çevirilebilmekte.

Bkz. **CENNET.**

İnsanlar katında:

Erişkinler kesiminde "beğenilen"ler ve "beğenilmeyen"ler.

Kur'an, eski Arap soylularının, zenginlerinin, yalnızca kendilerinden olanları beğendiklerini, başkalarınıysa hor gördüklerini, küçümsediklerini, zaman zaman "alay" konusu yaptıklarını anlatır.

Bkz. **ALAY, CEHENNEM, CENNET, KÜÇÜMSEME, PUTATAPARLIK, SOYLULUK, YOKSULLUK.**

Çocuklardan "beğenilen"ler ve "beğenilmeyen"ler:

İslam öncesi Araplarda, beğenilen "erkek çocuk"lardır, beğenilmeyenlerse "kız çocuk"lar... Dahası: Kız çocukların, "diri diri gömüldükleri" bile yansıtılır Kur'an'da: Tekvîr Suresi, ayet: 8, 9.

"Kâfir"lerin, "melek"ler için "bunlar Tanrı'nın kızlarıdır!" demeleri, öyle inanmaları, Kur'an'da şöyle açıklanmakta:

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ
لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا

İsrâ Suresi, ayet: 40

Anlamı

Tanrı'nız "oğullar"ı size seçip ayırdı da, kendisi de "meleklerden kızlar mı edindi"? Çok büyük (ağır günah oluşturacak türden) laf ediyorsunuz doğrusu. (İsrâ Suresi, ayet: 40.)

Zuhruf Suresi, ayet: 16

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ

Anlamı

O (Tanrı), yarattıkları arasından "kız"ları kendisine aldı da "oğlan"ları size mi beğenip ayırdı? (Zuhruf Suresi, ayet: 16.)

Necm Suresi, ayet: 21, 22

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾
تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾

Anlamı

Erkekler sizin de, dişiler (kız çocuklar) O'nun (Tanrı'nın) mu? Öyleyse bu, haksız bir paylaştırmadır! (Necm Suresi, ayet: 21, 22.)

Sâffât Suresi, ayet: 153, 154

أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾
مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾

Anlamı

(Tanrı) "oğullar"a karşı kızları mı seçip beğendi? Ne oluyorsunuz, ne biçim yargıda bulunuyorsunuz?! (Sâffât Suresi, ayet: 153, 154.)

Bkz. **ÇOCUK, OĞUL.**

"Din" Olarak "Beğenilmiş" Olan

Bakara Suresi, ayet: 132

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا
وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ

Anlamı

... Tanrı (bu) dini sizin için seçip beğendi. Öyleyse siz de yalnızca "müslim" (Müslüman) olarak ölün! (Bakara Suresi, ayet: 132.)

Açıklama

Bu sözün, İbrahim Peygamber'in, daha sonra da Yakub Peygamber'in, çocuklarına öğüt ve "vassiyet" olarak söylediği bildiriliyor ayette.

Bkz. **DİN, İSLAM, MÜSLÜMAN.**

➤BEKÂR

Evlenmemiş kimse (ellezî lâ yecidu nikâhen). (Bkz. Kur'an, Nûr Suresi, ayet: 33).

Bekârlık: Bekâr olma durumu.

Kur'an'da 'bekâr'ın ya da 'bekârlık'ın karşılıkları tek sözcük olarak bulunmamakta. Ama bekârlardan ve bunların durumlarından söz edilmekte. "Evlenme olanağını elde edememiş olanlar" diye anlatılmakta bekârlar. Bir de "sizden, evlenmeye güç yetirememiş olan(lar)" diye... Birincisi, Nûr Suresi'nin 33., öbürü de Nisâ Suresi'nin 25. ayetinde yer almakta:

"Bekârlar, yoksullukları nedeniyle evlenemiyorlarsa, zenginleşinceye (evlenmeye yeterli mal-mülk elde edinceye) dek beklesinler.":

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ

Nûr Suresi, ayet: 33

Anlamı

Evlenme olanağı bulamayanlar, Tanrı, kendilerini, bağışından verip zenginleştirene dek, "iffet"li yaşasınlar... (Nûr Suresi, ayet: 33.)

"Bekârlar, yoksullukları nedeniyle, özgür kadınlarla evlenemiyorlarsa, özgür olmayan (köle) kadınlardan alsınlar.":

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ
الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ
مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

Nisâ Suresi, ayet: 25

Anlamı

Sizden, namuslu özgür inanır kadınlarla evlenmek için gerekli olana güç yetiremeyen kimse, sağ elinizle satın aldıklarınızdan (câriyelerinizden), inanır câriyelerinizden alsın... (Nisâ Suresi, ayet: 25.)

Bkz. **CÂRİYE, EVLENME, KÖLE, ZİNA.**

Ayrıca, "zina eden" bekâra verilecek şeriat cezasından söz edilmekte Kur'an'da. "Bekâr" koşulu ayette yer almadığı halde, fıkıh (İslam hukuku) bilirlerince, ayette, "yüzer değnek cezası"na çarptırılacakları bildirilen "zina edenler"le, "bekârlar"ın amaçlandığı görüşü paylaşılmakta. Bkz. **ZİNA.** Çünkü fıkıh bilirlerine (fukahâya) göre, evli olan kimse zina ederse, uygulanacak ceza, "recm"dir. Konu üzerinde, Fıkıh Sözlüğü'nde ayrıntılarıyla durulacak, ilgili görüşler, "nass"lar sunulacak.

Özet

Ayetlerle anlatılmakta ki, hiç kimse, "Bekârım! Yoksulluk nedeniyle evlenemediğime göre, zina yoluna da gidebilirim!" diyemez. Bu yola giderse, "Şeriat hükmü"yle cezalandırılır. (Yüz değnek vurulur kendisine.)

"Evlenmeye güç yetiremeyen gençler"e seslenen bir hadiste, "oruç tutmak" öğütlenir. "Oruçta, cinsel tutkuları kırma özelliği" (vica) bulunduğu bildirilir. Hadis Sözlüğü'nde konu ele alınacak ve söz konusu hadisle birlikte başka hadislere ve konuyla ilgili görüşlere yer verilecek.

➤BEKÇİ

Bir şeyi ya da bir yeri bekleyip korumakla görevli olan (hâris, hâzin).

A- Bu Dünyadaki Bekçiler

1- Göklerdeki Bekçiler

"Cinlerden bir topluluğun, kulak verip Kur'an dinlediği bana vahyolundu, diye anlat!" buyruğuyla başlayan Cin Suresi'nde, "cin"lerin birçok şey anlattıkları bildirilir. Cinlerin anlattıkları arasında şu da var:

Cin Suresi, ayet: 8

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ
حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا

Anlamı

Gerçekten biz göğü yokladık; onu, *sert bekçiler* ve delip geçen ateşli nesnelerle doldurulmuş bulduk. (Cin Suresi, ayet: 8.)

Bu ayetten sonraki ayetin anlamı da şöyle:

Gerçekten biz göğün, dinlemeye yarar yerlerinde otururduk. Ama şimdi kim dinleyecek olsa, kendisini gözetleyen, delip geçen ateşli bir nesne yakalar. (Cin Suresi, ayet: 9.)

Ayetlerde bildirilenlerden anlaşıldığına göre, "göklerin, dinlemeye elverişli yerleri"ne gitme çabasında olan "cin"lerin amaçları, "bilgi, vahiy çalmak"tır. Buharî ve Müslim'in "e's-Sahîh"lerinin de içinde bulunduğu "hadis kitapları"nda yer alan hadislerde de açıkça belirtilir bu. Cinler, söz konusu amaçlarına ulaşmak için göğe çıkmaya yöneldiklerinde, İslamdan sonraki dönemde, "göklerin bekçileri" tarafından, "ateş saçan, delip geçen nesneler"le kovulmuşlar ve izlenmişlerdir. Onların "bilgi" çalmalarına fırsat verilmemekte. Ama gene de, "şeytanlar" diye de nitelenen "cin"lerden, "kulak hırsızlığı"nı yapıp kaçmayı başaranlar bulunduğu anlatılmakta ayetlerde:

Hicr Suresi, ayet: 16-18

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا

مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
مُبِينٌ ﴿١٨﴾

Anlamı

Andolsun ki gökte burçlar yarattık, onları bakanlara süsledik (donattık). Ve onları kovulmuş her şeytandan koruduk. Ancak *kulak hırsızlığı eden* (şeytan) vardır ki, onu, apaçık ateş saçan, (yakalamak için) kovalar hemen. (Hicr Suresi, ayet: 16-18.)

Bu durum, Sâffât Suresi'nde de açıklanmakta:

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ
مَارِدٍ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا
وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

Sâffât Suresi, ayet: 6-10

Anlamı

Gerçekten biz, dünya göğünü, yıldızların süsüyle süsledik ve onu, inatçı her şeytandan koruduk. *Onlar, yüce topluluğu dinleyemezler* artık. "Her yandan sürülerek atılırlar". Onlara tükenmez bir ceza (azab) vardır. Ancak, "bir kapışla çalıp kaçan olur" ki, onun da ardına, ateş saçan (delip geçen) düşer. (Sâffât Suresi, ayet: 6-10.)

Demek ki Cin Suresi'nde anlatılan "cin"ler, Hicr ve Sâffât Sureleri'nin ayetlerinde, birer "şeytan" diye nitelenmekteler. Birer "kovulmuş, inatçı şeytan". "Yüce topluluk"tan, yani "melekler topluluğu"ndan, daha doğru anlatımıyla "ileri gelen meleklerin oluşturduğu kurul"dan ("el meleü'l-a'lâ"dan) bilgi aşıran "kulak hırsızlığı yapıp kaçan" kesim de bunlar arasında. "Göğün sert bekçileri" bunların "ardına düşerler" hemen. "Ateş saçan"la yakalamaya koyulurlar.

"Sâhih hadis"lerde anlatılır ki, "yüce topluluk"tan bilgi çalan cinler, şeytanlar; çaldıkları bilgilere "binbir de yalan karıştırarak, büyücülere, kehanetçilere aktarırlar". Konuya ilişkin ayrıntılar, "hadis"ler, bunlarla ilgili görüşler, şu sözlüklerde sunulacak: Tefsir Sözlüğü, Hadis Sözlüğü, Kelâm Sözlüğü.

Bkz. **GÖK, ŞİHÂB, TAŞ, VAHY.**

2- Yeryüzündeki Bekçiler

Ayetler bize anlatır ki, Tanrı'nın yeryüzünde de "bekçiler"i vardır.

Bkz. **MELEK.**

B- Öbür Dünyadaki Bekçiler

1- Cennet Bekçileri

Zümer Suresi, ayet: 73

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا
وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ
طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

Anlamı

Tanrı'larına karşı gelmekten korkup sakınanlarsa bölük bölük cennete gönderilecekler. Sonunda oraya varıp da oranın (cennetin) kapıları açıldığında *bekçileri* "Selam size! Hoş geldiniz! Haydi girin cennete! Temelli kalmak üzere!" diyecekler onlara. (Zümer Suresi, ayet: 73.)

2- Cehennem Bekçileri

Zümer Suresi, ayet: 71, 72

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا
وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ
آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَى وَلَكِنْ
حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ادْخُلُوا
أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

Anlamı

Kâfir olanlar, cehenneme gönderilecekler bölük bölük. Sonunda oraya vardıklarında, oranın kapıları açılacak ve *bekçileri* onlara diyecek: "Size Tanrı'nızın ayetlerini okuyan ve bu gününüzle karşılaşacağınızı bildirip uyaran peygamberler gelmedi mi içinizden?" Onlar: "Evet, ama, kâfirlere azaba ilişkin söz gerçekleşti!" diyecekler. Onlara denecek: "İçinde temelli kalacağınız cehennemin kapılarından girin içeri haydi! Böbürlenenlerin durağı ne kötüdür!" (Zümer Suresi, ayet: 71, 72.)

"Cehennem bekçileri"nin, "cehennemliklere yönelttikleri sorular", Mülk Suresi'nin 8. ayetinde de anlatılır.

Bir de Ğafir (Mü'min) Suresi'nin 50. ayetinde. Ancak, Ğafir Suresi'nde, "cehennemin bekçileri"ne, "cehennemin içinden seslenişlerine, yalvarıp yakarmalarına" ilişkin açıklama söz konusu:

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ
ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ
قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى
قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

Mü'min Suresi, ayet: 49, 50

Anlamı

Ateşte (cehennemde) olanlar, *cehennem bekçilerine* "Tanrı'nıza çağrı sunun da, azabımızdan (hiç değilse) bir gün için hafifletilsin!" derler. Bekçiler de, "size peygamberleriniz belgelerle gelmedi mi?" diye sorarlar. Onlar "Evet!" derler. Bekçiler şöyle derler bu kez: "Öyleyse kendiniz dua edin!" Kâfirlerin duaları boşunadır oysa. (Mü'min Suresi, ayet: 49, 50.)

Bkz. **AÇMAK, CENNET, CEHENNEM, CİN, GÖK, SELAM, ŞEYTAN.**

Özet

Konuya ilişkin ayetlerde anlatılan şu:

Gerek bu dünyada, gerek öbür dünyada, göklerde, yeryüzünde, cennette, cehennemde, Tanrı'dan görevli bekçiler vardır. Bunlar bir yandan denetlerler, öbür yandan koruyucu nitelikte görev yaparlar.

➤BEKLEMEK

Bir şeyin, bir olayın, bir durumun olmasını ummak ya da olabilir diye düşünmek, bir iş, bir olay, bir durum olana dek süre geçirmek (intizâr, terabbus).

A- Kâfirlerle (İlk Dönemdeki) Müslümanların Birbirleri İçin Ne Bekledikleri

1- Müslümanlar İçin Kâfirlerin Bekledikleri: Müslümanların Yenilgisi

Ancak, "Müslümanın yengisi de, yenilgisi de korkunç değildir. Çünkü iki güzel sonuçtan öteye bir durum söz konusu olmaz: Ya gâziliği gerçekleşir, ya da şehidliği. İkisi de güzeldir."

Tevbe Suresi, ayet: 50-52

إِنْ تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ
يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا
إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ
بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

Anlamı

Sana bir iyilik gelince, bu, onları kötüleştirir (İç sıkıntısına, üzüntüye sürükler). Bir sıkıntı gelince sana; "(iyi ki) biz daha önce önlem aldık (da aynı sonuca uğramadık)!" derler ve sevinçle dönüp giderler. De ki: "Yalnızca Tanrı'nın bize yazdığı (yazgı) başımıza gelir! O, bizim Mevlâmızdır. İnanırlar, yalnızca Tanrı'ya güvensinler!" De ki: "Bizim için, iki güzellikten birini bekleyebilirsiniz ancak. Oysa biz sizin için, Tanrı'nın kendi katından ya da bizim elimizle size 'azab' göndermesini beklemekteyiz. Öyleyse bekleyin siz! Biz de sizinle birlikte bekleyenleriz!" (Tevbe Suresi, ayet: 50-52.)

Ayrıca bkz. Nisâ Suresi, ayet: 141; Mü'minûn Suresi, ayet: 25.

Açıklama

Kâfirlerin "bekleyebilecekleri anlatılan iki güzellik"ten biri: "Gâzilik". Öbürü: "Şehidlik".

2- Kâfirler İçin Müslümanların Bekledikleri: "Azab" (Kâfirlerin Cezalandırılmaları).

• Ya, Tanrı katından bir felaket gelir; "kâfirler" onunla cezalandırılır (Ahiretteki de başka).

• Ya da savaşırken Müslümanlara yenilirler; Tanrı, onları Müslümanların eliyle cezalandırmış olur.

Yukarıdaki ayetlerden sonuncusunda bu da anlatılıyor.

Yukarıdaki ayetlerde, "bekleme"nin karşılığında "terabbus" yer almıştır.

B- Kâfirlerin (Putataparların, İslam'a İnanmayan Öteki Kesimlerin ve Münâfıkların) "Beklemeleri" İstenen Olaylar

1- Kıyamet: Tanrı'nın Hesap Soracağı Gün

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا
مُنْتَظِرُونَ

En'âm Suresi, ayet: 148

Anlamı

Onlar ille de kendilerine (azab için) meleklerin gelmesini mi bekliyorlar? Ya da senin Rabbi'nin (Tanrı'nın) gelmesini mi? Ya da senin Rabbi'nin (Kıyamet belirtileri olarak) kimi "mucize"lerini mi? Senin Rabbi'nin kimi mucizeleri geldiği gün; daha önce inanmamış ya da inancıyla bir iyi sonuç sağlayamamış olan kişiye, inancı bir yarar sağlamaz. De ki: "Siz *bekleyin*! Biz de sizinle birlikte *bekleyenleriz*!" (En'âm Suresi, ayet: 148.)

Burada "bekleme" anlamında "intizâr" yer almakta.

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ
بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

Tâhâ Suresi, ayet: 134, 135

Anlamı

Eğer onları (inanmazları), ondan (Muhammed'den) önce, bir "azab"la yok etmiş olsaydık; (Kıyamet günü) "Tanrı'mız! Bize bir peygamber göndermeli değil miydin? Gönderseydin de, aşağılık duruma düşmeden ve rezil olmadan önce, senin ayetlerine uysaydık!" diyeceklerdi. De ki: "Herkes *beklemekte*. Siz de *bekleyin*! Düz yolun yolcularının ve doğru yolda bulunanların kimler olduğunu, gelecekte bilip anlayacaksınız!" (Tâhâ Suresi, ayet: 134, 135.)

Burada da "bekleme" anlamında "terabbus" yer almakta.

وَقُلْ

Hûd Suresi, ayet: 121, 122

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا
إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

Anlamı

O inanmazlara de ki: "Bulunduğunuz duruma uygun yapacağınızı yapın. Biz de (gerekeni) yapanlarız! (Gereken cezayı hazırlıyoruz size!) Siz *bekleyin*! Biz de *bekleyenleriz*! (Hûd Suresi, ayet: 121, 122.)

Burada da "intizâr", "bekleme" anlamında.

Tûr Suresi'nin 29. dan 31. ye dek olan ayetlerinde de şu uyarı yer alır:

"(Ey Muhammed!) Öğütle, anımsat! Senin Tanrı'nın nimetiyle sen ne kehanetçisin, ne de delisin! Yoksa 'Şairin biridir. Zaman içindeki olayların onu da silip götüreceğini bilip bekliyoruz!' mu diyorlar senin için? De ki: 'Siz *bekleyedurun*! Ben de sizinle birlikte *bekleyenlerdenim*!' "

Tanrı Peygamberi'nin "beklediği" ve inanmazların da beklemeleri istenen şeyle anlatılmaya çalışılan, büyük bir olasılıkla, "Kıyamet", "hesap, ceza günü"dür. Burada, gelecek bir "felaket" uyarısı bulunduğu da düşünülebilir.

Burada, "bekleme" karşılığında "terabbus" yer alıyor.

Ayrıca bkz. Secde Suresi, ayet: 28, 29.

2- "Günah" ve "Küfür" Yolunda Olanları Cezalandırmak İçin Dünyadayken Gelecek Bir "Felaket"

Hûd Peygamber, inanmazları çok uyarır. Yalnızca Tanrı'ya inanmalarını, Tanrı'ya kulluk etmelerini, Tanrı'nın buyruklarını dinlemelerini söyler. Ne var ki, toplum, bu öğütlere kulak asmaz. Herkes "atalarından süregelen inanç ve gelenek"lere göre davranır. O zaman, Hûd'un şöyle dediği bildirilmekte Kur'an'da:

A'râf Suresi, ayet: 71

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي
فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا
مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ

Anlamı

(Hûd) şöyle dedi (toplumuna)! "Artık, Tanrı'nızın azabı ve öfkesi, zararınıza kesinlikle kendini gösterecektir. Adlarını kendinizin ve atalarınızın koyduğu put-

ları öne sürerek benimle tartışır mısınız?! Hem de Tanrı onlara ilişkin hiçbir belge indirmemişken?! Şimdi *bekleyin* (Tanrı'nın göndereceği felâketi)! Kuşkusuz ben de sizinle birlikte *bekleyenlerdenim*!" (A'râf Suresi, ayet: 71.)

Sonra, beklenen felaket gelir ve toplumu yok eder.

Bu ayette de "bekleme" karşılığında "intizâr" yer almakta.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ

Yunus Suresi, ayet: 102

Anlamı

Kendilerinden önce geçenlerin başlarına gelen olayların benzerinden başka bir şey olacağını mı bekliyorlar?! (Ey Muhammed!) De ki: "*Bekleyin* siz! Kuşkusuz, ben de sizinle birlikte *bekleyenlerdenim*!" (Yunus Suresi, ayet: 102.)

Ayrıca bkz. Yunus Suresi, ayet: 20

Konu için bkz. **AKIBET.**

C- Kimi Çöl Araplarının ("A'râb"ın), "Müslümanlar" İçin İsteyip Bekledikleri: "Felaketler"

Tevbe Suresi'nin 98. ayetinin anlamı şöyle:

"Çöl Araplarından, Tanrı yolunda harcamada bulunmayı angarya sayanlar ve sizin başınıza belâlar gelmesini *bekleyenler* var. Belâlar onlara gelsin! Tanrı işiten ve bilendir."

Bkz. **ARAB.**

D- Bekleme Süresi

1- Yeniden Evlenmek İçin "Bekleme Süresi"

a) "Boşanmış Kadınlar"ın "Bekleme Süreleri"

Bakara Suresi'nin 228. ayeti, şöyle başlar:

"Boşanmış kadınlar, bunların kendileri, '*üç aybaşı süresince*' *beklerler...*"

Bkz. **AYBAŞI.**

b) Kocaları Ölen Kadınlar

Bakara Suresi'nin 234. ayetinde şu açıklama var:

"Sizden ölen ve geriye karılarını bırakanların karıları, bu karıların kendileri, (evlenmek için süslenme girişimlerinde bulunmadan) 'dört ay on gün beklerler'. Karılar bu süreyi bitirdiklerinde, artık onların kendi kendilerine (evlenmek için süslenme yönünden) yaptıkları törenlerde sizin için bir sakınca yoktur. Tanrı, yaptığınızdan haberlidir."

2- Karılarına Cinsel Yaklaşımda Bulunmamaya Andiçmiş Olanların "Beklemeleri Gereken Süre"

Bakara Suresi'nin 226. ayetinde açıklanıyor. Ayetin anlamı şöyle:

"Karılarına cinsel yaklaşımda bulunmamaya andiçmiş olanlar için bekleme süresi dört aydır. Eğer andlarından dönerlerse, bilsinler ki Tanrı bağışlayan ve acıyandır." (Bu surelerde bekleme karşılığı "terabbus" yer alıyor)

Bkz. **ANT (AND).**

➤BEL

Bilinsin, belli olsun diye konulan iz, işaret (damga), "im", "bellilik".

("Sime", "sume": "sîme". Birincisi; "veseme yesimü"den "sime". İkincisiyse, "sâme yesumu"dan gelmekte.)

Kimi Meleklere "Bel" (İşaret) Konmuştur

Âli İmrân Suresi'nin 123-126. ayetlerinde, "Bedir Savaşı"ndan söz edilirken, Müslümanlara yardım için Tanrı katından "melek"ler de gönderildiği bildirilmekte. 123. ve 124. ayetlerin anlamları şöyle:

"Andolsun ki, siz güçsüz durumdayken, 'Bedir'de Tanrı size yardım etmiştir. Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakının ki, şükretmiş olasınız. Anımsa ki, inanırlara: 'Tanrı'nızın size gönderilmiş üç bin melekle yardım etmesi size yetmeyecek mi?' "

125. ayetteyse, "bel" konulmuş meleklerden beş bin tane gönderileceği bildirilip söz verilmekte. Bu ayet ve anlamı şöyle:

Âli İmrân Suresi, ayet: 125

بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ
رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ

Anlamı

Evet, eğer "sabrederseniz", Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınırsanız ve onlar (düşmanlar) da hemen ansızın üzerinize gelirlerse, Tanrı'nız, "*bel*" *(bellilik, nişan, işaret) konulmuş (damgalı) türünden beş bin melekle* size yardım edecektir. (Âli İmrân Suresi, ayet: 125.)

Ayette geçen "müsevvimîn" sözcüğü, "damgalanmış, bel konulmuş" anlamına tam uyacak biçimde "müsevvemin" diye de okunmakta. (Bel konulmuşlar: damgalılar.)

Bkz. **ASKER, ANIMSAMA, BEDİR, MELEK.**

Kimi "Taş"lara "Bel" (İşaret) Konmuştur

İbrahim ve Lut Peygamberler'in, peygamberlik ettikleri toplum ya da toplumların, Tanrı'nın buyruklarını dinlememeleri nedeniyle yok edildikleri bildirilir. "Bunların yaşadıkları ülkeler"in, "altı üstüne getirilmiştir".

İşte bu toplum ve ülkelerin üzerine, "Tanrı katından, bel (işaret) konmuş taşlar" (çamurdan taşlaşmış kesekler) yağdırıldığı bildirilmekte:

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ
مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

Hûd Suresi, ayet: 82, 83

Anlamı

(Söz konusu ülkelerin halklarını yok etmeye ilişkin) buyruğumuz gelince, oraların altını üstüne getirdik. Üzerine de, Tanrı'nın katından, *"bel" (işaret) konulmuş olarak*, yığınla, çamurdan yapılma *"taş"* yağdırdık. Bunlar, "zalim"lerden uzaklarda değillerdir. (Hûd Suresi, ayet: 82, 83.)

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ
مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ
لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

Zâriyât Suresi, ayet: 31-34

Anlamı

(İbrahim Peygamber, ülkeyi alt üst etmeye gelen meleklere seslenerek:) "Ey elçiler! Durumunuz (işiniz, göreviniz) nedir?" dedi. (Melekler de:) "Biz, suçlu toplum (u yok etmek) için gönderildik. Üzerlerine, çamurdan yapılma taşlar yağdıralım diye. Günahta ileri gidenlere yöneltilmek üzere Tanrı'nın katında *bel (işaret) konmuş taşlar...*" (Zâriyât Suresi, ayet: 31-34.)

Bkz. **ALT, ÇAMUR, LUT, TAŞ**. Ayrıca bkz. **GÜNAH.**

Kimi "At"lar, "Deve"ler "Bel"li (İşaretli) Bulunmaktalar

وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ

Âli İmrân Suresi, ayet: 14

Anlamı

Ve "bel" (işaret) konmuş atlarla, davarlarla, develerle ve ekinle ilgili tutku (yla donatılmıştır insanlar)... (Âli İmrân Suresi, ayet: 14.)

Bkz. **ALTIN, AT.**

Yukarıdaki ayetlerde yer alan sözcük "el müsevveme"dir konumuzla ilgili olarak. Bu sözcüğün anlamıysa: "Bel (işaret) konmuş"tur.

Kimi "Kâfir"in "Burnuna Bel Konacak" (Öbür Dünyada)

Kalem Suresi, ayet: 16

سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ

Anlamı

Gelecekte onun "burnunun üzerine bel (işaret) koyacağız". (Onun burnunu sürteceğiz!) (Kalem-Nun Suresi, ayet: 16.)

Açıklama

Burada anlatılmak istenen "kâfir", genellikle yorumculara göre, Kureyş'in ileri gelenlerinden olan Velîd İbn Muğîyre. (Ö. M. 622)'dir.

Yukarıdaki ayette, "bel" anlamının çıkarıldığı sözcük, "senesimuhu"dur. ("Veseme yesimu simeten"den "sime": "bel".)

Hicr Suresi'nin 75. ayetinde, insanların, belden (işaretten) anlamaları gerektiği, yani "Tanrısal işaretler"den anlamanın önemi anlatılmakta:

Hicr Suresi, ayet: 74, 75

فَجَعَلْنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾
إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

Anlamı

Biz de o ülkenin altını üstüne getirdik. Üzerlerine de, çamurdan yapılma taşlar yağdırdık. İşte bunda, "bel"den anlayanlar için dersler vardır. (Hicr Suresi, ayet: 74, 75.)

Burada "bel"in çıkarıldığı sözcük de "müvessimîn"dir. (Bel'den, yani Tanrısal işaretlerden anlayanlar.)

Bkz. **ALT, ÇAMUR, LUT, TAŞ**. Ayrıca bkz. **GÜNAH.**

➤BELÂ

Dışarıdan gelen ve savuşturulması güç olan pek sıkıntılı ve zararlı durum (dâhiye, dâire, tâif, şerr, musîbet, fitne, seyyie).

"Belâ", Arapça bir sözcük olduğu halde, Kur'an'daki anlamı, Türkçe'deki anlamı gibi değildir. Kur'an'daki anlamı, daha çok, deneme, sınama içeriğindedir.

Bkz. **DENEME, SINAMA.**

Türkçe'deki belâ anlamındaysa, Kur'an'da başka sözcükler yer alır:

Dâhiye داهية

Kur'an'da "edhâ" diye geçer. "En korkunç, en belâlı" anlamında. Kamer Suresi'nin 46. ayetinde, "Kıyamet" böyle nitelenir. Bir kez yer alır sözcük. O da bu ayette.

Dâire دَآئِرَة

Bu sözcük, üç yerde tekil olarak geçer:

Mâide Suresi, ayet	: 52
Tevbe Suresi, ayet	: 98
Fetih Suresi, ayet	: 6

Bir yerde de çoğul olarak yer alır:

Tevbe Suresi, ayet	: 98

Tâif طَآئِف

Bu sözcük, iki yerde geçer:

A'râf Suresi, ayet	: 201
Kalem Suresi, ayet	: 19

Birinci yerdeki anlamı, "işkil, kuruntu olabilir. Ama bir "sıkıntı", bir "çekince", bir "belâ" anlamını bulmak da mümkün. İkinci yerdeyse bir "âfet", bir "salgın" anlamını içermekte.

Musîbet مُصِيبَة

Bu sözcük, on kez geçer Kur'an'da:

Bakara Suresi, ayet	: 156
Âli İmrân Suresi, ayet	: 165
Nisâ Suresi, ayet	: 62, 72
Mâide Suresi, ayet	: 106
Tevbe Suresi, ayet	: 50
Kassas Suresi, ayet	: 47
Şûrâ Suresi, ayet	: 30
Hadîd Suresi, ayet	: 22
Teğâbün Suresi, ayet	: 11

Şerr شَرّ

Bu sözcük, her yerde konumuzdaki anlama gelmemekte. Çoğu kez "kötülük" anlamı içermekte. Türkçe'deki "belâ" anlamına geldiği, ya da bu anlamı büyük ölçüde içerdiği yerler, burada, anlamlarıyla birlikte sunulacak.

Fitne فِتْنَة

Bu sözcük çoğu kez deneme; kimi yerde "karışıklık", "bozgunculuk", "karmaşa", "çekişme"; kimi yerdeyse Türkçe'deki "belâ" anlamına gelmekte.

Seyyie سَيِّئَة

Bu sözcük de kimi yerde, "Türkçe'deki belâ" anlamını içerir Kur'an'da.

Yukarıdaki sözcüklerin Türkçe'deki "belâ" anlamını içerir nitelikte yer aldıkları ayetler ve anlamları:

Her şeyi olduğu gibi, "belâ"yı da Tanrı yaratır. Bununla birlikte kimi "belâ"lar, insanların tutumlarından kaynaklanmakta:

Nisâ Suresi, ayet: 78

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ
حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهِ
مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ
حَدِيثًا

Anlamı

Nerede olursanız olun, çok sağlam kalelerde bulunsanız bile, ölüm size yetişir. Onlara bir iyilik (sevindirici bir durum, bir olay) gelirse, "Bu, Tanrı'dandır!" derler. Onlara bir "kötülük" (üzücü bir durum, bir "belâ") gelirse, "Bu sendendir!" derler. De ki: "Hepsi Tanrı'dandır!" Bu topluma ne oluyor ki, bir türlü söz anlayacak duruma gelemiyorlar?! (Nisâ Suresi, ayet: 78.)

Nisâ Suresi, ayet: 79

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

Anlamı

Sana gelen bir "güzel" (iyi, sevindirici) durum, Tanrı'dandır. Sana gelen "kötü" (üzücü, "belâ" türünden) bir durum, kendindendir... (Nisâ Suresi, ayet: 79.)

Açıklama

Yukarıdaki iki ayetlerin anlatımlarını bağdaştırmak için tefsir ve kelâm kitaplarında çeşitli görüşler yer alır. Konuyla ilgili görüşlere, Kelâm Sözlüğü'nde ve Tefsir Sözlüğü'nde yer verilecek. Ancak, "sünnet ehli"nin büyük çoğunluğunun görüşlerini burada kısaca sunalım:

"Cüz'î irade kullanılarak seçilen bir yolda elde edilecek iyilik ürünü, kişinin iyi tutum ve davranışından, kötülük ve üzücü durumsa, kötü tutum ve davranışından kaynaklanır." Yani, iyilik yolunda olan iyilikle, kötülük yolunda olan da kötülükle karşılaşır. Ne var ki, Tanrı, kulları için hep "iyilik"ler, güzellikler yolu olan "iman" ve "İslam yolu"nu "murad eder" (diler). "Kötülükler", "azab ve ceza yolu" olan "kâfirliği de murad eder" ama, "kâfirlikten hoşnut olmaz", bunu "kulları için uygun görmez". İyiliği de kötülüğü de Tanrı yaratır", ama "kullarına kötülük yolunu değil, iyilik yolunu uygun görür". Öyleyse, "iyi bir durumla

karşılaşılırsa, bunu Tanrı'nın yardımına, kötü bir durumla karşılaşılırsa, bunu da "kişinin kendi tutum ve davranışına" bağlamak gerekir.

وَمَا أَصَابَكُمْ
مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

Şûrâ Suresi, ayet: 30

Anlamı

Başınıza gelen bir "*musîbet*", ellerinizle işlediklerinizin (günahlarınızın) karşılığıdır. O (Tanrı) gene de çoğunu bağışlar. (Şûrâ Suresi, ayet: 30.)

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

Teğâbün Suresi, ayet: 11

Anlamı

Başa gelen bir "*musîbet*" *("belâ"*, üzücü bir olay), yalnızca Tanrı'nın "izniyle" meydana gelebilir... (Teğâbün Suresi, ayet: 11.)

مَا أَصَابَ
مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

Hadîd Suresi, ayet: 22

Anlamı

Yeryüzünde herhangi bir olay, sizin başınıza gelen herhangi bir "*musîbet*" yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, "kitap"ta (Tanrı katında korunur durumdaki levhada) (yazılı) bulunmasın. Bu, Tanrı'ya çok kolaydır. (Hadîd Suresi, ayet: 22.)

وَلَوْلَا
أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا
لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

Kasas Suresi, ayet: 47

Anlamı

Kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir "*musîbet*" geldiğinde, "Tanrı'mız! Bize bir peygamber göndermeli değil miydin? Ayetlerine uysaydık da, inanırlardan olsaydık!" diyebilir olmasaydılar (peygamber göndermezdik). (Kasas Suresi. ayet: 47.)

Âli İmrân Suresi, ayet: 165

أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى
هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Anlamı

Düşmanlarınızı iki katına uğrattığınız bir "musîbet"e ("belâ"ya Uhud Savaşı'nda) kendiniz uğrayınca mı, "Bu da nereden çıktı?" dersiniz? De ki: "O durum, kendinizden kaynaklanmaktadır. Tanrı'nın her şeye gücü yeter". (Âli İmrân Suresi, ayet: 165.)

Nisâ Suresi, ayet: 72

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ
فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ
مَعَهُمْ شَهِيدًا

Anlamı

Sizden kimileriniz kuşkusuz ağır davranırlar (savaşa koşmazlar) ve size (savaşta) bir "musîbet" geldiği zaman "Tanrı bana iyilik etti gerçekten. Çünkü onlarla birlikte bulunmadım!" derler. (Nisâ Suresi, ayet: 72.)

Kalem Suresi, ayet: 19, 20

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ
وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

Anlamı

Onlar (cezalandırılmayı hak eden bahçe sahipleri) daha uykudayken, senin Tanrı'nın katından gönderilen bir "*belâ*" *(salgın) (tâif)*, o bahçeyi sarıverdi de bahçe kapkara kesiliverdi. (Kalem -Nun Suresi, ayet: 19, 20.)

Mâide Suresi, ayet: 52

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشٰى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ

فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ

Anlamı

Kalplerinde hastalık (inançsızlık hastalığı, münâfıklık) bulunan kimselerin, aralarında, "Bize bir belâ (dâire) gelecek diye korkuyoruz!" diyerek koşuşturduklarını görürsün. Tanrı bir "fetih" (askeri başarı) getirir ya da katından bir buyruk gönderir de, onlar içlerinde gizledikleri düşünceyi taşıyor olmalarından pişmanlık duyarlar belki. (Mâide Suresi, ayet: 52.)

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

A'râf Suresi, ayet: 131

Anlamı

Firavun ailesi ve yandaşlarına bir "iyilik" (sevindirici bir durum) geldiğinde, onlar, "Bu bizim hakkımızdır, (özelliğimizden kaynaklanıyor)" derlerdi. *Başlarına bir "kötülük" (belâ)* geldiğindeyse, "Musa'nın ve onunla birlikte olanların uğursuzluğu"na bağlarlardı bunu. Bilesiniz ki, o "uğursuzluk" dedikleri, "Tanrı katından"dır. Ne var ki, çoğu bilmez. (A'râf Suresi, ayet: 131.)

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

Enfâl Suresi, ayet: 25

Anlamı

Aranızdan yalnızca zalimlerin başına gelmekle kalmayacak olan *belâdan* ("fitne"den) korkup sakının. Ve bilin ki, Tanrı, cezalandırması çok katı olandır. (Enfâl Suresi, ayet: 25.)

Bkz. UĞUR–UĞURSUZLUK, ALDIRMAZLIK.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا
قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ
عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

Nûr Suresi, ayet: 63

Anlamı

Peygamber'in çağrısını, kiminizin kiminize olan çağrısı gibi almayın. Tanrı, içinizden sıyrılıp gidenleri bilmekte. Saklanarak sıvışanları... Onun buyruğuna aykırı davrananlar, başlarına *bir belânın gelmesinden* ya da kendilerini bir acıtıcı azabın yakalamasından korksunlar. (Nûr Suresi, ayet: 63.)

"Kâfir"ler, "münâfık"lar, Müslüman inanırların başlarına "belâ"lar gelmesini isterler ve "bir belâ geldiğinde de sevinirler":

Tevbe Suresi, ayet: 50, 51

إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ
يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ
﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى
اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

Anlamı

(Ey Muhammed!) Sana bir "iyilik" (sevindirici durum) geldiğinde, bu, onları üzer. Sana bir *"kötülük" (üzücü bir durum, belâ)* geldiğindeyse, "Biz önceden önlemimizi aldık da (bizim de başımıza gelmedi)" derler ve sevinçli olarak dönüp giderler. De ki: "Tanrı'nın bize yazdığından başkası başımıza gelmez. O, bizim sahibimizdir. İnanırlar, yalnızca Tanrı'ya güvensinler!" (Tevbe Suresi,ayet: 50, 51.)

Bkz. **BEKLEMEK.**

li İmrân Suresi, ayet: 120

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا
بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا
إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

Anlamı

Size bir iyilik (sevindirici durum) geldiğinde, bu, onları üzer. Size bir kötülük (belâ) geldiğindeyse, ona sevinirler. Eğer siz katlanır (sabreder) ve Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınırsanız, onların tuzakları, size hiçbir zarar vermez. Kuşkusuz Tanrı, onların yaptıklarını (bilgisiyle) kuşatandır. (Âli İmrân Suresi, ayet: 120.)

وَمِنَ الْاَعْرَابِ
مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَٓائِرَ عَلَيْهِمْ
دَٓائِرَةُ السَّوْءِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Tevbe Suresi, ayet: 98

Anlamı

Çöl (köy) Araplarının kimileri, Tanrı yolunda harcamada bulunmayı angarya sayarlar ve sizin başınıza *belâlar* gelmesini (dileyip) beklerler. Belâların kötüsü onların başına gelsin. Tanrı işiten ve bilendir. (Tevbe Suresi, ayet: 98.)

Bkz. **ARAB, BEKLEMEK.**

Başlarına bir "belâ" gelse, hemen umutsuzluğa ve "Tanrı'nın rahmetinden umut kesme"ye başlayanlar var. Dahası, "insanlar genellikle böyledir":

اِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ اِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾

Meâric Suresi, ayet: 19, 20

Anlamı

İnsan, kuşkusuz, pek tutkulu ("helu' ") yaratılmıştır. Başına *bir belâ ("şer")* gelince bağırıp çağırır hemen. (Meâric Suresi, ayet: 19, 20.)

وَاِذَٓا اَذَقْنَا
النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ

Rûm Suresi, ayet: 36

Anlamı

Biz insanlara bir "rahmet" (iyilik, sevindirici bir durum) taddırdığımız zaman, sevinirler ona. *Bir "belâ"* ("seyyie") başlarına geldiğindeyse –ki, o belâ, elleriyle yaptıkları (günahlar) nedeniyle başlarına gelir– başlarlar umutsuzlaşmaya. (Rûm Suresi, ayet: 36.)

وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا

İsrâ Suresi, ayet: 83

Anlamı

İnsanın başına bir "kötülük" ("şer": belâ) gelince, umutsuzluğa düşer. (İsrâ Suresi, ayet: 83.)

Fussilet Suresi'nin 49. ve bir ölçüde de 51. ayetinde de bu anlatılıyor.

Hacc Suresi, ayet: 11

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَاَنَّ بِهٖ وَاِنْ
اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ
ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

Anlamı

İnsanlardan kimi, "tek yan üzerinde bulunarak" (alâ harfin) Tanrı'ya kulluk eder. Kendisine bir iyilik gelince yatışır onunla. Bir "*belâ*" *(fitne)* başına geldiğindeyse, yüzüstü döner. Dünyasını da, Ahiretini de yitirir. İşte apaçık zarar budur. (Hacc Suresi, ayet: 11.)

Bkz. **FİTNE, HAYR, MUSİBET, ŞERR.**

"Belâ"; iki önemli bölümde toplanmakta: "Bu dünyadaki belâ" ve "öbür dünyadaki belâ"

Bu Dünyadaki Belâ

Bu da iki bölümlü: "Deneme için verilen belâ" ve "ceza olması için verilen belâ."

1- "Deneme olsun diye verilen belâ":

Kalem Suresi'nin 17. den 32. ye değin olan ayetlerinde "bahçe sahipleri"nin de "denendikleri", "iyi sınav vermemeleri" yüzünden de "ceza"yı hak ettikleri ve başlarına büyük belânın getirildiği bildirilmekte.

Bkz. **BAĞ.**

Enbiyâ Suresi, ayet: 35

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ
بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

Anlamı

Herkes ölümü tadacaktır. Bir "sınav" olmak üzere, size "*şer*" *(belâ)* ve "hayır" (sevindirici şey) vererek deneriz. Sonunda bize döneceksiniz. (Enbiyâ Suresi, ayet: 35.)

Bakara Suresi'nin 155. ayetinde de Tanrı'nın, insanları, "denemek" için, birçok "belâlar" verdiği anlatılmakta.

Bkz. **AÇLIK.**

Bakara Suresi'nin 156. ve 157. ayetleri ve anlamlarıysa şöyle:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

Bakara Suresi, ayet: 156, 157

Anlamı

O kimseler ki, başlarına bir "musibet" (belâ) geldiğinde, "Biz, Tanrı'nın kullarıyız ve biz O'na dönüp varacağız!" derler; işte Tanrı'larının bağışlamaları ve iyiliği onlaradır. Ve doğru yola erişmekte olanlar da onlardır. (Bakara Suresi, ayet: 156, 157.)

2- "Ceza olsun diye verilen belâ":

Yukarıda anlamlarıyla birlikte sunulan ya da değinilen ayetlerin birçoğunda buna örnekler bulunacaktır.

Öbür Dünyadaki Belâ

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ
بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

Zâriyât Suresi, ayet: 13, 14

Anlamı

O gün (Kıyamet günü), onlar (inanmazlar), "ateş"le "belâlandırılacaklar". (Cehenneme atılacaklar.) "*Belânızı tadın haydi!*" denecek kendilerine. "İvediyle gelmesini beklediğiniz buydu işte!" (Zâriyât Suresi, ayet: 13, 14.)

"Kimi kimine belâ kılınarak da insanlar denenmekteler":

Bkz. **İNSAN, SINAMA...** Ayrıca bkz. **GÜNAH.**

Özet

Ayetlerde anlatılanlar şöyle: İnsanların başlarına türlü belâlar gelir. "Belâların asıl nedenleri"ni, "her şeyi bilen Tanrı" bilir. Bununla birlikte, "başa gelen belâlar"da, "insanların yaptıkları günahlar"ın da payı büyüktür. Nedeni ne olursa olsun; "başına gelen belâya, insan katlanmalı"dır. "İnanır", bunu en büyük görevleri arasında görmeli ve "yerine getirmeli"dir.

➤BELGE

Bir olguyu, bir savın doğruluğunu gösteren, inandırıcı şey, kanıt; Tanrı'nın varlığını, birliğini, gönderdiği ayetlerin, peygamberlerin doğruluğunu, gerçekliğini gösteren, açıklayan kanıt (beyyine, ayet, berâet, sultan).

Bu anlamda Kur'an'da yer alan sözcükler:

Beyyine

Bu sözcüğün yer aldığı ayetler ve anlamları, kendi maddesine ("beyyine"ye) ilişkin açıklamada sunulup sergilenmekte.

Bkz. **AÇIKLAMA.**

Bu sözcüğün yer aldığı ayetlerin tümünde anlamı "belge" değildir. Başka anlamlara, örneğin "apaçık", "mucize" anlamlarına geldiği yerler de var.

Bkz. **APAÇIK, MUCİZE.**

Ayet

Bu sözcük de "belge" anlamına geldiği gibi, "Kur'an ayeti", "mucize", "ibret alınacak ders" anlamlarına ve daha başka anlamlara gelebilmekte.

Bkz. **AYET.**

Berâet

Bu sözcük Kur'an'da iki yerde geçer:

Tevbe Suresi, ayet : 1
Kamer Suresi, ayet : 43

Bunlardan ikincisi, "belge" anlamını içermekte.

Sultan

Bu sözcük, genellikle "egemenlik" ve "kanıt" anlamlarına gelmekte. "Belge" anlamını içerdiği yerler de var.

Bkz. **SULTAN.**

En'âm Suresi, ayet: 57

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُم بِهِ مَا عِندِي
مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ
الْفَاصِلِينَ

Anlamı

De ki: "Ben, Tanrı'mdan gelme bir '*belge*' (beyyine) üzerindeyim. Oysa siz onu yalanladınız. İvedi olarak ister olduğunuz da elimde değildir. Hüküm yalnızca Tanrı'dandır. O, gerçeği anlatır. Ayrıntılar verip, iyiyi kötüden ayıranların en iyisidir O." (En'âm Suresi, ayet: 57.)

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ

Bakara Suresi, ayet: 99

Anlamı

(Ey Muhammed!) Sana "apaçık" (beyyinat) "ayetler" (Kur'an ayetleri, belgeler) indirdik. Yoldan çıkmışların dışında kimse bunlara "inanmazlık" etmez. (Bakara Suresi, ayet: 99.)

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٰئِكُمْ
أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾

Kamer Suresi, ayet: 42, 43

Anlamı

"Ayet"lerimizi (mucizelerimizi) yalanladılar tümüyle. Biz de onları, gücü ve yengisi olanın yakalaması biçiminde yakaladık. (Ey Mekke putataparları!) Sizin "kâfirleriniz", bunlardan daha mı üstündür? (Daha mı güçlüdürler?) Yoksa kitaplarda, sizin sorumlu olmayacağınıza (size dokunulmayacağına) ilişkin "*belge*" *(berâet)* mi var? (Kamer Suresi, ayet: 42, 43.)

أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾

Sâffât Suresi, ayet: 156, 157

Anlamı

Yoksa apaçık bir "*sultan*"ınız mı (kanıtınız mı, belgeniz mi) var? Doğru sözlülerseniz, yazınızı (yazılı belgenizi, kitabınızı) getirin haydi! (Sâffât Suresi, ayet: 156, 157.)

Bkz. BEĞENMEK, SULTAN.

➤BENZEMEK

"Benzeme"k: İki varlık, iki durum arasında, birbirini andıracak ölçüde nitelik bulunmak (müşâbehet).

"Benzer, benzeşen": Niteliği ya da nitelikleri başkasıyla eş olan, başkasıyla ortak nitelikte bulunan (müşâbih, müteşâbih, şebîh, misl, mümâsil).

"Benzerlik": Benzer olma durumu (mütâbehet, şibh, şebeh).

"Benzeşmek, benzeşim": Sıkı benzerlik, birbirinin benzeri olmak (teşâbüh, müşâbehet).

"Benzetmek:" Benzerlik bulmak (teşbih, temsil).

Bu anlamları vermek için Kur'an'da geçen sözcükler, "şibh" شِبْه ve "misl" مِثْل köklerinden gelme sözcüklerdir. Aslında "denk" demek olan ve eş, benzer anlamı da bulunabilen "küfüv" كُفُو ve "nidd" نِدّ sözcükleri de ("nidd" ayetlerde çoğul olarak "endad" diye geçer) şu ya da bu ölçüde konumuzdaki anlamları içerir:

Tanrı'nın (Allah'ın) "Denk"i, "Benzer"i Yoktur

"Hiçbir şey Tanrı'ya denk olmaz, benzemez". Ve Tanrı "hiçbir şeye benzemez":

Şûrâ Suresi, ayet: 11

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Anlamı

O'nun "*benzer*"i olabilecek hiçbir şey yoktur. (Şûrâ Suresi, ayet: 11.)

"Hiç kimse Tanrı'ya denk olamaz, Tanrı'nın benzeri olamaz"; "Tanrı hiç kimseye benzemez":

İhlâs Suresi, ayet: 1-4.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

Anlamı

De ki: "Tanrı bir tektir. Tanrı, "samed"dir (ihtiyacı olmayan ve kendisine muhtaç olunan). Doğurmamıştır, doğurulmamıştır (doğmamıştır). *Hiçbir kimse, O'na denk değildir.*" (İhlâs Suresi, ayet: 1-4.)

Bkz. TANRI.

Kur'an'ın "Benzeri" Yoktur ve Yapılamaz

Kur'an'ın "tümü"nün benzeri yoktur ve yapılamaz:

İsrâ Suresi, ayet: 88

قُلْ لَئِنِ
اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ
لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

Anlamı

De ki: "*Bu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek için* insanlar ve cinler toplansalar, birbirlerine yardım etseler bile, andolsun ki onun bir benzerini meydana getirmeye güç yetiremezler." (İsrâ Suresi, ayet: 88.)

فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ

Tûr Suresi, ayet: 34

Anlamı

(Kur'an'ın Tanrı sözü olduğuna inanmayanlar) onun "*bir benzerini getirsinler*" (de görelim) öyleyse! Eğer ileri sürdüklerinde gerçeği dile getiriyorlarsa! (Tûr Suresi, ayet: 34.)

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

Kehf Suresi, ayet: 109

Anlamı

De ki: "Tanrı'mın sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa, Tanrı'nın sözleri bitmeden deniz (suyu) bitip tükenir. Bir o kadar mürekkep daha getirsek bile... (Kehf Suresi, ayet: 109.)

Kur'an'ın "On Suresinin Benzeri" de Yapılamaz

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Hûd Suresi, ayet: 13

Anlamı

Yoksa "O (Muhammed) onu (Kur'an'ı) uydurmuştur!" mu diyorlar? De ki: "Onun surelerinin benzeri, uydurulmuş on sure meydana getirin haydi! Tanrı'nın dışında çağırabileceklerinizi de yardıma çağırın. Haydi eğer ileri sürdüğünüz savda doğruyu, gerçeği dile getiriyorsanız (yapın bunu)! (Hûd Suresi, ayet: 13.)

Kur'an'ın "Bir Suresinin Benzeri" Bile Yapılamaz

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ
مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Bakara Suresi, ayet: 23

Anlamı

Kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an'ın Tanrı sözü olduğu) konusunda kuşkudaysanız, *benzeri bir sure de* siz meydana getirin haydi! (Bunun için) Tanrı'nın dışındaki tanıklarınızı da çağırın! Eğer ileri sürdüğünüzde gerçeği dile getiriyorsanız! (Bakara Suresi, ayet: 23.)

Yunus Suresi, ayet: 37, 38

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ
مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

Anlamı

Bu Kur'an, Tanrı'nın dışında herhangi bir kimse tarafından uydurulmuş değildir. Ancak; kendinden öncekini onaylayan ve o kitabı açıklayan bir kitaptır. Kuşku yoktur onda. Dünyaların Tanrı'sından gelmedir. Yoksa: "O (Muhammed) onu uydurmuştur" mu diyorlar? De ki: "Siz de onun surelerinden bir surenin benzerini getirin! Tanrı'nın dışında (yardıma) çağırabileceklerinizi de çağırın (bunun için). (Yapın bunu) eğer ileri sürdüğünüz savla gerçeği dile getiriyorsanız!" (Yunus Suresi, ayet: 37, 38.)

Bkz. **KUR'AN.**

Kur'an'daki "Benzeşimli" (Müteşâbih) Ayetler:

"Müteşâbihât" مُتَشَابِهَاتٌ

Âli İmrân Suresi, ayet: 7

هُوَ الَّذِي اَنْزَلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ
تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِ
كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ

Anlamı

(Tanrı) O Tanrı'dır ki, sana kitabı indirmiştir. O kitaptan kimi ayetler, "muhkem ayetler"dir (kesin hükümlüler). Ötekilerse "*benzeşimlidirler*" (müteşâbih: çeşitli anlamlı: çok kapalı anlamlı). Yüreklerinde eğrilik olanlar, "benzeşimliler"e uyarlar. Amaçladıkları fitneyi ve yorumu bulmak için... Oysa bu ayetlerin yorumunu yalnızca Tanrı bilir. Bilgide derinleşmiş olanlarsa, "inandık bunlara, hepsi de Tanrı katından gelmedir" derler. Bunu ancak, akıl sahipleri düşünüp kavrar. (Âli İmrân Suresi, ayet: 7.)

Açıklama

"Müteşâbih", sözlük anlamıyla "benzeşen, benzeşimli" demektir. "Çeşitli, karışık içerikli" anlamı vermek de mümkün. Kur'an'da birçok yerde de bu ikinci anlamda yer almıştır. Örneğin, Bakara Suresi'nin 70. ayetindeki anlamı da böyledir: Musa Peygamber, Tanrı'dan aldığı buyrukla, toplumuna, bir "sığır" kesmeleri gerektiğini söyleyince, toplumunun sözcüleri, Peygamber'den açıklayıcı bilgi isterler o "sığır"a ilişkin olarak. Bu arada "Tanrı'na çağrıda bulun da, o sığırın ne tür bir sığır olduğunu bize açıklasın. Çünkü o sığır bize pek 'müteşâbih' (karışık) geldi..." derler. (Bkz. **AÇIKLAMA, BAKARA**.) Nisâ Suresi'nin 157. ayetinde de bu anlamda yer almıştır: "... Onu (Meryem Oğlu İsa'yı) öldürmediler, asmadılar da. Ama o, onlara, 'benzerli' (karışık) kılındı (şübbihe lehüm)..." diye açıklanmakta. Bir şey, seçilip ayrılamayacak ölçüde "başkalarına benzer" duruma getirilince, "karışık duruma" getirilmiş demektir. İsa da o duruma getirildiği için, öldürmek isteyenler yakalayıp öldürme fırsatını bulamamışlardır, demek isteniyor. Ra'd Suresi'nin 16. ayetinde de bu anlamda yer almıştır: "... Yoksa, Tanrı'ya, O'nun gibi yaratması olan ortaklar buldular da, yaratmaları *birbirine benzeterek karıştırdılar mı?!*" diye bildirilmekte.

Bununla birlikte, "müteşâbih" sözcüğünün, "İslam fıkıh usulü"nde, özel bir yeri; İslam hukukunda, özel bir anlamı bulunmakta. "Tefsir Sözlüğü"nde ve "İslam Hukuku Sözlüğü"nde, bu özel anlam üzerinde durulacak.

Dünyada, "Birbirine Benzeyen ve Benzemeyen Taneler, Bitkiler, Meyveler Var"

En'âm Suresi'nin 99. ayetinin anlamı şöyle:

"O, O Tanrı'dır ki, gökten su indirdi. O suyla her tür bitkiyi çıkardık (bitirdik). Yeşillikler çıkardık onunla. Yığın yığın taneler... Hurmaların tomurcuklarından oluşup sarkan salkımlar. Üzüm bağları-bahçeleri, zeytinler, narlar... *Birbirlerine benzeyen ve benzemeyen türden...* Ürün verdiklerinde ürünlerine, olgunlaştıklarında olgunluk aşamalarına bakın (da ibret alın). Bunlarda inanırlar için, kuşkusuz dersler vardır.

Bkz. **BAĞ, NİMET.**

"Bu Dünyadakilerin Benzerleri, Öbür Dünyada da Var"

Bakara Suresi'nin 25. ayetinde, "cennettekilere yiyecek (rızık) verildiğinde, 'bunlar, daha önce de yiyip içtiklerimizdendir!' diyecekleri" bildirilmekte ve "dünyadakilerin benzerlerinin, cennettekilere verileceği" anlatılmakta.

"Meleğin, İnsana Benzer Duruma Getirilmesi (İnsan Kılığına Sokulması)"

Meryem Suresi, ayet: 16, 17

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا
شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا
فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

Anlamı

(Ey Muhammed!) Kitap'ta Meryem'i de an. O, ailesinden ayrılarak, doğu kesiminde bir yer edinmişti (bir yere çekilmişti). Sonra insanlarla arasında, kendisini gizlesin diye bir perde edinip germişti. İşte o sırada, ona, "ruh"umuzu (Cebrâil'i) gönderdik. O da ona tam *bir insan biçiminde* (insana benzer biçimde) görünmüştü. (Meryem Suresi, ayet: 16, 17.)

Bkz. **AİLE, MELEK, MERYEM, RUH.**

Kur'an'da Yapılan "Benzetmeler" (Teşbihler, İstiâreler)

Kur'an'da benzetmeye yarayan harf, sözcük ve anlatımlarla birçok "benzetme" yapılır. Bunlar, bir maddenin açıklamasına sığdırılamayacak ölçüde çoktur. Çeşitli maddelerin açıklamalarında, yeri geldikçe sunulmaktalar. Özellikle bkz. **ÖRNEK.**

➤BESİN

"Besin": Canlı bir varlığın yaşayıp gelişmesi ve çalışması için özümlemeye, kendi içinde biriktirip yakmaya gereksindiği her tür madde (ğıdâ, kût, taâm, rızk).

"Beslemek": Yiyip içeceğini sağlamak, doyurmak (it'âm).

"Beslenmek": Kendini beslemek, beslemek eylemine konu olmak.

"Tanrı, Besler, Ama Beslenmez"

"Ve hüve yut'imu ve lâ yut'amu".

En'âm Suresi, ayet: 14

وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ

Anlamı

O (Tanrı) besler, ama beslenmez (O, herkesi besler, ama kimse O'nu beslemez). (En'âm Suresi, ayet: 14.)

Tanrı, "dünyanın yaratılış döneminde, besinleri belirlemiştir":

وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ
سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ

Fussilet Suresi, ayet: 10.

Anlamı

(Tanrı) orada (yeryüzünde) oranın "*besin*"*lerini* (ya da zamanlarını), (yaratılış günlerinden) dört günde belirledi. Tastamam ve arayanlar için... (Fussilet Suresi, ayet: 10.)

Bkz. **GÜN, YARATIŞ-YARATILIŞ, YER**. Ayrıca bkz. **GÖK, GÖKLER**.

Yeryüzünde yaşayan "tüm canlıların besinlerini vermek, Tanrı'ya düşer":

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا

Hûd Suresi, ayet: 6

Anlamı

Yeryüzünde yaşayan tüm canlıların "*rızk*"*ını (yiyeceklerini, içeceklerini: besinlerini) vermek*, Tanrı'ya düşer. Canlıların duracak yerlerini de, varacak yerlerini de bilir O. (Hûd Suresi, ayet: 6.)

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ

Ankebût Suresi, ayet: 60

Anlamı

Nice canlı vardır ki, "*rızk*"*ını (besinini) kendisi sağlayamaz*. Onları da sizi de, Tanrı "rızıklandırır" (besler)... (Ankebût Suresi, ayet: 60.)

"Gök, yer ve besin":

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ
مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ

Bakara Suresi, ayet: 22

Anlamı

Tanrı O'dur ki, yeryüzünü size döşek, göğü de size bina (yapı) kıldı. Ve size gökten su indirdi. O suyla da size *rızk (besin)* olmak üzere meyveler-ürünler çıkarıp ortaya koydu. (Bakara Suresi, ayet: 22.)

Benzer anlatımı içeren ayetler:

İbrahim Suresi, ayet : 32
Mü'min Suresi, ayet : 13
Kehf Suresi, ayet : 11
Kasas Suresi, ayet : 57
Câsiye Suresi, ayet : 5
A'râf Suresi, ayet : 32

Zâriyât Suresi, ayet: 22

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ

Anlamı

"Rızk"ınız (yiyecekleriniz, içecekleriniz için gerekli olan) ve sözverilegelenler, göklerdedir. (Zâriyât Suresi, ayet: 22.)

Bkz. **GÖK.**

"Yenip içilmeli, ama savrukluk edilmemeli":

Bkz. **SAVURGANLIK.**

"Yenip İçilmeli, ama yeryüzünde bozgunculuk edilmemeli":

Bkz. **BOZGUN.**

Tanrı'ya "ibadet" edilmeli, "beslenme (rızk) kaygısıyla ibadetten geri kalınmamalı":

Bkz. **RIZK.**

Tanrı, "çok rızk veren"dir ve "rızk verenlerin en hayırlısıdır" :

Bkz. **RIZK.**

İnsanlar da birbirlerini yedirip içirmeli ve doyurmalıdırlar:

Bkz. **KEFFÂRET.**

➤BESMELE

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Anlamı

"Bismillahirrahmanirrahim". Rahman ve Rahîm olan Tanrı'nın adıyla...

Bkz. **AD, RAHMAN-RAHÎM, TANRI.**

"Besmele", Kur'an'da, Neml Suresi'nin 30. ayetinde aynen yer almakta.

• Başka yerde de yer almakta mıdır?

Bir başka deyişle:

• "Besmele", Neml Suresi'nin 30. ayetinin dışında, surelerin başında bulunurken, Kur'an'dan bir "ayet" olarak mı yer almaktadır, yani surenin "bir ayeti" diye nitelenebilir mi?

Konu, "fıkıh mezhepleri" ve "fıkıh bilirleri" arasında tartışmalıdır. Tefsir Sözlüğü'nde ve Fıkıh-İbadet Sözlüğü'nde görüşler sunulacak. Hadis Sözlüğü'nde de "besmele"yle ilgili "hadis"lere ve bu hadislerin yorumlarına yer verilecek.

"Besmele", tüm surelerin başında bulunurken, Tevbe Suresi'nin yani 9. Sure'nin başında yer almamaktadır. Neden?

Bu soru da tartışmalıdır. Ve yukarıdaki sözlüklerde, bu konu üzerinde de durulacak.

"Besmele"nin önemi, "Tanrı adı"nın önemiyle doğrudan ilgilidir. "Ad" ve "Tanrı adı", başka dinlerin "kutsal metinleri"nde olduğu gibi, Kur'an'da da çok önemlidir. "İsm-i A'zam": (en büyük ad), İslam inanç dünyasında son derece önemli görülegelmiştir. Bu adın, birçok şeylerin kapısını açabildiğine ve birçok sorunları çözebildiğine inanılmakta. İlgili görüşler yukarıda adı sunulan sözlüklerde yer alacağı gibi, Tasavvuf Sözlüğünde de sunulacak. Konuya, Kelâm Sözlüğü'nde ve Din Terimleri Sözlüğü'nde genişçe yer verilecek.

➤BEYİN

Kafatasının en büyük bölümünü dolduran, kalınca ve dayanıklı bir zarla örülmüş olan akımsı ve yumuşakça bir kitle durumundaki sinir organı. Duyum ve bilinç merkezini oluşturur (dimağ).

"Beyinsiz(lik)": Akılsız(lık), düşüncesiz(lik) (sefâhet).

"Beyin" anlamına gelen "dimağ" ya da bir başka sözcük, Kur'an'da yer almamakta. Ancak, "dimağ"dan türediği söylenebilecek bir sözcük; "yedmağu", bir "zamir"le birlikte ve "yedmağuhû" biçiminde (feyadmağuhû) فَيَدْمَغُهُ "Beynine ulaşır, beynini dağıtır" (parçalar) olarak yer almakta. Bkz. Enbiyâ Suresi, ayet: 18.

Bkz. **BÂTIL, HAKK.**

Mecaz anlamında "beyinsizlik", "bunaklık", "aklı ermezlik" (düşüncesizlik) anlamlarına gelen "sefâhet" "sefeh" ve bu sözcüklerin türevleri Kur'an'da yer almakta:

"Sefâhet" sözcüğü iki kez geçmekte ayetlerde: A'râf Suresi, ayet: 66. 67.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ
فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

A'râf Suresi, ayet: 66, 67

Anlamı

O'nun (Hûd'un) toplumundan ileri gelen inanmazlar "Biz seni bir *beyinsizlik* içinde görüyoruz kuşkusuz. Ve senin yalancılardan olduğun görüşündeyiz!" dediler (Hûd'a). O da "Ey toplumum! Bende bir beyinsizlik (bunaklık) yoktur. Ama ben, âlemlerin Tanrı'sından gelme bir elçiyim (peygamberim)!" diye karşılık verdi. (A'râf Suresi, ayet: 66, 67.)

"Sefeh" sözcüğüyse (beyinsizlik anlamında) bir kez geçmekte: En'âm Suresi, ayet: 140.

• Neler "beyinsizlik"tir ve kimler "beyinsiz"dirler?

"Çocukları Öldürmek, Beyinsizlikten Kaynaklanmakta"

En'âm Suresi'nin 140. ayetinde "Beyinsizlikleri yüzünden, bilgisizce çocuklarını öldürenler kesinlikle zararlı yola girmişlerdir..." diye bildirilmekte.

Bkz. **ÇOCUK.**

İslam'a ve Buyruklara Karşı Çıkanlar, "Beyinsizler"dir (Süfehâ)

Örneğin, "İslam'a inananlar"ı "beyinsizler" diye niteleyen, "münâfık"ların kendileri "beyinsiz"dirler:

Bakara Suresi'nin 13. ayetinde bu anlatılmakta.

"Kıble"nin değişmesini anlamsız bulup karşı çıkanlar da birer "beyinsiz"dir:

Bakara Suresi'nin 142. ayetinde de bu anlatılmakta.

Bkz. **KIBLE.**

Tanrı Konusunda "Yalan"a, "Yanlış"a Sapanlar da Birer "Beyinsizdir"

Tanrı için yalan, yanlış savlar ileri sürenler birer "beyinsiz"dir:

Cin Suresi'nin 4. ayetinde bu anlatılmakta.

Tanrı'yı bırakıp başkasına tapınma yoluna gitmek, bir "beyinsizlik"tir ve bu tutumda olan "beyinsizler" (sefîhler), "yok edilme"yi hak etmişlerdir:

A'râf Suresi'nin 155. ayetinde bu anlatılmakta.

Bkz. **DÜŞÜNCE, KÂFİR, MÜNÂFIK.**

Bir de "huhuki" konu olan "bunaklık" ve "aptallık" vardır ki, konumuzun dışındadır. Bu anlamda şu ayetlerde yer alır:

Bakara Suresi, ayet	: 282
Nisâ Suresi, ayet	: 5

Bkz. **MAL, SÖZLEŞME.**

Özet

Ayetlerle anlatılmakta ki, Tanrı'yı "tanımamak", O'ndan başkasına "tapınmak", O'nun "buyruklarına karşı gelmek", yasaklarından kaçınmamak, "beyinsizlik"tir. Yalnızca "beyinsizler", Tanrı'yı ve Tanrı buyruklarını anlayamazlar. Konuyla ilgili ayetlerle anlatılmak istenen, özetle bu.

➤BİLDİRMEK

Bilgi, haber vermek, bir konuyu bilinir kılmak (İnba, tenbi, idrâ, tebliğ, vahy). Bildirme, açıklama anlamını da içerir.

"Bildiri": Resmen bildirmek, resmen duyurmak, resmen açıklayıp anlatmak (tebliğ, vahy).

İlgili ayetler ve anlamları için bkz. **AÇIKLAMA, ANLAMA, ANLATMA, BİLGİ, HABER, KUR'AN, VAHY.**

İlgili ayetler daha başka maddelerde de dolaylı biçimde yeri geldikçe bulunacaktır.

"Bildirmek", ve "bildiri" anlamlarının bulunduğu sözcükler, Kur'an'da "inba", "tenbi", "idrâ", "belağ", "tebliğ", "vahy" köklerinden türeyen sözcüklerdir.

Her birine örnek:

İnba (bildirme):

فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Bakara Suresi, ayet: 31

Anlamı

(Tanrı, Adem'in yaratılması konusunda görüş ileri süren meleklere seslenerek:) "Haydi bunların (eşyanın) adlarını bana bildirin (bakalım)! Eğer görüşlerinizde doğruyu ileri sürenlerseniz (bu adları bana söyleyebilirsiniz)!" dedi. (Bakara Suresi, ayet: 31.)

Bkz. **ADEM, MELEK, YARATIŞ.**

Tenbi (bildirme):

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Hicr Suresi, ayet: 49

Anlamı

Kullarıma, "benim, bağışlayan ve acıyan olduğumu" bildir! (Hicr Suresi, ayet: 49.)

Bkz. **ACIMA, BAĞIŞLAMA, HABER, PEYGAMBER, TANRI.** Ayrıca bkz. **AÇIKLAMA, ANLATMA.**

İdrâ (bildirme):

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا

Ahzâb Suresi, ayet: 63

Anlamı

(Tersini) sana ne (kim) bildirebilir, belki de Kıyamet yakındır?! (Ahzâb Suresi, ayet: 63.)

Bkz. **ACIMAK, BAĞIŞLAMA, HABER, PEYGAMBER, TANRI.** Ayrıca bkz. **AÇIKLAMA, ANLATMA.**

Belağ (bildiri):

İbrahim Suresi, ayet: 52

هَٰذَا بَلَاغٌ لِّلنَّاسِ

Anlamı

Bu (Kur'an), insanlara bir "bildiri"dir... (İbrahim Suresi, ayet: 52.)

Bkz. **KUR'AN.** Ayrıca bkz. **AÇIKLAMA, ANLATMA.**

Tebliğ (bildirme, bildiri):

Mâide Suresi, ayet: 67

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ

Anlamı

Ey Peygamber! Tanrı'dan sana indirileni "tebliğ et"! (Bildir!) (Mâide Suresi, ayet: 67.)

Bkz. **KUR'AN.** Ayrıca bkz. **AÇIKLAMA, ANLATMA, BİLGİ, PEYGAMBER.**

Vahy (bildirme, Tanrı'nın bildirmesi, Tanrı'nın esin vermesi):

Hûd Suresi, ayet: 49

تِلْكَ مِنْ أَنبَاءِ
الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَا أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِن قَبْلِ هَٰذَا

Anlamı

İşte bunlar (öyle) bilinmeyen olaylardır ki, sana biz bildirmekteyiz. Daha önce, ne sen bilirdin bunları, ne de toplumun... (Hûd Suresi, ayet: 49.)

Anlatılanlar şöyle özetlenebilir:

"Bilinmeyen"lerin bilgisini Tanrı verebilir ancak. Tanrı, insanlara, peygamberleri aracılığıyla bildirir. O, neyi bildirirse, insanlar onu bilebilirler.

Bkz. **İNSAN.**

➤BİLGE

Her şeyi bilen, bildiğini iyi ve sağlam bilen, bildiğini kendisi ve başkaları için en yararlı biçimde kullanabilen kimse.

"Bilgelik": Bilge kişinin taşıdığı nitelik, bilge olma durumu.

"Bilge"nin karşılığı "hakîm", "bilgelik"in karşılığı da "hikmet"tir. Bu sözcükler Kur'an'da da yer alır.

"Hakîm", Tanrı'nın niteliği olarak Kur'an'da doksan yedi kez geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 32, 129, 209, 220, 228, 240, 260
Âli İmrân Suresi, ayet	: 6, 18, 58, 62, 126
Nisâ Suresi, ayet	: 11 17, 24, 26, 56, 92, 104, 111, 130, 158, 165, 170
Mâide Suresi, ayet	: 38, 118
En'âm Suresi, ayet	: 18, 73, 83, 128, 139
Enfâl Suresi, ayet	: 10, 49, 63, 67, 71
Tevbe Suresi, ayet	: 15, 28, 40, 60, 71, 97, 106, 110
Yunus Suresi, ayet	: 1
Hûd Suresi, ayet	: 1
Yusuf Suresi, ayet	: 6, 83, 100
İbrahim Suresi, ayet	: 4
Hicr Suresi, ayet	: 25
Nahl Suresi, ayet	: 60
Hacc Suresi, ayet	: 52
Nûr Suresi, ayet	: 10, 18, 58, 59
Neml Suresi, ayet	: 6, 9
Ankebût Suresi, ayet	: 26, 42
Rûm Suresi, ayet	: 27
Lokman Suresi, ayet	: 2, 9, 27
Ahzâb Suresi, ayet	: 1
Sebe' Suresi, ayet	: 1, 27
Fâtır Suresi, ayet	: 2
Yâsîn Suresi, ayet	: 2
Zümer Suresi, ayet	: 1, 8
Fussilet Suresi, ayet	: 42
Şûrâ Suresi, ayet	: 3, 51
Zuhruf Suresi, ayet	: 4, 84
Duhân Suresi, ayet	: 4
Câsiye Suresi, ayet	: 2, 37
Ahkâf Suresi, ayet	: 2
Fetih Suresi, ayet	: 4, 7, 19
Hucurât Suresi, ayet	: 8
Zâriyât Suresi, ayet	: 30
Hadîd Suresi, ayet	: 1
Haşr Suresi, ayet	: 1, 24

Mümtehine Suresi, ayet : 5, 10
Saff Suresi, ayet : 1
Cum'a Suresi, ayet : 1, 3
Teğâbün Suresi, ayet : 18
Tahrîm Suresi, ayet : 2
İnsan Suresi, ayet : 30

"Hikmet" sözcüğü de yirmi kez yer alır:
Bakara Suresi, ayet : 129, 151, 231, 251, 269 (iki kez)
Âli İmrân Suresi, ayet : 48, 81, 164
Nisâ Suresi, ayet : 54, 113
Mâide Suresi, ayet : 110
Nahl Suresi, ayet : 125
İsrâ Suresi, ayet : 39
Lokman Suresi, ayet : 12
Ahzâb Suresi, ayet : 34
Sâd Suresi, ayet : 20
Zuhruf Suresi, ayet : 63
Kamer Suresi, ayet : 5
Cum'a Suresi, ayet : 2

Ne var ki, Kur'an'da Tanrı'nın niteliği olarak yer alan "Hakîm" için "bilge" demek; sözcüğün anlamını tam olarak vermeye yetmez. "Hikmet" sözcüğü de, Kur'an'daki anlamıyla, tam "bilgelik" değildir. Kur'an'daki "hikmet"te de "bilgelik" anlamını az ya da çok bulmak mümkün. Ancak, Tefsir Sözlüğü'nde, Kelâm Sözlüğü'nde, Tasavvuf Sözlüğü'nde ve İslam Ahlak Sözlüğü'nde de sunulacağı gibi, "hikmet" sözcüğünün, kendine özgü bir anlamı vardır bilgeliğin ötesinde.

Bkz. **HİKMET.**

الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ

Anlamı

Bilgide derinleşmiş olanlar (e'r-rasihune fi'l-ilmi).

Kur'an'da geçen, bilgide derinleşmiş olanlar deyimini, "bilgeler" anlamında almak mümkün.

Bu, Kur'an da iki kez geçer:
Âli İmrân Suresi, ayet : 7
Nisâ Suresi, ayet : 162

Bkz. **BİLGİ.**

➤BİLGİ

Bir duruma, bir işe, bir konuya ilişkin bilinen (ilm, ma'lum).

"Bilgisiz": Bilgisi hiç bulunmayan, ya da yeterli bulunmayan, ya da gerekli bilgisi bulunmayan (cahil).

"Bilgisizlik": Bilgisiz olma durumu (cehâlet).

"Bilen": Bilgili olan, bilgisi bulunan (âlîm).

"Bilgin": *Bilimi* olan kimse, bilimadamı (âlim).

"*Bilim*": Evrenin, evrendeki olguların, olayların bir bölümünü alarak, özel yöntem ve deneylerle gerçeğe dayalı yasalara ulaşmaya çalışan, ulaşabilen, sağlıklı bilgi sağlayan bilgi yolu, bilgi çeşidi (ilm, ilim).

"Bilmek": Bir şeyi öğrenmek, anlamak (ilm).

"Bilinmek": Bilmek işine konu olmak.

"Bilgi" ve "bilmek" anlamına gelen "ilm" عِلْم sözcüğü, Kur'an'da yüz dört kez geçmekte:

Bakara Suresi, ayet	: 32, 120, 145, 247, 255
Âli İmrân Suresi, ayet	: 7, 18, 19, 61, 66 (iki kez)
Nisâ Suresi, ayet	: 157, 162, 166
Mâide Suresi, ayet	: 109
En'âm Suresi, ayet	: 80, 100, 108, 119, 140, 143, 144, 148
A'râf Suresi, ayet	: 7, 19, 52, 187 (iki kez)
Yunus Suresi, ayet	: 39, 93
Hûd Suresi, ayet	: 14, 46, 47
Yusuf Suresi, ayet	: 22, 68, 76
Ra'd Suresi, ayet	: 37, 43
Nahl Suresi, ayet	: 25, 27, 70
İsrâ Suresi, ayet	: 36, 85, 107
Kehf Suresi, ayet	: 5, 65
Meryem Suresi, ayet	: 43
Tâhâ Suresi, ayet	: 52, 98, 110, 114
Enbiyâ Suresi, ayet	: 74, 79
Hacc Suresi, ayet	: 3, 5, 8, 54, 71
Nûr Suresi, ayet	: 15
Şuarâ Suresi, ayet	: 112
Neml Suresi, ayet	: 15, 40, 42, 66, 84
Kasas Suresi, ayet	: 14, 78, 80
Ankebût Suresi, ayet	: 8, 49
Rûm Suresi, ayet	: 29, 56
Lokman Suresi, ayet	: 6, 15, 20, 34
Ahzâb Suresi, ayet	: 63
Sebe' Suresi, ayet	: 6
Fâtır Suresi, ayet	: 11
Sâd Suresi, ayet	: 69
Zümer Suresi, ayet	: 49

Mü'min, Suresi, ayet	: 7, 42, 83
Fussilet Suresi, ayet	: 47
Şûrâ Suresi, ayet	: 14
Zuhruf Suresi, ayet	: 20, 61, 85
Duhân Suresi, ayet	: 32
Câsiye Suresi, ayet	: 17, 23, 24
Ahkaf Suresi, ayet	: 4, 23
Muhammed Suresi, ayet	: 16
Fetih Suresi, ayet	: 25
Necm Suresi, ayet	: 28, 30, 35
Mücadele Suresi, ayet	: 16
Talâk Suresi, ayet	: 12
Mülk Suresi, ayet	: 26
Tekâsür Suresi, ayet	: 5

"Bilen" anlamına gelen "alîm" عَليم sözcüğü, Kur'an'da yüz altmış bir kez ve Tanrı'nın niteliklerinden biri olarak geçer:

Bakara Suresi, ayet	: 29, 32, 95, 115, 127, 137, 158, 181, 215, 224, 227 231, 244, 246, 247, 256, 261, 268, 273, 282, 283
Âli İmrân Suresi, ayet	: 34, 35, 63, 73, 92, 115, 119, 121, 154
Nisâ Suresi, ayet	: 11, 12, 17, 24, 26, 32, 35, 39, 70, 92, 104, 111,127 147, 148, 170, 176
Mâide Suresi, ayet	: 7, 54, 76, 97
En'âm Suresi, ayet	: 13, 83, 96, 101, 115, 128, 139
A'râf Suresi, ayet	: 109, 112, 200
Enfâl Suresi, ayet	: 17, 42, 43, 53, 61, 71, 75
Tevbe Suresi, ayet	: 15, 28, 44, 47, 60, 97, 98, 103, 106, 110, 115
Yunus Suresi, ayet	: 36, 65, 79
Hûd Suresi, ayet	: 5
Yusuf Suresi, ayet	: 6, 19, 34, 50, 55, 76, 83, 100
Hicr Suresi, ayet	: 25, 53, 86
Nahl Suresi, ayet	: 28, 70
Enbiyâ Suresi, ayet	: 4
Hacc Suresi, ayet	: 52, 59
Mü'minûn Suresi, ayet	: 51
Nûr Suresi, ayet	: 18, 21, 28, 32, 35, 41, 58, 59, 60, 64
Şuarâ Suresi, ayet	: 34, 37, 220
Neml Suresi, ayet	: 6, 78
Ankebût Suresi, ayet	: 5, 60, 62
Rûm Suresi, ayet	: 54
Lokman Suresi, ayet	: 23, 34
Ahzâb Suresi, ayet	: 1, 40, 51, 54
Sebe' Suresi, ayet	: 26

Fâtır Suresi, ayet	: 8, 38, 44
Yâsîn Suresi, ayet	: 38, 79, 81
Zümer Suresi, ayet	: 7
Mü'min Suresi, ayet	: 2
Fussilet Suresi, ayet	: 12, 36
Şûrâ Suresi, ayet	: 12, 24, 50
Zuhruf Suresi, ayet	: 9, 84
Duhân Suresi, ayet	: 6
Feth Suresi, ayet	: 4, 26
Hucurât Suresi, ayet	: 1, 8, 13, 16
Zâriyât Suresi, ayet	: 28, 30
Hadîd Suresi, ayet	: 3, 6
Mücadele Suresi, ayet	: 7
Mümtehine Suresi, ayet	: 10
Cum'a Suresi, ayet	: 7
Teğâbün Suresi, ayet	: 4, 11
Tahrîm Suresi, ayet	: 2, 3
Mülk Suresi, ayet	: 13
İnsan Suresi, ayet	: 30

"Alîm"le aynı anlama gelen (yani "bilen" demek olan) "âlim" عَالِمُ sözcüğü de ayetlerde on üç kez yer almakta (yine, Tanrı'yı "bilen" diye nitelemek için, "sıfat" olarak geçmekte):

En'âm Suresi, ayet	: 73
Tevbe Suresi, ayet	: 94, 105
Ra'd Suresi, ayet	: 9
Mü'minûn Suresi, ayet	: 92
Secde Suresi, ayet	: 6
Sebe' Suresi, ayet	: 3
Fâtır Suresi, ayet	: 38
Zümer Suresi, ayet	: 46
Haşr Suresi, ayet	: 22
Cum'a Suresi, ayet	: 8
Teğâbün Suresi, ayet	: 18
Cin Suresi, ayet	: 26

"En çok bilen"in "Tanrı olduğu"nu bildiren ve "en çok bilen" anlamına gelen "A'lamu" أَعْلَمُ sözcüğü de kırk dokuz kez geçmekte Kur'an'da:

Bakara Suresi, ayet	: 140
A'râf Suresi, ayet	: 36, 167
Nisâ Suresi, ayet	: 25, 45

Mâide Suresi, ayet	: 61
En'âm Suresi, ayet	: 53, 58, 117 (iki kez), 119, 124
Yunus Suresi, ayet	: 40
Hûd Suresi, ayet	: 31
Yusuf Suresi, ayet	: 77
Nahl Suresi, ayet	: 101, 125 (iki kez)
İsrâ Suresi, ayet	: 25, 47, 54, 55, 84
Kehf Suresi, ayet	: 19, 21, 22, 26
Meryem Suresi, ayet	: 70
Tâhâ Suresi, ayet	: 104
Hacc Suresi, ayet	: 68
Mü'minûn Suresi, ayet	: 96
Şuarâ Suresi, ayet	: 188
Kasas Suresi, ayet	: 37, 56, 85
Ankebût Suresi, ayet	: 10, 32
Zümer Suresi, ayet	: 70
Ahkâf Suresi, ayet	: 8
Kaf Suresi, ayet	: 45
Necm Suresi, ayet	: 30 (iki kez), 32 (iki kez)
Mümtehine Suresi, ayet	: 1, 10
Kalem Suresi, ayet	: 7 (iki kez)
İnşikak Suresi, ayet	: 23

Bkz. **TANRI.**

Bilen, kavrayan, düşünen kişileri nitelemek için bilen, kavrayan, düşünen anlamındaki "âlim" sözcüğünün çoğululu olan "âlimûn", "alimîn" ve "ulemâ" sözcükleri de ayetlerde yer alır:

"Âlimûn" sözcüğü bir kez ve şöyle yer almakta:

Ankebût Suresi, ayet: 43

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ
نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ

Anlamı

İşte bu örnekleri insanlara veriyoruz. Bunları, yalnızca, "bilebilenler" (anlayabilenler, kavrayabilenler) anlayabilirler. (Ankebût Suresi, ayet: 43.)

"Alimîn" ile "âlimûn" aynı sözcüğün, dilbilgisindeki iki ayrı biçimidirler. İkisi de "âlim"in çoğulu ve "bilenler" anlamında.

"Alimîn", Kur'an'da dört kez geçer:

Yusuf Suresi, ayet	: 44
Enbiyâ Suresi, ayet	: 51, 81
Rûm Suresi, ayet	: 22

Enbiyâ Suresi'nin 81. ayetinde yer alan "âlimîn"le, Tanrı nitelenmekte:

"Şiddetli rüzgârı da Süleyman'ın buyruğuna verdik. Onun buyruğuyla, bereketli kıldığımız topraklara doğru yürürdü o rüzgâr. (Süleyman'ı taşırdı.) *Biz her şeyi bilenleriz.*" (Enbiyâ Suresi, ayet: 81.)

Bkz. **SÜLEYMAN.**

"Biz her şeyi bilenleriz!" diye açıklayan Tanrı'nın kendisidir.

Öteki ayetlerde bulunan "alimîn"le, insanlar nitelenmekte.

Yusuf Suresi'nin 44. ayeti ve anlamı için bkz. **DÜŞ, YUSUF.** Enbiyâ Suresi'nin 51. ayeti ve anlamı için bkz. **İBRAHİM.**

Rûm Suresi'nin 22. ayeti ve anlamıysa şöyle:

وَمِنْ اٰيَاتِه۪
خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ

Rûm Suresi, ayet: 22

Anlamı

"Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, O'nun (Tanrı'nın) "ayet"lerindendir (varlığının belgelerinden). Bunda *bilenler* (anlayabilenler, düşünebilenler) için dersler vardır!". (Rûm Suresi, ayet: 22.)

"Ulemâ" اَلْعُلَمٰٓؤُا sözcüğü, iki ayette yer almakta:

اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ

Şuarâ Suresi, ayet: 197

Anlamı

"İsrailoğulları'nın *'bilenler'inin (din bilirlerinin)* bunu biliyor olmaları, onlar için ders alınacak bir mucize değil midir?" (Şuarâ Suresi, ayet: 197.)

Buradaki "ulemâ" ile, anlatılmak istenenler, "İsrailoğulları'nın din bilirleri"dir.

Bkz.. **İSRAİLOĞULLARI.**

اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ

Fâtır Suresi, ayet: 28

Anlamı

"... Tanrı'dan, yalnızca; *(bilenlerin)* oluşturduğu kulları korkar..." (Fâtır Suresi, ayet: 28.)

Kur'an'da çokça yer alan sözcüklerden:

300 BİLGİ *"Ya'lame"* يَعْلَمُ :"Bilir". Yani Tanrı bilir. Tanrı, şunları, bunları ve her şeyi bilir...

Bu sözcükle, başkalarının da bilgilerinden söz edilmekte. Ancak, doksan iki kez, Tanrı'nın "biliyor olduğu" anlatılmakta bu sözcükle:

Bakara Suresi, ayet	: 77, 197, 216, 220, 232, 235, 255, 270
Âli İmrân Suresi, ayet	: 7, 29 (iki kez), 66, 140, 142, (iki kez), 166, 167
Nisâ Suresi, ayet	: 63
Mâide Suresi, ayet	: 94, 97, 99
En'âm Suresi, ayet	: 3 (iki kez), 59 (üç kez), 60
Enfâl Suresi, ayet	: 60, 70
Tevbe Suresi, ayet	: 16, 42, 78
Hûd Suresi, ayet	: 5, 6
Ra'd Suresi, ayet	: 8, 42
İbrahim Suresi, ayet	: 9
Nahl Suresi, ayet	: 19, 23, 39, 70, 74, 91
Kehf Suresi, ayet	: 22
Tâhâ Suresi, ayet	: 7, 110
Enbiyâ Suresi, ayet	: 4, 28, 39, 110 (iki kez)
Hacc Suresi, ayet	: 5, 54, 70, 76
Nûr Suresi, ayet	: 19, 29, 63, 64
Furkan Suresi, ayet	: 6
Neml Suresi, ayet	: 25, 65, 74
Kasas Suresi, ayet	: 69
Ankebût Suresi, ayet	: 42, 45, 52
Lokman Suresi, ayet	: 34
Ahzâb Suresi, ayet	: 18, 51
Sebe' Suresi, ayet	: 2
Yâsîn Suresi, ayet	: 16
Mü'min Suresi, ayet	: 19
Fussilet Suresi, ayet	: 22
Şûrâ Suresi, ayet	: 25, 35
Muhammed Suresi, ayet	: 19, 26, 30
Hucurât Suresi, ayet	: 16, 18
Hadîd Suresi, ayet	: 4, 25
Mücadele Suresi, ayet	: 7
Münâfikûn Suresi, ayet	: 1
Teğâbün Suresi, ayet	: 4 (iki kez)
Mülk Suresi, ayet	: 14
Cin Suresi, ayet	: 28
Müzzemmil Suresi, ayet	: 20
Müddessir Suresi, ayet	: 31
A'lâ Suresi, ayet	: 7

Tanrı'nın "biliyor olduğu"nun, andiçilerek anlatıldığı yerler de var. Aynı sözcüğün, bunu anlatmaya elverişli biçimiyle:

Ankebût Suresi, ayet: 3 (iki kez), 11 (iki kez)

Tanrı, "Ve na'lemu" (Ve biz biliyoruz!) diye bildiriyor. Sözcüğün böyle yer aldığı ayet:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ اَقْرَبُ
اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Kaf Suresi, ayet: 16

Anlamı

Andolsun ki, biz insanı yarattık. Ve "nefs"inin kendisine neler fısıldadığını da *biliriz (biliyoruz).* Biz ona, şâh damarından daha yakınız." (Kaf Suresi, ayet: 16.)

Tanrı, "İnna na'lemu" (Biz kesinlikle biliyoruz!) diye bildiriyor. Sözcüğün böyle yer aldığı ayet:

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

Yâsîn Suresi, ayet: 76

Anlamı

Öyleyse, onların sözleri, seni üzmesin. Biz, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da kesinlikle *biliyoruz.* (Yâsîn Suresi, ayet: 76.)

Tanrı, "Ve inna le na'lemu" (Ve biz, kesinlikle ve andolsun ki, biliyoruz!) diye bildiriyor. Sözcüğün böyle yer aldığı ayet:

وَاِنَّا لَنَعْلَمُ اَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ

Hâkka Suresi, ayet: 49

Anlamı

Ve biz, kesinlikle bilmekteyiz ki, sizin içinizden kimileri, (Kur'an'ın anlattıklarını) yalanlamaktadırlar. (Hâkka Suresi, ayet: 49.)

Tanrı, "Kad na'lemu" (kesinlikle biliyoruz!) diye bildiriyor. Sözcüğün böyle yer aldığı ayet:

قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِى يَقُولُونَ فَاِنَّهُمْ
لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ

En'âm Suresi, ayet: 33

Anlamı

Onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette ki biliyoruz. Onlar seni yalanlamıyorlar. Ama zalimler, bizim ayetlerimizi yadsıyıp yok sayıyorlar. (En'âm Suresi, ayet: 33.)

Tanrı, "Ve le kad na'lemu" (Ve andolsun ki, biliyoruz!) diye bildiriyor. Sözcüğün böyle yer aldığı ayet. iki tanedir:

Hicr Suresi, ayet: 97.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ

Anlamı

Andolsun ki, söyledikleri sözlerden ötürü, senin göğsünün (gönlünün) daraldığını biz *biliyoruz.* (Hicr Suresi, ayet: 97.)

Nahl Suresi, ayet: 103

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِى
يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ

Anlamı

Andolsun ki, "Ona (Muhammed'e), bir insan öğretiyor (Kur'an ayetleri, onun öğrettiğinden oluşuyor)!" dediklerini *biliyoruz.* Ona uydurup ileri sürdüklerinin dili, "Arapça" değildir. Kur'an'sa apaçık Arapça'dır. (Nahl Suresi, ayet: 103.)

Bkz. **ARAB, KUR'AN.**

Tanrı, "Nahnu Na'lemuhum" (Biz onları biliriz!) diye bildiriyor. Sözcüğün böyle yer aldığı ayet: Tevbe Suresi, ayet: 101.

Bkz. **MEDİNE.**

Tanrı, kimi ayetlerde de "li na'leme" (bilelim diye) anlatımına yer vermekte. Sözcüğün böyle yer aldığı ayetler üç tanedir:

Bakara Suresi, ayet : 143

Bkz. **KIBLE.**

Kehf Suresi, ayet : 12

Bkz. **MAĞARA.**

Seb' Suresi, ayet : 21

Muhammed Suresi, ayet : 31

Bkz. **AHİRET.**

Kur'an'da, "sen bilmez misin?" diye Peygember'e seslenilen ayetler de var:

Hacc Suresi'nin 70. ayetinde şöyle sesleniliyor:

"Sen bilmez misin ki, Tanrı, gökte ve yerde olanı bilir?!"

Bakara Suresi'nin 106. ayetinde:

"Bilmez misin ki, Tanrı'nın her şeye gücü yeter?!"

Bakara Suresi'nin 107. ve Mâide Suresi'nin 40. ayetinde:

"Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Tanrı'nındır?!"

Bkz. **TANRI, YER, GÖK.**

Şu seslenişler de var:

"O'nun verdiği bilginin gerçek olduğunu, bir zaman sonra görüp öğreneceksin! (İnandığının gerçek olduğuna gözlerinle görerek de tanık olacaksın!)" (Sâd Suresi, ayet: 88.)

"Bunlar, sana bildirdiğimiz, bilinmeyen olaylardır. Daha önce, bunları, ne sen bilirdin, ne de toplumun bilirdi..." (Hûd Suresi, ayet: 49.)

Bkz. **BİLDİRMEK, BİLİNEMEZ, HABER, KUR'AN, PEYGAMBER, VAHY.** Ayrıca bkz. **AÇIKLAMA, ANLATMAK.**

Kur'an'da: "Elem ya'lemû" أَلَمْ يَعْلَمُوا (bilmezler mi?) diye sorulmakta. Bu soru, dört yerde geçer:

Tevbe Suresi, ayet : 63, 78, 104

Zümer Suresi, ayet : 52

Bunlardan ilki şöyle:

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ
مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا
ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ

Tevbe Suresi, ayet: 63

Anlamı

Bilmezler mi ki, Tanrı'ya ve Peygamberi'ne karşı savaşımda bulunan kimseye cehennem ateşi vardır?! Hep orada kalacaktır o kimse. (Tevbe Suresi, ayet: 63.)

Öteki ayetler ve anlamları için bkz. **BİLİNEMEZ, TÖVBE, RIZK.**

"Li ya'lemu" لِيَعْلَمُوا (bilsinler, bilsinler diye):

Bu, iki yerde geçer:

İbrahim Suresi, ayet : 52

Kehf Suresi, ayet : 21

Bu ayetler ve anlamları için bkz. **BİLDİRMEK, MAĞARA.**

يَعْلَمُونَ لَا يَعْلَمُونَ

Anlamları

Bilirler (ya'lemune); Bilmezler (lâ ya'lemune).

لو كانوا يعلمون

Anlamı

Bilmiş olsalar, bilebilselerr... (Lev kânû ya'lemûne).

"Ya'lemûne" sözcüğünün, böyle olumlu ve olumsuz, ya da koşullu olarak yer aldığı ayetler pek çoktur. Söz konusu sözcük, doksan kez yer almakta ayetlerde:

Bakara Suresi, ayet	: 13, 26, 75, 77, 78, 101, 102, 103, 113, 118, 144, 146, 230
Âli İmrân Suresi, ayet	: 75, 78, 135
Mâide Suresi, ayet	: 104
En'âm Suresi, ayet	: 37, 97, 105, 114
A'râf Suresi, ayet	: 32, 131, 182, 187
Enfâl Suresi, ayet	: 34
Tevbe Suresi, ayet	: 6, 11, 93
Yunus Suresi, ayet	: 5, 55, 89
Yusuf Suresi, ayet	: 21, 40, 46, 68
Hicr Suresi, ayet	: 3, 96
Nahl Suresi, ayet	: 38, 41, 56, 75, 101
Meryem Suresi, ayet	: 75
Enbiyâ Suresi, ayet	: 24
Nûr Suresi, ayet	: 25
Furkan Suresi, ayet	: 42
Neml Suresi, ayet	: 52, 61
Kasas Suresi, ayet	: 13, 57
Ankebût Suresi, ayet	: 41, 64, 66
Rûm Suresi, ayet	: 6, 7, 30, 59
Lokman Suresi, ayet	: 25
Sebe' Suresi, ayet	: 14, 28, 36
Yâsîn Suresi, ayet	: 26, 36
Sâffât Suresi, ayet	: 170
Zümer Suresi, ayet	: 9 (iki kez), 26, 29, 49
Mü'min Suresi, ayet	: 57, 70
Fussilet Suresi, ayet	: 3
Şûrâ Suresi, ayet	: 18
Zuhruf Suresi, ayet	: 86, 89
Duhân Suresi, ayet	: 39
Câsiye Suresi, ayet	: 18, 26
Tûr Suresi, ayet	: 47
Kamer Suresi, ayet	: 26
Mücadele Suresi, ayet	: 14
Münâfikûn Suresi, ayet	: 8
Kalem Suresi, ayet	: 33, 44

Meâric Suresi, ayet : 39
Cin Suresi, ayet : 24
Nebe' Suresi, ayet : 4, 5
İnfitâr Suresi, ayet : 12
Yukarıdaki ayetler de anlamlarıyla birlikte, çeşitli maddelerde sunulmakta.

"İ'lem" اعْلَمْ (bil, bil ki, bilesin, bilesin ki). Bu sesleniş, Peygamber'edir. Dolayısıyla da inanırlara.

Kur'an'da dört yerde geçer:
Bakara Suresi, ayet : 260
Ayet ve anlamı için bkz. **İBRAHİM, KUŞ, MUCİZE, ÖLÜMDEN SONRA DİRİLME.**
Mâide Suresi, ayet : 49
Ayet ve anlamı için bkz. **GÜNAH.**
Kasas Suresi, ayet : 50
Ayet ve anlamı için bkz. **HİDAYET.**
Muhammed Suresi, ayet : 19
Ayet ve anlamı için bkz. **GÜNAH, TANRI.**

"İ'lemû" اعْلَمُوا (bilin, bilin ki, bilesiniz, bilesiniz ki!).
Bir örnek:

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

Bakara Suresi, ayet: 194

Anlamı
Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakının ve *bilin ki*, Tanrı, korkup kendisine karşı gelmekten sakınanlarla birliktedir. (Bakara Suresi, ayet: 194.)

"İ'lemû" buyruğunun yer aldığı ayetler de çoktur. Bu buyruk, yirmi yedi kez geçer:
Bakara Suresi, ayet : 194, 196, 203, 209, 223, 231, 233, 235 (iki kez), 244, 267
Mâide Suresi, ayet : 34, 92, 98
Enfâl Suresi, ayet : 24, 25, 28, 40, 41
Tevbe Suresi, ayet : 2, 3, 36, 123
Hûd Suresi, ayet : 14
Hucurât Suresi, ayet : 7
Hadîd Suresi, ayet : 17, 20
Bu ayetler ve anlamları için bkz. **KORKU, ÇOCUK, MAL, DÜNYA, ÖLÜMDEN SONRA DİRİLME, MUHAMMED, PEYGAMBER, TANRI.**

Kur'an'da "bilgi" demek olan "ilm"in ve türevlerinin çok yer almış olması, "bilgi"nin öneminden ötürüdür. Duada "bilgi" istendiği ve "bilgi"yi artırması için "Tanrı'ya yakarılması" gerektiği bildirilir:

Tâhâ Suresi, ayet: 114

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ
يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

Anlamı

Gerçek egemen (hükümdar) olan Tanrı yücedir. (Ey Muhammed!) Vahiyde sana anlatılanlar (bildirilenler) bitmeden, Kur'an konusunda "acele etme". Ve "Tanrı'm! Bilgimi artır!" de! (Tâhâ Suresi, ayet: 114.)

Bkz. **KUR'AN, PEYGAMBER, VAHY.**

Burada da görüldüğü gibi, "artırılması için yakarılması istenen bilgi", "Tanrı'sal" bilgidir.

"İlm" عِلْم "bilmek" anlamındaysa da, her yerde bu anlama gelmez Kur'an'da. Kimi yerde "anlama", "görme", anlamını içerir. Örneğin, "Alime'llâhu" عَلِمَ اللّٰهُ sözünün sözlük anlamı "Tanrı bildi" iken, bu anlam verilmemekte, "bildi" yerine, kimi zaman "gördü" ve benzeri anlamlar verilmekte; kimi zaman, "te'vil" yoluyla "bildirdi" anlamının verildiği görülmekte çeviri ve yorumlarda.

"Re'y" sözcüğünün asıl anlamı da "görmek" olduğu halde, "bilmek" anlamıyla çevirilip yorumlanmakta. Örneğin "ereeytüm" أَرَأَيْتُمْ sözcüğüne, sözlük anlamıyla "gördünüz mü?" diye anlam vermek gerekirken, böyle anlam verilmez, "biliyor musunuz?", "söyler misiniz?", "ne dersiniz?" anlamları verilir.

"Bilme" anlamını içeren bir başka sözcük de "dirayet"tir. Bu kökten türeyen sözcükler Kur'an'da da yer almakta: "Edri" أَدْرِي (biliyorum) "lâ edri"; (bilmiyorum); "lem edri"; (bilmedim, bilemedim, öğrenemedim). Ayetlerde, başka türevleri de görülür.

Şûrâ Suresi, ayet: 52

مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

Anlamı

"... (Ey Muhammed!) kitap nedir, iman nedir, biliyor değildin daha önce... " (Şûrâ Suresi, ayet: 52.)

Bkz. **BİLDİRMEK, İNANÇ, KİTAB, KUR'AN, VAHY.**

"Bilgisizlik"

Kur'an'da, "cehâlet" sözcüğü ve bu kökten türeyen sözcükler yer almakta.

Ancak, bu sözcük ve türevleri, tüm yerlerde, tam "bilgisizlik" anlamına gelmemekte. Başka bir deyişle, "bilgisizlik" anlamını az-çok içermekle birlikte, daha değişik anlam taşımakta kimi yerde: "Bilmeden", "İslam öncesi dönem" gibi...

Bkz. **CÂHİL.**

Özet

"Bilgi"yle ilgili ayetlerle anlatılanlar, çok kısa olarak şöyle sıralanabilir:

a) Tanrı, "her şeyi bilir"

• Herkes, Tanrı'nın "bilgi"sini göz önünde tutarak, yani Tanrı'nın her şeyi bildiğini unutmadan davranmalıdır. Buyrukların yerine getirilmesinde ve yasakları çiğnememekte...

• Tanrı, kullarına da bilgi vermektedir. Peygamberleri aracılığıyla... Sürekli uyarmakta kullarını.

• İnsan, Tanrı'ya yakarırken, O'ndan, bilgisini artırmasını da istemelidir.

b) Kimse, "her şeyi bildiğini" ileri sürmemelidir. Ve Tanrı'nın "bildiri"lerine iyice kulak vermelidir. Yani, "Kur'an'ın ne dediğini iyice anlayıp öğrenmelidir.

Bkz. **BİLİNEMEZ.**

➤BİLİNEMEZ

Aslına erilemeyen, kendisine ilişkin bir türlü tam bilgi alınamayan, ortaya çıkarılamayan, Tanrı'nın bilgi vermeyip bilinmemesini dilediği şey, durum (Muğayyebe).

Bilinmeyen: Bilinmedik, bilinmemiş olan, gözlenemeyen (Ğayb, sırr, hafâ).

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ
يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

Tevbe Suresi, ayet: 78

Anlamı

Onlar bilmezler mi ki, Tanrı, onların gizlerini-gizlediklerini ve fısıltılarını bilir?! Ve Tanrı'nın *bilinmeyenleri (*bilinemezleri: görülüp gözlenmeyenleri) tümüyle tam olarak bildiğini bilmezler mi?! (Tevbe Suresi, ayet: 78.)

A- "Bilinmeyen"leri, "Bilinemez"leri Tanrı Bilir

1- Tanrı, "Gökte ve Yerde Ne Varsa, Hepsini Bilir"

لَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

Bakara Suresi, ayet: 33

Anlamı

Ben size dememiş miydim ki: "Ben kuşkusuz, göklerin ve yerin bilinmezlerini bilirim! Açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilirim!" (Bakara Suresi, ayet: 33.)

Aynı açıklamanın yer aldığı ayetler:

Fâtır Suresi, ayet : 18
Hucurât Suresi, ayet : 18

2- "Göklerde ve Yerde Olanı, Buralardaki Bilinmeyenleri, Bilinemezleri Bilmek; Yalnızca Tanrı'ya Özgüdür"

Hûd Suresi, ayet: 123

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

Anlamı

Göklerin ve yerin "bilinmez"lerini bilmek (ğayb) Tanrı'ya özgüdür... (Hûd Suresi, ayet: 123.)

Bu açıklamanın yer aldığı ayetler:

Nahl Suresi, ayet : 77
Neml Suresi, ayet : 65

En'âm Suresi, ayet: 59

وَعِنْدَهُ
مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ
الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

Anlamı

Bilinmeyenlerin anahtarları, O'nun yanındadır. Onları yalnızca O bilir. Karada, denizde olanı da bilir O. Bir yaprak bile düşmez ki O bilmesin. Yerin karanlıklarında bulunan "tane", yaş ve kuru hep apaçık bir "kitab"da vardır. (En'âm Suresi, ayet: 59.)

Yunus Suresi, ayet: 20

فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ

Anlamı

Hemen, de ki: "Bilinmeyeni bilmek, Tanrı'ya özgüdür!"... (Yunus Suresi, ayet: 20.)

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

Anlamı

(Tanrı) görülmeyeni de, görüleni de bilendir...

Bu anlatım yedi ayette geçer:

En'âm Suresi, ayet	: 73
Ra'd Suresi, ayet	: 9
Mü'minûn Suresi, ayet	: 92
Secde Suresi, ayet	: 6
Zümer Suresi, ayet	: 46
Haşr Suresi, ayet	: 23
Teğâbün Suresi, ayet	: 18

**3- "Bilinmeyen"i, "Görülmeyen"i,
Hele "Bilinmez"i Kimse Bilemez, Tanrı Bildirmedikçe**

a) Tanrı, "Ğayb"ı (Bilinmeyeni, Görülmeyeni, Bilinemezi) Kimseye Açıklamaz

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا

Cin Suresi, ayet: 26

Anlamı

"Ğayb"ı bilen Tanrı'dır. "Ğayb"ını kimseye açıklamaz O. (Cin Suresi, ayet: 26.)

b) Tanrı, "Ğayb"ı Peygamberlerden Dilediğine Açıklar

Yukarıda sunulan ayetin, yani Cin Suresi'nin 26. ayetinin hemen sonundaki ayet, bir istisnayı açıklayarak başlıyor. Daha sonraki ayette de istisnanın gerekçesi yer alıyor. 27. ve 28. ayetler ve anlamları şöyle:

إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ
خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٦﴾ لِيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ
رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

Cin Suresi, ayet: 27, 28

Anlamı

Meğer ki, beğenip seçtiği bir peygamber ola. Çünkü O, peygamberin önünden ve ardından gözcüler salar. (Bu tür peygamberler) Tanrı'larının gönderdiği bil-

dirilerini (insanlara) ilettiklerine ilişkin bilgiye-kanıya varsınlar diye olur bu. Onlar kesiminde bulunanları, (bilgisiyle) kuşatmıştır Tanrı. Ve her şeyi bir bir saymakta. (Cin Suresi, ayet: 27, 28.)

Şu açıklama da aynı doğrultuda:

Âli İmrân Suresi, ayet: 179

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرُسُلِهِ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ

Anlamı

Tanrı, "ğayb"ı size bildirecek değildir. Ama, peygamberlerden dilediklerini ("ğaybı" bildirmek için) seçer. Öyleyse Tanrı'ya ve peygamberlerine inanın. Eğer inanır ve Tanrı'ya karşı gelmekten korkup sakınırsanız, sizin için büyük karşılık vardır. (Âli İmrân Suresi, ayet: 179.)

Ayrıca şu ayetler:

Eski toplumların nasıl davrandıkları ve başlarına neler geldiği anlatıldıktan sonra şu belirtiliyor:

Hûd Suresi, ayet: 49

تِلْكَ مِنْ اَنْبَاءِ
الْغَيْبِ نُوحِيهَا اِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِنْ قَبْلِ هٰذَا فَاصْبِرْ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

Anlamı

(Ey Muhammed!) Bunlar, sana bildirdiğimiz bilinmeyen olaylara ilişkin haberlerdendir. Daha önce bunları ne sen bilirdin, ne de toplumun. Katlan. Çünkü, iyi son, Tanrı'ya karşı gelmekten sakınanlarındır. (Hûd Suresi, ayet: 49.)

Bkz. **AKIBET, BİLDİRMEK, HABER, MUHAMMED, PEYGAMBER, VAHY.**

Âli İmrân Suresi'nin 44. ayeti de, yukarıdaki ayet gibi başlamakta.

Şu ayetlere de bakınız:

Meryem Suresi, ayet : 78
Tûr Suresi, ayet : 41
Necm Suresi, ayet : 35
Hadîd Suresi, ayet : 25
Kalem Suresi, ayet : 47
Tekvîr Suresi, ayet : 24

Peygamberlerin Tanrı'dan alıp bildirdiklerine ve böylece "ğayb"e inananlar da, birçok yerde övülmekteler:

Bakara Suresi, ayet	: 3
Mâide Suresi, ayet	: 94
Enbiyâ Suresi, ayet	: 49
Fâtır Suresi, ayet	: 18
Yâsîn Suresi, ayet	: 11
Kaf Suresi, ayet	: 33
Mülk Suresi, ayet	: 12

c) İslam Peygamberleri ve "Ğayb"

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي
خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ
إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ
أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ

En'âm Suresi, ayet: 50

Anlamı

De ki: "Size, Tanrı'nın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. 'Ğayb'ı (bilinmeyeni) biliyorum da demiyorum. Ben bir meleğim de demiyorum. Ben, bana bildirilene uyuyorum (bağlı kalıyorum) yalnızca!" De ki: "Körle gören bir midir? Düşünmez misiniz?" (En'âm Suresi, ayet: 50.)

Aynı açıklamayı görmek için bkz. Hûd Suresi, ayet: 31.

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ
أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ
إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

A'râf Suresi, ayet: 188

Anlamı

De ki: "Ben kendime bile, Tanrı'nın dilediği dışında, ne yarar sağlayabilirim, ne de zarar verebilirim. *Eğer 'ğayb'ı (bilinmeyeni) biliyor olsaydım*, daha çok yarar (hayr) sağlardım da, bana bir kötülük (üzücü durum) dokunmazdı (hiçbir sıkıntı başıma gelmezdi). Ben, inanır bir topluma uyarıcı (korkutucu) ve müjdeciyim yalnızca." (A'râf Suresi, ayet: 188.)

d) "Bilinmeyen"leri, "Cinler de Bilemezler"

Sebe' Suresi'nin 14. ayetinde anlatılır bu.

Bkz. CİN, SÜLEYMAN.

B- "Beş Bilinmeyen" ("El Muğayyebatu'l-Hamse")

Lokman Suresi, ayet: 34

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ
وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

Anlamı

Kıyamete ilişkin (ne zaman kopacağına ilişkin) bilgi, yalnızca Tanrı katındadır. O (Tanrı), yağmuru yağdırır. "Rahimlerde bulunanı" O bilir. *Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse, nerede öleceğini de bilmez.* Kuşkusuz, Tanrı bilendir, haberli olandır. (Lokman Suresi, ayet: 34.)

"Beş bilinmeyen":

1- Kıyametin ne zaman kopacağı.
2- Yağmurun ne zaman yağacağı.
3- Ana rahmindeki çocuğun durumu; kız mı erkek mi olduğu.
4- Yarın insanın başına neler geleceği, neler elde edeceği.
5- İnsanın nerede öleceği.

Bu "beş bilinmeyen"in hiçbir zaman bilinemeyecekleri ve "bilinemezlikleri"nin de yukarıdaki ayette belirtildiği yazılıp savunulur genellikle.

"Bilinmeyen" ya da "bilinemeyen" ile ilgili ayetlerle anlatılanlar şöyle özetlenebilir:

"Bilinmeyenleri bilinir kılan anahtarlar, Tanrı katındadır". Tanrı kime dilerse ona verir. Tanrı'nın bildirdiklerinin dışında, kimse, "ğayb"ı bilemez. Tanrı, yalnızca kimi kullarına, peygamberlerden seçtiklerine bildirir bilinmeyenleri. İnsanlara buyruklarını, yasaklarını iletsinler diye... Geçmişteki olaylara ve öbür dünyaya ilişkin, peygamberlerin ve bu arada İslam Peygamberi'nin inanırlara bildirdikleri, "ğayb" kesimindendir. Tanrı bildirmeseydi, Peygamber de bilemezdi. "Ğayb"den bildirilene olduğu gibi inanmak ve bildirilene uymak gerekir.

➤BİR

Başkası olmayan, eşi bulunmayan: Bir, Tek Tanrı (Vahid, ahed). Ayrılıksız olan, birleşik (vâhide).

"Birlik": Bir, tek olma durumu: Tanrı'nın birliği (vahdâniyyet), birleşmiş olma durumu, toplumsal birlik, birliktelik, bölünmemişlik (vahdet, ademu't-tefrika, adamu't-tenâzu').

A- Tanrı'nın Birliği

Kur'an'da, Tanrı'nın *Bir* olduğu bildirilir:

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ

Bakara Suresi, ayet: 163

Anlamı

Tanrı'nız bir tek Tanrı'dır. O'ndan başka Tanrı yoktur. Rahman'dır, Rahîm'dir. (acıyandır) (Bakara Suresi, ayet: 163.)

Bkz. TANRI.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

İhlâs Suresi, ayet: 1

Anlamı

De ki: "O Tanrı, bir tektir." (İhlâs Suresi, ayet: 1.)

B- İnsan Topluluklarının Bir Tek Topluluk, Bir Tek Toplum Olmaları

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ

Bakara Suresı ayet: 213

Anlamı

İnsanlar "*bir tek ümmet*" (bir tek topluluk) idiler. Tanrı, müjdeciler ve uyarıcılar (korkutucular) olarak peygamberler gönderdi sonra. Onlarla birlikte gerçeğin anlatımı kitap gönderdi. Tartıştıkları-çekiştikleri konularda, insanlar arasında hükmetsinler diye. Kitap konusunda ayrılığa düşenler, o kitap kendilerine verilenler olmuştur. Hem de kendilerine belgeler geldikten sonra... Aralarındaki tutkudan, azgınlıktan ötürü... Bu durumdayken, Tanrı inanırları, tartışıp çekiştikleri konuda gerçeğe ulaştırdı izniyle. Tanrı, dilediği kimseyi doğru yola iletir. (Bakara Suresi, ayet: 213.)

C- Toplumsal "Birlik"

Kur'an'da, birlik anlamına gelen bir sözcükle değilse bile, ayrılığa düşmemeyi, bölünmemeyi, dayanışmayı dile getiren anlatımlarla konu işlenmekte genellikle. Âli İmrân Suresi'nin 103. ayeti şöyle başlamakta:

Âli İmrân Suresi, ayet: 103

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

Anlamı

"Ey inanırlar! Toptan, Tanrı'nın ipine sarılın. Ve sakın bölünmeyin!" (Âli İmrân Suresi, ayet: 103.)

Enfâl Suresi'nin 46. ayeti:

Enfâl Suresi, ayet: 46

وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Anlamı

Tanrı'ya ve Peygamberi'ne boyun eğin. Ve kavga etmeyin (çekişmeyin, bölünmeyin). Yoksa korkak (güçsüz) duruma düşersiniz. Ve gücünüz gider. Katlanın (Sabredin). Çünkü Tanrı, güçlüklere katlananlarla birliktedir.

Konu için ayrıca bkz. **KARDEŞLİK, SEVGİ, YARDIMLAŞMA.**

➤BOL

Olağandan, alışılandan çok. Kıt karşıtı (reğed: reğîd, el mubâreke, el vâsi, el kesîr, el vâsia, el kesîre, el vâfi).

Bollaşmak: Bol duruma gelmek (tekussur, tevessu'.)

Bollaştırmak: Bol duruma getirmek, çoklaştırmak, çoğaltmak (teksir, îfâ, îsâ).

Bolluk: Bol olma durumu. Kıtlığın karşıtı (bereket, vus'at: sea, serrâ, kesret: kevser).

Bol

• Tanrı'nın "rahmet"i, "mağfiret"i (acıması, bağışlaması) "bol"dur:

Necm Suresi, ayet: 32

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

Anlamı

(Ey Muhammed!) Senin Tanrı'n, "bağışlaması bol olan"dır... (Necm Suresi, ayet: 32.)

Burada "bol" diye çevirdiğim sözcüğe, "geniş" anlamı da verilebilir.
Bkz. **BAĞIŞLAMA, TANRI.**

فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ

En'âm Suresi, ayet: 147

Anlamı

De ki: "Tanrı'nız, bol (geniş) rahmet (acıma) sahibidir (Tanrı'nızın acıması boldur)... (En'âm Suresi, ayet: 147.)

Bkz. **ACIMA, TANRI.**

• Cennette verilen bol yiyecekler ve içecekler:

"Adem"e ve eşine "cennet"te verilen bol yiyecek ve içecekler (reğaden):

İlgili ayet ve anlamı için bkz. Bakara Suresi, ayet: 35. Ayrıca bkz. **ADEM, CENNET.**

"Cennetliklere cennette verilen bol nimetler", "sevap"lara verilecek bol karşılıklar:

İlgili ayetler için bkz. **CENNET, NİMET.**

• Dünyadaki "bol nimet, mal-mülk":

İsrailoğulları'nın çöl yaşamından sonra vardıkları kentte buldukları "bol nimetler" (reğaden):

İlgili ayet ve anlamı için bkz. Bakara Suresi, ayet: 58. Ayrıca bkz. **İSRAİLOĞULLARI.**

Önce "bol nimet" (reğaden) verilen, sonra "günah"ları yüzünden "açlık giysisi" giydirilen "kasabalıların durumu":

İlgili ayet ve anlamı için bkz. Nahl Suresi, ayet: 112. Ayrıca bkz. **AÇLIK, GÜNAH, NİMET.**

Tâlût'un karşılığına karşı çıkanların "ona bol mal verilmemiştir" (yani o, zengin kişi değildir) biçimindeki karşı çıkışları:

İlgili ayet ve anlamı için bkz. Bakara Suresi, ayet: 247. Ayrıca bkz. **TÂLÛT.**

"Bol mal ve mülkü" olan kimselerin, "yakınlarına, akrabalarına bağışta bulunmaktan geri durmamaları"na ilişkin buyruk (ül'ü-fadli ve's-sea.):

İlgili ayet ve anlamı için bkz. Nûr Suresi, ayet: 22. Ayrıca bkz. **AKRABA, ZENGİNLİK, YARDIMLAŞMA.**

"Asıl çok ve bol olan"ı (kevseri), İslam Peygamberi'ne vermiştir Tanrı:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

Kevser Suresi, ayet: 1

Anlamı

(Ey Muhammed!) Kuşku yok ki, biz, pek bol (pek çok) olanı (kevseri) verdik sana. (Kevser Suresi, ayet: 1.)

• "Bol İnanır" var. "Tanrı çoğaltmıştır inanırları":

إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ

A'râf Suresi, ayet: 86

Anlamı

Anımsayın ki, siz azdınız, (Tanrı) sizi çoğalttı (bollaştırdı)... (A'râf Suresi, ayet: 86.)

• "Bol yağmur":
Bkz . **YAĞMUR.**

Bolluk

• Kimi ülkelere verilen bolluk (bereket, sea, serra.):
İsrailoğulları'nın kavuşturuldukları ülkelerdeki bolluk-bereket:
İlgili ayetler ve anlamları için bkz. Bakara Suresi, ayet: 58; A'râf Suresi, ayet: 137; Enbiyâ Suresi ayet: 81. Ayrıca bkz. **İSRAİLOĞULLARI, SÜLEYMAN.**
"El Mescidu'l-Aksâ'nın bolluğu-bereketi":
İlgili ayet ve anlamı için bkz. İsrâ Suresi, ayet: 1. Ayrıca bkz. **MESCİD, MİRAC.**

• Genel olarak "bolluk", "bereket":
Tanrı, kimi kullarına özellikle bolluk-bereket verir. Ayrıca bkz. (yebsutu'r-rızke limen yeşâ):
İlgili ayetler ve anlamları için bkz. **BESİN, RIZK, AÇLIK, KITLIK, NİMET.**
Tanrı, insanlara bolluğu bir nimet olarak verir, ama insanlar bunun değerini bilmezlerse, çekip ellerinden alır. Oysa inanmazlar, bolluğun da, darlığın da doğal olduğunu ileri sürerler:
İlgili ayet ve anlamı için bkz. A'râf Suresi, ayet: 94, 95, **BELÂ, DARLIK.**
Konuya ilişkin değinmeler ve ayetler için ayrıca bkz. **AÇIKLAMA, AÇLIK, AKIBET, AZGINLIK, BESİN, DENEME, DUA, CİMRİ, GÜNAH, İNSAN, NANKÖRLÜK, NİMET, RIZK, SAVRUKLUK, SINAV, ZENGİNLİK.**
İyilik severler, darlık zamanında bağışta bulunduklarına göre, bollukta da esirgemezler bağışlarını elbette:
İlgili ayet ve anlamı için bkz. Âli İmrân Suresi, ayet: 134. Ayrıca bkz. **BAĞIŞ, DARLIK, İYİLİK.**

Özet

"Bolluk"la ilgili ayetlerle anlatılanların kısacası şu:
İnsanoğluna verilen "nimet bolluğu", tıpkı darlık gibi, "Tanrı'nın sınaması" çerçevesinde ele alınıp düşünülmelidir. İnsan, bolluğa şımarmamalıdır. Nankörlük etmemelidir. Yoksa, "veren Tanrı, geri alabilir de".

➤BORÇ

Ödenmesi gereken para ya da başka bir şey (deyn, meğrem).
Borçlanmak: Birinden para ya da mal alarak ya da başkasının borcunu kendi üstüne çevirerek borçlu olmak (mudâyene).
Borçlu: Borcu olan (ğârim).

يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُۜ
وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ
كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ
رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔاۜ فَاِنْ كَانَ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ
سَف۪يهًا اَوْ ضَع۪يفًا اَوْ لَا يَسْتَط۪يعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَه۪يدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ
فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ
مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰىۜ
وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْـَٔمُٓوا اَنْ تَكْتُبُوهُ
صَغ۪يرًا اَوْ كَب۪يرًا اِلٰٓى اَجَلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ
لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
حَاضِرَةً تُد۪يرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
اَلَّا تَكْتُبُوهَا

Bakara Suresi, ayet: 282

Anlamı

Ey inanırlar! Belirli bir süre için birbirinizle borçlandığınız zaman, onu yazın! Aranızda bir yazıcı, adaletle yazsın. Yazıcı, Tanrı kendisine nasıl öğrettiyse öyle yazmaktan çekinmeyip yazsın. Üzerine borç sorumluluğunu alan da yazdırsın. Ve Tanrı'sından korksun da, ondan hiçbir şey eksik bırakmasın. Borçlu olan eğer aklı ermez biriyse, ya da güçsüzse ya da yazdırmaya gücü yetmiyorsa, velisi yazdırsın. Adaletle (dürüstçe)… Erkeklerinizden iki tanık tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa,

bir erkek ile, bir kadın olabilir. Tanıklardan, tanıklıklarına karşı çıkmayacaklarınız arasından... Biri unutursa öbürü anımsatır ona. Tanıklığa çağırıldıklarında tanıklar kaçınmasın. Az olsun, çok olsun, süresini de belirleyerek borcu yazmaya üşenmesinler. Bu, Tanrı katında en doğru, tanıklık için en sağlam ve kuşkulanmamanız için de daha uygundur. Meğer ki, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin alışverişle ticaret türünden olsun. O zaman, onu yazmamanızda size bir günah olmaz... (Bakara Suresi, ayet: 282.)

Bakara Suresi, ayet: 280

وَإِنْ كَانَ
ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Anlamı

Borçlu eğer güç durumdaysa, el genişliği zamanına değin bekleme olmalıdır. (Borç verenler!) eğer (borcu almayıp da) bağış olarak bırakırsanız, bu sizin için daha "hayırlı" olur. (Ne demek olduğunu) bilirseniz!.. (Bakara Suresi, ayet: 280.)

Borca ve borçluya değinilen öteki ayetler şunlardır: Nisâ Suresi, ayet: 11, 12; Tevbe Suresi, ayet: 60; Tûr Suresi, ayet: 40; Vâkıa Suresi, ayet: 66; Kalem Suresi, ayet: 46.

Baştan iki ayet ve anlamları için bkz. **VASİYYET**. Tevbe Suresi'nin 60. ayeti ve anlamı için bkz. **ZEKÂT**. Tûr Suresi'nin 40. ayetiyle Kalem Suresi'nin 46. ayeti aynıdır. Anlamıyla birlikte görmek için bkz. **AĞIR**, **SORU**. Ayrıca bkz. Vâkıa Suresi'nin 66.

Özet

1- "Borç" ve "borçlanma" üzerinde önemle durulmalı.

a) Borçlar, bir sözleşmeye bağlanmalı, yazılmalıdır.

• Sözleşmede gün, ödeme zamanı (süresi) belirtilmelidir.

• Kendileri yazamayanlar, birilerine yazdırmalıdır. Yazanlar da doğru yazmalıdırlar, adaletli, dürüst davranmalıdırlar. Yazdıramayanların da "veli"leri yazdırmalıdırlar.

• Tanık bulundurulmalı: İki erkek. Eğer bulunamıyorsa, bir erkek, bir kadın. Tanıklar dürüst davranmalıdır. Tanıklığa çağrılan hiç kimse kaçmamalıdır tanıklıktan.

b) Eğer peşin alışverişteki bir borçlanma söz konusuysa, yani karşılıklı olarak hemen alınıp veriliyorsa, yazılı sözleşmeye gerek yoktur. Yani olmasa da olur.

2- Borçlunun eli darsa ve süresi geldiği halde borcunu ödeyemeyecek durumdaysa, ona bir kolaylık gösterilmeli, elinin genişleyeceği zaman beklenmelidir. Dahası: Borcunu ödeyemeyecek durumdaki insana borç tümden bağışlanırsa daha iyi olur.